

МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА
СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

**«ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ
І ТЕХНІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ»**

25–26 листопада 2021 року

Частина I

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук В.А. – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Заступники голови організаційного комітету:

Дем'янчук А. – доктор педагогічних наук, професор, президент Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна);

Боровик А. – кандидат юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна).

Члени організаційного комітету:

Джунь Й. – доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри математичного моделювання Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна);

Будзовський К. – професор, PhD, ректор Краківської академії імені Анджея Фрича Моджевського (Польща);

Сабо П. – Dr. h.c. PhD, ректор Університету імені Яноша Кодолані (Угорщина);

Кубячик І. – проф. др. Ректор Великопольської вищої соціально- економічної школи в Срьоді Великопольській (Польща);

Унсович О. – кандидат економічних наук, доцент, ректор Барановицького державного університету (Республіка Білорусь);

Габурайова Л.І. – PhD, доцент кафедри педагогічних наук факультету гуманітарних наук Університету імені Томаса Бата в Зліні (Чехія);

Ярміла Відова – PhD, MBA, Університет економіки в Братиславі (Словаччина);

Затько Й. – Dr.h.c. mult. Bc. JUDr. PhD., MBA, LL.M, Honor. Prof., президент Європейського інституту подальшої освіти (Словаччина);

Холештяк П. – PhD. RSC, Львівський університет бізнесу і права (Україна);

Антоні Олак – Dr. h.c. prof. nadzw. dr.hab. MBA, проректор з питань контактів із соціальним середовищем та навколишнім середовищем APEIRON у Кракові. Університет громадської та індивідуальної безпеки в Кракові (Польща);

Гарайова Л. – JUDr. PhDr., заступник декана юридичного факультету Пан-Європейського університету в Братиславі (Словаччина).

Д70 **Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті:** Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 25–26 листопада 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Ч. 1. 244 с.

ISBN 978-966-992-676-0

УДК 001.8«20»(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Selected instruments of the digital welfare state and their possible implementation in Polish reality Kubat S.	9
Особливості морально-етичного виховання в закладах вищої освіти Арабаджи Н. Б., Яремчук В. О.	21
Окремі питання застосування терміну «компетенція» в адміністративному праві Бабенко Д. В.	24
Сутність категорії «адміністративно-правовий механізм охорони лісового фонду України» Барчук В. О.	27
Проблеми застосування положень кримінального законодавства щодо кримінальних проступків Богатирьов А. І., Хамайко С. В.	29
Методологія у наукових дослідженнях з кримінально-правової та кримінологічної тематики Боровик А. В.	33
До питання про доцільність застосування судового прецедента як джерела конституційного права в Україні Владовська К. П., Лемешова К. Д.	37
Юридичний склад порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: до питання проблематики визначення змісту у правовій доктрині Гаврік Р. О.	41
Порушення поліцейськими максими способу висловлення під час комунікації з громадянами в умовах карантину Гуляк Т. М., Гелемей М. О.	44
Кримінально-виконавчі засади діяльності державної установи «Центр пробації» в Україні Дем'янчук В. А., Васюк А. Ю.	47
Навчально-просвітницька правова допомога як вид правових послуг Деревянко Н. З.	49
Запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу в місцях несвободи	

Джу́жа О. М., Тичина Д. М.	51
О необходимости использования неклассических процедур в области математической обработки данных в правовой информатике и статистике	
Джунь И. В.	55
Контроль щодо набуття статусу інновацій	
Добровольська В. В.	60
Інституційний механізм захисту авторського та суміжних прав в Європейському Союзі	
Дудник А. В.	63
Кримінальна відповідальність за екологічні злочини	
Жук П. В.	66
Гносеологічна природа законодавчих повноважень парламенту: до питання понятійного апарату	
Задорожня О. В.	69
Питання розмежування ст. 371 та ст. 146 КК України	
Затолочний В. С.	73
Exceptions to the implementation of the principle of publicity in the practice of the ECHR	
Karataieva A. H.	75
Поняття заборона як визначальний чинник правового дискурсу	
Кельман Р. М.	79
Самоврядні організації та їх роль у процедурі атестації відповідальних виконавців робіт у будівництві у зв'язку з прийняттям Закону України № 5655 від 11.06.2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності»	
Керечан Д. М.	83
Кримінологічна характеристика жіночої злочинності	
Климюк І. М., Болотських Т. І.	87
Право на відкритість судового розгляду. Співвідношення гласності та відкритості	
Ковальська Д. Т.	89
Роль міжнародного морського бюро у боротьбі з піратством на морі	
Костира О. В., Півторак Г. Ф.	92

Незалежність адвоката у здійсненні адвокатської діяльності Криворучко В. О.	96
Новела застосування статті кримінального кодексу щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим Левчишин О. О.	99
Державна таємниця: поняття та сутність Літовінська К. М.	102
Правова природа спеціальної конфіскації майна у національному законодавстві України Лукомська А. В.	105
Принципи дисциплінарної відповідальності судді: поняття, зміст та система Малашенкова Т. М.	108
Суть терміну «експлуатація» у контексті ст. 150 КК України Марисюк К. Б.	114
Індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальних правопорушень в місцях несвободи Марчук В. Т.	117
Сучасна еко-ідеологічна основа розвитку екологічного права в Україні Матвійчук А. В.	120
Загальна характеристика і специфіка польської системи цивільного права Матвійчук О. В.	123
Актуальні проблеми сучасного екологічного права як сфери наукових досліджень і основи практики природокористування й природоохоронної діяльності Микулець В. Ю.	126
Проблема запобігання вчинення в місцях несвободи кримінального правопорушення проти життя та здоров'я особи Михайлик О. Г.	130
Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несвободи України Мізіук В. В.	133
Електронний парламент та його значення для сучасної держави Міхровська М. С.	136

Проблема мобінгу в сучасному законодавстві України Нечасва Ю. О.	138
Сучасна проблематика електронних цифрових доказів в цивільному провадженні Олениченко О. В.	140
Вихід патентовласником за межі захисту його виключних прав як форма зловживання правами на патент Осовітня Л. В.	143
Переваги та недоліки використання вітрової енергетики: оцінка впливу на довкілля Павлига А. В.	147
Адміністративно-правове регулювання видворення незаконних мігрантів Палько В. І.	149
Правове регулювання моніторингу процедур публічних закупівель Пальонка В. І.	153
Psychological features of professional criminals and recidivists Polukhovych E. E.	157
Особливості регулювання спадкових відносин праві США Попкова О. О.	159
Особливості отримання доказів у кримінальних провадженнях у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг Поплавська А. В.	162
Окремі питання правового забезпечення інформаційної безпеки в умовах інноваційного розвитку суспільства Радзівська О. Г.	167
Щодо поняття кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями Риженко І. М.	170
Суб'єкти експертної діяльності в сфері метрології: правові засади Смерницький Д. В.	173
Особа, засуджена до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: актуальні проблеми кримінологічної характеристики Ткачук В. Є.	176

Окремі аспекти визначення територіальної підсудності Торбас О. О.	181
Реформування Конституційного Суду України у контексті кількісного складу суддів та Науково-консультативної ради при Конституційному Суді України Чуб Ю. С.	184
Деякі аспекти зовнішньоекономічної діяльності України в умовах євроінтеграції Шевчук Л. М.	189
Розмежування цивільної і адміністративної юрисдикцій при вирішенні спорів про відшкодування працівником шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на нього трудових обов'язків Якимчук О. О.	192

НАПРЯМ 2. ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Щодо визначення понять «ЗМІ» та «медіа» Боровик Л. А.	196
Основні сфери застосування трансмедійного сторітелінгу Візерська А. О.	198
Конвергенція як передумова становлення інтернет-ЗМІ Горчикова А. О.	201
Вплив COVID-19 на соціальні комунікації: особливості функціонування і тенденції Гоцур О. І.	203
Спортивна телерадіожурналістика в освітньому процесі: актуальні тенденції Гоян В. В., Гоян О. Я.	205
Цифрова безпека як складник професійної діяльності журналістів Давидова Л. В., Зайко Л. Я.	210
Соціальні чинники ієрархії контентної конвергенції сучасних засобів масової комунікації Золяк В. В., Хитров О. В.	213

Інформаційне здоров'я суспільства як чинник сталого розвитку медіасередовища Кияниця Є. О.	217
Особливості викладання онлайн студентам покоління Z Мисечко А. О.	219
Journalism, library journalism, internet-journalism and communications Rakhovska A. P., Horlatova O. M.	223
Особливості роботи коментатора та журналіста футбольних матчів Рабчевський Д. О.	226
Текст та соціальні медіа: трансформаційний аспект. Фахова підготовка працівників прес-служб Смусь А. Г.	230
Сучасні теоретичні дослідження мас-медіа: вектор на мультипарадигмальність Сухаревська Г. В.	233
Інформаційна маніпуляція vs криза знань Троцюк О. А.	236
Імідж журналіста та його спектрально-змістова й функціональна характеристика Юеюань У.	239

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

SELECTED INSTRUMENTS OF THE DIGITAL WELFARE STATE AND THEIR POSSIBLE IMPLEMENTATION IN POLISH REALITY

Kubat S.

*A graduate of the Faculty of Law and Administration of the Nicolaus Copernicus University in Toruń, currently a PhD student at the Faculty of Political Science and Journalism at the University of Adam Mickiewicz in Poznań
Poznan, Poland*

A systemic reconstruction of the operation of modern societies results from the implementation of artificial intelligence and machine learning systems into the processes of interaction between citizens and public administration bodies. Public social care in its broadest sense is one of the platforms of such interactions. A digital welfare state is today considered to be the institutional and organisational dimension of the correlation of artificial intelligence, machine learning and their environment with the national welfare system. The understanding of the digital welfare state refers to a report by Philip Alston, UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights. It is defined as an integrated set of digital social programs with a distinct and separate regulatory, institutional, organisational and technological system. The model of a digital welfare state is distinguished from traditional social programs by the manner and form of their implementation, a specific type of relations between the entities that participate in them, and finally by the methods of identification of beneficiaries, their needs, distribution of aid and control of abuse.

The purpose of the lecture is to analyse digital welfare state solutions, existing in many countries, in terms of their representativeness. I will analyse systems used to assess eligibility, and subsequently to calculate and pay social benefits as well as predictive systems. Then, I will analyse how selected digital welfare state solutions can be implemented in Poland.

The Australian Cashless Debit Card (CDC) program will serve as a representative system for systems designed to assess eligibility. As a representative system for benefit calculation and payment systems, the UK maintenance payment system and the integrated systems in the labour market segment of Germany, i.e. PP – Tools, Delta – NT, Verbis and 3A1, will be

analyzed. In contrast, the Dutch SyRI (*Systeem Risico Indicatie*) system will be appropriate for the evaluation of predictive systems.

In Australia, the Digital Welfare State system is manifested by the Cashless Debit Card (CDC) program. It is viewed by the Australian Government as a form of support for people, families and communities in regions where high levels of welfare dependency co-exist with high levels of social harm caused by alcohol, gambling and drug addiction. Most frequently the 20/80 rule is applied to the welfare payments, where 20 percent of welfare payments are made into the beneficiaries' regular bank accounts and 80 percent of their welfare payments are transferred to their individual Cashless Debit Cards. CDCs work like regular bank cards, except that they cannot be used to buy alcohol, drugs, gambling services, certain gift cards or to withdraw cash. The program operates under the Social Security Act amended on 5 April 2019. Among other things, the amendment regulated the procedure for exiting the cashless debit card program. Among other things, participants must demonstrate reasonable and responsible management of their affairs, including financial affairs. Each application to exit is considered on a case-by-case basis and takes into account legislated criteria such as the interest of children, absence of a criminal record, risk of homelessness, addiction, and health and safety of the participant and community. In early 2016 CDC started in two regions i.e. in Australia – Ceduna in South Australia and Kununurra and Wyndham in Western Australia. The program currently operates in the Ceduna region, South Australia, the Goldfields and East Kimberley regions, Western Australia and the Bundaberg and Hervey Bay region of Queensland. In the Ceduna Region, the Goldfields Region and the East Kimberley Region, the program applies to all working-age social security benefit recipients, with the exception of pension and veterans' pension recipients. However, pensioners and veterans as well as employed workers can voluntarily join the program. This option is not provided for in the Bundaberg and Hervey Bay regions where the card can be issued only to people aged 35 years and under who receive Newstart Allowance, Jobseeker Payment, Youth Allowance (Job seeker), Parenting Payment (Single) or Parenting Payment (Partnered). The introduction of the CDC-related program was criticised by NGOs, which pointed to the risks of violations of a number of human rights, mainly violations of Article 9 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), i.e. the right to social security at the minimum necessary level, when recipients are stigmatized as antisocial and incapable of independently managing their own income. The violation of the right to privacy was also considered significant; it was pointed out that the right to privacy is violated when information on program beneficiaries is transferred by Indue, the program operator. The law provides for the exchange of information between government authorities and Indue with regard to the operation and evaluation of the program. The vagueness and abstractness of

these provisions insofar as the information is transferred among the Department of Social Welfare, Indue Ltd. and the Department of Social Services and without the direct participation, consent and knowledge of the beneficiaries was considered worrying. In the opinion of non-governmental organisations involved in the evaluation of the program such regulations violated the right to privacy through an unauthorised interference with digital rights and digital sovereignty of the participants. They also pointed to violations of the right to equality and non-discrimination, the right to self-determination, the right to an adequate standard of living and a broad catalogue of violations in the system of child rights protection. The sources of the violations, according to the Accountable Income Management Network (AIMN) data disclosed in the UN report, are to be found in the initial phase of the implementation of the program, particularly when it was tested in an indigenous community or a community with a high percentage of indigenous people, with simultaneous suspension of the 1975 Racial Discrimination Act. According to information disclosed in ORIMA Research 2017, Cashless Debit Card Trial Evaluation: Final Evaluation Report August 2017, Department of Social Services (p. 37), when the program began in Ceduna and East Kimberley, indigenous participants represented 75% and 80% of all beneficiaries respectively. The assessment of the program made by the government and reported in the Explanatory Memorandum, Social Security (Administration) Amendment (Income Management and Cashless Welfare) Bill 2019 (p. 9) revealed that CDC is applied regardless of race or cultural factors, and the proportion of indigenous beneficiaries in the program in all four regions has dropped to 33%. According to Queensland Council of Social Service (QCOSS) reports, 75% of respondents in the Bundaberg and Hervey Bay area opposed the continued implementation of the CDC program in its current form indicating the stigma associated with participation in the program, social isolation and significant restrictions on social, economic and cultural participation. According to reports from government agencies, 32% of participants have experienced deterioration in their standard of living. This is indicated by an increase in domestic violence against children, social stigmatisation and reduced school attendance (2.7% according to the data). Among the NGO findings, the Australian government's decision to impose, maintain and extend mandatory income management in the form of a technologically enhanced cashless debit card raises clear concerns about the government's willingness to comply with international human rights obligations.

In the European Union, the analysis of the Digital Social State should be considered in the context of automated decision-making or decision support (ADM) systems. Thus, at the current stage of development of the Digital Social State, artificial intelligence or machine learning plays a secondary role. ADM decision-making systems dominate in this sphere. This term refers to apps

whose task is to calculate, analyse and select according to rules determined by specific algorithms. Therefore, the term algorithm-based decision-making, both systemically and institutionally corresponds to the current state of technology development and its participation in the social welfare system. Despite the far-reaching algorithmisation, the use of the apps is limited; they can only be used by their designers, people, who implement and use them. This means that at each stage of this process an impact assessment and risk assessment of the selected technologies should be maintained.

An ADM system, therefore, includes a decision model, an algorithm, codes and data, which are used as input; they are subject to analysis, are used to learn and are the result of their application. The overall subject matter is regulated at EU, national and local level. For example, EU regulation includes normative acts such as the EU's Declaration of Cooperation on Artificial Intelligence (AI), the Commission's Communication Artificial Intelligence for Europe or the European Parliament's resolution on robotics and the European Economic and Social Committee's opinion on Artificial Intelligence (AI). All of these normative sources indicate that the purpose of using ADM is to simultaneously maximise benefits to society, support business, stimulate innovation and encourage competition.

Following NGO reports, seven basic areas of technology involvement in European social welfare systems can be identified. These are child and family benefits, the unemployment benefit system, health care, old-age allowances and allowances to cover care for the elderly, social and welfare benefits and prediction of infringements of welfare and social assistance rules. Within the child and family benefits system, new technology has been applied to identify children at risk of neglect (Denmark), to detect learning problems in primary and secondary schools (Slovenia), to detect bullying and all other forms of domestic violence (Netherlands), to child allocation systems in nurseries and kindergartens (Poland), to perform predictive tasks in social care and psychiatry (Finland), to detect dyslexia (Sweden), and to an expert system to assess the risk of violence in young people aged 12-18 (Spain). The unemployment benefit system includes the use of algorithmic systems in granting benefits (Poland), determining the amount of benefits and allocating support to the unemployed (Spain). In health care, new technologies support the allocation of medical services in the public health system (Italy) or radiological research with IBM Watson. Algorithms have also been implemented in the old-age benefits and elderly care segment in elderly care planning (Denmark) and the distribution of social assistance to the elderly (Spain). New technology has been widely used in the social and welfare benefits segment on fraud detection and prevention (Netherlands, Finland), allocation, calculation and distribution of social funds (Sweden, Denmark, UK).

The analysis of the digital welfare state on the European continent leads to the reflection that all its strong and weak elements can be reconstructed on the basis of the German welfare system. Segments of digitisation of the social welfare system related to counteracting unemployment or social policy towards migrants in Germany are representative for the whole phenomenon of systemic and institutional convergence of new technologies with the European social welfare and social care systems. This is confirmed by data from NGOs. In the predominant part of European countries, legal regulations for the digitalization of all administrative services, including social services, were enacted in a similar period, i.e. between 2016 and 2018. In the case of Germany, they were enacted in 2017. In all the normative documents, social welfare services are included in administrative services. The federal government defines social welfare services according to the Social Security Act as administrative services. Digitisation is a broader concept than ADM systems and includes, among other things, their design, implementation and control. However, trying to assess the current status quo of ADM systems in the public sector in Germany is almost impossible and the findings difficult to evaluate. This is because, according to NGO reports, there is no uniform register of ADM systems used in the public sector. For example, there is no uniform register for the area of social welfare related to unemployment. This is because the unemployment prevention system in Germany is based on at least a dual system of institutions supporting unemployment. Some of the job centres operate, among other things, within the municipalities reporting to the federal states (Länder), while another part comes under the Federal Employment Agency (BA). Each of these bodies is free to decide on the implementation of ADM technology on its own. A major problem is therefore the lack of transparency in the design, implementation and use of ADM systems by public administrations. Disclosure is not facilitated by government agencies themselves, which refuse to release data, contrary to the law, in the case of Germany, the Freedom of Information Act (Informationsfreiheitsgesetz, IFG) of 2006. There is thus a lack of reliable and verifiable information on which federal state or municipality is using which forms of ADM, and if so, which technologies and systems. In its report for the UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights, Algorithm Watch describes four applications used on the labour market in Germany. These are PP-Tools, Delta-NT, Verbis and 3A1. PP-Tools is an application that determines the probability of an unemployed person finding a job on the basis of, for example, job offers or job applications from the last 24 months. DELTA-NT is used by psychologists employed in labour offices as a tool to support psychological assessment of an unemployed person. This assessment is part of a vocational orientation process referred to as 'diagnostic of psychological suitability'. As a side note let me add that this procedure called 'computer-aided testing' was developed by the German armed forces.

VERBIS, on the other hand, is a central information system for job placement and consultation in job centres, which is linked to many other systems and processes. Among other things, it contains functions that automatically match jobseeker profiles stored at the employment agency with vacancies and training programs. And finally 3A1 is used for the automatic processing of unemployment benefit claims (Automatisierte Antragsbearbeitung Arbeitslosengeld). Within the ADM, predictive procedures related to abuse of the social assistance system are initiated. The database is verified with respect to the reliability of the documentation and statements of the unemployed to provide information on employment. Identified deviations are reported to dedicated organisational units in encrypted form. Analyses are implemented in the JDC-EFM infrastructure on a case-by-case basis. The Cross Industry Standard Process for Data Mining (CRISP-DM) model is used. The systems use decision tree methods, anomaly detection and adaptive programs based on historical crime patterns. Apart from automated data comparison, no systematic verifications are made. Similar problems are encountered in the area of social policy towards migrants. The Federal Office for Migration and Refugees (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge – BAMF) seeks to solve its procedural problems with the «Digitisation Agenda 2020». In 2016, a system for «integrated identity management» was introduced. It currently contains several modules that are available to the lead officers and can be used as tools to support their decisions. The system mainly aims to determine whether the data provided by protection and welfare applicants are reliable. Thus, the software is used to recognise a person's language and dialect from audio recordings. Initially, the error rate of the so-called speech biometrics system was around 20 percent. According to published BAMF data, presently the error rate is 15 percent. However, NGOs point out that by November 2018, the procedure had been used around 6,000 times, meaning that it must have produced around 900 false results. Furthermore, the system is able to analyse phone data, i.e. call data and phone numbers used. BAMF claims that refugees give them permission to access their phones voluntarily. In addition, the Office uses software to compare photographic portraits and different possible transliterations of Arabic names (Romanisation). According to the representatives of the public administration, the use of automated procedures has been successful. NGOs are of a different opinion, pointing out that the costs of the procedures and the number of errors are disproportionate to the objectives. Moreover, they point to the lack of transparency in the operation of software systems and the lack of independent control allowing for objective assessment of the legality and effectiveness of procedures.

An analysis of the European concept of the digital welfare state cannot ignore the aspect of using technology to predict breaches of the rules governing social care and social assistance. The dispute over the use of the *Systeem Risico Indicatie* (SyRI), an artificial intelligence tool for detecting social fraud, by

Dutch public administrations is most representative of this issue. On 5 February 2020, the Court in The Hague halted the use of SyRI, indicating that legislation authorising the implementation of this tool is contrary to Article 8 of the European Convention on Human Rights, which establishes the right to private and family life. Many scientific and political authorities, representatives of non-governmental organisations at national, European and international level have unequivocally indicated that this ruling goes far beyond the borders of the Netherlands and Europe. The special nature of the case was underlined by the representation of the applicants themselves. The proceedings were conducted by the Dutch section of the International Commission of Jurists within the framework of the Public Interest Litigation Project (PILP). The complainants included, among others, the foundations Platform Bescherming Burgerrechten and Privacy First, associations from the social welfare sector Koepel van DBC-vrije Praktijken van Psychotherapeuten, Landelijke Cliëntenraad and the Dutch Confederation of Trade Unions. The United Nations Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, Professor Philip Alston, participated as *amicus curiae* and presented a detailed brief on SyRI – Brief by the United Nations Special Rapporteur on extreme poverty and human rights as *Amicus Curiae* in the case of NJCM *c.s./De Staat der Nederlanden* (SyRI) before the District Court of The Hague (case number: C/09/550982/ HA ZA 18/388) (September 2019). It represents the involvement of the judiciary in a fundamental discourse on a global scale, which aims to establish the limits of the surveillance exercised by public authorities over individuals through artificial intelligence techniques applied to large, variable and diverse data sets (big data). Professor Gregory Lewkowicz, in his opinion on the judgment, characterised SyRI as the generic name for several projects developed since 2006 by the Dutch Ministry of Social Affairs and Labour (Sociale Inlichtingen en Opsporingsdienst – SIOD), which aim to identify and measure the risk of fraud in the areas of social assistance, labour law and tax law by applying *data mining* techniques to personal data from several public databases. However, in the Court's view, SyRI does not strike the right balance between the social need to prevent social security fraud and the infringement of the right to privacy (which is necessary for this purpose). Thus, the scheme violated the basic principles of the General Data Protection Regulation (GDPR) on transparency, purpose limitation and data minimisation.

In the case of Asian and African countries, which belong to the group of developing countries, it is a characteristic of digital welfare states to link integrated identity management systems to the distribution of social and welfare care. Kenya, which in January 2019 introduced an amendment to the Registration of Persons Act. According to its wording, all Kenyan citizens and registered foreign nationals, above the age of six, were required to provide biometric data in order to obtain a card, which would be the only form of

identity proof and basis for receiving social and welfare benefits. Biometric data were to include digital fingerprints, hand geometry, earlobe geometry, retinal and iris patterns, voice waves and deoxyribonucleic acid (DNA). The law introduced an institutionalised identity management system (The National Integrated Identity Management System – NIIMS, also referred to in Swahili as Huduma Namba). According to analyses by NGOs, the system in question allowed for the creation, using modern technologies, of a dataset on the identification of citizens on an unprecedented scale. In February 2019, the legislation in question was challenged in the High Court by the Kenya Human Rights Commission (KHRC), the Nubian Rights Forum (NRF) and the Kenya National Commission on Human Rights (KNHCR). The organisations accused the legislature of violating the right to privacy, the right to equal treatment, the right to non-discrimination and the right to participate in public life. The Supreme Court of Kenya, in an interim ruling on 1 April 2019, partly shared the objections of the human rights organisations by pointing out that participation in the NIMS system is voluntary. Thus, the government cannot force any citizen to register or deny access to social or welfare services to non-registered persons. This ruling, fundamental for the global legal order, helps derive a general principle that the generation, collection and processing of information on citizens and registered aliens seems unnecessary and disproportionate even if the legitimate aim is to improve the provision of social services and national security. A number of countries that model their solutions on Kenya, including e.g. China, India, Malaysia, Jamaica and Zimbabwe, are in opposition to the presented position.

Normative regulations relating to the concept of the digital social state have been developed both at the universal as well as at the regional and national levels. They can be classified into three basic groups. The first group consists of legal acts regulating the design, implementation and application of specific technological solutions in the social and welfare segment. These include legislation relating to the verification of citizens' identity for the purpose of claiming benefits, the assessment of benefit eligibility, the calculation and payment of benefits, the prevention and detection of fraud in the distribution of benefits, and the determination of risk and classification of need. The second group of rules are legal sources that can be described as procedural rules, i.e. regulating digital communication between social and welfare competent authorities and citizens. These rules replace the principle of writtleness and directness with a form of digital interaction. The third group consists of rules and principles derived from judicial case law that define the risks of violations of normative systems of human rights protection. These rules not only diagnose threats, but also create legal institutions to counteract abuses. The practical dimension is dominated by judgments of the Supreme Courts, Constitutional Tribunals and International Courts, as well as acts of international organisations of a binding (European Union regulations) and

declarative nature. These regulations predominantly address the issues of legality and transparency of the design, implementation and use of digital systems in the sphere of social welfare. However, they also cover issues of promoting digital equality and protecting economic, social, civil and political rights.

The Toronto Declaration, adopted on 16 May 2018 by Amnesty International and Access Now, is a legislation that represents a synthesised response to the opportunities and risks associated with the transfer of technology to social and welfare protection. It is one of the few documents adopted by a non-governmental organisation that systematically regulates the issues of risks, defines the relationship between the participants in the design, implementation and application of new technologies and defines the responsibilities of the state in this regard. The Declaration addresses systemic, institutional and procedural issues in the context of threatened values. It indicates that States and private sector actors should promote the development and use of machine learning and related technologies that help people accomplish fundamental social rights. Furthermore, in relation to the various manifestations of digitisation, States should promote positive rights to benefit from developments in science and technology as an affirmation of economic, social and cultural rights. However, while acknowledging the potential of machine learning and other related algorithmic systems, among others, in promoting and accomplishing human rights, the authors recognise the ability of such systems to facilitate intentional or accidental discrimination against some individuals or even entire social groups. The authors of the document emphasize that in using new technologies, public and private sector actors are likely to have to find new ways to protect human rights as new challenges to equality, representation and impact on different individuals and social groups emerge. The declaration identifies exclusion, discrimination, inequality before the law, lack of transparency and accountability as key threats to the use of new technologies, including in the area of social and societal rights. It therefore argues that all actors must prevent and mitigate the risks of discrimination when designing, implementing and using machine learning technologies. They must also make sure that mechanisms are in place to access an effective remedy before deployment and throughout the life cycle of individual algorithmic systems. The Declaration precisely identifies areas of risk associated with the functioning of the digital social state. Thus, it states in the preamble that social or health care using machine learning technologies may contribute to discriminatory or repressive practices if they are adopted and implemented without the necessary safeguards. It emphasises that inclusion, diversity and equality are key elements in protecting and preserving the right to equality and non-discrimination. All this must be taken into account when developing and implementing machine learning systems to prevent discrimination, especially against marginalised groups. This is because there are patterns of structural

discrimination that can be reproduced and exacerbated in situations specific to new technologies by using unrepresentative and biased data. And if such violations occur, States are obliged to compensate for the resulting damage. The Declaration emphasises that States bear the primary responsibility to promote, protect, respect and fulfil human rights. Under international law, States may not engage in or support discriminatory acts or practices that otherwise violate rights when designing or implementing machine learning systems in a public context or as part of a public-private partnership. It is important to identify procedures for the implementation of new technologies by public authorities into the public sphere. Among the principles of implementation, the need for broad consultation is indicated, so that those involved in the design, implementation and review of machine learning represent a range of backgrounds and identities. This is followed by the need to establish mechanisms for independent oversight, including by judicial authorities where necessary, and ultimately ensuring that decisions supported by machine learning meet international standards of objectivity.

The digital social state in systemic, organisational and institutional terms operates in most countries of the world with some distinctions specific to developing and developed countries. Completely opposite visions of the digital social state clash in the literature and in reports prepared by NGOs and governmental organisations. The first one proves that despite noble assumptions, digitalization in social welfare introduces solutions far from standards characteristic for democratic societies based on the rule of law and human rights. There are many reasons for this. First of all, there is an inadequate formation of strategies, policies and regulatory standards for the design, implementation and use of new technologies in national social welfare and social assistance systems. The prevailing arguments are that the objectives set are not oriented towards social recipients. The quest for a higher standard of living for the vulnerable, disadvantaged, excluded, struggling to enter or re-enter the labour market has been replaced by an obsession with fraud, cost cutting, market efficiency and the use of coercive sanctions. The prevailing view is that key decisions to go digital were taken by government ministers without consultation and even by departmental officials without meaningful policy discussions. As a result of the lack of accountability and transparency in the welfare state, digital technologies are used to surveil, harass and punish beneficiaries, especially the poorest. It is concluded that large technology companies have become the main beneficiaries of the digital welfare state. The advent of the digital revolution has allowed the private sector to occupy a vast area of the welfare state almost without public control. The space of national social systems has become a human rights-free zone. And the digital social state itself is a structure in which citizens are becoming more visible to their governments, but not the other way around. Critics of the convergence of technology with the welfare system call for the accountability of the actual

beneficiaries through regulation. This is because the self-regulation allowed in the large tech sector, especially among mainstream industries, must come to an end, and tech companies must be legally bound to uphold existing human rights standards. A different vision of the digital social state is presented by its proponents. They argue that the use of new technologies in the sphere of social welfare ensures time- and cost-optimal distribution of goods and services. According to the argumentation of the supporters of new technologies the source of this state of affairs should be found in the processes of prediction, monitoring, control and sanctioning of abuse based on comprehensive data. On the other hand, the dehumanization of decisions on granting social benefits, thanks to algorithmic systems, results in their independence, objectivity and de-bureaucratization. Thus the digital social state is an instrument ensuring proper identification and distribution of social and welfare assistance. And it is possible through economically effective identification of needs, prediction of beneficiaries' expectations, minimization of service costs, identification of recipients and limitation of fraud. Proponents of digital development in the sphere of social welfare point to the further need to monitor and identify risks associated with the implementation of new technologies in social welfare. Moreover, they call for increased social control in the relationship between the state – non-governmental entities designing and implementing new technologies – beneficiaries. And finally it is necessary to determine the costs of design, construction and operation of selected, specific technological solutions in the sphere of national social welfare systems in the context of expectations and actual savings achieved through the use of these technologies in the social sphere. The common position of both parties is to strengthen the transparency of data processing and to strengthen the control of algorithmic processes.

Taking into account the above, the fundamental is to analyse the adopted algorithmic processes in the context of risk analysis, poverty profiling, extent of automation of decision making, discrimination, citizen control, possible violations of the right to privacy, right to equality before the law, right to social assistance, right to information and possible social exclusions.

The main hypotheses are:

1. Poland is institutionally, normatively and socially systemically prepared to introduce selected solutions of the digital welfare state in terms of assessment of eligibility of social welfare measures, their calculation, payment and effective supervision. Uniform normative, non-normative, institutional and technological environment in countries applying digital instruments as well as in Poland gives a possibility of full adoption of algorithmic solutions. At the same time, Poland's delay in adopting the analysed solutions of algorithmic systems makes it possible to avoid or to a large extent exclude the three main factors affecting the risks of the analysed instruments, i.e. first, insufficient legislative solutions at the national level that could prevent abuse

in the process of designing, implementing and using algorithmic systems, secondly, institutional deficiencies and failures manifested by passive behaviour of control bodies and unwillingness of state entities using the software to disclose the rules of their operation, and finally, limited awareness among citizens of the risks posed by digital programs.

2. The way in which the systemic phenomenon of digitization in the social sphere of developed and developing countries is formed and constituted confirms the existence of a homogenous concept of a digital welfare state. The concept of a digital welfare state is defined in the literature as an integrated set of digital social programs equipped with a distinctive and separate regulatory, institutional, organisational and technological system. The model of a digital welfare state is distinguished from traditional social programs by the way and form in which they are carried out, the particular type of relationships of the actors involved in them and, finally, the methods used to identify beneficiaries, their needs, distribute aid and control abuse. The process of implementing algorithmic systems for interaction between citizens and public administration bodies results in a unified concept for the processes of design, implementation, application and prediction.

3. Digitization in the social sphere is in the interest of society, because it serves a legitimate purpose and ensures proper verification of the transfer of aid programs in terms of the accuracy and completeness of the data on the basis of which undue collection of benefits is excluded. Within the framework of the digital welfare state, new technologies offer opportunities for the exchange of data between public administrations in the context of the statutory obligation to support those actually in need and to prevent and combat fraud.

The verification of digital social systems at the governmental level of individual countries leads to the reflection that they enjoy a clear interest of the state administration. At the same time it cannot be overlooked that the increasing number of digital instruments in the broadly understood social sphere is also provoking an avalanche of negative reactions. A number of scientists and non-governmental organisations in the context of the technologies used point to the threat to privacy and individual autonomy, and moreover to the arbitrariness of decisions, discriminatory behaviour of administrative bodies and excessive interference in civil rights and freedoms. Therefore, continual analysis of digital solutions in the area of social assistance and social care is not so much the need, but the necessity. Such an analysis should include definition of objectives, methods and nature of algorithmic tools used. It should also include a review of normative solutions regulating the process of design, implementation, use and control of algorithmic systems, evaluation of their use and definition of threats. Compromise solutions in this area include the establishment of control bodies and the use of machine learning models, whose activities will be subject not only to ex post supervision, but also to ex ante verification in the design phase.

No systemic study on digital welfare state has been undertaken in Polish science so far. This state of affairs could be due to the fact that its instruments themselves have been implemented only to a residual extent and concerned such social spaces as the allocation of children in nurseries and kindergartens or the transfer of unemployment benefits. Among the publications that have appeared so far, it is worth pointing to the study by M. Musiał-Karg, Ó.G. Luengo (eds.), *Digitalization of democratic processes in Europe. Southern and Central Europe in comparative Perspective*, Springer 2021. Among foreign publications there are more books, articles or websites devoted to the digital welfare state and its algorithmic instruments. It is worth mentioning here the publications by T. Carney, *The New Digital Future for Welfare: Debts Without Legal Proofs or Moral Authority?*, *UNSW Law Journal Forum* (2018), or Zarsky, T. Z. (2013). *Transparent predictions*. *University of Illinois Law Review*, 2013(4), pp. 1503-1570. It follows from the preliminary results of telephone surveys and analysis of background materials that the key public concerns relate to the principles of operation of the algorithmic solutions analyzed and boil down to the issue of transparency in the operation of the systems and accountability for the consequences of their design, implementation and use.

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Арабаджи Н. Б.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових наук
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

Яремчук В. О.

*магістр 2 курсу факультету права, економіки та кібербезпеки
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

Аналіз реалій сьогодення свідчить, що моральний розвиток та духовні цінності особистості є однією з важливих умов подолання ідеологічної та духовно-моральної кризи нашого суспільства, та людства зокрема. Адже чим вища «культурність» членів держави, чим вищий рівень духовності кожної людини, тим вищі мораль, суспільні ідеали, духовні потреби

людського буття. Тому такі дефініції як «моральність», «духовність», «морально-духовна культура» особистості виступають активними елементами сучасного науково-педагогічного дискурсу.

Морально-етичне виховання сучасного молодого покоління в Україні здійснюється дуже повільно, поверхнево та суперечливо. Застосування авторитарних методів (наказів, рекомендацій тощо) на зміну поглядів щодо морального виховання вже показало свою недостатню ефективність, а пошук відповідної методологічної бази йде дуже повільно (І. Зязюн, Г. Сагач, Н. Гавриш).

Тому переломний момент у суспільстві може настати лише тоді, коли буде сформована певна система морального виховання, яка б задіяла всіх учасників виховного процесу в потрібному напрямку. Так, серед моральних якостей, які притаманні особі для майбутньої професійної діяльності, розрізняють: професійний обов'язок, професійну честь, професійну гордість і професійну етику [3]. Розглянемо їх детальніше.

Методологічною основою морального виховання є *етика*. Загальновідомо, що етика – це філософська наука про мораль, яка осмислює, узагальнює, систематизує історичний розвиток моралі, історію становлення й розвитку етичних теорій, концепцій, які б обґрунтували природу, сутність та специфіку, функції моралі, закономірності її розвитку та функціонування. Систему моралі, яка лягає в основу життя особистості, складають певні норми і принципи моралі, моральні ідеали та почуття. При цьому, вона виконує пізнавальну, оцінювальну, виховну функції, а її складовими елементами виступають моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини.

Варто наголосити й на особливих рисах моралі. Так, саме вона пронизує все життя, будь-яку професійну та іншу діяльність, виступаючи як її своєрідний обов'язковий духовний аспект. Існують певні категорії насення суспільства, для яких норми моралі, моральні переконання та почуття власної гідності є професійно значущими (наприклад, курсанти, майбутні офіцери, представники правоохоронних органів). А завдяки гуманізації та демократизації суспільства роль таких моральних складових в їхній діяльності лише зростає [2].

Кожна людина повинна розуміти, що вона сама відповідає за свої вчинки, що кожен її крок буде морально оцінений. Лише за цієї умови вона зможе «жити» в професійному колективі. Дуже важливо, щоб студенти були обізнані в моральних вимогах щодо професій, які вони опановують, та якостях, що повинні виховати в собі, щоб відповідати цим вимогам. Саме тому засвоєння норм професійної етики допомагає молодій людині швидше професійно адаптуватися.

Розглядаючи категорії етики, вагоме місце серед них посідає *обов'язок*. Обов'язок – це певне ставлення особистості до суспільства, держави. Якщо мова йде про професійний обов'язок, то тут вже відображається ставлення до своєї праці, роботи. Основою професійного

обов'язку є певні переконання в життєвій необхідності узгодження особистих бажань із суспільним обов'язком, що позитивно впливає зміцнення могутності своєї держави. Отже, наявність почуття професійного обов'язку є запорукою та важливою умовою, що свідчить про високий рівень професіоналізму особистості.

Наступна моральна категорія відображає гідність та авторитет особистості, незалежно від сфери її діяльності. Мова йде про професійну *честь* та пов'язані з нею моральні заслуги. Основна її вимога – підтримувати у працівника свою репутацію та відстоювати інтереси свого колективу, адже досягнення окремих людей кожної професії формують авторитет професії загалом. Поступово зростає суспільна значущість і цінність певного виду діяльності, і з часом формується професійна честь. Під час навчання у вищому навчальному закладі студенти повинні навчитися посправжньому цінувати обрану професію, усвідомити її суспільне значення, примножувати її добрі традиції [1].

Наряду з різними почуттями та переживаннями за свій успіх, не менш важливим є й професійна *гордість*. Перед ВНЗ стоїть завдання – виховати у студентів почуття професійної гордості на його традиціях, ознайомити молодих людей з найвищими здобутками видатних осіб, що працювали чи працюють у сфері службової суспільної діяльності. В міру оволодіння своєю професією студенти пізнають її привабливість, глибше вникають в її зміст, проймаються почуттям поваги до обраного фаху і до людей, які його прославили [3]. Саме професійна гордість покликана активізувати студента, спрямовувати його на належне вивчення предметів, адже це є потужним важелем в опануванні професії.

Для розповсюдження морально-етичного виховання та її складових потрібно використовувати й відповідні заходи навчально-методичного забезпечення, а саме: визначення рівня етичних знань студентів, ступеня їх ознайомлення з найбільш поширеною літературою з етики; розробка і планування різноманітних заходів (лекцій, бесід, конференцій, семінарів), спрямованих на поглиблення етичних знань з певних гуманітарних проблем; організація та проведення заходів, які сприяють накопиченню етичних знань, розширенню світогляду в проблемі морального виховання; аналіз та впровадження передового досвіду; застосування методів формування свідомості (розповідь на етичну тему, етична бесіда (групова, індивідуальна), диспут, приклад); впровадження методів формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, доручення, створення виховних ситуацій); реалізація методів стимулювання діяльності та поведінки (метод творчо-інтелектуального суперництва, морального стимулювання, покарання); методів контролю й аналізу рівня вихованості (педагогічне спостереження, опитування, аналіз діяльності) тощо [4].

Таким чином, аналізуючи моральні якості, які необхідно формувати у майбутніх фахівців, враховуючи їх відповідний вплив на майбутню

професійну діяльність та поведінку суб'єкта, їх взаємодію і здатність до взаємодоповнення та взаємозбагачення, можна зробити наступні висновки. Розвиток особистості, її виховання завжди є результатом взаємодії, контакту з соціальним середовищем, а рівень її моральної вихованості визначається рівнем культури соціального середовища. Моральне виховання студентів – це запорука успішного виконання майбутніх службових обов'язків. Основа такого виховання – це комплекс взаємоузгоджених дій: цілеспрямована робота керівників, викладачів, науково-педагогічного складу. При цьому відповідний результат досягається лише за умови, якщо буде створена система морального виховання, в основі якої повинні бути національні та християнські цінності і чітко визначений навчально-виховний процес.

Література:

1. Гавриш Н.В. Соціально-психологічні аспекти морального виховання в сучасній парадигмі освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. праць за ред. В.І. Сипченка. Слов'янськ, 2007. – С. 84 -88
2. Демиденко В.К. Деякі аспекти морального виховання: Практичний матеріал для керівників, вихователів і вчителів. – К. : ІЗМН, 1995. 39 с.
3. Моральне виховання студентів URL: <http://revolution.allbest.ru/pedagogics/00137863.html>
4. Нагірняк М. Я. Теоретичні аспекти морального виховання майбутніх офіцерів. *Гуманітарні аспекти формування особистості*. Матеріали 5-ї Всеукраїнської наукової конференції від 28 квітня 2011 р. Львів: ЛДУ БЖД, 2011. С. 264-273.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «КОМПЕТЕНЦІЯ» В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Бабенко Д. В.

*аспірант кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права*

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Загальновідомо, що у правовій, демократичній країні, система державних та недержавних інститутів, об'єднаних структурними, а іноді

й функціональними зв'язками, діяльність яких спрямована на вирішення завдань та реалізацію функцій держави, має чітко визначену сферу дії та компетенцію. На підставі цього, Конституція України, проголошуючи у статті 8 принцип верховенства права та закріплюючи у статтях 6 та 19 похідний від зазначеного принцип законності, суттєво обмежила поведінку суб'єктів владних повноважень, встановлюючи певний запобіжник від свавілля і вседозволеності держави та її апарату. Основний Закон у будь-якому випадку обмежує публічно-владну діяльність чітко встановленими рамками.

Затверджуючи сувору заборону органам державної влади, органам місцевого самоврядування та їх службовим і посадовим особам діяти поза межами, регламентованими законом, Верховна Рада виходила із визнання пріоритету права людини на життя й здоров'я, честі й гідності, недоторканності, забезпечення інших невід'ємних прав і свобод людини і громадянина перед державою та її інтересами. Саме згадуючи частину 2 статті 19 Конституції України, звертаємо увагу на обов'язок публічної адміністрації діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Досліджуючи поняття «повноваження», які згадуються у наведеній правовій нормі, доцільно чітко встановити його взаємозв'язок із схожим поняттям «компетенція».

Разом із тим, компетенцію розглядають як базову теоретичну категорію адміністративного права, що дозволяє повно та всебічно характеризувати конкретного суб'єкта публічного адміністрування [1, с. 86].

Глумачний словник української мови під «компетенцією» (з латинської мови *competentia* – «відповідність, узгодженість») розуміє добру обізнаність із чим-небудь та коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [9, с. 275].

Отже, з огляду на структуровану систему апарату держави можемо погодитись із твердженням В. Галуцького, відносно того, що кожен суб'єкт владних повноважень відповідає своєму місцю в публічній адміністрації, а коло питань, вирішення яких йому доручено, є унікальним, й, водночас, право на вирішення цих питань – монополією конкретного суб'єкта [1, с. 86].

Із наведеного вище випливає, що «повноваження» не є єдиною складовою «компетенції» і, В. Галуцький стверджує, що основні складові компетенції – це мета та завдання, предмет відання, адміністративні повноваження, а іноді – функції суб'єкта публічного адміністрування, його відповідальність тощо.

Вказані складові, з огляду на статтю 19 Конституції України, отримують закріплення в нормативно-правових актах, на підставі яких діють та якими керуються суб'єкти публічної адміністрації при здійсненні своїх функцій.

Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет», однойменний суб'єкт владних повноважень України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [8]. Водночас, стаття 3 згаданого Закону, чітко визначає перелік основних завдань, які вкладаються в силу компетентісної діяльності Антимонопольного комітету України.

Аналогічним чином у статті 1 Закону України «Про Фонд державного майна України» встановлюється мета діяльності однойменного органу державної влади, а його завдання викладені у статті 4 Закону.

Проте, слід зауважити, що Верховною Радою України 16 листопада 2021 року прийнято у другому читанні Закон «Про адміністративну процедуру» (проект № 3475), який окремо виділяє предметну та територіальну компетенцію адміністративного органу (стаття 21 вказаного Закону), а у частині 1 статті 25 розкриває складові компетенції – функції, повноваження та відповідальність. Разом із тим, нерідко чинне законодавство України замість окреслених понять, доволі часто оперує таким загальноновживаним у професійно-специфічних середовищах терміном, як «юрисдикція».

Однозначну позицію займає Велика Палата Верховного Суду, яка неодноразово у своїх постановках вказувала, що судова юрисдикція – це інститут права, який покликаний розмежувати між собою компетенцію як різних ланок судової системи, так і різні види судочинства – цивільне, кримінальне, господарське та адміністративне (постанови Великої Палати Верховного Суду у справах № 454/1690/16 від 05 червня 2019 року, № 760/13915/18 від 26 червня 2019 року, № 359/10663/18 від 11 грудня 2019 року, № 757/44631/19-ц від 12 січня 2021 року та інші) [4-7], а зокрема, Кодекс адміністративного судочинства України розмежовує юрисдикцію адміністративних судів за предметом, судовими інстанціями та територією (підсудність).

На підставі зазначеного вище, ми вважаємо, що окрім судової влади, юрисдикція, як правовий інститут, за допомогою якого відбувається розмежування компетенції суб'єктів владних повноважень за різними критеріями, може застосовуватись до публічної адміністрації, чітко відзначаючи факт неоднозначного, неоднакового та спірного, на нашу думку, застосування термінів «компетенція», «підвідомчість», «юрисдикція», як в теорії адміністративного права, так і в діяльності органу законотворення України.

Отже, для дотримання принципу юридичної визначеності, необхідним є створення недвозначного понятійно-категоріального апарату та удосконалення глибоких теоретичних напрацювань щодо теорії й практики використання зазначених термінів, на що і будуть спрямовані наші подальші дослідження.

Література:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
2. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.
3. Конституція України від 28.06.96 № 254 к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. С. 141.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 червня 2019 року у справі № 454/1690/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82420751> (дата звернення: 21.11.2021).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 760/13915/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82997478> (дата звернення: 21.11.2021).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі № 359/10663/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86401317> (дата звернення: 21.11.2021).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 січня 2021 року у справі № 757/44631/19-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94525430> (дата звернення: 21.11.2021).
8. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року № 3659-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 50. Ст. 472.
9. Глумачний словник української мови / Івченко А.О. Харків: Фоліо, 2006. 767 с.

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ»

Барчук В. О.

студент 3-го курсу

юридичного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Механізм – одна з найбільш цікавих і водночас спірних категорій адміністративного права [1, с. 166]. Річ в тім, що у межах академічних досліджень зокрема та світової гуманітарної науки загалом поняття «механізм» – і як концепт, і як абстракція високого рівня узагальнення –

має широке поле застосування і, набувши наукового статусу, стало практично незамінним як модель пояснення (функціонування) цілої низки явищ [2, с. 64]. Як загальнонаукова категорія (категорія академічного дискурсу) в процесі розширення діапазону свого вживання вона інтегрувалась в категоріальний апарат права (під назвою «правовий механізм»), ставши його невід'ємною частиною. Можна вважати, що без застосування категорії «механізм» дескриптивний опис низки правових явищ є неповним, а в деяких випадках – узагалі неможливим [2, с. 66]. Тому сьогодні словосполучення «механізм прав», «механізм забезпечення», «механізм діяльності», «механізм реалізації» за правом знаходять своє відображення у працях науковців. Водночас слід розуміти, що в кожному конкретному випадку той чи інший дослідник розуміє те, що, власне, хоче розуміти. Звісно, є встановлені доктриною рамки, однак міждисциплінарний характер категорії, а також варіювання концепційних поєднань інших процесів, явищ чи феноменів, об'єднаних спільним завданням з механізмом, спричиняє його різноманітне наповнення у змістовому аспекті. За загальноприйнятим уявленням – це реалізаційна складова будь-якого процесу, яка, за наявності теоретичного підґрунтя та практичного інструментарію, перетворює прописані істини на практично наявні [122, с. 166].

Слід брати до уваги, що законодавчого обігу категорія «адміністративно-правовий механізм охорони лісового фонду України» не має, проте у текстах нормативно-правових актів можна зустріти такі формулювання як: «механізм справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду»; «механізми прийняття управлінських та кадрових рішень у сфері лісового господарства»; «механізм державного управління в сфері лісового господарства»; «механізми управління лісами»; «механізми стимулювання лісорозведення приватними власниками земель»; «механізми стимулювання запровадження природозберігаючих технологій або їх елементів», «механізм продажу деревини» та власне – «механізми охорони, захисту, розширеного відтворення лісів».

З позиції наукової доктрини використовуються такі категорії як: «механізм адміністративно-правового регулювання лісового фонду», «механізм публічного адміністрування лісового фонду» та безпосередньо – «адміністративно-правовий механізм охорони лісового фонду України».

Зазначене свідчить, що категорія «адміністративно-правовий механізм охорони лісового фонду України» є теоретичним концептом сукупного формулювання поняттєво-змістової складової, практичний дискурс функціонування якого передбачає втілення в правореалізацію публічною адміністрацією конкретних заходів щодо охорони земель на яких розташований ліс та забезпечення порядку екологічного ставлення кожного до біотопу та біоценозу, характерного для лісового покриву Землі.

Література:

1. Приходько А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2020. 485 с.
2. Альберда Т. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»). Молодий вчений. 2013. № 2(02). С. 64-68.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Богатирьов А. І.

*доктор юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Хамайко С. В.

*аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології
Академії державної пенітенціарної служби України
м. Чернігів, Україна*

Серед одних з найбільш суттєвих змін до Кримінального кодексу України (далі – КК) цілком виправдано можна назвати впровадження 1 липня 2020 р. інституту кримінального проступку, що загалом стало й однією із найобговорюваніших у науково-практичних колах тем останнього десятиліття. При цьому науково-практична спільнота, особливо спеціалісти з кримінально-процесуального права, загалом схвально, хоча і з певними застереженнями, сприйняла новели, аргументуючи їхню необхідність насамперед потребою наблизити наше законодавство до європейського, уникнути ймовірності незабезпечення права на захист, економією кримінальних репресій, зменшенням навантаження на слідчі органи досудового розслідування тощо.

Водночас останні публікації з цієї теми, зокрема, таких учених як-от: А. А. Васильєв, О. П. Горпинюк, І. О. Зінченко, І. В. Красницький, О. С. Пироженко, свідчать, що окреслені зміни і доповнення до КК України мають фрагментарний характер, а основна дискусія серед науковців протягом багатьох років розгорталася стосовно питань природи кримінального проступку та кримінального правопорушення, співвідношення злочину та кримінального проступку, доцільності введення останнього до кримінального законодавства України (наукові праці Д. С. Азарова, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, В. О. Навроцького, М. І. Хавронюка тощо).

У КК України виділено понад 80 складів кримінальних проступків, легалізуючи це поняття в українському кримінальному законодавстві, при цьому увага зосереджена на положеннях Загальної частини, бо перетрубації в них дуже змінили добре всім відомий кримінальний закон. При цьому розрізняти кримінальний проступок та злочин законодавець пропонує фактично за допомогою виду та міри покарання, що видається, на нашу думку, не найкращим варіантом для такого розмежування.

Хоча первинно кримінальні проступки мали б бути насамперед «створені» за рахунок багатьох адміністративних правопорушень (криміналізувати правопорушення з Кодексу України про адміністративні правопорушення) й деяких злочинів невеликої тяжкості. Однак ця мета так і не була досягнута. Також слід відмітити справедливість зауваження І. В. Красницького та О. П. Горпинюк, що формальне перейменування злочину на кримінальне правопорушення у низці випадків видається не виправданим (зокрема, у ст. 107 КК України, адже умовно-дostroкове звільнення може застосовуватися лише до неповнолітніх осіб, які відбули певну частку від призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за нетяжкий, тяжкий чи особливо тяжкий злочин; можливість умовно-дostroкового звільнення за вчинення кримінального проступку не передбачена) [1, с. 18].

Аналогічна ситуація склалася й при звільненні від кримінальної відповідальності на підставі статей 46 та 97 КК України. Посилення кримінальної відповідальності через зміну поділу кримінальних правопорушень (зокрема і злочинів) на види призвели і не до суттєвих, здавалося б, змін у ст. 80 КК України. А саме до позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості строк давності є коротшим, ніж для тих, що вчинили злочин, що перетворилися на нетяжкі за чинною редакцією кримінального закону. До речі, аналогічний недолік міститься і в ч. 2 ст. 106 КК України. Також вбачається, що для окремих громадян, враховуючи і положення ч. 4 ст. 84 КК України, це матиме додатковий негативний наслідок. Окрім того, у цій же статті наявний такий нюанс: згідно із ч. 4 ст. 80 КК України строки давності перериваються виключно, якщо засуджений вчинить новий злочин. Не кримінальне

правопорушення, а саме злочин. А це означає, що вчинення засудженим кримінального проступку (одного чи, навіть, кількох) не матиме жодних правових наслідків для перебігу строків давності.

Ведучи мову про повторність варто відзначити, що при призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнається (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів. Тобто, законодавець умисно визначив неможливість застосування повторності вчинення кримінального проступку як обставини, що обтяжує тяжкість діянь. При цьому вказане стосується не тільки у випадках, коли винний вчинив новий кримінальний проступок, а у й разі якщо винний вчинив кримінальний проступок, а потім злочин, то у цьому випадку повторність також не має кваліфікуватися як обтяжуюча обставина. Наприклад, у разі вчинення крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК України), яка є кримінальним проступком, особа згодом вчиняє знову крадіжку, то вона не має кваліфікуватися як злочин – крадіжка вчинена повторно (ч. 1 ст. 185 КК України), або вчиняє крадіжку, поєднану з проникненням у житло, то повторність не зможе виступити як обтяжуюча обставина, адже законодавець чітко прописав вчинення злочину особою повторно, тобто відсутній зв'язок між суспільно-небезпечними діяннями. Однак ми з такою позицією законодавця не можемо погодитись.

Крім того, за загальним правилом для наявності повторності, як і раніше, не мають значення стадії кримінальних правопорушень, які входять до повторності, проте наразі повторність відсутня, якщо в неї входить готування до кримінального проступку чи злочину, за який статтею Особливої частини КК України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше більш м'яке покарання. В таких випадках відповідно до ч. 1 ст. 14 КК України особа не притягається до кримінальної відповідальності, а отже, це не враховується і при визначенні повторності кримінальних правопорушень. І, як слушно наголошує І. О. Зінченко, «при повторності мають зберігати своє кримінально-правове значення хоча б два кримінальних правопорушення, що її утворюють» [2, с. 193].

Також окремо слід відмітити, що науковцями висловлені й інші зауваження стосовно положень про судимість. Зокрема, на думку А. А. Васильєва та О. С. Пироженко, на практиці можуть виникнути труднощі під час застосування п. 4 ч. 1 ст. 89 КК України до «особи, засудженої до покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців за вчинення кримінального проступку (наприклад, ч. 1 ст. 412 КК України)» [3, с. 79].

Менш з тим, актуальним видається буквальне тлумачення положень ст. 10 КК України, при якій громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для

притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду, тобто фактично громадяни можуть видані у разі вчинення кримінального проступку. Така ж ситуація і з іноземцями та особами без громадянства. Окрім цього, Україна може перейняти кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не ухвалено вирок стосовно громадян України та іноземців, які вчинили лише злочини за межами України і перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитується передача кримінального провадження, згідно з КК визнається злочином.

Висновок. Отже, проведений аналіз чинного інституту кримінальних проступків до КК України дозволяє констатувати несистемний необґрунтований характер його положень, які потрібно якомога швидше виправляти через порушення основоположних правових принципів. За таких умов для нормальної роботи практичних працівників щонайменше видається доцільним скоригувати положення ст. 10 та ст. 67 КК України, замінивши злочин на кримінальне правопорушення; такі ж зміни внести до Закону України «Про застосування амністії в Україні» (1996).

Література:

1. Красницький І. В., Горпинюк О. П. Запровадження кримінальних проступків: аналіз змін до законодавства. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали наук.-практ. семінару (м. Львів, 31 травня 2019 р.). Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ. 2019. С. 17–21.
2. Зінченко І. О. До питання щодо удосконалення поняття повторності кримінальних правопорушень у чинному Кримінальному кодексі України. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України* : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 17–19 жовтня 2019 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. С. 192–197
3. Васильєв А. А., Пироженко О. С. До питання про судимість як наслідок засудження за вчинення кримінального проступку. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новачії* : матер. міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 15 травня 2020 р.); редкол.: В. Я. Тацій, Л. М. Демидова, А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2020. С. 77–81.

МЕТОДОЛОГІЯ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ З КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

За сучасних умов наука (у т.ч. кримінально-правова й кримінологічна) успішно використовує багаторівневу класифікацію методів наукового пізнання, відповідно до якої за ступенем загальності та сферою застосування методи наукового пізнання поділяються на: загально-філософські; загальнонаукові; спеціально-наукові; дисциплінарні та міждисциплінарні (крім того: по-перше, основними методами наукового дослідження є: емпіричні, теоретичні, загальнонаукові; по-друге, залежно від ролі і місця у процесі наукового пізнання розрізняють методи формальні (методи формальної та математичної символічної логіки) і змістовні (методи філософські, загальнонаукові, спеціальнонаукові тощо), а також емпіричні і теоретичні, фундаментальні та прикладні, методи дослідження та методи викладення результатів) [1, с. 32]. Отже, дослідники нашого часу використовують різноманітні методи, принципи і категорії, відбиваючи їх «багатогранність, що простягається від органічної єдності через плюралізм методологічних принципів до еклєктизму» [2, с. 29].

Варто наголосити, що при обранні методології у наукових дослідженнях з кримінально-правової та кримінологічної тематики можуть виникати, як застерігає І.М. Жаровська, так звані «методологічні аномалії», які найчастіше викликані: 1) використанням певних загальнонаукових та інших методів дослідження поза межами їх застосовуваності;

2) «оприродничуванням» філософських і специфічних закономірностей праводержавних явищ; 3) соціально беззмістовною абстрактизацією понять про досліджувані праводержавні явища; 4) факторною «зрівнялівкою», тобто визнанням однакової, рівнозначної залежності досліджуваного праводержавного явища від численних різноманітних факторів, які на нього так чи інакше впливають; 5) методологічною «зрівнялівкою», тобто проголошенням рівноцінності усіх методів дослідження, запереченням будь-якої їх субординованості; 6) термінологічною мімікрією, тобто словесним «перевдяганням», зміною назв,

«вивісок» дослідницьких підходів і методів [3]. Переконані, що наведені застереження варто обов'язково брати до уваги кожному досліднику.

Слід також погодитися з В.М. Поповичем у тому, що, з одного боку, кримінальне право, незважаючи на своє центральне місце серед кримінально-правових наук, не може виходити за межі встановленого (ч. 2 ст. 1 КК України) змісту свого предмета, тобто визначення, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили, з іншого боку, кримінологія, зважаючи на широту її методологічного потенціалу, може проникати у різні сфери знань (податкові відносини, банківську справу, зовнішньоекономічну діяльність тощо) та визначати напрями підвищення ефективності протидії злочинності не лише через власне самовдосконалення, а й удосконалення інших галузей знань щодо підвищення їх ефективності у протидії та запобігання злочинності [4, с. 74].

Методологію досліджень проблем кримінального права ґрунтовно представила у своїй праці О.П. Рябчинська, зазначивши, що у кримінальному праві використовується спектр методів, включаючи системний, догматичний, історико-правовий, порівняльно-правовий та ін., та якщо раніше «ядром» усіх принципів уважався діалектичний матеріалізм, то сьогодні альтернативними діалектиці світоглядними парадигмами є феноменологія, герменевтика, аналітична філософія, постмодернізм, системний підхід, соціальний натуралізм (також існують аргументи щодо фактичного панування у кримінальному праві метафізичного та догматичного методів) [5, с. 161]. В іншому випадку Є.М. Вечерова обґрунтовує потенціал спеціально-юридичної методології (правової герменевтики, порівняльно-правового та формально-логічного методів) щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону [6, с. 167-172]. Про пріоритетність для методологічних проблем кримінально-правової науки історичного методу та його роль у вивченні питань наступності в кримінальному праві розмірковує О.В. Харитонова [7, с. 515-520]. Провідне місце діалектичному методу в кримінальному праві надає В.О. Коновалова, наголошуючи на вузькості вирішення проблем пізнання у дисертаційних дослідженнях і підручниках сучасності [8, с. 62]. Тоді як ядром методології кримінального права у даний момент, на думку В.В. Хилюти, має бути визнана єдність взаємоперетворення діалектики, гносеології та юридичної догматики [9, с. 29].

З точки зору кримінології, як стверджують В.М. Дрьомін та Ю.О. Стрелковська, методологія являє собою вчення про принципи побудови форми та засоби наукового пізнання, а методика – сукупність методів збирання, аналізу та обробки кримінологічної інформації (про злочинність, її причини та умови, особу злочинця, заходи протидії злочинності), при цьому, залежно від того, на виконання яких саме

завдань кримінологічного дослідження спрямовані методи, умовно їх можна розподілити на три великі групи: а) методи системи збирання даних (суцільне обстеження, вибіркове обстеження, монографічне обстеження); б) методи реєстрації одиничних подій (методи збирання даних) (опитування у вигляді анкетування та інтерв'ю, експертного опитування, соціометричне опитування, спостереження, вивчення документів та матеріалів, зокрема контент-аналіз та аналіз кримінальної статистики, тестування, психоаналіз, соціальний експеримент); в) методи обробки та аналізу даних, що отримані (описування та класифікація, типологізація, експериментальний аналіз, статистичний аналіз, генетичний аналіз, моделювання) [10, с. 28-29].

Методологічні принципи, на яких вибудовується кримінологічне дослідження, головним чином, охоплюють: відношення до дійсності як до об'єктивної реальності; необхідність відмінності сутнісних елементів від другорядних (при вивченні об'єктивної дійсності); постійність та змінність елементів (які становлять систему, що вивчається); історичність явищ та процесів, що вивчаються; значення конфліктів у розвитку явища, що вивчається; конкретність, об'єктивність тощо [11, с.80]. Обрання конкретних методів у кримінології, за переконанням О.Л. Тимчука, залежить від вихідної світоглядної позиції вченого та від власне кримінологічної парадигми, в межах якої «рухається» його думка [12, с. 190]. На думку О. Сачко, одним з перспективних напрямів формування та реалізації кримінологічної політики в Україні має стати інформаційно-аналітичне забезпечення спеціалізованої діяльності [13, с. 214], при цьому до спеціальних методів кримінологічних досліджень повинні належати: аналітичне, соціологічне обстеження; статистичний і функціональний аналіз [14].

На міждисциплінарному підході при вивченні організованої злочинності та корупції наголошують Ю.В. Орлов [15, с. 68]. та П.О. Мельник [16, с. 11]. Окремі науковці пропонують комплексні методики кримінологічного аналізу злочинності в Україні, куди, безсумнівно, можна віднести й корупційну злочинність [17].

Щодо методології кримінально-правових і кримінологічних проблем протидії та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у порівняльно-правовому контексті, то проведений нами аналіз відповідних праць останніх років дозволяє стверджувати, що у національних і світових масштабах згадані проблеми досліджувалися вибірково. На даний час можна говорити лише про невелику групу наукових розробок з цього приводу. Ускладнює ситуацію те, що сучасні науковці пропонують різноманітні формати методології порівняльно-правового дослідження корупційних проявів (практик) у кримінально-правовому, кримінологічному та інших вимірах.

Література:

1. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
2. Булатов М. Про методи філософування. *Філософська думка*. 2004. № 2. С. 15–29.
3. Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/32101/1/23-138-141.pdf> (дата звернення: 09.11.2021).
4. Попович В. М. Методологічне значення кримінології для розвитку запобіжного потенціалу кримінально-правового циклу наук. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. число 2(15). С. 70–78.
5. Рябчинська О. П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 157–163.
6. Вечерова Є. М. Потенціал спеціально-юридичної методології щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону як різновидів соціального управління. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 167–173.
7. Харитоновна О. В. Методологія вітчизняної кримінально-правової науки: становлення історичного методу та проблеми наступності. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 515–522.
8. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). *Право та інновації*. 2015. № 4 (12). С. 58–64.
9. Хилота В. В. Какой быть методологии уголовного права. LEX RUSSICA. Декабрь 2016. № 12 (121). С. 20–31.
10. Дрьомін В. М., Стрелковська Ю. О. Кримінологія : навчально-методичний посібник [для студентів факультету заочного та вечірнього навчання (заочної форми навчання)]. О. : ВМВ, 2013. 100 с.
11. Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования. М. : Юрид. лит., 1972. 334 с.
12. Тимчук О. Л. Філософські засади сучасної кримінології: методологічні аспекти. *Вісник Південного регіонального центру Національної Академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 185–194.
13. Сачко О. Деякі кримінологічного дослідження професійної діяльності журналістів в Україні. *Актуальні проблеми юриспруденції*. 2017. № 1. С. 212–215.
14. Крижановський Анатолій. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів

Національної поліції. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/44635/2/2018n889_Issue_17_Kryzhanovsky_A-Methodological_and_125-131.pdf (дата звернення: 12.11.2021).

15. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків : Діса плюс, 2016. 656 с.
16. Мельник П. О. Методологія історико-правового аналізу кримінально-правової протидії організованої злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018 № 4. С. 7–11.
17. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні / [Василевич В. В., Джужа О. М., Кулик О. Г. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. К. : КНУВС, 2006. 340 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТА ЯК ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Владовська К. П.

*старший викладач кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права*

*Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Лемешова К. Д.

*студентка 2 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

У радянському, а згодом і в українському правознавстві тривалий час переважаючою була позиція, згідно з якою судовий прецедент не мав жодного відношення до джерел права.

Попри те, що така точка зору досі є актуальною у сучасній Україні, все частіше постає питання про запозичення судової практики Європейського суду з питань прав людини (далі ЄСПЛ), адже цей крок став би проривом у правовій системі нашої держави в осередку європейських правових стандартів.[2] Аналіз доктринальних позицій в аспекті розгляду Конвенції та практики Суду, як джерела права в Україні,

дає підстави констатування утвердження позиції, відповідно до якої судова практика визнається офіційним джерелом права у нашій державі, хоч і поки що лише ЄСПЛ. Необхідно зауважити, що справи ЄСПЛ офіційно не вважають прецедентами, адже вони є єдиним джерелом динамічного тлумачення Конвенції прав і основоположних свобод людини (далі Конвенція). [1] Врахувавши те, що прецеденти ЄСПЛ є тлумаченнями Конвенції, у вирішенні справ з питань прав та свобод людини, Україна має покладатися на судову практику ЄСПЛ, тим самим використовуючи певні прецеденти.

Потрібно звернути увагу на те, що Конституційний суд України (далі КСУ) є органом конституційної юрисдикції, у рамках своїх повноважень забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання щодо відповідності законів України та конституції, інших актів у передбачених Конституцією випадках, здійснює офіційне тлумачення Конституції України. Тобто, якщо ЄСПЛ тлумачить Конвенцію, то КСУ офіційно тлумачить Конституцію.

Синицин П.М. вважає, що рішення Європейського суду з прав людини є джерелом конституційного права України та застосуванню як джерела права підлягають рішення, що постановленні ЄСПЛ щодо України й усіх держав-учасниць ЄКПЛ.[3]

Акти КСУ не належать до нормативно-правових актів, не є актами правотворчості й не входять до системи законодавства України (але винятком є Регламент КСУ, який є відомчим підзаконним нормативно-правовим актом). КСУ розглядає лише питання права, не виступає правозастосовчим органом. Його акти не є правозастосовчими та не містять правоположень. Рішення та висновки КСУ є допоміжними джерелами права, адже вони спираються на первинні правила поведінки та водночас мають нормативний характер. За такими класифікаціями як: за суб'єктом прийняття, за процедурою ухвалення та характером проявів нормативності (наявності в них правових позицій), вони схожі до такого джерела права, як прецеденти, попри це вони мають певні відмінності, оскільки рішення та висновки КСУ виступають у ролі «квазіпрецедентами», прецедентами тлумачення. [7]

Варто зазначити, що законодавство України недосконало регулює суспільні відносини, чим ставить у скрутне становище фахівців права, адже ті, своєю чергою, повинні зрозуміти норму права та визначити усі розгалуження справи, які можуть бути розглянуті під час судового засідання, тим самим збільшуючи обсяг роботи й термін виконання.

Необхідно звернути увагу на те, що наша держава належить до романо-германської правової системи, тобто, джерелами права у цьому випадку є закони, судова й адміністративна практика, звичаї та правові доктрини. Тому, офіційного зазначення судового прецеденту як джерела права в романо-германській системі, і тим більше в Україні – немає.

Потрібно розрізняти судову практику із судовим прецедентом. Під поняттям «судова практика» розуміється узагальнення та роз'яснення з питань застосування законодавства / конкретизація норми права (діяльність усіх судів), а поняття «судовий прецедент» розуміє під собою створення нової правової норми (діяльність лише вищих судів).

Варто зауважити, що система судового прецеденту могла б зробити прозою судову систему та роботу правоохоронних органів і передбачуваними судові рішення, тим самим полегшити роботу фахівцям у сфері юриспруденції, надавши можливість прогнозування результату справи. Також відбуватиметься спрощення роботи суддів, яким не рідко доводиться витратити велику кількість часу на вивчення справ, які вже неодноразово розглядалися у судах.

Прикладом введення прецедентного права може слугувати Німеччина, де уряд ФРН у 1975 році офіційно визнав положення про прецедентні характери судових рішень як провідних засад здійснення правосуддя, включивши зміни у Закон про судоустрій ФРН. Під час дискусії науковці з'ясували, що судова практика є недосконалою в порівнянні з прецедентним правом. Діяльність інституту прецедентів у правовій системі ФРН протягом 40 років надало підстави для німецьких вчених стверджувати, що перевагою прецедентного права є «чесність та відкритість» у поясненнях судових ухвал.[6]

Науковці вважають, що при розгляді судових прецедентів в Україні варто звернути увагу на рішення Конституційного та Верховного Судів. Олександр Святоцький вважає, що в Україні функціонують декілька різновидів прецедентів, а саме: висновки Верховного Суду (квазі-прецеденти), рішення ЄСПЛ, що є класичним видом прецеденту, а також рішення КСУ, що є прецедентами тлумачення (самостійними різновидами судового прецеденту на думку О. Святоцького).[5] Варто зауважити, що правотлумачні положення КСУ у вітчизняній літературі одержали назву правових позицій, які мають офіційний, нормативний та загальнообов'язковий характер.[6]

Своєю чергою Ніколенко Л.М. вважає, що судовий прецедент в українській правовій системі варто розглядати як роль судів у формуванні права та її основних проблем (впливу рішень вищих судів з конкретних справ; постанов Пленумів Верховного суду України й вищих спеціалізованих судів; значення рішень КСУ; значення та вплив рішень ЄСПЛ на правову систему України).[4]

Позитивними сторонами введення прецедентного права в Україні є такі аспекти:

1. Стабільна система правосуддя (Зокрема, система прецедентного права допоможе визначити напрями підвищення кваліфікації суддів; стане поштовхом створення об'єктивного механізму притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності).

2. Зниження рівня корупції.
3. Покращується якість діяльності правоохоронних та судових органів.

Узагальнивши вищеподану інформацію, можна прийти до висновку – для української правової системи необхідне введення судового прецеденту, задля якісної, швидшої та ефективної роботи у сфері судочинства та правоохоронних органів. З огляду на наведені приклади та факти, можна припустити, що наявність використання квазі-прецедентів у судовій системі, є підґрунтям доцільності визнання судового прецеденту джерелом конституційного права України.

Література:

1. Прецедентний характер рішень європейського суду з прав людини в правовій системі України. URL: <https://6aas.gov.ua/proekty/articles/m/665-pretседentnij-kharakter-rishen-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini-v-pravovij-sistemi-ukrajini.html>.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 16.10.2012. № 5463-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
3. Синицин П.М. Рішення Європейського суду з прав людини як джерело конституційного права в Україні. *Журнал «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції»*, 2019. Випуск № 5. С. 19-23.
4. Ніколенко Л. М. Щодо визначення судового прецеденту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія Право. Випуск 27. Том 2. С. 11-15.
5. Святоцький О. Д. Судовий прецедент та судова практика: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний журнал «Право України»*. 2016. № 10. С. 64-69.
6. Шаповал В. М. Джерела конституційного права України: питання теорії та практики. *Право України*. 2014. № 9. С.155-170
7. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2004. 226 С.

ЮРИДИЧНИЙ СКЛАД ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ: ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Гаврік Р. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного,

адміністративного та фінансового права

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

З метою врегулювання питання притягнення до адміністративної відповідальності осіб за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї Кодекс України про адміністративні правопорушення (надалі по тексту – КУпАП) було доповнено ст. 204-2, відповідно до якої порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї тягне за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб (ст. 204-2) [1]. Для забезпечення відповідного режиму у контрольних пунктах в'їзду-виїзду та надання необхідних правових механізмів компетентним органам держави з метою забезпечення правопорядку на території контрольних пунктів внесено зміни в статтю 202 КУпАП, відповідно до яких за порушення встановлених правил перебування та пересування у контрольних пунктах в'їзду-виїзду також устанавлюється адміністративна відповідальність [2, с. 139].

Говорячи про об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього адміністративного правопорушення, в правовій доктрині вони визначаються наступним чином. Зокрема, на думку Я. О. Кушніра, який досліджував юридичний склад порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї як злочину, зважаючи на розміщення законодавцем ст. 332-1 у розділі XIV Особливої частини КК України «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», можна дійти висновку, що видовим об'єктом досліджуваного злочину є суспільні відносини у сфері охорони недоторканності державного кордону [3, с. 249-251]. А. А. Нікітін вказує, що безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, що передбачене ст. 204-2 КУпАП є порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї; суспільні відносини у сфері охорони державних кордонів України;

спільні відносини щодо забезпечення особливого правового режиму на тимчасово окупованій території України та відновлення в межах тимчасово окупованої території конституційного ладу України [4, с. 72]. З іншого боку, на думку Р. В. Гринько, об'єктивна сторона правопорушення, що передбачене ст. 204-2 КУпАП складає перетинання або спроба перетинання адміністративного кордону (лінії розмежування) з тимчасово окупованою територією будь-яким способом поза КПВВ або в КПВВ без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади. Під час застосування даної статті необхідно враховувати, що специфіка її застосування полягає в тому, що застосована вона може бути в будь-якому регіоні України (пункті пропуску) стосовно осіб, які залишили територію тимчасово окуповану територію поза контрольними пунктами в'їзду-виїзду. Важливо усвідомлювати, що ст. 204-2 КУпАП застосовується лише до осіб, які незаконно залишили межі тимчасово окупованої території України (поза КПВВ або в КПВВ без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади). При цьому тимчасово окупованою територією України є як територія Автономної Республіки Крим та місто Севастополь, так і окремі райони Донецької та Луганської областей. Зважаючи на те, що до прийняття Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року зазначені вище території офіційно не були закріплені як тимчасово окуповані, то до осіб, стосовно яких є дані, що вони залишили непідконтрольну територію в Донецькій або Луганській обл. або в'їхали на територію України поза межами КПВВ або в КПВВ без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади, застосовувалася відповідальність, передбачена ст. 204-1 КУпАП [2, с. 140; 5, с. 280-281].

Використані в диспозиції ст. 204-2 КУпАП терміни «в'їзд» і «виїзд» характеризують не спосіб вчинення дії, а її правовий зміст. Саме такий контекст вказані терміни мають також у ст. 12 Закону України «Про державний кордон України». Тому в'їзд на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї являють собою дії щодо перетину винною особою меж тимчасово окупованої території будь-яким способом – як колісним транспортом (в'їзд і виїзд у буквальному розумінні цих слів), так і водним чи повітряним транспортом, а також пішки. Такі дії можуть кваліфікуватися як правопорушення лише у випадках, коли вони вчинюються з порушенням певного порядку, – є незаконними [3, с. 249-251; 6].

При цьому, специфіка притягнення до відповідальності осіб за ст. 204-2 КУпАП полягає у тому, що застосована вона може бути

в будь-якому регіоні України (пункті пропуску) стосовно осіб, які залишили тимчасово окуповану територію поза контролем української влади, тобто поза контрольним пунктом в'їзду-виїзду. Наприклад, особа могла виїхати до третьої країни, а вже з неї будь-яким видом транспорту, у будь-якому місці в'їхати до України. Інакше кажучи, важливо усвідомлювати, що ст. 204-2 КУпАП застосовується лише до осіб, які незаконно залишили межі тимчасово окупованої території (поза КПВВ або в КПВВ без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади). При цьому проблемним питанням залишається притягнення до відповідальності за ст. 204-2 КУпАП членів судового екіпажу судна, яке залишивши внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, заходить в інший український порт на материковій частині України. Проблема полягає в тому, що будь-яке судно фактично позбавлене можливості залишити межі тимчасово окупованої території України (внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова) через контрольний пункт в'їзду-виїзду, через фізичну відсутність таких пунктів на морських шляхах сполучення. Переконатись у цьому можна, проаналізувавши додаток 1 до Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 р. № 367 [2, с. 140].

При науковому дослідженні юридичного складу порушення в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї А. А. Нікітін поряд із місцем вчинення правопорушення виділяє також момент закінчення правопорушення – момент порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України або ж виїзду з неї [4, с. 20].

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Охорона державного кордону України в сучасних геополітичних умовах: організаційні та правові проблеми : монографія / О. В. Андрушко, Л. Ю. Капітанчук, А. З. Сорока та ін. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. 296 с.
3. Кушнір Я. О. Основний склад злочину, передбаченого статтею 332-1 Кримінального кодексу України. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України*: тези XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 15 листопада 2018 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 249-251
4. Нікітін А. А. Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Дис. ... канд. юр. наук. Спец.: 12.00.08 – «Кримінальне право та кримінологія; кримінально виконавче право». Київ, 2018. 218 с

5. Гринько Р. В. Специфіка кваліфікації окремих видів правопорушень на лінії розмежування з тимчасово окупованою територією України та вздовж лінії зіткнення в окремих районах Донецької та Луганської областей. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Хмельницький, 8 грудня 2016 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016). С. 279-283.
6. Кушнір Я. О. Порівняльна характеристика юридичних складів злочину передбачених статтями 332-1 та 332-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки. 2018. Випуск 3.* URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/visnik_3_2018_ur.pdf.

ПОРУШЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ МАКСИМИ СПОСОБУ ВИСЛОВЛЕННЯ ПІД ЧАС КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДЯНАМИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Гуляк Т. М.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Прикарпатського факультету
Національної академії внутрішніх справ
м. Івано-Франківськ, Україна*

Гелемей М. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та приватного права
Прикарпатського факультету
Національної академії внутрішніх справ
м. Івано-Франківськ, Україна*

Комунікація є невід'ємною частиною сучасного життя людської цивілізації в цілому й ефективної взаємодії в правовому просторі зокрема. Завдяки його багатогранності явище комунікації досліджують філософи, психологи, лінгвісти, соціологи. Серед знакових постатей варто згадати А. Антонова, Е. Афоніна, О. Балинську, М. Білінську,

Г. Грайса, Г. Почепцова, П. Рабіновича, І. Честнова та ін. Їхні праці присвячені загальним питанням комунікації, а окреме комплексне дослідження правової комунікації відсутнє.

Існують різні підходи до визначення поняття «правова комунікація». Візьмемо за основу думку І. Честнова, який пропонує вважати діалог змістом правової комунікації, оскільки він є координацією, спрямованою на погодження спільних зусиль людей для задоволення індивідуальних [3, с. 26]. Ця думка прямо перекликається з концепцією Г. Грайса, викладеною у його праці «Логіка і мовленнєве спілкування». Він стверджує, що основою комунікації є принцип кооперації, який передбачає готовність співрозмовників до співпраці під час ведення діалогу [4].

Принцип кооперації обумовлює чотири основні правила мовної комунікації, які Г. Грайс називає максимами:

- максима кількості (повноти) інформації;
- максима якості інформації;
- максима відповідності (релевантності);
- максима способу висловлення (манери).

Максиму кількості Г. Грайс асоціює з кількістю інформації, яку необхідно передати. В ідеальній комунікативній ситуації висловлювання мовців повинні містити ні занадто мало, ні занадто багато інформації. Обмаль інформації може перешкоджати досягненню мети спілкування, а надлишок інформації стимулює виникнення питань і роздумів, що не стосуються предмету бесіди. Слухач може помилково сприйняти надлишкову інформацію як основну.

Сутність максими якості автор пояснює так: «Старайся, щоб висловлювання було істинним», конкретизуючи цю думку двома положеннями: не говорити того, що вважаєш неправдивим, і не говорити того, для чого немає вагомих підстав.

Максима відповідності пов'язана з релевантністю, тобто відповідністю висловлювання предмету розмови. Г. Грайс рекомендує не відхилитися від теми бесіди.

Максима способу висловлення стосується не того, що говорить, а того, як говорить. Автор концепції радить висловлюватися зрозуміло. Тобто, уникати незрозумілих висловлювань, неоднозначності; бути лаконічним та організованим.

Саме останню максиму правоохоронці часто порушують під час спілкування з громадянами та представниками засобів масової інформації. Особливо ситуація погіршилася після введення карантинних обмежень, які вимушено перетворили поліцейських у своєрідний «буфер» між законодавцем, незадоволеним населенням і журналістами.

З метою уникнення неточності та неоднозначності висловлювання працівникам Національної поліції при спілкуванні з громадянами варто посилалися на відповідні нормативно-правові акти, укази та розпорядження, але брати до уваги соціальний статус, вік, національність

співрозмовника, а також комунікативну ситуацію. Саме вона визначає добір мовних одиниць, темп і тон мовлення.

Якщо посилається на законодавчу базу, яка прямо регулює взаємодію підрозділу Національної поліції та засобів масової інформації, то слід вказати на Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію». У статті 9 цього закону визначено, що поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості, забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку [2].

Норми спілкування поліцейських з населенням прописані в правилах етичної поведінки поліцейських, де чітко вказано, що «...незалежно від посади чи звання у відносинах із населенням поліцейській зобов'язаний: бути тактовним та доброзичливим; висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі; надати можливість особі висловити власну думку; до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя» [1].

У реальному житті мовці дуже часто порушують максими кооперації Г. Грайса: багато говорять; не обов'язково говорять те, що думають; відхиляються від теми розмови; їхнє мовлення буває нечітким й уривчастим. Професійне спілкування поліцейських децю регламентується нормативно-правовими актами. Проблемною залишається тільки манера висловлювання, яка є особистісною характеристикою і вимагає особливої уваги.

Література:

1. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ від 09.11.2016 № 1576-16 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text> (дата звернення: 07.11.2021 р.).
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. С. 379.
3. Честнов И.Л. Перспективы постклассической коммуникативной теории / Коммуникативная теория права и современные проблемы юриспруденции: к 60-летию А.В. Полякова: коллективная монография: в 2 т. Т. 1. Коммуникативная теория права в исследованиях отечественных и зарубежных ученых / под ред. М.В. Антонова, И.Л. Честнова. Санкт-Петербург : ООО Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2014. С. 20–32.
4. Grice H. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics*, Vol. 3, Speech Acts, ed. by Peter Cole and Jerry L. Morgan. New York: Academic Press, 1975. Pp. 41–58.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ «ЦЕНТР ПРОБАЦІЇ» В УКРАЇНІ

Дем'янчук В. А.

доктор юридичних наук, професор,

ректор

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Васюк А. Ю.

помічник судді

Чернівецького апеляційного суду

м. Чернівці, Україна

Важливо наголосити, що кримінально-виконавчі засади діяльності Державної установи «Центр пробації» (далі – ЦП) України є однією із найменш розроблених проблем на сучасному етапі реформування кримінально-виконавчої системи України. Державну установу «ЦП» було утворено відповідно до Закону України Про пробацію (2015 року) [1].

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 655-р «Про утворення державної установи «Центр пробації», підпункту 13 і пункту 12 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228, Положення про ДУ «Центр пробації» було затверджено наказом Міністерства юстиції України від 28.12.2017 № 4322/5 «Про утворення Державної установи «Центр пробації».

Відповідно до вказаного положення, ДУ «Центр пробації» є неприбутковою державною установою, створеною для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Мін'юсту. Діяльність Центру пробації спрямовується та координується заступником Міністра юстиції України відповідно до розподілу обов'язків [2].

Отож, утворення Державної установи «Центр пробації» пов'язано як з об'єктивними так і суб'єктивними чинниками діяльності пенітенціарної системи України. До об'єктивних чинників ми відносимо:

– невеликий проміжок часу (6 років з моменту прийняття Закону «Про пробацію»);

– відсутність ґрунтовних наукових досліджень еволюції розвитку кримінально-виконавчих засад функціонування Державної установи «Центр пробачії» в теорії держави і права;

– закритість у вільному доступі до архівних документів функціонування Державної установи «Центр пробачії».

Що стосується суб'єктивних чинників, до таких ми відносимо наступні:

– зміна політичної ситуації в Україні і відповідно зміна керівництва Міністерства юстиції України;

– діяльність Державної установи «Центр пробачії» більше направлена на організаційно-управлінські засади, ніж нормативно-правові;

– регулярне внесення законодавцем України змін і доповнень до Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України змушувало учених-пенітенціаристів більше уваги приділяти кримінально-виконавчим засадам її функціонування.

Хоча, за нашим переконанням, дослідження діяльності Державної установи «Центр пробачії» завжди становили науковий інтерес не лише правознавців, а і вчених інших галузей науки, зокрема, таких як: історія держави та права; кримінальне та кримінально-виконавче право.

Разом із тим, фахівцями у галузі кримінально-виконавчого права доведено, що будь-яке дослідження повинно мати свою власну писану історію, яка дозволяє подивитися на проблеми минулого і врахувати їх у процесі розроблення нормативно-правових актів у майбутньому. Окрім того, за визначення вітчизняного вченого О.О. Шкути, історичний досвід – це важлива частина теоретичної науки, завдяки якій розробляються теоретичні та прикладні концепції, моделі виконання покарання у виді позбавлення волі [3, с. 31].

Варто також зазначити, що прийняття Верховною Радою України Закону України Про пробачію, створило певне підґрунття для вітчизняних вчених дослідити даний інститут, що входить до кримінально-виконавчої системи з точки зору саме цього Закону. І хоча, як зауважують автори навчального посібника «Кримінально-виконавче право України», незважаючи на те, що окремі положення даного закону ще далекі від досконалості, його значення для кримінально-виконавчої системи України важко переоцінити [4, с. 11].

Водночас, настав час переглянути правові основи діяльності Державної установи «Центр пробачії» і посилити її функціонування відповідно до принципів, передбачених у ст. 5 КВК України, а саме: невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної

поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань [5].

Висновок. Узагальнюючи вищевикладене в даних тезах, робимо висновок, що діяльність Державної установи «Центр пробації» певним чином залежить від сучасного процесу трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему і в майбутньому можемо з прогнозувати, як окрему державну службу.

Література:

1. Закон України Про пробацію. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст. 93. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016, ВВР, 2018, № 3-4, ст.26 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
2. Наказ Міністерства юстиції України від 22.02. 2019р № 561/5.
3. Шкута О. О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь, 2018. 38 с.
4. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

НАВЧАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ПРАВОВА ДОПОМОГА ЯК ВИД ПРАВОВИХ ПОСЛУГ

Дерев'янко Н. З.

докторка філософії в галузі права,

завідувачка кафедри цивільно-правових дисциплін

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

З метою подолання правового нігілізму населення та зменшення навантаження на державний чи муніципальні бюджети, ми вважаємо, що необхідно до системи надання правової допомоги включити такий вид правових послуг, як навчально-просвітницька правова допомога, яка через вплив на свідомість заявника допоможе сформуванню комплексу

умінь, навичок та знань, що допоможуть особі у майбутньому при виникненні стандартної життєвої ситуації діяти самостійно.

Навчально-просвітницька правова допомога – це прагматичний аспект правового розвитку особистості, навчальну сторону правової освіти, тобто організований, цілеспрямований процес із взаємодії по формуванню у останньої правових знань, умінь і навичок правової діяльності. Навчально-просвітницька правова допомога переслідує утилітарну, практичну мету – самостійне запобігання і (або) подолання правовими засобами тієї чи іншої проблемної правової ситуації суб'єктом отримання юридичної допомоги та зосереджує увагу на формуванні і розвитку [1].

Оскільки практично кожна життєва ситуація унікальна, то навчально-просвітницька правова допомога не може охопити усе різноманіття проблемних правових ситуацій, але можливо і необхідно виділити основні, найбільш поширені, типові, що повторюються у повсякденному житті та найбільш значущі проблемні правові ситуації.

Змістом навчально-просвітницької правової допомоги є процес формування правових знань, умінь і навичок діяльності в типових проблемних правових ситуаціях; завдання вбачається в тому, щоб шляхом отримання правових знань, умінь, навичок сформувати у суб'єкта отримання готовність самостійно і своєчасно:

а) розпізнати реальну проблемну життєву ситуацію як правову або передбачити можливість її настання в майбутньому;

б) вжити необхідних заходів до запобігання настанню проблемної правової ситуації або до її подолання або, принаймні, створити умови для ефективного подолання проблемної правової ситуації в майбутньому (наприклад, закріпити докази);

в) усвідомити необхідність звернення і звернутися за іншими видами правової допомоги [1]. Здійснювати адміністративно-правове регулювання якості надання правничої допомоги можливо через створення конкретних державних стандартів щодо кваліфікації суб'єктів, що її надають.

Отже, якісна правнича допомога передбачає професіоналізм – наявність у особи, яка надає допомогу, спеціальної освіти, спеціальних знань, навичок, досвіду роботи, підпорядкованість його діяльності професійним правилам тощо. Однак, ресурси громадянського суспільства можуть створити дієві інструменти адміністративно-правового регулювання якості надання правової допомоги шляхом самостійного запобігання певної проблемної правової ситуації. Таким чином, у подальшому необхідно розробляти форми і механізми отримання просвітницької правової допомоги громадянам з метою набуття останніми необхідних знань для можливості вирішення чи попередження проблемної правової ситуації.

Література:

1. Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности: Общетеоретический аспект: автореферат кандидата юридических наук 12.00.01, 2004. URL: <https://www.dissercat.com/content/yuridicheskaya-pomoshch-lichnosti-obshcheteoreticheskii-aspekt>

ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ ВІЛ/СНІДУ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Джужжа О. М.

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Тичина Д. М.

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Поширення ВІЛ/СНІДу – хвороба людської поведінки, тобто між захворюванням і поведінкою існує тісний взаємозв'язок і взаємообумовленість [1].

Отже, при вивченні особи ВІЛ-інфікованого засудженого особливого значення набуває вивчення його способу життя. Дуже важливо дізнатися про його повсякденну поведінку, діяльність у сфері праці та побуту, ставлення до матеріальних і духовних цінностей, інтересах і мотивах поведінки. Важливо приділяти увагу ціннісним орієнтаціям, змістом дозвілля, матеріального забезпечення.

Безумовно, потрібно вивчати індивідуальні особливості засуджених, характер протікання у них захворювання, їх відносини до інших засуджених, поведінку в процесі відбування покарання, займану позицію в середовищі засуджених, спосіб життя, який передував вчиненню злочину.

Вивчаючи особу ВІЛ-інфікованого засудженого, можна з'ясувати причини його злочинної поведінки, особливості, які зумовили її. Відмінні риси дають право говорити не тільки про особу злочинця, засудженого за суспільно небезпечне діяння, а й про особу, яка має важке захворювання ВІЛ-інфекцією, як самостійний і психологічний тип особи [2].

Найбільша кількість ВІЛ-інфікованих у виправних установах – це засуджені у віці від 18 до 38 років, так як в середовищі осіб молодіжного віку, які займаються злочинною діяльністю, найбільш поширені вживання наркотиків, нерозбірливі статеві зв'язки [3].

Викликає побоювання той факт, що певна кількість носіїв вірусу латентна. Про захворювання, як правило, стає відомо в СІЗО, де наявність ВІЛ-інфекції перевіряють всіх підслідних. Результати опитування показують, що 54,5 % засуджених знали про своє захворювання до вчинення злочину, іншим інформація про те, що вони ВІЛ-інфіковані, стала відома після його вчинення. Ця частина засуджених заслуговує на особливу увагу, так як соціально-психологічні дослідження факту виявлення захворювання посилюється перебуванням в місцях позбавлення волі [3].

Слід звернути увагу на те, що більшість засуджених даної категорії відбувають покарання за незаконний обіг наркотиків, а це безпосередньо пов'язано з основним шляхом поширення ВІЛ-інфекції (до 75 % в загальній структурі ВІЛ-інфікованих). У середньому 47 % ВІЛ-інфікованих засуджених регулярно вживали наркотики [2; 3].

Мотивація злочинної поведінки ВІЛ-інфікованих також вельми специфічна. У 35 % осіб даної категорії вона обумовлена впливом ВІЛ-інфекції. Реакція на відторгнення їх від суспільства може бути різною і виражатися в агресивній поведінці та появі бажання помститися. Страх за своє життя і невизначеність в діях ВІЛ-інфікованого часто приводять їх до вчинення злочинів і суїциду.

Насильницькі злочини можуть бути вчинені як щодо інших засуджених, так і персоналу виправних установ. В умовах позбавлення волі, фізичної та психічної ізоляції ВІЛ-інфікованих абсолютно неприпустима провокація (тобто віктимний фактор) як щодо хворих, так і самих хворих (інверсія жертви). Робота адміністрацій виправних установ з такими засудженими повинна бути продуманою, грамотною, спрямованою на соціальну адаптацію хворого.

Вельми показово, що 80 % ВІЛ-інфікованих засуджених вже відбували покарання у вигляді позбавлення волі, багато хто з них провели в виправних установах від 10 до 15 років. З цієї та інших причин в середовищі ВІЛ-інфікованих засуджених виникають угруповання, як правило, негативної спрямованості. Особи, які входять до таких угруповань ВІЛ-інфікованих засуджених, негативно ставляться до вимог

режиму, намагаються використовувати захворювання з метою поліпшення свого становища.

Серед ВІЛ-інфікованих засуджених до 40 % негативно налаштовані стосовно адміністрації виправних установ. Вони незадоволені умовами відбування покарання, постійно вимагають їх поліпшення. У 24 % ВІЛ-інфікованих засуджених часто виникають конфлікти з іншими засудженими; 60 % відчують агресію стосовно оточуючих. Нерідко об'єктом агресії стають родичі та знайомі [1–3].

Як показує практика, адміністрації виправних установ, які виконують покарання у вигляді позбавлення волі, нерідко стикаються з акціями протесту ВІЛ-інфікованих засуджених, які не обмежуються тільки скаргами до прокуратури з наглядом за дотриманням законності в виправних установах, намагаючись домогтися для себе особливих умов утримання – постільного режиму, стовідсоткового звільнення від праці і т. п.

Засуджені часто використовують такий засіб шантажу адміністрації виправних установ, як загроза публічно перерізати собі вени, якщо для них не будуть створені пільгові умови утримання.

Багато ВІЛ-інфікованих відрізняються нервозністю і буйною вдачею. Практиці відомі випадки укусів, що наносяться хворими засудженими представникам адміністрації виправних установ. До таких засуджених часто застосовуються заходи дисциплінарного впливу.

Особа ВІЛ-інфікованого засудженого характеризується наступними кримінологічно значимими рисами:

1. Головним чином, це особи чоловічої статі, які проживають в міській місцевості, у віці від 18 до 30 років.

2. Освітній рівень ВІЛ-інфікованих засуджених низький: лише 4 % з них мають вищу освіту, 33 % – закінчили середню загальноосвітню школу; 26 % – мають середню спеціальну освіту; 8 % – закінчили навчання ще в початковій школі, 21 % – закінчили 5–10 класів середньої загальноосвітньої школи або один курс технікуму чи професійного училища. Це пояснюється тим, що основна маса ВІЛ-інфікованих засуджених – особи молодіжного віку, а також які ведуть анти-громадський спосіб життя.

3. Серед цієї категорії осіб високий рівень рецидиву. Понад 3/4 всіх ВІЛ-інфікованих злочинців раніше вчиняли злочини і притягувалися до кримінальної відповідальності, 2/3 всіх засуджених відбували покарання у вигляді позбавлення волі.

Приблизно 2/3 в структурі злочинів, вчинених ВІЛ-інфікованими, – це злочини проти власності, близько 1/3 – пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Цілковитим закономірним той факт, що під час вчинення злочину 50 % злочинців перебували в стані наркотичного сп'яніння.

5. ВІЛ-інфіковані засуджені можуть становити небезпеку для інших засуджених і персоналу виправних установ. Їм може бути властива

підвищена криміногенність, обумовлена такими факторами, як вживання наркотиків, зміна психіки внаслідок захворювання, усвідомлення безвиході свого становища і неможливість лікування.

Уже згадана категорія засуджених має схильність до порушень як нормативних вимог, так і правил та звичаїв тюремного співтовариства, «злодійських» традицій для максимального пристосування засуджених до навколишнього оточення, досягнення корисливих цілей, приховування результатів своєї протиправної діяльності.

У роботі з ВІЛ-інфікованими засудженими доводиться враховувати труднощі, що виникають при виявленні та розпізнанні їх істинних поглядів, намірів, тому ще більше зростає значення діяльності оперативних співробітників виправних установ, які володіють необхідним потенціалом засобів для виявлення справжніх намірів засуджених.

Запобіжно-профілактичний вплив на поведінку ВІЛ-інфікованих засуджених доцільно всього здійснювати на початковому етапі, тобто до вчинення ними злочину, а також до того як ВІЛ-інфіковані спробували наркотики.

Профілактична робота з особами, схильними до вживання наркотиків, буде виправдана з наступних причин:

- по-перше, вона дозволить проводити випереджаючий вплив на особу до першого прийому наркотиків;
- по-друге, вона дозволить сконцентрувати сили і засоби профілактичного впливу для підвищення їх ефективності, зниження витрат і запобігання їх розпилення.

Досліджувана проблема потребує глибокого осмислення, перш за все з боку органів виконавчої влади, уповноважених забезпечити реалізацію кримінального покарання і організацію третинної профілактики наркоманії.

Здійснюючи індивідуальне запобігання, потрібно виявляти зовнішні насторожуючі ознаки, за якими можна судити про причини злочинів і поведінку засудженого.

Важливий напрям цієї роботи – виявлення осіб, які належать до груп підвищеного ризику зараження ВІЛ-інфекцією, особливо осіб, що вживають наркотики, а також гомосексуалістів і бісексуалів, які ведуть безладне статеве життя, хворих на венеричні хвороби, інфікованих вірусними гепатитами В, С, Д.

З поширенням ВІЛ-інфекції постає питання про розширення, або навіть створення спеціалізованих виправних колоній. Забезпечення для ВІЛ-інфікованих спеціальних умов утримання матиме попереджувальне значення, так як вони будуть не тільки виключати можливість поширення хвороби, а й запобігати вчиненню злочинів, що загрожують здоров'ю хворих у зв'язку з негативним ставленням до них здорових підслідних та засуджених, а також виключати конфлікти між ними.

Наявність такої специфічної категорії засуджених ставить перед службою виконання покарань, її територіальними виправними установами ряд завдань по їх розміщенню, режиму, матеріально-побутовому, медичному, трудовому забезпеченні, організації виправного впливу на них.

Вельми важливо надавати профілактичний вплив на дану категорію засуджених з метою не допустити вчинення злочинів під час відбування покарання, а також після звільнення.

Висновок. Отож, кримінологічне, правове, соціологічне та психологічне дослідження проблеми дозволить підвищити якість профілактичного і виправного впливу на ВІЛ-інфікованих засуджених, а також запобігти кримінальним проявам з їхнього боку.

Література:

1. Джужа О. М. Запобігання поширенню СНІДу: кримінологічні та кримінально-правові проблеми: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 1996. 42 с.
2. Богатирьов А. І. Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання : дис...докт. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Ірпінь, 2020. 39 с.
3. СНІД в Україні: статистика. *Фонд Олени Пінчук*. 2019. URL: http://www.antiaids.org/ukr/news/aids_stat.html

О НЕОБХОДИМОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕКЛАССИЧЕСКИХ ПРОЦЕДУР В ОБЛАСТИ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ОБРАБОТКИ ДАННЫХ В ПРАВОВОЙ ИНФОРМАТИКЕ И СТАТИСТИКЕ

Джунь И. В.

*доктор физико-математических наук, профессор,
заведующий кафедрой математического моделирования
Международного экономико-гуманитарного университета
имени академика Степана Демьянчука
г. Ровно, Украина*

Необходимость в использовании неклассических методов математической обработки данных возникла впервые в астрометрии и космических исследованиях, которые характеризуются огромными объемами выборок и поэтому, как правило, имеют устойчивый, негауссовый

характер распределений погрешностей [1]. Классические же методы обработки данных разработаны давно, ещё в начале XIX века в трудах К. Ф. Гаусса [2, 3]. Они принесли ему мировую известность и основаны на фундаментальном предположении нормальности ошибок наблюдений. Заметим, что эти методы и сейчас имеют массовое, хотя и не всегда успешное применение во всех отраслях науки, техники и производства, включая правовую информатику и статистику, и их программные продукты, разработанные исключительно на классических методах обработки данных.

Что же произошло, почему вдруг возникла необходимость в неклассических процедурах анализа данных? Эту необходимость теоретически и практически обосновал один из выдающихся интеллектуалов XX века, известный в мире кембриджский профессор Гарольд Джеффрис (сэр Гарольд, как его рекомендовала называть леди Джеффрис в переписке с автором). Опираясь на результаты одного из самых массовых исследований закона ошибок измерений К. Пирсона [4], (того самого, которого В. И. Ленин называл убежденным махистом), Джеффрис в своем фундаментальном труде [5], который, начиная с 1939 г. выдержал в Англии 9 переизданий, убедительно показал, что при числе наблюдений $n > 500$ выборки перестают быть гауссовыми и подчиняются закону:

$$f(x) = \frac{c}{\sigma} \left[1 + \frac{0,5}{M} \left(\frac{x-a}{\sigma} \right)^2 \right]^{-m}, \quad (1)$$

где c – вероятностная постоянная; a и σ – математическое ожидание и мера рассеивания; ключевой параметр m в (1) есть мерой эксцесса;

$$M = (m - 0,5)^3 \diamond m^{-2}.$$

Чем замечателен новый закон ошибок (1): Он, как и закон Гаусса, симметричен, определён на абсциссах $\pm \infty$. Но главное его (и редкое достоинство) в том, что у него, как и у нормального распределения, параметры независимы. Не менее важной особенностью закона (1) является его универсальность, так как он может моделировать наблюдения с разными эксцессами, – а это и есть главной особенностью современных автоматизированных наблюдений. Нормальный же закон моделирует наблюдения, имеющие только нулевой эксцесс. Наиболее существенное отличие закона (1) от нормального в том, что m в (1) есть мерой эксцесса, *m. e.* мерой отклонения от нормальности. Распределение (1) всегда имеет эксцесс $\varepsilon > 0$, а также дает большие вероятности на своих

«хвостах», чем это наблюдается при нормальным распределении выборки.

Проблема высоких «хвостов» в реальных распределениях выборок давно и интенсивно обсуждалась, однако до создания методов неклассической теории погрешностей измерений (НТПИ), она решалась приблизительно, эвристически, с помощью так называемых робастных процедур [6-9]. Относительно их доктор технических наук, профессор Ленинградского государственного технического университета П. В. Новицкий отметил следующее: «Предложенные методы так называемого «робастного оценивания» сводятся к назначению разных весов наблюдений в зависимости от их отклонения от центра. Многие авторы этого модного направления в статистике (Хьюбер, Ланнер, Уилкинсон) предлагали все новые эвристические методы назначения этих весов. В работе [1] предложен другой метод уточненной координаты центра, когда веса назначаются не эвристически, а определяются строго аналитически [10, 11].

Следует заметить, что наука в целом, в особенности наука о математической обработке данных, довольно консервативна. Потребовалось более полувека, после публикации работы Джеффриса [5], чтобы в НАН Украины решились наконец проверить его выводы о неклассическом характере ошибок наблюдений. Это было сделано в работе [1]. В ней же были предложены методы НТПИ для анализа выборок объема $n > 500$. После публикации работ [1, 10, 11] НТПИ стала использоваться в экономических, геофизических и других исследованиях [12-16]. Но это не означало преодоление консерватизма. Примером является финансовая катастрофа инвестиционной фирмы ЛТКМ в США летом 1998 г. с обвалом 19 млрд. долларов в день. Метод опционных прогнозов компании ЛТКМ был основан на старом и добром нормальном законе, за что авторы метода – нобелевские лауреаты по экономике М. Шоулз и Р. К. Мертон и поплатились. Катастрофа произошла из-за устаревших представлений об ошибках как о гауссовом процессе, не допускающем больших погрешностей и «зарубивших» этот нобелевский метод, приведший ЛТКМ к катастрофе, которая описана в замечательной книге Н. Талеба [17].

Что может дать для правовой информатики и статистики применение методов НТПИ? Определенно можно сказать, что исключительно консервативные представления о законе ошибок в правовой информатике и статистике **ничего хорошего дать не могут.**

Во-первых, потому что XXI век – это эра автоматизированных экспериментов, которые имеют объемы значительно больше 500. Поэтому **игнорирование выводов Джеффриса и достижений НТПИ** – это не что иное как **элементарный обскурантизм**, в которой могут окунуться, как видим, даже нобелевские лауреаты.

Во-вторых, применение более современной теории обработки данных могут положить в правовых информатике и статистике начало перспективным и очень многообразным исследованиям, особенно, если учесть, что практически все программные продукты для статистики разработаны на старых классических процедурах. А это означает, что правовая информатика по методам обработки данных находится еще в прошлом столетии и не готова к анализу современных автоматизированных экспериментов с объемом выборок $n > 500$.

В-третьих, даже классическую правовую статистику методы НТПИ могут дополнить, сделать ее математически более эффективной, поднять на более высокий уровень, открывая новые горизонты и перспективны для научных исследований. **Особенно необходимыми являются методы НТПИ** в области прогноза развития динамических процессов в правовой отрасли и при анализе случайных процессов. В этом случае методы НТПИ позволяют получить рафинированные и эффективные оценки при квантовании этих процессов. Такие оценки невозможно получить классическими методами из-за негауссового характера больших выборок.

О необходимости применения процедур НТПИ в правовой статистике и информатике сообщалось и ранее [18, 19] но, как говорится, «воз и ныне там».

Литература:

1. Джунь И. В. Математическая обработка астрономической и космической информации при негауссовых ошибках наблюдений: автореферат дис. на соиск. уч. степени докт. физ.-мат. наук: спец. 01.03.01 «Астрометрия и небесная механика» Киев, ГАО НАН Украины, 1992. – 46 с.
2. Gauss C. F. *Theoria motus corporum coelestium in sectionibus conicis Solem ambientium. Hamburgi.* – 1809.
3. Gauss C. F. *Theoria combinationum observationum erroribus minimis obnoxiae. Hamburgi.* -1821.
4. Pearson K. On the Mathematical Theory of Errors of Judgment with special Reference to the Personal Equation. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London.* – 1902. Ser. A. Vol. 198, pp. 235 – 296.
5. Jeffreys H. *Theory of Probability. Edition Oxford University.* 1939. – 470 p.
6. Hampel F. R. Beyond Location Parameter: Robust Concepts and Methods. *Bulletin of the International Statistical Institute. Proc. of the 40th Session, Warsaw. Vol. XLVI, Book 1, pp. 375–382.* – 1975.

7. Hampel F. R. Modern Trends in the Theory of Robustness. *Mathematical Operations for Investigation and Statistics*. *Sen statistics*. Vol. 9, № 3, pp. 425–442. – 1978.
8. Hogg R. V. Adaptive Robust Procedures: A partial review and some suggestions for future applications and theory. *Journal to the American Statistical Association*. Vol. 69, № 348, pp. 909 – 923. – 1974.
9. Huber P. J. *Robust Statistical Procedures*. Philadelphia: SIAM. – 1977.
10. Джунь И. В. Неклассическая теория погрешностей измерений. Ровно: Естерио. – 168 с.
11. Dzhun I. V. Non – Classical Theory Measurements Error – USA. *Amazon* – 2020 – 200 p.
12. Dzhun J. V. The Problem of Probability Methods in Economics. *Economica Firiem*, 1998. *Bardejovske Kupele*. 5-6.05.1998, pp. 444–448.
13. Dzhun J. V. Distribution of Errors in Multiple Large Volume *Observation*. *Measurement Techniques*. – 2021. Vol. 55, N 4, July, p. 393–396, Springer.
14. Dvulit P., Dzhun J. Diagnostics of the High-Precise Ballistic Measured Gravity Acceleration by Methods of Non – Classical Errors Theory. *Geodvnamics*, 2019. № 1 (26), Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, pp. 5–16.
15. Джунь И. В. Об одном новом важном инструменте в области интеллектуального анализа данных. – *Intercultural Communication*. 2017. Vol. ½, pp. 162 – 175.
16. Джунь И. В., Сомов В. И. О некоторых фундаментальных вопросах математической обработки геофизической информации. *Геодинамические исследования в Украине. Сб. научн. Трудов Института геофизики НАН Украины*. К.: 1995. – С. 167 – 178.
17. Taleb N. N. *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. New York: *Random House*, 2007, – 400 p.
18. Цимбалюк В. І., Джунь А. Й., Джунь Й. В. Сучасні аспекти проблеми обґрунтування фундаментальних принципів моделювання, критеріальних процедур і метод діагностики математичних моделей в правовій інформатиці. – К.: Науково-дослідний центр інформатики Академії Правових наук України, – 2007. – 42 с.
19. Джунь И. В. О необходимости учета новых тенденций в области математической обработки данных в правовой информатике и статистике. *Психолого-педагогичні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. – № 1 (19). – Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. с. 16 – 23.

КОНТРОЛЬ ЩОДО НАБУТТЯ СТАТУСУ ІННОВАЦІЙ

Добровольська В. В.

доцент кафедри господарського права і процесу

Національного університету

«Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Інновації є поширеним продуктом будь-якого суб'єкта господарювання, які їх створюють, використовують і реалізують. Важливим аспектом є контроль за процедурою набуття статусу інновацій – об'єктів, вичерпний перелік яких встановлений спеціальним законодавчим актом Законом України «Про інноваційну діяльність», адже за ст. 11 зазначеного акту державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється для забезпечення дотримання всіма її суб'єктами вимог законодавства щодо інноваційної діяльності Верховною Радою України, а саме державним фіскальним органом та відповідними органами місцевого самоврядування, адже за ч. 3 ст. 7 Закону про інновації представницькі органи місцевого самоврядування контролюють фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення). Тобто, можливо говорити про державний контроль щодо інновацій та той, який здійснюється на місцевого рівні відповідними уповноваженими органами. Взагалі зазначені положення визначають правові засади загального контролю, який за своєю метою і змістом є фінансовим, адже його об'єктом є фінансування створення інновацій за рахунок державного та/або місцевого бюджетів.

Державний контроль є складовою державного регулювання інноваційної діяльності, однак «варто відпрацювати ефективні механізми державного регулювання інноваційної діяльності, зокрема зробити більш прозорою систему бюджетного фінансування інноваційних проєктів, створити сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій шляхом вдосконалення податкової та митної політики, посилити контроль за діяльністю комерційних банків щодо умов надання кредитів на інноваційний розвиток, створити сучасну інноваційну інфраструктуру, яка б враховувала національні особливості діяльності у науково-технічній та інноваційній сферах» [1, с. 57-58]. Змістом такого контролю є контрольний захід, який за відомчим актом представляє собою «сукупність способів і методичних прийомів фінансового контролю (ревізії, перевірка, оцінка, розслідування та вивчення), що застосовуються Відділом та спрямовуються на забезпечення Держінвестицій достовірною інформацією про використання об'єктами контролю

фінансових ресурсів, оцінку ефективності їх господарської діяльності, виявлення і запобігання в ній відхиленням, що перешкоджають законному та ефективному використанню майна і коштів, розширеному відтворенню виробництва» [2].

Порядок створення інновацій визначений чисельними нормативними актами різної юридичної сили, у рамках якої здійснюється спеціальний контроль щодо набуття ними відповідного статусу, який підлягає певним реєстраційним процедурам і захисту. Зазначений порядок передбачає декілька стадій й перша із них це створення і реєстрація інноваційного проекту, які визначені Постановою КМУ від 17 вересня 2003 р. [3]. На цьому етапі визначальним є внутрішній контроль, який «в ідеальному випадку контроль змін являє собою комплексну технологію менеджменту проведенням зміни програми з відповідним набором документації і розподілом обов'язків» [4, с. 199]. Тобто, мова йдеться про внутрішній контроль, який здійснює власник та/або інша особа інноваційного об'єкту, змістом якого є всі його змістовно-якісні показники, ризики та подальша комерціалізація з урахуванням конкурентних властивостей. Також зазначений контроль містить в собі й облікову складову, адже саме «потреба облікового опрацювання результатів інноваційних процесів на різних рівнях економіки зумовлена підвищенням уваги з боку інституційного середовища функціонування промислових підприємств. Передумовою облікового відображення інноваційної діяльності є те, що будь-які засоби цілеспрямованого впливу на інноваційний процес пов'язані з витратами ресурсів, котрі безпосередньо або опосередковано впливають на отримання додаткових конкурентних переваг, що необхідно відображати в обліку» [5, с. 742].

Можливо говорити про аудит як вид контролю, який застосовується на як стадії розробки інноваційного проекту так і на стадії прийняття рішення щодо його комерціалізації – введення (реалізації) на ринок. У літературі такий аудит визначений як «технологічний аудит – операція об'єктивної оцінки потенціалу інновації як об'єкта комерціалізації. Оскільки комерціалізація технологій – це тривалий і дорогий процес, перш ніж витратити чималі тимчасові й фінансові ресурси, необхідно оцінити реальність продажу ідеї чи винаходу або їхнє успішне перетворення в ринковий продукт. Таку оцінку можуть провести як самі автори, так і автори із залученням сторонніх експертів. Основними параметрами, за якими проводиться оцінка потенціалу для комерційного трансферу можуть бути: собівартість розробки; можливість отримання не одного, а ряду продуктів або застосувань; наявність ринку; конкурентні переваги тощо; для некомерційного: достатня готовність технології для передачі; наявність групи, яка може допомогти при розробці або передачі технології; корисність технології з ринкової точки зору; наявність фактичних або потенціальних покупців технології, ліцензії» [6, с. 76].

Саме «механізм забезпечення комерціалізації інноваційних технологій має забезпечити ефективну взаємодію між основними суб'єктами ринкових відносин при комерціалізації результатів інноваційної діяльності, серед яких необхідно виділити вагому роль органів державного та регіонального управління й контролю за розгортанням інноваційного процесу» [7, с. 40].

Таким чином, можливо виокремити контроль за створенням інноваційного продукту за наступними підставами в залежності від: 1) суб'єктної ознаки: той, який здійснюється державою уповноваженими державними органами, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання; 2) формами: перевірка, аудит, тощо; 3) часом: постійний та тимчасовий; 4) періодами: попередній – на стадії створення інновацій та поточний – у процесі їх комерціалізації; 5) мети – набуття статусу інновацій та у процесі їх подальшого використання (реалізації).

Контроль за створенням інновацій у широкому сенсі є засобом державного регулювання, а у вузькому – це діяльність спеціально уповноважених осіб щодо процедури (етапів) їх створення та комерціалізації з урахуванням конкурентних засад.

Різновидом контролю щодо інновацій є технологічний контроль, який представляє собою дії контроль-наглядового характеру, метою яких є оцінка комерціалізації інновацій з урахуванням їх якісно-змістовних характеристик, вартості і конкурентоспроможності.

Література:

1. Малініна Н.М. Прицепя І.В. Проблеми та перспективи державного регулювання інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 12. С 53-58.
2. Про затвердження Порядку здійснення внутрішнього фінансового контролю за роботою підприємств та установ, що належать до сфери управління Державного агентства України з інвестицій та інновацій: Наказ Державного агентства України з інвестицій та інновацій від 25.07.2008 р. N 59. Інформаційний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів: Постанова КМУ від 17 вересня 2003 р. Інформаційний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Микитюк П. П., Інноваційна діяльність: Навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.

5. Саченко С.І., Черешнюк О.М. Концепція обліку інноваційної діяльності. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Випуск 6 (17). С. 740-745.
6. Комерціалізація інновацій: Конспект лекцій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-професійної програми «Менеджмент інвестицій та інновацій». КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: С.О.Пермінова. Електронні текстові дані. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2020.127 с.
7. Полторацька А., Стовба Т., Гребеннікова А. Формування і реалізація механізму комерціалізації результатів інноваційної діяльності. *Економічний аналіз*. 2021 рік. Том 31. № 1. С. 37-46.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ТА СУМІЖНИХ ПРАВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Дудник А. В.

студентка кафедри міжнародного права факультету

міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Актуальність теми дослідження інституційного механізму захисту авторського та суміжних прав в Європейському Союзі обумовлена розвитком прав інтелектуальної власності, які з кожним роком набувають нових рис в зв'язку з появою нових елементів цього виду права. Європейський Союз, як наддержавне утворення, має унікальну можливість використовувати для реалізації своїх завдань різноманітні особливі інституційні механізми у поєднанні з перевагами регіональних систем захисту прав інтелектуальної власності.

Інституційна структура механізмів Європейського Союзу була реформована із набранням чинності Лісабонського договору 01 грудня 2009 року, який визначив основні напрями розвитку права ЄС. Головну роль у процесах правового регулювання авторського права та суміжних прав Європейського Союзу на комунітарному рівні виконує Європейська комісія. Відповідно до ст. 17 ДЄС Європейська комісія «обстоює загальний інтерес Союзу». Вона забезпечує дотримання Договорів та актів, що ухвалюють інституції ЄС на їх підставі. Під контролем Суду ЄС комісія наглядає за застосуванням права Союзу. Вона забезпечує виконання бюджету Союзу та здійснює координаційну, виконавчу та управлінську функції [1, с. 119].

Європейська комісія – це дуже своєрідна інституція, однією з особливих та суперечливих її властивостей є те, що вона виконує подвійну функцію забезпечення стабільності та динамізму системи Союзу. [2]. Окрім того, Європейська комісія має провідну роль у процесах уніфікації та гармонізації законодавства у сфері інтелектуальної власності в Європейському Союзі. Науковець А. Абдулліна вважає, що саме завдяки цьому інституційному механізму були визначені конкретні сфери, механізми та способи розвитку правової охорони інтелектуальної власності, зокрема авторського права, в межах Європейського Союзу. Діяльність Європейської комісії в цій галузі була пов'язана передусім з укладанням документів, які визначили шляхи подальшого удосконалення зближення національних законодавств держав-членів у сфері авторського та суміжних прав в ЄС та перспективи введення єдиних інструментів правової охорони інтелектуальної власності в межах цього інтеграційного утворення [3, с. 11].

Для повної картини роботи Європейської комісії потрібно дослідити перелік ініціатив цієї установи у сфері захисту авторських та суміжних прав у Європейському Союзі:

1. Першим кроком до розвитку та гармонізації законодавства в галузі авторського права в Європейському Союзі, можна виділити опублікування Європейською комісією Зеленої книги «Авторське право та виклик технологій – питання авторського права, що вимагають невідкладних дій» 07 червня 1988 року. У цій книзі комісія виокремила питання, що вимагають негайних заходів, та запропонувала прийняття директив та документів для гармонізації законодавства в питаннях, які негативно впливають на функціонування внутрішнього ринку цього виду права.

2. 17 січня 1991 року після обговорення першого видавництва комісія прийняла рішення про опублікування нової книги «Продовження Зеленої книги. Робоча програма комісії в галузі авторського права та суміжних прав» з визначенням шести запланованих директив (щодо охорони комп'ютерних програм, права та прокат та позичку, супутникового мовлення та кабельної ретрансляції, строку охорони, охорони баз даних та права слідування) та питань, де можливі певні ініціативи ЄС (репрографія, моральні права). На виконання цієї програми комісії усі директиви, визначені комісією, були ухвалені та імplementовані у законодавство держав-членів. [4, с. 25].

3. Далі всі зміни в авторському праві Європейського Союзу пов'язані з поширенням мережі Інтернет, що змусило відшукувати рішення щодо особливостей використання та захисту авторського права в нових умовах. Рішенням цієї нової проблеми було опублікування 19 липня 1994 року повідомлення комісії « Шлях Європи до інформаційного суспільства: план дій», а через рік – 19 липня 1995 року – Зелена книга «Про авторське право та суміжні права в інформаційному суспільстві».

В цих виданнях було зроблено акцент на необхідності адаптації законодавства у контексті появи нових видів послуг та виробів, притаманних інформаційному суспільству, а також забезпечення конкурентоспроможності європейської економіки в галузях, пов'язаних з авторським правом. Ухваленим 20 листопада 1996 року повідомленням комісії «Продовження Зеленої книги про авторське право та суміжні права в інформаційному суспільстві» були визначені чотири пріоритетні напрями гармонізації національних законодавств: щодо права відтворення, повідомлення публіці, захисту інформації з управління правами та права розповсюдження [4, с. 29].

Водночас на міжнародному рівні у межах ВОІВ були ухвалені Договори про авторське право та про виконання і фонограми 20 грудня 1996 року, які скорочено іменують Інтернет-договорами. ЄС є стороною обох договорів на підставі рішення Ради No 2000/278/ЄС від 16 березня 2000 року про приєднання від імені Європейської спільноти до Договору ВОІВ про авторське право та Договору ВОІВ про виконання та фонограми. Саме з метою виконання міжнародних зобов'язань за цими договорами, а також реалізації стратегії комісії, окресленої у Зеленій книзі та повідомленні, була ухвалена директива ЄП та Ради від 22 травня 2001 року про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві (2001/29/ЄС), яку вважають найбільшим горизонтальним правовим актом у цій галузі та попередником Європейського кодексу з авторського права [5, с. 488].

Також заходами, до яких може вдаватися Європейська комісія з метою гармонізації національних законодавств у сфері захисту авторського та суміжних прав, є звернення з позовом до Суду ЄС у разі, коли держава-член не здійснила імплементацію директиви або ж імплементавала її не повністю, некоректно або несвоєчасно. Наприклад, комісія ініціювала у 2006–2007 роках позови проти Ірландії, Італії, Люксембургу, Іспанії, Португалії, Бельгії за невиконання цими державами своїх зобов'язань з імплементації директиви 92/100/ЄЕС про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності.

Отже, з набранням чинності Лісабонським договором компетенція ЄС, а відповідно й повноваження Європейської комісії, у сфері інтелектуальної власності значно розширилися, що дало можливість розвивати цю галузь. Упродовж 1991–2001 років за ініціативи Європейської комісії була ухвалена велика кількість директив у сфері авторського права та суміжних прав, які запровадили вищі стандарти захисту порівняно з Бернською та Римською конвенціями, а також спеціальними законодавствами держав-членів.

Література:

1. Вдовиченко О. Основні зміни інституційної системи Європейського Союзу після Лісабонського договору / О. Вдовиченко // Юридична Україна. – 2010. – № 9 (93). – 123 с.
2. Гоці Сандро. Європейська Комісія. Процеси ухвалення рішень і виконавчі повноваження / Сандро Гоці; пер. з італійської. – К.: К.І.С., 2007. – 208 с.
3. Абдуллин А. И. Право интеллектуальной собственности в Европейском Союзе: генезис, унификация, перспективы развития: автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03, 12.00.10 «Международное право», «Европейское право» / А. И. Абдуллин. – М., 2006. – 24 с.
4. Капіца Ю. М. Авторське право і суміжні права в Європі: монографія / Ю. М. Капіца, С. К. Ступак, О. В. Жувака. – К.: Логос, 2012. – 696 с.
5. Davis Richard. Intellectual property in Europe / Davis Richard, Tritton Guy. – 3rd edition. – London: Sweet & Maxwell, 2008. – 1275 p.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ

Жук П. В.

здобувачка вищої освіти III курсу

Національного університету «Чернігівська політехніка»

*Науковий керівник: **Барабаш А. Г.***

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного та приватного права

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Актуальність теми. На всіх стадіях свого розвитку людське суспільство активно взаємодіє із навколишнім природним середовищем, адже останнє є умовою, місцем і засобом праці та життя людини. Невпинний розвиток науково-технічного прогресу вбачається основною причиною погіршення стану навколишнього середовища не тільки у великих містах, а й у віддалених куточках України. Поява нових засобів впливу на природу зумовлює необхідність перегляду чинного законодавства, яке встановлює поняття даного виду кримінальних правопорушень, а також санкції тільки за окремі види подібних злочинів, без урахування можливості появи нових.

Метою дослідження є вивчення підходів науковців до трактування поняття «екологічний злочин», виведення власного визначення, аналіз передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України) положень щодо відповідальності за злочини проти довкілля.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на вдосконалення механізму кримінальної охорони навколишнього середовища, існує невирішений комплекс проблем у досліджуваній сфері правовідносин, однією з яких є відсутність єдності понять «екологічні правовідносини» та «злочини проти довкілля» та закріплення одного з них на законодавчому рівні. Необхідність закріплення такого поняття викликана наступними причинами. По-перше, законодавче роз'яснення злочинів проти довкілля дозволить уникнути спорів щодо юридичної природи даних деліктів. По-друге, особливістю таких видів правопорушень є їх бланкетний характер, із чого виникає необхідність вивчення усього комплексу нормативних даних даної сфери правовідносин.

Ми погоджуємося із думкою С.І. Голубева щодо класифікації екологічних злочинів на чотири групи у залежності від історичного етапу розвитку правової екології. Перша група, на думку вченого, визначає екологічні злочини з точки зору економіки: їх можна охарактеризувати як діяння, вчинені з метою спричинити шкоду навколишньому середовищу та його окремим об'єктам [1].

У другій групі, крім природи, видовим об'єктом виступають суспільна безпека, раціональне використання природних ресурсів, шкода для здоров'я людини, екологічний правопорядок. Об'єктами третьої групи екологічних правопорушень виступають суспільні відносини, які виконують функції щодо забезпечення екологічних вимог для нормального існування людства; а четверта група акцентує увагу на екологічній безпеці як суспільних відносинах, які зазнають шкоди при вчиненні правопорушень [1]. Таким чином, визначення поняття екологічних злочинів можливо вивести через аналіз їх об'єктів.

Щодо поняття «злочини проти довкілля». У процесі обговорення проекту чинного КК України було враховано конституційне положення про те, що навколишнє середовище – це синонім терміну «довкілля» [2, с. 6]. Чинна Конституція України вживає поняття «довкілля» [3]. Об'єктом правової охорони вважається як навколишнє середовище в цілому, так і окремі природні ресурси. Виділивши злочини проти довкілля у самостійний розділ Кримінального кодексу, законодавець тим самим зазначив, що саме вони завдають шкоду не тільки юридичним або економічним правам, а насамперед, об'єктивним природним умовам існування людини і всього, що її оточує на планеті Земля. Ми вважаємо за необхідне розглядати поняття «екологічні злочини» та «злочини проти довкілля» як тотожні, адже вони мають спільний об'єкт.

У відповідності із положеннями чинного КК України в теорії кримінального права виділяють загальний, родовий, видовий об'єкти [4].

Загальним об'єктом кримінально-правової охорони є навколишнє середовище. Ст. 50 Конституції України закріплює право кожного на безпечне довкілля. Розділ VIII КК України має назву «Кримінальні правопорушення проти довкілля», відповідно, у ролі родового об'єкта даного виду правопорушень виступає екологічна безпека, тобто стан захищеності навколишнього середовища та екологічний правопорядок – стан належного виконання всіх правил та нормативів поведінки суб'єктів екологічного правовідношення.

У КК України закріплено 22 статті, які визначають кримінальну відповідальність за екологічні правопорушення. Звідси до числа видових об'єктів ми можемо віднести суспільні відносини у сфері забезпечення охорони землі, її складових частин, континентального шельфу, води рік, морів, атмосферного повітря, надр, представників рослинного, тваринного світу тощо. На жаль, реалізації відповідальності за екологічні правопорушення у повній мірі можуть завадити такі існуючі на сьогоднішній день фактори, як: низький рівень екологічної культури населення України; поява нових способів і засобів виробництва, а, відповідно, і нових видів впливу на навколишнє природне середовище; існуючі недоліки контролю за дотриманням правил безпеки; безкарність; недоліки у правовому регулюванні; неналежна робота органів державного екологічного контролю; низька ефективність діяльності органів управління у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування; недостатнє бюджетне фінансування діяльності по охороні природи.

Для вирішення вищезгаданих проблем законодавцю необхідно переглянути законодавство про екологічні злочини, запровадити певні нововведення, що дозволяють «оживити» норми КК України і дозволити їх реалізовувати. Низка вчених, наприклад, Дворецький М.Ю. та Краснослободцева Н.В., вважають перспективним запровадження адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення екологічних злочинів. До юридичних осіб вчені пропонують застосовувати наступні кримінально-правові санкції: штраф, афішування судової постанови у ЗМІ, відшкодування заподіяних збитків, призупинення діяльності, конфіскація майна, ліквідація, контроль за діяльністю юридичної особи на строк до п'яти років [5].

Висновки. На основі вищевикладеного, можна запропонувати власне визначення поняття «екологічні правопорушення» – це умисно вчинені, суспільно небезпечні діяння, закріплені кримінальним законом, які посягають на суспільні відносини по охороні навколишнього природного середовища, екологічну безпеку населення і раціональне природокористування, шляхом заподіяння шкоди об'єктам навколишнього середовища, екологічно значимі властивості яких передбачені нормативно-правовими актами.

Література:

1. Голубев С.И. Понятие экологического преступления: в чем суть дискуссии?// Шестые юридические чтения. Сыктывкар: Изд-во СГУ им. Питирима Сорокина, 2019. – С. 49-59. URL: https://repository.kpfu.ru/?p_id=205414 (дата звернення: 04.11.2021).
2. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації: науково-практичне видання / А.М. Шульга. Х. : НікаНова, 2012. 192 с.
3. Конституція України: від №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.11.2021).
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 04.10.2021. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.11.2021).
5. Дворецкий, М.Ю. Проблемные аспекты борьбы с экологическими преступлениями: вопросы теории и правоприменительной практики / М.Ю. Дворецкий, Н.В. Краснослободцева // Российская юстиция. 2013. № 5. С. 68-70.

ГНОСЕОЛОГІЧНА ПРИРОДА ЗАКОНОДАВЧИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПАРЛАМЕНТУ: ДО ПИТАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

Задорожня О. В.

*старший викладач кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
факультету бізнесу і права*

*Херсонського державного університету
м. Херсон, Україна*

Головними повноваженнями (компетенціями) парламентів є законодавчі (сукупність повноважень щодо розробки та прийняття законів). Саме вони зумовлюють найважливішу властивість парламенту як органу, що функціонує в системі поділу влади та асоціюється з самостійною гілкою влади. Гносеологічна природа законодавчих повноважень парламенту виявляється при аналізі такої конституційно-правової категорії, як «предмети відання», які характеризують належність повноважень політико-територіального утворення в системі поділу влади, у зв'язку

з дослідженням юридичної природи та юридичної сили законів як підсумкових актів також у контексті характеристики процесуальної форми реалізації законодавчих повноважень палат парламентів.

Законотворчість – вид державної діяльності, властивий суверенній державній владі. Зв'язок природи законотворчості із властивостями суверенітету державної влади виявляється у вченні про «позитивний зміст» суверенітету державної влади, який сьогодні можна назвати «тупиковою» гілкою історії наукової думки.

Тим часом, пропозицію відійти від абстрактних уявлень про суверенітет, дати йому «позитивний зміст», подати у вигляді переліку суверенних прав державної влади пропонував ще основоположник вчення про суверенітет Жан Боден. По шляху виявлення змісту суверенітету пішов Т. Гоббс, на початку ХХ ст. – Г. Еллінек та ін. При цьому серед повноважень суверенної влади називалося насамперед право законодавства. Якщо виходити з усталеного уявлення про суверенітет як верховенство державної влади всередині країни та її незалежність на міжнародній арені, то зв'язок теорії суверенітету з теорією закону очевидна. Саме закони як акти вищої (на постконституційному рівні) юридичної сили, видані державною владою, її колегіальним представницьким органом у межах формально визначених у конституції предметів відання, на основі демократичної законодавчої процедури, забезпечують державній владі якість суверенної, а також її верховенство у системі внутрішньодержавних відносин та незалежність у міжнародних відносинах.

Характеризуючи процес реалізації законодавчих повноважень парламенту, фахівці зазначають, що необхідно диференціювати поняття «законотворчість», «законодавча діяльність», «законодавчий процес», «законодавча техніка», «законодавчі технології», «законознавство». Їхні дефініції у науковій літературі не завжди збігаються, у зв'язку з цим актуальною є уніфікація понятійного апарату.

«Законодавчий процес», «законотворчість» та «законодавча діяльність»

Одні автори виходять із уявлення, що «законодавчий процес» – ширше поняття проти поняття «законодавча діяльність», а останнє, своєю чергою, є смішшим, ніж поняття «законотворчість».

Інші автори ширшим вважають термін «законотворчість», оскільки він «включає в себе дії та відносини, що передують законодавчому процесу», зокрема такі, як виявлення потреби у прийнятті закону, наукова експертна та організаційна підготовка законодавчої ініціативи, якщо це не регулюється нормами про законодавчий процес, законотворчість, який завжди має на меті правове регулювання і не вичерпується власне створенням закону, а може включати оцінку його ефективності та подальше коригування. Більше широке поняття

«правотворчість» охоплює процес створення джерел права всіх видів -як законів, а й підзаконних актів, і навіть становлення і традицій звичайного права [2].

«Законодавча діяльність» та «законодавчий процес»

У конституційному праві під законодавчою діяльністю розуміється «підготовка законопроектів та ухвалення законів відповідно до правил законодавчого процесу, що здійснюється вищим представницьким органом державної влади [5, с. 324].

Іноді поняття «законодавча діяльність» та «законодавчий процес» розглядають як синоніми. На думку О.І. Ющика, законодавчий процес – це процес законодавчої діяльності, спрямованої на вироблення повноважними особами суб'єктами й органами системи законів держави у формі законодавчих актів, що становлять основу законодавства держави [5 с. 153].

У подальших дослідженнях склалося більш правильне уявлення, згідно з яким терміном «законодавча діяльність» охоплюється сукупність деяких дій не лише парламенту, а й глави держави, уряду, політичних партій, депутатів, їх фракцій та груп, парламентських комітетів та комісій, груп тиску тощо.

Використання вченими різної термінології («законодавча діяльність», «законодавчий процес», «законотворчість») дозволяє виявити наявність політичної складової у законодавчій діяльності, а також охарактеризувати останню як вид творчої, інтелектуальної діяльності.

Характеристика законодавчої діяльності як виду інтелектуальної діяльності, що поєднує в собі мистецтво та науку, означає підтвердження тези, що основною частиною поняття «законодавча діяльність» виступає поняття «законотворчість». Однак у наші часи поставлено під сумнів розуміння законотворчості виключно як наукової діяльності.

«Законодавчі технології» та «законодавча техніка»

Законодавчі технології науковці характеризують через категорію «принципи», виділяючи поняття «принципи законодавчої технології», які ідентифікують з науковою, ідеологічною концептуальною основою розробки законопроектів. При цьому в систему таких принципів включаються положення, які інші автори відносять до прийомів законодавчої техніки.

Аналогічно змішання властивостей понять «законодавчі технології» та «законодавча техніка» допускає Ю. А. Тихомиров, але він віддає перевагу терміну «юридична техніка». Він пише, що «законодавча техніка традиційно розглядається в контексті правотворчості як один із його елементів. Це система правил та прийомів підготовки найбільш досконалих за формою та структурою проектів нормативних актів, що забезпечують максимально повну та точну відповідність форми нормативних приписів їх змісту, доступність, простоту та оглядовість

нормативного матеріалу, що вичерпує охоплення регульованих питань. До них відносяться вимоги до форми актів, зміни або скасування раніше прийнятих актів, усунення протиріч, оформлення нової редакції статей тощо, а також формальні реквізити, структурні членування, специфічна мова, визначення термінів, спеціальні засоби забезпечення норм» [4, с. 6].

Проте слідуюча далі теза даного автора, що «юридична техніка впливає як на форму права, так і на його зміст», очевидно, свідчить, що поняття «юридична техніка» він використовує у широкому сенсі – як такий, що включає і ознаки юридичних (законодавчих) технологій, оскільки йдеться про юридичні прийоми, які надають нормам соціально певний сенс [4, с. 7].

У літературі пропонується і таке розмежування зазначених категорій: «Як складова правотворчості законодавчі технології в чомусь подібні до законодавчої техніки, хоча і мають принципову від неї відмінність. Як сукупність деяких технічних прийомів і коштів (чи техніка оптимальної законотворчості) законодавча техніка має на меті вдосконалення юридичної якості закону. Законодавчі технології мають переважно спеціальну мету – домогтися закріплення (чи незакріплення) у законі тих чи інших соціально значимих інтересів. У зв'язку з цим можуть використовуватися як юридико-технічні інструменти, так і різноманітні засоби неюридичного характеру, наприклад, політичні акції – лобювання, використання можливостей масової інформації, проведення маніфестацій, інших публічних масових заходів на підтримку або проти ухвалення закону та ін» [1, с. 92-93].

Завершуючи дослідження системи основних понять, що стосуються характеристики законодавчих повноважень парламентів, можна зробити такий висновок: під конституційно-правовими засадами законодавчих повноважень парламенту слід розуміти конституційні та законодавчі матеріально-правові та процесуальні норми та принципи, що регулюють порядок здійснення законодавчої діяльності, а саме:

а) встановлюють коло суб'єктів законодавчої діяльності та зміст їх законодавчих (законотворчих) повноважень;

б) визначають рівень (рівні) державної влади, що володіє (володіють) предметами відання, та переліки питань, що розкривають зміст предметів відання, тобто сфер суспільної життєдіяльності, в яких первинне правове регулювання суспільних відносин має здійснюватися у формі прийняття ординарних чи кодифікованих законів;

в) у складених державах – норми та принципи, що передбачають розмежування предметів відання та повноважень федерації та її суб'єктів;

г) ті, що закріплюють положення про дотримання принципів, вимог, прийомів та правил законотворчості та законодавчих технологій.

Парламентський законодавчий процес може бути визначений як інститут конституційного парламентського процесуального права, тобто сукупність конституційно-правових норм і принципів, що регулюють процедуру прийняття законів у палатах парламентської установи, що послідовно змінюють один одного етапи (стадії) роботи палат над законопроектом.

Література:

1. Иванец Г. И., Калинин И. В., Червонюк В. И. Конституционное право: энцикл. словарь. М.: Юрид. лит., 2002. 430 с.
2. Кириченко В.М., Куракін О.М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2010. 264 с.
3. Сергеев К. Вимоги до законодавчої діяльності в умовах гіпердинамічного розвитку інформаційних технологій. *Підприємництво, господарство, право*. 2019. № 10. С. 137-145.
4. Тихомиров Ю. А. Законодательная техника: понятие и элементы. *Законодательная техника: науч.-практ. пособие / под ред. Ю. А. Тихомирова*. М.: Городец, 2000. С. 5-26.
5. Юридична енциклопедія : у 6-ти т. / редкол. : Ю. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 6 : Т – Я. 736 с.
6. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу : монографія. Київ : Парламентське вид-во, 2004. 519 с.

ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ СТ. 371 ТА СТ. 146 КК УКРАЇНИ

Затолочній В. С.

аспірант

Львівського університету бізнесу і права

м. Львів, Україна

З метою подолання помилок, пов'язаних із неправильною кваліфікацією кримінальних правопорушень, передбачених ст. 371 КК України, необхідно чіткіше виокремити ті особливі ознаки, які притаманні лише цій категорії кримінальних правопорушень і за допомогою яких можна відмежувати зазначені делікти від суміжних складів кримінальних правопорушень. Насамперед йдеться про такі з них, як зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України); незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України); примушування давати показання (ст. 373 КК України).

Залишивши питання розмежування ст. 371 зі ст.ст 364, 365 та 373 для наступних публікацій, зосередимо увагу на розмахуванні ст. 371 КК України «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою» та ст. 146 КК України «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини».

При відмежуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 371 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146 КК України, надважливу роль відіграє зіставлення їх безпосередніх об'єктів, бо саме в них деякі дослідники вбачають спільні ознаки.

З огляду на те, що незаконне позбавлення волі чи викрадення людини є кримінальними правопорушеннями проти особи, як їх безпосередні об'єкти в юридичній літературі визначаються суспільні відносини, що забезпечують охоронюване державою право вибору людиною на власний розсуд місця перебування [1, с. 10].

При цьому міркування вчених, як правило, зводяться до того, що зазначене право тісно пов'язане з індивідуальною свободою та впливає з потреби забезпечення фізичного існування та нормального розвитку людини як біологічної істоти [2, с. 267].

Саме такий підхід до розуміння цього права як об'єкта протиправних посягань, пов'язаних із незаконним позбавлення волі чи викраденням людини, варто визнати вирішальним при розмежуванні його з правом особи на свободу та особисту недоторканність як об'єктом завідомо незаконних затримання, приводу, домашнього арешту та тримання під вартою. Безпосереднім об'єктом цих діянь виступають правовідносини, що забезпечують реалізацію органами досудового розслідування та судового контролю конституційного права особи на свободу та особисту недоторканність особи при застосуванні запобіжних заходів у виді затримання й домашнього арешту під час розслідування кримінальної справи.

З огляду на суттєві відмінності безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень, що розглядаються, відмінність їх об'єктивних сторін видається також очевидною і полягає в тому, що в результаті завідомо незаконних затримання, приводу, домашнього арешту та тримання під вартою шкода особі заподіюється, так би мовити, опосередковано, через порушення її права, реалізація якого унеможливлена фактом свідомого ігнорування процесуальних вимог щодо законності застосування цих запобіжних заходів. Природно, що найчастіше засобом вчинення цих кримінальних правопорушень є не фізичний примус, а процесуальні акти. При незаконному ж позбавленні волі чи викраденні людина потерпає безпосередньо, зазнаючи перешкод у вільному пересуванні, а іноді й фізичного впливу з метою утримання. Саме на це вказують і такі кваліфікуючі ознаки, що містяться в ч. 2 ст. 146 КК України, як фізичні

страждання, вчинення цих діянь у спосіб, небезпечний для життя чи здоров'я потерпілого, та їх тривалість [3, с. 232].

Насамкінець, визначальною ознакою, за якою треба розмежовувати склади цих кримінальних правопорушень, є їх суб'єктний склад. На відміну від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 371 КК України, де спеціальними суб'єктами виступають службові особи відповідних правоохоронних органів, що використовують свої процесуальні повноваження, суб'єктами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146 КК України, є лише приватні особи, що виключає можливість використання задля досягнення протиправного результату службового становища.

Література:

1. Бойко Н. Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : спец 12.00.08. «Уголовное право и криминол.; уголовно-исполнительное право» / Н. В. Бойко; Харьковский юридический институт. Х., 1989. 18 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина. / за ред. П. Матишевського, С. Яценка, П. Андрушка. К. : Юрінком Інтер, 1999. 882 с.
3. Мельник Р. Відмежування завідомо незаконних затримання, арешту й тримання під вартою від суміжних складів злочинів та дисциплінарного проступку. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2005. № 2. С. 230–235.

EXCEPTIONS TO THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF PUBLICITY IN THE PRACTICE OF THE ECHR

Karataieva A. H.

4th year student

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

*Supervisor: **Mushak N. B.**, professor*

Article 6 § 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter – Convention) provides that everyone has the right to have his or her complaint heard in public and the absence of the

press and the public is justified by the need to protect the rights of minors in the interests of national security and the protection of the private life of persons in civil society.

The European Court of Human Rights (hereinafter – the Court or the ECHR) has repeatedly stated its position on exceptions to this principle and noted that a trial meets the requirements of publicity if the public can obtain information about its date and place and if the place is easily accessible to the public [5, p. 58].

If there are grounds for applying one or more of the restrictions listed above, then the public authorities are not obliged to do so, but have the right to request closed hearings if they deem such a restriction to be justified. Moreover, in practice the Court, in interpreting the right to a public hearing, applied the criterion of strict necessity, regardless of the justification for the lack of publicity.

In the case *Vasil Vasilev v. Bulgaria* (2021, § 115-118), the applicant complained that the law enforcement authorities had violated his right to privacy and correspondence by secretly eavesdropping on and transcribing his telephone conversations with a lawyer. In addition, by filing a complaint against the hearings, the domestic courts held closed hearings and did not make public the judgment in the case, arguing that it was necessary to protect the applicant's private information [4].

The court held that the complete lack of publicity could not be justified by the need to protect classified information – evidence obtained as a result of covert wiretapping of the applicant's telephone conversation, in addition, the applicant himself insisted on a public hearing. The Court therefore concludes that in the present case there has been a violation of Article 8 § 1 of the Convention on account of the public's exclusion from the hearings in the applicant's damages proceedings and the lack of publicity in the damages proceedings and ordered the respondent state to pay the applicant EUR 3,000 in damages.

Although the principle of publicity is essential in criminal proceedings, it may sometimes be necessary under Article 6 of the Convention to restrict the open and public nature of proceedings, for example, to protect the safety or confidentiality of witnesses or to facilitate the free exchange of information and views [5, p. 58].

In the case *Frâncu v. Romania* (*Frâncu v. Romania*, 2021, pursuant to Article 8), the applicant, who had been charged with corruption, complained that the domestic courts had refused to hold a closed hearing announcing confidential information about his state of health and the health of his son. This request was substantiated by the fact that the data announced during the trial damaged his reputation, violated the presumption of innocence of the accused, as well as provided purely private information about the medical records of his relatives [3].

The court concluded that the applicant's complaints were admissible concerning the disclosure of confidential medical information by his relatives and that there had therefore been a violation of Art. 8 of the Convention and ordered the respondent State to pay the applicant EUR 5,000 in respect of non-pecuniary damage.

Security concerns are a common feature of many criminal proceedings, but cases where only security considerations justify the removal of the public from trial are rare. Security measures must be narrowly adapted and in line with the principle of necessity. The judiciary should consider all possible alternatives to security in the courtroom and prefer less severe measures to more severe ones when they can achieve the same goal.

In *Mraović v. Croatia* (2020, § 35), the applicant accused of rape complained that the case had been heard in closed session and that his right to a public hearing had therefore been violated [1].

The court noted that the applicant had initially requested a closed hearing, but after he had been acquitted and the case remanded for further investigation, he had requested an open hearing, which was due to his intention to justify himself to the public. The Court concluded that the exclusion of the public in the criminal proceedings against the applicant was necessary to protect the privacy of the rape victim and that there had therefore been no violation of Article 6 § 1 of the Convention.

Consideration of public order and security issues may justify the exclusion of the public from public hearings in the case of disciplinary proceedings in prison against convicts.

The conduct of a trial in ordinary criminal proceedings in a prison does not necessarily mean that it is not public. However, in order to overcome the obstacles associated with holding a trial outside the ordinary courtroom, the state must take compensatory measures to ensure that the public and the media are properly informed and effectively accessible.

However, the availability of classified information in the case file does not automatically mean that the trial should be closed to the public without balancing openness with national security concerns. Before removing the public from criminal proceedings, courts must make specific conclusions that closure is necessary to protect compelling public interests, and must limit secrecy to the extent necessary to preserve that interest [5, p. 58].

The Court's usual approach in such cases is to analyze the reasons for the decision to hold a closed session and to assess, in the light of the facts of the case, whether those reasons are justified. However, the application of the criterion of strict necessity can create a particular problem when the basis for conducting part of the trial indoors concerns national security.

The «sensitive» nature of the national security problem means that the very reasons for the exclusion of the public may in themselves be covered by confidentiality arrangements, and the respondent governments may be

reluctant to disclose the details of this Court. Such «sensitivity» is, in principle, legitimate, and national judicial authorities may take the necessary measures to protect classified information disclosed by the parties during the proceedings. However, in some cases, even such confidentiality guarantees may be considered insufficient to reduce the risk of serious harm to fundamental national interests.

In *Yam v. The United Kingdom* (2020, §§ 54-57), the applicant was charged with theft, which resulted in the death of the victim and a number of other crimes. At one of the hearings, the national court decided to hold a closed hearing to protect the national security and safety of one of the prosecution witnesses. The applicant complained that the testimony of the witness heard in closed session had to be refuted by the defense. His requests for an open hearing were rejected and, in the applicant's view, the trial was generally unfair. In addition, by submitting an individual application to the Court, the State refused to provide the materials heard in closed session [2].

The Court concluded that, for reasons of national security, the State had held a closed hearing on the grounds that there had been no violation of Article 6 of the Convention. The court ruled that there had been a violation of Art. 34 of the Convention (right of individual application) due to the fact that the United Kingdom has not fulfilled its obligations under this article.

Thus, the Court may be required to assess whether the exclusion of the public and the press met the criterion of extreme necessity without having access to the material assessed at national level [5, p. 59].

In this connection, the Court does not have adequate capacity to appeal against the decisions of the domestic authorities which were brought on grounds of national security. However, even where national security is at stake, measures affecting fundamental human rights must be subject to some form of competition before an independent body competent to consider the reasons for such a decision. Where the Court does not see the national security material on which decisions restricting human rights are based, it will carefully examine the national decision-making process to ensure that it includes appropriate safeguards to protect the interests of the person concerned. It is also important for the Court to determine whether the decision to conduct closed criminal proceedings was compatible with the right to a public hearing under Article 6 of the Convention, whether public interest considerations were balanced with the need for openness, whether all evidence was disclosed to the defense and the proceedings were generally fair.

Finally, summarizing all of the above, we can conclude that in deciding to hold a closed hearing, national courts must provide sufficient reasons for their decision, which demonstrates that closure is strictly necessary within the meaning of Article 6 of the Convention.

References:

1. Case 30373/13. Mraović v. Croatia [Electronic resource] // ECHR. – 2020. – Resource access mode: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-202119%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-202119%22]}).
2. Case № 31295/11. Yam v. the United Kingdom [Electronic resource] // ECHR. – 2020. – Resource access mode: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-200315%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-200315%22]}).
3. Case № 69356/13. Frâncu c. Roumanie [Electronic resource] // ECHR. – 2021. – Resource access mode: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-205055%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-205055%22]}).
4. Case № 7610/15. Vasil Vasilev v. Bulgaria [Electronic resource] // ECHR. – 2021. – Resource access mode: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-213201%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-213201%22]}).
5. Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb) [Electronic resource] // Council of Europe/European Court of Human Rights. – 2021. – 124 p. – Resource access mode: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf.

ПОНЯТТЯ ЗАБОРОНА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

Кельман Р. М.

аспірант кафедри теорії права та конституціоналізму

Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

У сучасній гуманітаристиці, на жаль, уніфіковане трактування ключового терміна «заборона» відсутнє. Не сформована й досі різноспрямованість характеристик. Їхня неуніфікованість хоча й ґрунтується на концепті «недозволеності», «габування», все-таки увідповіднює ті сфери і галузі, в яких у правовому відношенні і досі існують недогляди щодо уніфікованості та диференційованості кримінальної, адміністративної, цивільної чи міжнародно-правової заборон на етапі унормування трудових відносин.

Наприклад, із духовної сфери термін «брехня» чи «крадіжка» набуває розширеної семантизації заборони скажімо, в кримінальному праві. Чи

навпаки у воєнній сфері, в якій значна кількість заборон (наприклад, сучасний колабораціоналізм та ін.) не набувають належного правового втілення у законодавчих актах.

Наявні висновки стосуються тематичних і дискурсивних видів заборон, які у своїх способах забороненої діяльності підлягають правовому регулюванню (конвенційні, конверсаційні); у зв'язку із строгим регламентуванням додержання заборон у суспільному житті (жорсткі і м'які), а також за ступенем поширення (універсальні, локальні й індивідуальні).

Відтак регламентація заборон усіх рівнів та реалізація заборон у різних типах дискурсів актуальна у зв'язку із потребою уніфікації більше 10 тисяч наявних законодавчих актів.

Великий тлумачний словник сучасної української мови так трактує поняття «заборона»: це «наказ не робити чого-небудь» [1, с. 376]. Таке стисле визначення синонімізується із категорією «табу» – заборонаю певних слів, дій тощо, порушення якої, за упередженими уявленнями людей, неминуче спричиняє тяжкі покарання (йдеться про розуміння заборони у первісних племенах і релігійних народів) [1, с. 1426]. Згадане значення трактується як «взагалі яка-небудь заборона», однак, зауважено: «у переносному значенні». Вважаємо, що поняття заборони формувалося ще в первісному суспільстві на ґрунті значення «табу». Тому осмислювати її семантику варто починати із етимології табу.

«Табу (від полінезійського слова *tapu* або *tabu*, що означало заборона) – це негативні приписи (категоричні заборони) на різні дії людей, порушення яких повинно спричинити відповідні санкції». Виникнення їхнє пов'язане із регламентуванням і регулюванням життя індивідів і груп (родини, роду, племен та ін.). Поява табу сформована «на соціальній, магійній і релігійній основі в період існування первісного суспільства.

Табу поширювалися на:

- слова (заборона вимовляти імена людей, небіжчиків, духів, богів, назви тварин і ін.);
- людей (жінок, воїнів, правителів тощо);
- тіло людини і частини тіла;
- спілкування, сексуальні і шлюбні відносини, різноманітні форми і види поведінки, дії повсякденного життя (відкриття обличчя, вихід з житла та ін.);
- їжу і питво;
- тварин. Рослини, різні предмети і символи предметів (землю, зброю, амулети тощо), відвідування тих чи інших місць та багато інших.

Дослідники розрізняють «Комунікативні табу як мовно, тематичні та контактні заборони у спілкуванні.

Це комунікативні традиції уникати певних мовних виразів або зачіпати певні теми спілкування в певних комунікативних ситуаціях [2]. Щодо мовних заборон – то це заборона на «вживання у мовному спілкуванні носіїв певної культури окремих слів і словосполучень (наприклад, заборона на вживання нецензурних слів).

Тематичні табу стосуються повної заборони «для окремих осіб у конкретних ситуаціях спілкування, розмов на певну тематику».

Існують контактні табу як заборона на будь-які форми міжособистісного спілкування [2].

За недодержання табу, згідно з традиційними підходами вчинялася кара надприродних сил (забобони) у формі хвороб або смерті. Так пояснювали причини ті, хто виконував роль соціальних контролерів і соціального керування.

Із часом у процесі розвитку суспільних уявлень і відносин склалося розуміння цінностей і норм поведінки, трактування гріха, моралі, релігії і права.

Оскільки заборони покладені в основу регулювання суспільних відносин, то вони стосуються не лише адміністративного права, але й інших його сфер. Однак заборони методологічно правильно розглядати в єдності із приписами, заборонами та дозволами. Причому цю просту сукупність варто оцінювати у відповідній єдності – в пропорційно кількісному вимірі [3].

Межі диференціювання адміністративного і кримінального права встановлені відповідно до спрямованості і характеру відповідних заборон.

З іншими галузями права – митним, правоохоронним, сільсько-господарським, підприємницьким таке розмежування складне через відносини, які регулюються методами як адміністративного, так і названих видів права.

Про важливість самого поняття заборона у законодавчій і правозастосовній діяльності свідчить і дискусія відомих учених у галузі кримінального права.

Кримінально-правова політика, на думку авторитетного вченого Ю. В. Бауліна, у правовій державі займає особливе місце з метою протидії злочинності [4].

Чи заборона виступає одним з елементів системи заходів кримінально-правового характеру? Дослідники виокремлюють «негативну (ретроспективну) і позитивну (перспективну) кримінальну відповідальність, норми якої проявляються 1) в усвідомленому дотриманні кримінально-правової заборони чи виконанні свого кримінально-правового обов'язку або здійсненні ним свого суб'єктивного права». Така думка В. К. Грищука.

Привертає увагу те, що заборона спричиняє позитивну (перспективну) кримінальну відповідальність: вона являє собою форму приписів та їх реалізації у кримінальному законі, що виявляється в усвідомленому дотриманні суб'єктом кримінально-правової заборони чи виконання ним свого суб'єктивного права, передбаченого законом.

Припинення позитивної кримінальної відповідальності, за твердженням дослідника В. К. Грищука, теж передбачає застосування поняття заборони. Йдеться про фактори: 1) припинення чинності кримінального закону, який встановлює певну заборону; 2) невиконання суб'єктом кримінально-правової заборони чи покладеного на нього обов'язку.

У дискусії двох вчених, як бачимо, заборона виступає регулятором суспільних відносин, а також мірою вияву свободи суб'єктів цих відносин.

Однак, Ю. В. Баулін вважає, що з моменту набрання чинності кримінальним законом ніяких кримінально-правових відносин не виникає, як і не існує кримінально-правових заборон». «Заборони не вчиняти певні дії чи бездіяльність передбачені у т. зв. Охоронювальних нормах регулятивного приватного і публічного права». Тобто, кримінальний кодекс України «нічого не забороняє, не встановлює кримінально-правових заборон, а лише містить описання вичерпного переліку видів суспільно небезпечної поведінки, що визнаються державою в якості злочинів (склади злочинів) [4].

Отже, така дискусійність у розумінні трактування заборон досі поки що не вичерпана.

Висновки. Термінологічна недостатність дефініції «заборона» підтверджує неоднозначність її семантики, виявленої у філософському, лінгвістичному, правовому, психологічному та ін.. дискурсах. Це свідчить про величезну потенційну змістову сутність функціонального поняття. Отже, оцінювати заборону лише із кримінально-правових чи з філософських позицій у процесі законотворчої чи правозастосовної діяльності не достатньо. Щоб визначити позитивні довгострокові наслідки заборонних заходів, виправданим у застосуванні є комплексний підхід оцінювання нормативності запропонованих заборон.

Табу піддаються просторово-темпоральним трансформаціям та оцінкам. Прийнятні зміни заборон часткові (тимчасові) як засоби для поліпшення морально-психологічної атмосфери у суспільстві (колективі). Від обмежень очікують і позитивних стимулів. Проблематика міжгалузєвого функціонування заборон та їхня уніфікованість – це важлива масштабна робота, яка очікує свого перспективного розвитку для сфери правового регулювання.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: КТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки..**
3. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** 04.09.2021.
4. Baulin Yu. V. Fundamentalni problemy kryriminalnoi vidpovidalnosti. URL: <https://newcrimnaleode.org.ua>. Perehliad 04.09.2021.

САМОВРЯДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ПРОЦЕДУРІ АТЕСТАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНИХ ВИКОНАВЦІВ РОБІТ У БУДІВНИЦТВІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ № 5655 ВІД 11.06.2021 РОКУ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Керечан Д. М.

*аспірант кафедри кримінального права і правосуддя
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Вступ./Introduction.

На сьогоднішній день процедура атестації (сертифікації) відповідальних виконавців робіт в будівництві, до яких відносяться інженери-проектувальники, інженери технічного нагляду за будівництвом будівель та споруд, експерти, інженери –консультанти, архітектори та ряд інших категорій спеціалістів, здійснюється саморегульованими організаціями – Гільдією проектувальників у будівництві, всеукраїнською громадською організацією «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури», асоціацією експертів будівельної галузі, Національною спілкою архітекторів України. Враховуючи нещодавні зміни до чинного законодавства (прийняття у першому читанні Закону України №5655 від 11.06.2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності») та викликаний ним суспільний резонанс, виникла необхідність аналізу пропонуваних змін та визначення ролі вищенаведених громадських саморегульованих організацій при здійсненні процедури атестації (по суті -ліцензування) спеціалістів будівельної галузі.

Мета/Aim.

Метою нашої роботи є аналіз та на його основі вдосконалення ряду діючих та запропонованих до прийняття нормативно-правових актів, заповнення прогалин у законодавстві та усунення розбіжностей у законах та Постановах КМУ, що регулюють діяльність відповідальних виконавців у будівництві, розробка відповідних науково обґрунтованих рекомендацій для покращення правового захисту інженерів-проектувальників, інженерів з технічного нагляду за будівництвом будівель та споруд, експертів будівельної галузі в процесі їх кваліфікаційного оцінювання (атестації).

Матеріали і методи./Materials and methods.

Як відомо, порядок здійснення авторського і технічного нагляду регулюється ЗУ «Про архітектурну діяльність», Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», Постановою КМУ від 11 липня 2007 року № 903 «Про авторський та технічний нагляд під час будівництва об'єкта архітектури»(із змінами). Діяльність саморегульованих організацій в галузі врегульовано відповідними статутними документами та Законом України «Про громадські об'єднання».Нами було здійснено аналіз даних документів, а також пов'язаних з ними рішень спеціально уповноважених органів влади, що здійснюють регулювання будівельної діяльності.

Результати і обговорення./Results and discussion.

В результаті розгляду статутних документів саморегульованих організацій було встановлено, що вони є абсолютно ідентичними за своїм змістом. Дані організації у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання», Статутом, іншими документами та правилами(Стандартами). При цьому основною метою даних організацій встановлено захист прав і свобод членів організації, задоволення їх соціальних, економічних, фахових та інших законних інтересів, розроблення нормативно-правових засад для здійснення будівництва об'єктів архітектури, забезпечення професійної атестації відповідно до чинного законодавства України.З цією метою здійснюється тісна співпраця з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями. На підставі делегованих повноважень саме ці організації здійснюють професійну атестацію відповідальних виконавців робіт у будівництві. Крім того саме ці організації повинні згідно статутних документів захищати та представляти права і законні інтереси членів в державних органах, судових,правоохоронних установах тощо.

Розроблено відповідні Порядки реалізації делегованих повноважень щодо проведення професійної атестації. Ними визначено процедуру реалізації делегованих Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (на сьогодні це

Міністерство розвитку громад та територій України) повноважень щодо професійної атестації, делегування повноважень саморегульним організаціям у сфері архітектурної діяльності (наказ Мінрегіону від 13 жовтня 2014 року № 1369/26146) і здійснюються вони відповідною Атестаційною архітектурно-будівельною комісією. Дана комісія приймає від відповідальних виконавців необхідні документи, розглядає їх, встановлює чи відповідає претендент відповідним кваліфікаційним вимогам. Саме вона приймає рішення про видачу відповідного кваліфікаційного сертифікату чи відмову у його видачі, обмін кваліфікаційного сертифікату. Саме останній пункт і викликав бурю емоцій від відповідальних виконавців, які отримали кваліфікаційні сертифікати до 1 січня 2016 року.

21 липня 2021 року до Міністерства розвитку громад та територій України звернулася Асоціація міст України (саме по собі звернення викликає цілий ряд питань до правомірності та мотивів).

У зверненні наведено прохання надання розяснень щодо так званих безкатегорійних сертифікатів, які з незрозумілих причин рішеннями Антимонопольного комітету України не визнаються такими, що відповідають вимогам законодавства та кваліфікаційним критеріям на основі звіту про результати аудиту ефективності виконання заходів з матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти за кошти субвенцій з державного бюджету від 25.05.2021 року № 11-2. Асоціація міст просила надати розяснення щодо того, які саме кваліфікаційні сертифікати вважаються відповідними та дають право на виконання робіт(послуг) щодо об'єктів класу наслідків СС1, СС2 та СС3.

У відповіді Міністерства зазначається, що згідно ст.17 ЗУ «Про архітектурну діяльність» та Порядку проведення професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт(послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури, затвердженого Постановою КМУ від 23.05.2011 року № 554, виконавці, які одержали відповідний кваліфікаційний сертифікат, можуть виконувати роботи(послуги), пов'язані із створенням об'єктів архітектури, право на виконання яких визначено таким сертифікатом. При цьому строк дії такого сертифікату при умові підвищення кваліфікації та відсутності перерви у роботі за фахом понад три роки, не обмежується. Однак згідно Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (випуск 64 «Будівельні, монтажні та ремонтно-будівельні роботи») було прийнято чотирирівневе кваліфікаційне категорювання. Кваліфікаційні сертифікати, видані до 17 січня 2017 року не містять інформації про клас наслідків об'єктів, та й поділ об'єктів на категорії Законом № 1817-VIII від 17 січня 2017 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення містобудівної діяльності» скасовано.

Варто відмітити, що безкатегорійні сертифікати має приблизно 5/6 відповідальних виконавців. Не зважаючи на те, що дані працівники з 2011 по 2021 рік мали право вести об'єкти класу наслідків СС1-СС3 та пройшли підвищення кваліфікації, з 1 січня 2022 року їх позбавили цього права. Виникає логічне питання – а що сталося раптом з цими спеціалістами, що роками вели об'єкти найвищого класу наслідків, що їх позбавили цього права? Адже це сертифіковані спеціалісти, які мають необхідний досвід та стаж роботи, підвищували кваліфікацію шляхом проходження курсової підготовки. Їм запропоновано повторно проходити атестацію з метою отримання кваліфікаційного сертифікату відповідної (вищої) категорії, причому відсутні відповідні роз'яснення, яка саме категорія вважається вищою та й механізм заміни чітко не врегульований, що безперечно є порушенням Конституції України, КЗпП України, ЗУ «Про архітектурну діяльність» та цілого ряду інших нормативно-правових актів.

Висновки./Conclusions.

Для врегулювання розглядуваного питання необхідними є тісніша співпраця між відповідальними виконавцями, самоврядними організаціями та реальне, а не декларативне виконання ними статутних вимог з захисту законних прав та інтересів членів відповідних СРО. Крім того необхідне чітке дотримання вимог чинного законодавства. Нами пропонується врегулювати проблему шляхом розробки відповідного нормативно-правового акту, де чітко визначити право відповідальних виконавців здійснювати повноваження на основі своїх чинних сертифікатів без їх заміни. Крім того обґрунтовано вважаємо, що нагального врегулювання потребує Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (випуск 64 «Будівельні, монтажні та ремонтно-будівельні роботи»). Зміни до законів не можуть вводитись на основі рішень Антимонопольного комітету, звернень асоціації міст чи внутрішніх наказів окремих чиновників. Саморегульвні організації повинні чітко виконувати Статутні зобов'язання і реально захищати права своїх учасників (в тому числі у судових установах), а не виступати пасивними спостерігачами.

Література:

1. Установчі документи ВУГП «Всеукраїнська громадська організація «Гільдія проєктувальників у будівництві»» електронний ресурс – режим доступу URL: http://vugip.org.ua/foundation_documents/ (дата звернення 17.11.2021).
2. Статут Всеукраїнської громадської організації «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури». електронний ресурс – режим доступу : URL : <http://gita.org/about/statut-gita/>

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Климюк І. М.

доктор філософії,

*викладач кафедри адміністративного і кримінального права
юридичного факультету*

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Болотських Т. І.

студентка III курсу юридичного факультету

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

У середовищі сучасних економічних умов жінки часто змушені вчиняти різні протизаконні діяння, щоб забезпечити елементарну можливість існування. До основних причин жіночої злочинності належать: висока напруженість у суспільстві, складна економічна ситуація й ослаблення головних соціальних інститутів [5, с. 88]. На жаль жінка перестає почувати себе слабкою статтю займаючи керівні посади працюючи нарівні з чоловіками. Високі ціни, і відсутність грошей підштовхують жінок до скоєння розкрадань і крадіжок. З іншого боку, напружена професійна діяльність поєднана з виконанням жінками сімейних обов'язків також призводить до негативних наслідків. Фундаментальна обізнаність разом з переважаннями, почуття втоми нервово перенапруження нерідко призводить до психологічних зривів, що теж тягне за собою можливість скоєння злочинів. Отже, проблеми попередження жіночої злочинності мають вирішуватися у межах боротьби з злочинністю загалом. Однією з найбільш істотних передумов досягнення успіху у цій сфері є те що, жінка повинна займати іншу ступінь у суспільстві. Також держава має забезпечити фінансову, матеріальну допомогу дітям і соціальну підтримку, надати можливість жінкам заробляти та отримувати кваліфікацію [3, с. 201].

Інтерес викликає коефіцієнт злочинної активності жінок. Попри тенденцію зростання, він, як і раніше, є значно нижчим, ніж серед чоловіків, а тим паче серед усього населення. У 2010-х роках у розрахунку на 100 тисяч населення коефіцієнт злочинної активності жінок становив 97 осіб, а у 2020-х – 190, що практично у двічі більше.

За дослідженнями, проведеними в Україні, загалом 57% кримінальних правопорушень вчиняються жінками у віці від 30 років, близько 60% жінок-злочинниць – безробітні або частково зайняті,

52% – зловживали алкоголем, 22% – були пов’язані з незаконним обігом наркотиків, практично більшість з них була соціально дезорганізованою. Жінки–жертви частіше стають жертвами статевих злочинів і насильства в родині. Так, останнім часом простежується зростання рівня віктимізації жінок від насильницьких кримінальних правопорушень, наприклад, цей показник 1996 року становив 33%, а вже 1999 – 37%. Найбільш віктимогенною соціально-демографічною групою були жінки у віці 16–24 років, потім 25–39 років, 14–16 і 40–59 років. Найпоширенішими деліктами серед засуджених жінок є дві групи кримінальних правопорушень: проти державної, колективної й індивідуальної власності і проти життя, здоров’я, волі та гідності особистості (незважаючи на відносно низьку частку останніх у структурі зареєстрованої жіночої злочинності). Загалом за них відбуваються покарання 76,4% засуджених жінок. Серед засуджених за крадіжку, грабїж і розбій переважає молодь до 25 років: 47,9% засуджено за розбій, 35,4% – за грабїж, 32,2% – за крадіжку [1, с. 214].

З метою забезпечення протидії злочинності серед жінок слід посилити заходи, спрямовані на їх попередження. Профілактичну діяльність жіночої злочинності слід розглядати як:

- один із засобів соціального регулювання суспільних відносин у цілях усунення причин злочинності;
- взаємодію заходів економічно-соціального, виховно-педагогічного, організаційного і правового характеру;
- поєднання різних рівнів запобігання кримінальним правопорушенням [4, с. 135].

Загальносоціальна профілактика жіночої злочинності полягає у:

– вдосконалюванні законодавства і практики його застосування в плані гуманності і милосердя до жінок, що вчинили кримінальні правопорушення;

– посиленні соціальної підтримки безробітних жінок (збільшенні матеріальної допомоги, сприянні їх професійній перепідготовці, створенні додаткових робочих місць для жінок);

– поліпшенні побутових умов життя, зміцненні родини, поліпшенні умов праці жінок, щоб завантаженість на роботі не заважала догляду за дітьми чи повноцінному відпочинку;

– вихованні жіночого, а не чоловічого типу поведінки;

– організаційному і матеріальному сприянні розвитку доступних більшості жінок форм проведення дозвілля;

– проведенні культурно-виховних заходів, спрямованих на підвищення етичної, трудової, естетичної і правової культури та ін. [2].

Постійне і значне збільшення кількості кримінальних правопорушень серед та стосовно жінок є негативним антисоціальним фактором, який потребує подальшого дослідження та врегулювання.

Література:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право. 2019. 288 с.
2. Надьон О.В. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ. Правознавець. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD%2019> (дата звернення: 20.11.2021).
3. Батиргарєєва В.С. Жіноча рецидивна злочинність в Україні: кримінологічний аналіз сучасного стану. Вісник Академії правових наук України. Харків. Право. 2015. № 3 (42). С. 200–211.
4. Батиргарєєва В.С. Кримінологічна характеристика особи жінки–рецидивістки. Часопис Київського університету права. 2016. Вип. 1. С. 133–137.
5. Блага А. Про жіночу злочинність. Право України. 1919. № 9. С. 88–89.

ПРАВО НА ВІДКРИТІСТЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ. СПІВВІДНОШЕННЯ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ

Ковальська Д. Т.

*аспірант кафедри кримінального процесу і криміналістики
юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Засади гласності й відкритості судочинства загально визнані серед демократичної спільноти та закріплені у міжнародних стандартах із метою належного функціонування правосуддя. Так, у Загальній декларації прав людини є вимога про необхідність забезпечення природного і невід'ємного права кожної людини на розгляд її справи «гласно із додержанням усіх вимог справедливості незалежним та неупередженим судом». Також у ній йдеться про гласність як необхідний складник презумпції невинуватості. Відповідно до п.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, публічний розгляд справи є важливим елементом справедливого судового розгляду, а судові рішення має проголошуватись публічно [1, с.6].

Дуже часто засади гласності та відкритості у європейському праві ототожнюють. Проте в українському законодавстві та теорії права вони розрізняються.

Суддя Конституційного суду України В.В. Городовенко пропонує наступні визначення:

Гласність – забезпечення судом права особам ,інтересів яких стосується справа, знати про дату, час і місце судового засідання, бути вислуханим у суді, а також знати про всі ухвалені рішення у справі.

Відкритість – зумовлює надання особам, які не причетні до судової справи, право бути присутніми в судових засіданнях.

Згідно п.20 ст. 7 КПК України, гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами є одним із загальних засад кримінального провадження.

ч. 1 ст. 27 КПК передбачає пояснення гласності. Учасники судового провадження, а також особи ,які не брали участі у кримінальному провадженні ,якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалення в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом.

Вимоги щодо відкритості судового розгляду знаходять своє законодавче закріплення у ч. 2 ст. 27 КПК України. Кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити такі процесуальні аспекти засад гласності на відкритості судового розгляду:

– *інформування усіх юридично зацікавлених громадян про дату, час і місце судового розгляду*

Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюднена на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом [2, ч. 2, ст. 11].

– *право бути присутнім під час розгляду своєї справи в суді;*

– *право ознайомитися із матеріалами судової справи та судовим рішенням особам, визначеним законом;*

Рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд справи проводився у закритому судовому засіданні. Кожен має право на доступ до судових рішень у порядку, визначеному цим Законом. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судові рішення оприлюднюється з виключенням інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції Державна судова адміністрація України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень. [3, ч. 1, 2, ст. 2; ч. 1, ст. 3].

– *фіксація ходу судового засідання та його транслявання технічними засобами суду.*

Проблеми питань, які пов'язані з фіксуванням судового провадження технічними засобами, у різні часи були предметом дослідження таких відомих вчених як: Л.Є. Ароцкер, Т.М. Добровольська, О.В. Кудрявцева, О.А. Леві, В.В. Леоненко, З.В. Макарова, В.Т. Маляренко, І.Л. Петрухін, М.І. Сірий та інші.

Чинним законодавством щодо використання технічних засобів при фіксуванні судового процесу висуваються такі умови:

1) вони не повинні завдавати шкоди для судового розгляду (ч. 6 ст. 27 КПК України);

2) необхідно отримати дозвіл суду на проведення фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури (ч. 6 ст. 27 КПК України);

3) вони не повинні створювати перешкоду у здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав [2, п.2,ч.3,ст.11].

Крім того, процесуальним законом визначено й обмеження щодо фіксування судового процесу за допомогою технічних засобів (ч.ч. 2 і 3 ст.27, п.11 ч. 3 ст.42, п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК України) [4, с. 110].

Слід пам'ятати про правову позицію Конституційного суду України, викладену в рішенні від 8 грудня 2011 року №16-рп/2011, згідно з якою повного фіксування судового процесу технічними засобами покладає на суд обов'язок здійснювати повне фіксування судового процесу технічними засобами, оскільки саме за умови такого фіксування судового процесу гарантується конституційне право кожного на судовий захист, а також забезпечуються законність та інші основні засади судочинства [5].

На необхідність дотримання гласності і відкритості судового провадження та повного фіксування технічними засобами наголошено у низці рішень Європейського суду з прав людини. Обумовлено це тим, що гласний (публічний) характер судового засідання захищає від таємного і непідконтрольного суспільству правосуддя, за допомогою чого досягається довіра до діяльності судових органів, а також сприяє забезпеченню справедливого судового розгляду. Зокрема, у рішенні Європейського суду з прав людини по справі «Лучанінова проти України» зазначено, що проведення публічних судових засідань є основоположним принципом, закріпленим у пункті 1 статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини [5].

Література:

1. Нормативно – правова база, яка забезпечує гласність та відкритість судів в Україні / Укладач: Назарій Боярський – Київ, 2019 рік – С. 6.
2. ч. 2 ст. 11; п. 2,ч.3., ст.11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».
3. ч. 1,2 ст. 2; ч.1 ст.3 Закону України «Про доступ до судових рішень».

4. Король В. В. Фіксування судового засідання за допомогою технічних засобів як складова засади гласності і відкритості кримінального провадження / В. В. Король // Наше право. – 2015. – № 4. – С. 110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_4_21
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) від 08.12.2011 р. № 16-рп/2011 / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-11>
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лучанінова проти України» від 09.06.2011 р. / База даних «Законодавство України» // Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_788

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО БЮРО У БОРОТЬБІ З ПІРАТСТВОМ НА МОРІ

Костиця О. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського права

Національного університету «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Півторак Г. Ф.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського права

Національного університету «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

В останні роки проблема боротьби зі злочинністю на морі на міжнародному рівні набуває все більшої важливості. Морське піратство

як загроза міжнародній безпеці на початку XXI ст. залишається актуальною та, на жаль, не вирішеною проблемою, адже є головною загрозою для безпеки судноплавства та вантажоперевезень морськими шляхами [1, с. 3].

Майже до 1992 року, при нападі на судна піратами, при пограбуванні чи захопленні суден у порту та відкритому морі, капітанам і операторам суден нікуди було звернутися. Місцеві правоохоронні органи або не слухали, або просто ігнорували серйозну проблему у їхніх водах, тому Міжнародною палатою судноплавства було засновано самостійний орган боротьби з морським шахрайством – Міжнародне морське бюро, яке займається різними аспектами попередження та розслідування незаконних актів у галузі судноплавства. Воно систематично проводить семінари та інші заходи щодо боротьби з організованою злочинністю у сфері морського бізнесу на Далекому сході. У 1992 році в рамках Міжнародного морського бюро в Коала-Лумпур (Малайзія) створено перший регіональний центр боротьби зі збройним пограбуванням та піратством [2, с. 81].

У жовтні 2014 року спільно з Міжнародною палатою судноплавства, Балтійською та Міжнародною морською радою, Міжнародною асоціацією власників суховантажних суден і Міжнародною асоціацією незалежних власників танкерів були опублікували оновлені принципи, що надають вичерпні роз'яснення щодо запобігання та стримування збройних нападів на судна.

Переглянуті принципи з урахуванням нових регіональних ініціатив щодо забезпечення морської безпеки в Західній Африці сприяли утворенню Центру з обміну морською торговельною інформацією з Гвінейської затоки, розташованої в Гані, яка є координаційним центром щодо боротьби з морською злочинністю в регіоні [3].

Міжнародне морське бюро (ІМВ) є спеціалізованим підрозділом Міжнародної торгової палати (ІСС). ІМВ – це некомерційна організація, яка була створена у 1981 році для роботи як координаційний центр у боротьбі з усіма видами морських злочинів та зловживань службовим становищем.

Основним завданням ІМВ є захист міжнародної торгівлі шляхом виявлення випадків шахрайства та зловживань. Протягом понад 25 років ІМВ використовує галузеві знання, досвід та доступ до великої кількості надійних контактів у всьому світі, виявляє та розслідує випадки шахрайства, нові кримінальні методи та тенденції [4].

Міжнародна морська організація у своїй резолюції А 504 (XII) (5) та (9), прийнятої 20 листопада 1981 року закликала уряди, усі зацікавлені сторони та організації співпрацювати та обмінюватися інформацією один з одним та з Міжнародним морським бюро з метою підтримки та розвитку скоординованих дій щодо боротьби з морським шахрайством [5].

Отже, ІМО і ІМВ ураховують як варіант піратського діяння чотири категорії злочинів: безпосередньо піратство в сенсі статті 101 Конвенції ООН із морського права від 10 грудня 1982 р. (ратифікована Україною 3 червня 1999 р.), морський тероризм, напад на судно в територіальних водах держави, корупцію (вимагання) посадових осіб у порту [6, с. 297].

Міжнародне морське бюро підписало меморандум про взаєморозуміння зі Світовою митною організацією та має статус спостерігача при Інтерполі.

Міжнародне морське бюро має спеціальну гарячу лінію для моряків, портових робітників, судових агентів, брокерів, стивідорів та всіх зацікавлених сторін, на яке можна повідомити інформацію що відноситься до злочинності, включаючи тероризм, піратство та про інші незаконні дії на морі. Дана інформація розглядається та передається відповідним органам для подальших дій.

Центр повідомлень про піратство ІМВ дотримується визначення піратства, викладеного у статті 101 Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та терміну збройного пограбування, як зазначено у резолюції Асамблеї Міжнародної морської організації А.1025 (26) 2009 року.

Відповідно до статті 101 Конвенції ООН з морського права 1982 року піратством є будь-яке з наведених нижче дій:

а) будь-який неправомірний акт насильства, затримання або грабiж, який здійснюється з особистою метою екіпажом або приватновласницького судна або приватновласницького літального апарату і спрямований у відкритому морі проти іншого судна або проти осіб або майна, які перебувають на його борту;

б) проти будь-якого судна, осіб чи майна поза юрисдикцією будь-якої держави;

в) будь-який акт добровільної участі у використанні будь-якого судна, скоєних зі знанням обставин, внаслідок яких судно є піратським судном;

г) будь-яке діяння, яке є підбурюванням або свідомим сприянням вчиненню дії, що передбачаються у підпунктах «а» та «б» [7].

Резолюція А.1025(26) «Кодекс практики з розслідування злочинів, пов'язаних з піратством та збройним розбоєм проти суден» Міжнародної морської організації визначає збройний розбій проти суден таким чином:

– будь-який неправомірний акт насильства чи затримання, пограбування чи їх загрозу, інший ніж акт «піратства», вчинений з особистими цілями і спрямований проти судна або проти осіб чи майна на борту такого судна в межах внутрішніх вод, архіпелажних вод та територіального моря держави;

– будь-яке діяння, яке є підбурюванням або свідомим сприянням вчиненню дії, що передбачається вище [8].

Таким чином, важливу роль у координації зусиль міжнародного морського співтовариства в питаннях боротьби з піратством відіграє

Міжнародне морське бюро. Центр оперативно інформує судна і судноплавні компанії про акти піратства, попереджає про найбільш небезпечні в цьому відношенні морські акваторії і портові зони. Центр нерідко бере участь у підборі і направленні професійних посередників на переговори між судовласниками і піратами. У зв'язку з цим діяльність Центру має заслужений авторитет і визнання у світі [9, с. 62].

Література:

1. Ковдря Т. О. Піратство як сучасна загроза морській безпеці. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12258/1/Sb_mignar_2016_2.pdf (дата звернення 15.11.2021).
2. Топалов В. П., Торский В. Г., Позолотин Л. А. Организация и нормативное обеспечение охраны судна. Одесса: Астропринт, 2009. 214 с.
3. ICS – International Chamber of Shipping / Международная палата судоходства (МПС). URL: <http://xn--h1ahbi.com.ua/info/32-ics-international-chamber-of-shipping-mezhdunarodnaya-palata-sudohodstva-mps.html> (дата звернення 15.11.2021).
4. Міжнародне морське бюро. URL: <https://www.icc-ccs.org/index.php/icc/imb> (дата звернення 15.11.2021).
5. Resolution A.504(XII) adopted on 20 November 1981. URL: [https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.504\(12\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.504(12).pdf) (дата звернення 15.11.2021).
6. Кузьменко О. Міжнародно-правові проблеми боротьби з піратством (у світлі загострення ситуації у гвінейській затоці). URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/51.pdf> (дата звернення 15.11.2021).
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (дата звернення 15.11.2021).
8. Resolution A.1069(28) Adopted on 29 November 2013 (Agenda item 7) Prevention and suppression of piracy, armed robbery against ships and illicit maritime activity in the gulf of Guinea. URL: [https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.1069\(28\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.1069(28).pdf) (дата звернення 15.11.2021).
9. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з морським піратством. Вісник ХНУВС. 2012. № 3 (58). С. 60–68. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1167/mizhnarodne_spivrobotnictvo_u_borot_bi_z.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення 15.11.2021).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АДВОКАТА У ЗДІЙСНЕННІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Криворучко В. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, політології, психології та права
Одеської державної академії будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна*

Принцип незалежності адвоката у здійсненні адвокатської діяльності полягає в діяльності адвокатури у правовому просторі, за якого неможливі будь-які позаправові обмеження щодо адвоката під час виконання своїх обов'язків з надання правової допомоги. Він передбачає, що специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності, максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів (ст. 6 Правил адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р.) З метою дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта.

На сучасному етапі принцип незалежності адвоката у здійсненні адвокатської діяльності є одним із ключових у здійсненні адвокатської діяльності. Це визначається як і законодавцем, так і науковою доктриною.

Для встановлення і підтримки правопорядку адвокатура має бути незалежною при виконанні своїх професійних обов'язків, тобто без неправомірних обмежень, прямого або непрямого тиску чи втручання [2, с. 54]. Незалежність адвокатури є найважливішою гарантією захисту прав людини і є необхідною умовою для ефективного й продуктивного надання професійної правничої допомоги.

В Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року, визначається, що належне забезпечення прав людини і основних свобод вимагає, щоб усі люди мали гарантовану можливість користування юридичною

допомогою, здійснюваною професійними юристами. У Основних положеннях наголошується також на ролі професійних асоціацій адвокатів у захисті своїх членів від переслідувань, необґрунтованих обмежень і посягань, наголошується на обов'язку уряду країни забезпечити адвокатам можливість здійснювати професійні обов'язки без залякування, перешкод, завдання додаткового клопоту і недоречного втручання [4, с. 34]. Відповідальність за будь-яке втручання в правомірну діяльність захисника чи представника особи також передбачена Кримінальним кодексом України.

Принцип незалежності можна вважати основоположним у здійсненні адвокатської діяльності, оскільки завдяки йому виконуються професійні повноваження адвокатів, спрямовані на захист прав і свобод людини, забезпечення конституційного права кожного на правову допомогу. Саме при реалізації завдань, котрі полягають у сприянні людині захистити свої права від порушень, що допускаються, в тому числі й посадовими особами та державою, адвокати мають керуватися принципом незалежності [3, с.82]

Порушення принципу незалежності адвокатської діяльності призводить до створення суттєвих перешкод в його діяльності, ускладнень в роботі. Досвід роботи практикуючих адвокатів, особливо у сфері кримінального права, свідчить, що втручання в діяльність адвокатського середовища найчастіше практикують посадові особи правоохоронних органів. При цьому, зазначені суб'єкти не враховують, що: 1) спричинення прямого або опосередкованого тиску на адвоката, а саме на його правову позицію в конкретній справі, негативно відображається не тільки на інтересах клієнта, а й, насамперед, на всій системі правосуддя; 2) форми, в яких здійснюються це порушення, не важливі. [6, с.13] Головне полягає в іншому – у результаті порушення прав адвоката порушуються права особи, яка безпосередньо звернулася за професійною правничою допомогою. Як вказує Т. Варфоломеева: «Дотримання принципу незалежності адвокатів – це не просто спосіб збереження їх корпоративних правил, але й спосіб забезпечення реального захисту прав клієнтів» [1, с. 10].

Важливим аспектом незалежності адвоката у здійсненні адвокатської діяльності є те, що адвокат зобов'язаний бути незалежним від клієнта. Необхідність незалежності від клієнта пов'язана з тим, що адвокат повинен зберегти довіру третіх осіб та суду та забезпечити власну якісну роботу. Адвокат не може ототожнюватися з клієнтом, що підтверджено і Стандартами незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (вересень 1990 року). П. 7 Стандартів проголошує, що адвокат не повинен ототожнюватися чи ідентифікуватися владою і суспільством з його клієнтом, незалежно від того, наскільки популярним чи, навпаки, непопулярним, може це бути [5, с. 164-165].

Незалежність адвоката залежить не тільки від зовнішніх чинників, але і від внутрішніх. Особисті професійні якості, зокрема порядність, відчуття справедливості, чесність, здатність діяти в межах законних інтересів клієнта впливає на забезпечення результату та збереження незалежного статусу захисника. Незалежне становище адвоката сприяє зміцненню в суспільстві довіри до процедур правосуддя і неупередженості суддів. Таким чином, адвокату необхідно уникати будь-яких обмежень власної незалежності і не поступатися принципами обов'язку заради інтересів клієнта, суду або інших осіб.

Таким чином, незалежність, як риса адвокатської діяльності, є органічним та невід'ємним елементом функціонування інституту адвокатури в цілому й адвоката індивідуалізовано, без гарантування якого не може бути і мови щодо забезпечення успішності захисту прав та свобод людини і громадянина. Усі вищевказані риси та елементи комплексної системи незалежності адвоката при їх повноцінному функціонуванні дають підстави адвокату активно та ефективно захищати права та свободи, закріплені в міжнародно-правових актах та вітчизняному законодавстві України.

Література:

1. Варфоломєєва Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 7–20.
2. Іваницький С. Принципи організації і діяльності прокуратури та адвокатури: зміст і співвідношення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2. С. 52–59.
3. Коваль К.П. Питання реалізації принципу незалежності адвокатури в процесі забезпечення державою права на безоплатну вторинну правову допомогу. *Конституційно-правовий вимір в розвитку правової системи України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* м. Одеса, 25 жовт. 2013. Одеса, 2013 Астропринт, Одеса 2013. С. 81-83
4. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции. Традиции адвокатской этики. Санкт–Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 91 с.
5. Северин К.М. Основні елементи принципу незалежності адвокатської діяльності на сучасному етапі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 28(3). С.162-165.
6. Шагиев Б.В., Глушкова Е.М. Адвокатура: независимость и принадлежность к правоохранительным органам. *Учёные труды Российской Академии адвокатуры и нотариата*. 2011. № 3(22). С. 12–16.

НОВЕЛА ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Левчишин О. О.

студент 4-го курсу

юридичного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Відповідно до кримінального кодексу України особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду стаття.46 [1].

Питанням дослідження інституту примирення винного з потерпілим займалися такі вчені як А.М Бойко, П.В Головнєнков, В.О Кучер, Д.О Лупекота, Ю.В Луценко, О.Г Наджафов, М.І Хавронюк, В.І Фаринник та інші.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що поняття «потерпілий», яке використовується у ст. 46 КК України, вживається у його кримінально-правовому розумінні, а не кримінально-процесуальному [2]. Тобто потерпілий – це особа, якій кримінальним правопорушенням безпосередньо заподіюється фізична, моральна та/або матеріальна шкода (або існує безпосередня загроза її заподіяння). Саме потерпілий може виразити свою волю про прощення винного, на підставі чого приймається рішення про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності згідно зі ст. 46 КК України.

Велика Палата ВС дійшла висновку, що у випадку заподіяння кримінальним правопорушенням шкоди у вигляді смерті потерпілого звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у контексті ст. 46 КК України не можливе.

На думку Ю.В Бауліна, інститут примирення винного з потерпілим певним чином є відображенням властивих закордонному законодавству

альтернативних заходів та примирних процедур [3, с. 136]. Вищенаведений погляд науковця дозволяє стверджувати, що реалізація потреб у компенсації втрат для потерпілої особи забезпечується, а також цей інститут піклується про інтереси винуватої особи, забезпечуючи для неї більш сприятливе становище.

Законодавець передбачив у ч.4 ст. 56 КПК, що на всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення [4].

А.М Бойко, коментуючи цю норму, зазначає, що новий КПК України передбачив процесуальне закріплення примирення, яке є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності, шляхом укладення угоди про примирення [5, с. 3]. Тобто, дана норма ототожнює інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим з інститутом угоди про примирення.

Зауважимо некоректність такого підходу, оскільки регламентація ст. 471 КПК України унеможливує застосування звільнення від кримінальної відповідальності на підставі угоди про примирення для винуватої особи.

Застосування інституту звільнення від покарання на практиці є доволі суперечним, оскільки регламентація ч.1 ст.62 Конституції України, дає нам зрозуміти, що доведення винуватості особи у вчиненні злочину і встановлення обвинувального вироку, необхідне для визнання особи винною у вчиненні злочину і кримінального покарання, а не для, щоб звільнити її від кримінальної відповідальності.

Відповідно до Рамкового рішення Ради Європейського Союзу «Про місце жертв у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року, застосування медіації у кримінальному провадженні – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництва компетентної особи – медіатора. На підставі цього рішення всі країни Європейського Союзу зобов'язані поширювати посередництво у кримінальних провадженнях (справах) та забезпечувати прийняття до розгляду будь-якої угоди між потерпілим та правопорушником, досягнутої у процесі посередництва [6].

Примирення винного з потерпілим закладено в основу терміну «відновне правосуддя», який надає можливість сторонам кримінальної обстановки – потерпілому та правопорушнику – самим брати участь у вирішенні питання щодо наслідків скоєного правопорушення та попередження вчинення подібного діяння у майбутньому.

Серед деяких науковців обговорюється думка про запровадження письмової форми такої угоди, що вважається доречним, оскільки внесе ясність у застосування відповідних норм КПК та унеможливить здійснення грубого порушення прав, свобод та законних інтересів

винного в подальшому, однак, це потребує формування пропозицій та змін до КПК.

Таким чином, зважаючи на вищевикладене, застосування норми про примирення винного з потерпілим, з одного боку задовольняє інтереси певних суб'єктів кримінальної ситуації, а з іншого повністю нівелює суспільний інтерес держави, який полягає в застосуванні до особи справедливого кримінального покарання відносно ступеня суспільної небезпечності. Будь-яка шкода, заподіяна кримінальним правопорушенням, може і повинна бути компенсована своєчасно та в повному обсязі безвідносно до того, відбулося чи не відбулося примирення, і це може вплинути на подальші кримінально-правові наслідки при призначенні покарання та на умови його відбування, в тому числі зі звільненням від його відбування. Зауважимо, що таке звільнення не спростовує визнання винуватості особи, якщо надавати йому значення офіційного підтвердження констатації факту вчинення нею кримінального правопорушення.

Література:

1. Кримінальний кодекс України, Документ 2341-III, ст. 46 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Правовий висновок Великої Палати ВС щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим від 16 січня 2019 року у справі № 439/397/17 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298600>.
3. Баулін Ю.В Звільнення від кримінальної відповідальності : [Монографія] / Ю.В Баулін. – К.: Атіка, 2004. – 296 с.
4. Кримінально процесуальний кодекс України, Документ № 4651-VI, ст. 56 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Бойко А.М. Відшкодування заподіяної злочином шкоди як одна з умов звільнення від кримінальної відповідальності // Часопис академії адвокатури України. – 2012. – №16.(3). – с. 1-4.
6. Рішення Ради Європейського Союзу «Про місце жертв у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://issuu.com/uccg/docs/16_fr_decision_ukr.

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Літовінська К. М.

*студентка II курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Державна таємниця – це найважливіші для країни відомості в різних сферах її життєдіяльності. Витік такої важливої інформації ставить під загрозу як окремі сфери державних інтересів, так і національну безпеку держави загалом. Державна таємниця існує в усіх країнах світу і є невід'ємною складовою частиною суверенітету й системи управління держави. Вона традиційно розглядається як інструмент забезпечення безпеки держави. Відомості, що становлять державну таємницю, захищаються від несанкціонованого поширення з метою запобігання нанесенню шкоди національній безпеці. Це насамперед питання безпеки держави.

З етапом становлення сильної держави з'являється необхідність у захисті інформації, від якої залежить безпека держави. Втрата цієї категорії інформації заподіює значну шкоду інтересам держави. Збереження державної таємниці – одна з гарантій незалежності держави, її недоторканості та безпеки. Конституція України у ч. 1 ст. 17 [1] проголосила, що захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Таким чином, головним завданням держави в цій сфері є охорона відомостей, що становлять державну таємницю.

Державна таємниця – правовий інститут держави, що дозволяє їй проводити незалежну політику, обстоювати власні інтереси, мати можливість впливати на поведінку інших держав та перебіг міжнародних подій у бажаному для себе напрямі.

Відповідно до:

– ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» [2] державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Поняття державної таємниці, що міститься в Законі України «Про державну таємницю», дає можливість виокремити такі ознаки, що характеризують її сутність: 1) дуже важлива інформація; 2) її розголошення може завдати шкоди державним інтересам; 3) перелік інформації, що може бути віднесеним до державної таємниці, закріплюється законом; 4) вона охороняється засобами адміністративної і кримінальної відповідальності; 5) для її охорони створений спеціальний режим – режим таємності.

– ст. 2 Закону України «Про державну таємницю» передбачає, що відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, законами України «Про інформацію» [3] та «Про доступ до публічної інформації» [4], цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами.

– ст. 3 Закону України «Про державну таємницю» передбачає, що дія цього Закону поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші державні органи, в тому числі територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, утворені як відокремлені підрозділи центрального органу виконавчої влади без статусу юридичної особи, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян (далі – державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації), що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці.

Передані Україні відомості, що становлять таємницю іноземної держави чи міжнародної організації, охороняються в порядку, передбаченому цим Законом. У разі, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші, ніж передбачені цим Законом, правила охорони таємниці іноземної держави чи міжнародної організації, то застосовуються правила міжнародного договору України.

Аналіз законодавства зарубіжних країн свідчить про те, що здебільшого поняття державної таємниці, як і в Україні, закріплено в нормативно-правових актах. У цьому аспекті треба зауважити, що окремі держави поняття державної таємниці закріпили безпосередньо в кримінальних кодексах (зокрема Німеччина, Франція), інші – це поняття закріпили в законодавстві, переважно в законах про державну таємницю (Естонія, Білорусь, Казахстан, Латвія, Угорщина, Узбекистан).

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що державна таємниця – це непросте і досить суперечливе соціально-правове явище. Під державною таємницею, на наш погляд, треба розуміти інформацію, яка в установленому порядку віднесена до державної таємниці та захищається державою відповідно до нормативно-правових актів. Державна таємниця є самостійним правовим інститутом суверенної демократичної держави, який визначає коло відомостей, поширення яких може заподіяти шкоду зовнішній безпеці України.

Сьогодні захист державної таємниці є надзвичайно важливим як у зв'язку з безпрецедентною активністю російських спецслужб, так і через глобалізацію світового інформаційного простору. Втрата чи розголошення державної таємниці через службу недбалість або в інтересах іноземних спецслужб передбачає кримінальну відповідальність. Тільки протягом 2020 року Служба безпеки України локалізувала тисячі передумов для витоку секретної інформації. Тому охорона державної таємниці завжди була й надалі залишається складовою частиною загальної системи забезпечення національної безпеки нашої держави.

Література:

1. Конституція України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.11.2021).
2. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення 17.11.2021).
3. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 17.11.2021).
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 17.11.2021).

ПРАВОВА ПРИРОДА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Лукомська А. В.

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики

Академії адвокатури України

м. Київ, Україна

Закріплення у національному законодавстві інституту спеціальної конфіскації стало частиною реалізації Україною свого євроінтеграційного курсу. Спеціальна конфіскація була закріплена у національній правовій системі, шляхом ухвалення Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 222-VII від 18 квітня 2013 р. З часу закріплення у вітчизняному законодавстві, інститут спеціальної конфіскації неодноразово зазнавав реформувань, і ще досі перебуває на етапі свого становлення. У зв'язку з чим у правовій доктрині неодноразово підіймалося питання визначення правової природи спеціальної конфіскації.

Досліджуючи сутність та правову природу спеціальної конфіскації, слід зосередити увагу на дефініції «правова природа», що розкривається через визначення поняття «право» [5, с. 25]. Виходячи з вищезазначеного, слід погодитися із визначеннями правової природи, яке пропонує нам С.С. Алексєєв. Автор визначає юридичну природу (правову природу) через юридичні характеристики правового явища, що дають змогу побачити структуру, місце і роль серед інших правових явищ відповідно до його соціальної природи [1, с. 227]. Враховуючи наведену дефініцію, першочерговою постає необхідність визначення інституційної належності спеціальної конфіскації.

Наразі у правовій науці не існує єдиного погляду на визначення правової природи спеціальної конфіскації. Складність її визначення обумовлена, в першу чергу, історичними особливостями закріплення інституту спеціальної конфіскації у вітчизняному законодавстві. На сьогодні, інститут спеціальної конфіскації існує у межах як галузі кримінального права, так і кримінально-процесуального права, що породжує дискусії між науковцями щодо правої природи спеціальної конфіскації, а відтак і її цілей. У Кримінальному кодексі України спеціальна конфіскація визначається як інший захід кримінально-правового характеру, що відображено у її закріпленні у межах Розділу XIV КК України. У свою чергу, до реформи 2013 р. КПК України не містив поняття «спеціальної конфіскації», натомість, як і його попередник КПК УРСР 1960 р., оперував категорією «вирішення питання про долю

речових доказів і документів». У зв'язку з внесенням змін до КК України закономірно стала адаптація положень КПК України під нові матеріальні норми. Проте, не дивлячись на доповнення ч. 9 ст. 100 КПК України категорією «спеціальної конфіскації», вона продовжує містити вказівку й на необхідність «вирішення судом питання про долю речових доказів і документів» [3, с.100]. Якщо до 2013 р. у науці кримінального права було прийнято розглядати положення ст.100 КПК України (до цього ст.81 КПК УРСР 1960), як фактичне закріплення спеціальної конфіскації, то наразі постає закономірне питання правової природи останньої. Адже спеціальна конфіскація не замінила попередню категорію «вирішення судом питання про долю речових доказів і документів», а закріпилася поряд із нею, тож постають питання чи тотожні ці категорії, а якщо ні, то у чому полягає розмежування і яка все ж таки правова природа спеціальної конфіскації [3, с. 100-101].

У зв'язку з таким подвійним закріпленням у межах матеріальної та процесуальної галузі, в науці кримінального права існує два протилежні підходи до визначення правової природи спеціальної конфіскації. Так, одна група науковців стоїть на позиціях кримінально-правової природи спеціальної конфіскації (Н.О. Гуторова, Н.Ф. Кузнецова, Л.Л. Кругліков, М.І. Хавронюк), а інші відстоюють кримінально-процесуальну природу цього явища (В.М. Бурдін, О.К. Марін) [8, с.3] [4, с.77]. Існує також третій – альтернативний підхід визначення правової природи спеціальної конфіскації – інституційного поєднання (С.О. Ковальчук) [6, с. 68].

Розглянемо обґрунтування позиції кримінально – процесуальної природи спеціальної конфіскації. Даний підхід підтримується багатьма вченими – юристами, зокрема І. М. Гальперін; В.К. Гришук; В.М. Мельникова – Крикун; Ю.Б. Мельникова; А.С. Міхлін тощо [6, с.67]. Кримінально – процесуальна природа спеціальної конфіскації обґрунтовується тим, що порядок її застосування не визначені у Загальній частині КК України, натомість регламентовані КПК України, і таким чином є кримінально – процесуальним заходом [6, с.67-68]. Обґрунтовуючи кримінально – процесуальну природу спеціальної конфіскації В.М. Мельникова – Крикун наголошує на відсутності у спеціальної конфіскації можливостей для досягнення мети покарання передбаченої у ч. 2 ст. 50 КК України [7, с. 72].

Натомість, у спеціальній конфіскації збережена як матеріальна так і процесуальна умова настання кримінальної відповідальності, постає закономірне питання розгляду спеціальної конфіскації, як форми реалізації кримінальної відповідальності. Підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно – небезпечного діяння, що містить ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України. Водночас, наявність у діях особи складу кримінального правопорушення чи його ознак не є обов'язковою для застосування спеціальної конфіскації. Це має місце у випадках вчинення кримінального правопорушення особою, яка не досягла

віку кримінальної відповідальності, є неосудною, або застосування спеціальної конфіскації по відношенню до третьої особи [2, с.88]. Також при звільненні особи від кримінальної відповідальності втрачається зв'язок з кримінальною відповідальністю [2, с. 88].

У правовій науці на сьогоднішній день виокремлюють ще і альтернативний підхід до визначення правової природи спеціальної конфіскації – інституційного поєднання. За даним підходом спеціальна конфіскація має подвійну природу: кримінально – правову та кримінально – процесуальну [6, с. 68]. Так, С.О. Ковальчук зауважуючи на такій подвійній природі виокремлює: 1) кримінально – правову природу, відповідно до якої спеціальна конфіскація є одним з заходів кримінально – правового характеру; 2) кримінально – процесуальна, відповідно до якої спеціальна конфіскація є одним з способів вирішення долі речових доказів [6, с.68].

Водночас, розглядаючи місце спеціальної конфіскації серед інших заходів кримінально – правового характеру, варто зазначити, що вони мають виключно індивідуальний характер, тобто спрямовані на особу винного. Натомість, спеціальна конфіскація може бути застосована і до третіх осіб, якщо вони знали або могли і повинні були знати про незаконність походження майна. Таким чином, спеціальна конфіскація не спрямована виключно на особу винного, а таким чином не відповідає категорії інших заходів кримінально – правового характеру. Відповідно, основою кримінального права є принцип індивідуального покарання, на відміну від кримінально – процесуального права. Кримінально – процесуальне право може включати в себе заходи примусу, підстави для застосування яких можуть виникати в процесі збирання, перевірки та оцінки доказів, та які можуть застосовуватися не тільки до учасників кримінального провадження [6, с.69].

Проте, процесуальні норми є вторинним регулятором суспільних відносин, що визначають порядок застосування та практичної реалізації норм матеріального права, таким чином нормативне регламентування спеціальної конфіскації не може міститися виключно в процесуальних нормах[2, с.68]. О. Пироженко та Н.О. Гуторова цілком обгрунтовано вважають, що спеціальна конфіскація має регулюватися нормами кримінального права, тоді як норми процесуального права мають визначати порядок її здійснення, тобто практичної реалізації положень норм матеріального права [2, с.120].

Отже, повертаючись до того, що норми КК України, які регламентують інститут спеціальної конфіскації є ширшими за норми КПК України, та випадки застосування спеціальної конфіскації чітко визначені саме в КК України, ми підтверджуємо тезу про первинність норм матеріального права у контексті регламентації спеціальної конфіскації і, відповідно, розділяємо позиції тих вчених, що визначають кримінально – правову природу спеціальну конфіскації.

Література:

1. Алексеев С.С. Общие дозволения и запреты в советском праве. Москва: Юридическая литература. 1998. 288 с.
2. Винник А. О. Спеціальна конфіскація майна як інший захід кримінально-правового характеру за кримінальним правом України : дис. канд. юр. наук : 12.00.08. Львів. 2019. 220 с.
3. Задоя К. П. Вирішення питання про долю речових доказів та документів за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року як правовий захід, відмінний від спеціальної конфіскації. *Право і громадянське суспільство*. 2013. С. №4. 100–106.
4. Задоя К.П. Нормативне (законодавче) вирішення питання про юридичну природу спеціальної конфіскації майна *de lege ferenda*. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 2. С. 76–86.
5. Комиссарова Е.Г. Формально логические аспекты понятия «правовая природа». *Вестник Пермского университета*. 2012. № 2. С. 23-29.
6. Миколенко О., Павлова Т. Специальная конфискация в Украине: уголовно – правовой и уголовный процессуальный аспекты. *Legea Si Vita*. 2016. С. 65–69.
7. Пироженко О. С. Спеціальна конфіскація: загальні аспекти й еволюція вітчизняної кримінально-правової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. №3. С. 70-79.
8. Цимбалюк В. І. Правова природа спеціальної конфіскації. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2. С. 1-11.

ПРИНЦИПИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СИСТЕМА

Малашенкова Т. М.

*аспірант відділу проблеми кримінального права,
кримінології та судоустрою*

*Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

Постановка проблеми та її актуальність. Дисциплінарна відповідальність судді є зворотною медаллю суддівської незалежності – фундаментальної засади правової держави. Надаючи судді незалежність, держава також має дбати про його, так звану, підзвітність, яка має зробити неможливим свавільне здійснення суддею своїх виняткових повноважень, не допустити зловживання ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дисциплінарної відповідальності судді присвятили свою увагу низка вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме О.М. Овчаренко, Т.І. Пашук, І.В. Пивовар, В.В. Сердюк, О.З. Хотинська-Нор, А.В. Шевченко. Однак, попри це, низка питань залишилась невіршеною.

Мета. Постає питання, чи вирішено концептуально проблему розумінню дисциплінарної відповідальності судді, чи відповідна проблема продовжує існувати. Вирішення цього питання і є метою.

Основні результати дослідження. Практично усталеною для юридичної теорії є теза, згідно з якою дисциплінарна відповідальність суддів визначається особливим, самостійним видом юридичної відповідальності, який застосовується у специфічній сфері людського життя і пов'язаний з професійною діяльністю спеціальних суб'єктів – суддів [с. 75-76]¹.

Однак, важливим, як у теоретичному, так і в практичному плані є питання правової природи дисциплінарної відповідальності судді стосовно загальної дисциплінарної відповідальності, передбаченої трудовим законодавством. Питання полягає у тому, наскільки загальні принципи дисциплінарної відповідальності мають знаходити своє втілення в підходах до регламентації відповідальності судді і наскільки спеціальні види відповідальності судді можуть відрізнятись від загальних засад дисциплінарної відповідальності «звичайних» працівників. Зокрема, чи має, наприклад, суддя нести таку ж відповідальність, як і інші працівники за дотримання звичайного режиму робочого часу? Відповідь на це практичне питання має базуватись на концепті співвідношення загальних та спеціальних рис дисциплінарної відповідальності суддів.

За результатами проведеного дослідження Б.В. Лавренко зазначає, що дисциплінарна відповідальність суддів має спеціальний характер та відповідає усім науково обґрунтованим ознакам спеціальної дисциплінарної відповідальності. Вчений вказує, що на тлі судової реформи істотно змінилися законодавчі підстави й умови дисциплінарної відповідальності суддів, однак законодавцю не вдалось уникнути неточностей і недоліків. Зокрема, на його погляд, негайного вирішення потребує питання щодо порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення трудової дисципліни, які притаманні усім категоріям працівників [С. 9.2].² Зазначений висновок є дискусійним, якщо його оцінювати з позицій суддівських гарантій. Дійсно, результати аналізу законодавства про судоустрій та статус суддів свідчать про те, що воно прямо не передбачає відповідальності за порушення трудової дисципліни, як, наприклад, передбачає законодавство про працю. Не встановлює спеціальне законодавство і вимог щодо граничної тривалості робочого часу для суддів. Натомість, попри відсутність таких прямих законодавчих положень, відсутні підстави стверджувати про те, що

зазначені питання не охоплені спеціальним законодавством. Адже, більшість підстав дисциплінарної відповідальності судді пов'язані зі здійсненням правосуддя, однак не лише, так як пунктом 3 частини першої статті 106 Закону відповідальність встановлено за допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу. У цьому контексті доречно навести приклад із дисциплінарної практики.

За наслідками розгляду дисциплінарної справи ДП ВРП встановила, що суддя був відсутній на робочому місці понад шість місяців без поважних причин. ДП ВРП дійшла висновку, що такі дії свідчать про порушення ним суддівських обов'язків та морально-етичних принципів поведінки судді. Фактично суддя самоусунувся від здійснення правосуддя. ДП ВРП звернула увагу, що відсутність працівника на робочому місці без поважних причин є одним з найбільш грубих дисциплінарних проступків, що згідно з трудовим законодавством є підставою для звільнення працівника з роботи. Норми суддівської етики пред'являють до судді ще суворіші вимоги, ніж трудове законодавство загалом, тому тривала відсутність судді на робочому місці без поважних причин, а також неповідомлення за місцем роботи про причини такої відсутності є грубими порушеннями норм суддівської етики. Оскарживши рішення ВРП до ВП ВС, суддя не заперечував своєї відсутності на робочому місці тривалий час, натомість обгрунтовував її наявністю очевидної загрози життю та здоров'ю судді у зв'язку зі здійсненням ним професійної діяльності. ВП ВС врахувала, що ВРП відмовила у вжитті заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді-скаржника про втручання у його діяльність. Тож підстав для відсутності на роботі ще й такий тривалий період часу теж не було. Оцінюючи пропорційність застосованого до судді стягнення у виді подання про звільнення, ВП ВС погодилась із висновками ДП ВРП про характер допущеного проступку, його явну несумісність зі статусом судді, негативні наслідки для учасників проваджень, які не розглядалися тривалий час з вини судді. [С. 154]³. Наведене свідчить про те, що попри відсутність класичних вимог до перебування судді на робочому місці за аналогією із вимогами трудового права, все ж недотримання цих вимог може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді, хоч і в особливій формі.

А.В. Шевченко пропонує розглядати інститут дисциплінарної відповідальності суддів як елемент їх особливого правового статусу, що характеризується наявністю імунітету, який не є абсолютним і

складається з індемнітету (невідповідальності за правову позицію, засновану на законі) та ускладненої процедури притягнення до відповідальності (наявності додаткових гарантій від необґрунтованої реалізації примусових заходів) (С. 9 Дис). Таке визначення інституту дисциплінарної відповідальності, попри те, що воно описує певні ознаки процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, має певні, на наш погляд, недоліки. По-перше, авторка декларує те, що вона дає дефініцію терміну «інститут», однак описує його не як сукупність норм, а як якийсь елемент правового статусу судді. Варто зауважити, що відповідальність є елементом правового статусу, а не інститутом відповідальності. По-друге, ключовою характеристикою будь-якої відповідальності є те, що вона є негативним наслідком певного порушення. У свою чергу, у наведеному визначенні подається така ключова характеризуюча ознака відповідальності, як наявність імунітету. Однак, імунітет не є ознакою відповідальності – навпаки, відповідальність може наставати лише там, де не діє імунітет. Імунітет не вберігає від відповідальності, він не допускає свавільного посягання на незалежність судді за вчинені ним відповідну до закону дії. Натомість відповідальність має місце там, де має місце порушення, а імунітет – там, де порушення немає. По-третє, складно погодитись із тим, що процедура притягнення до відповідальності є ускладненою наявністю додаткових гарантій від необґрунтованої реалізації примусових заходів. Дійсно, процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності наділена певними особливостями, однак ці особливості не ускладнюють, а вирізняють дисциплінарну відповідальність судді від дисциплінарної відповідальності інших службовців.

Загалом, аналіз стану дослідження теоретичних аспектів дисциплінарної відповідальності судді свідчить про те, що вчені, пропонуючи власну дефініцію цього терміну наповнюють його ознаками різного порядку і, власне, у цьому полягають їх основні відмінності. Також окремі науковці уникають використання словосполучення «дисциплінарна відповідальність судді», оперуючи натомість терміном «юридична відповідальність судді».

Так, В.В. Паришкура, досліджуючи види юридичної відповідальності судді, формулює таке визначення: юридична відповідальність суддів – це передбачені нормами права і здійснювані в правових відносинах у порядку єдиної спеціальної правової процедури уповноваженими державними органами засоби державного примусу до судді за вчинення ним правопорушення як при відправленні правосуддя у визначених законом випадках, так і поза межами здійснення суддівських функцій, що тягне для нього обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм (С. 103 Дис). Аналіз цього визначення свідчить

про те, що у ньому поєднуються: а) застереження про те, що відповідальність ґрунтується на правових нормах; б) що така відповідальність досягається в рамках спеціальної правової процедури; в) що вона передбачає участь спеціального органу; г) що вона є проявом державного примусу; ґ) що вона настає, як за дії, пов'язані зі здійсненням правосуддя, так і поза ним; д) що вона передбачає настання несприятливих наслідків; е) що конкретний прояв таких наслідків передбачається в правових нормах.

На протипагу цьому існують визначення, які в дефініції містять перерахунок тих конкретних суддівських вчинків, за які відповідальність може наставати. А.А. Іваніщук визначає поняття дисциплінарної відповідальності судді як різновиду спеціальної дисциплінарної відповідальності (адміністративної за своєю сутністю), що накладається на нього органами суддівського самоврядування за порушення права фізичних і юридичних осіб на справедливе й гуманне судочинство, умисне порушення норм права, правил суддівської етики та антикорупційного законодавства, допущення конфлікту інтересів або неналежної поведінки в побуті (Іваніщук А.А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні). Таке визначення фактично не містить конститутивних елементів дисциплінарної відповідальності, а відображає її окремі елементи. Спеціальна дисциплінарна відповідальність суддів полягає в особливому статусі суб'єктів дисциплінарного проступку, спеціальних суб'єктах, які накладають дисциплінарні стягнення і здійснюють дисциплінарне провадження, особливому порядку і підставами притягнення до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження дисциплінарних стягнень, видами дисциплінарних стягнень (57_44.pdf). Така дефініція самої дефініції суті дисциплінарної відповідальності судді не містить, а лише перераховує окремі особливості такої відповідальності. Аналогічний підхід простежується і в інших працях.

На мою думку, дисциплінарна відповідальність судді є різновидом спеціальної дисциплінарної відповідальності і заходи загальної дисциплінарної відповідальності до суддів можуть застосовувати опосередковано винятково через складові спеціальної дисциплінарної відповідальності суддів. Наявність конститутивних норм, які регламентують окремі аспекти дисциплінарної відповідальності не зумовлює необхідності протиставлення зазначених видів відповідальності, пошуку відмінностей між ними та їх взаємодії. Дисциплінарну відповідальність судді слід насамперед визначати як елемент суддівського статусу, який забезпечує баланс між складовими, які наділяють суддю винятковими повноваженнями та унеможливує свавільне використання таких повноважень. Запропоновано визначення дисциплінарної відповідальності судді – як невід'ємного елемента статусу судді, який передбачає настання визначених законом негативних наслідків за вчинення

пов'язаних із розглядом справ суддею діянь (дії або бездіяльності), які суперечать інтересам правосуддя, а також за інші дії, які заподіюють шкоду авторитету правосуддя.

Принципи дисциплінарної відповідальності суддів необхідно розглядати на трьох рівнях: 1) інституційний рівень, тобто рівень організації системи відповідальності суддів, 2) власне, рівень принципів юридичної відповідальності судді; 3) рівень організації процесу відповідальності суддів, іншими словами – процесуальні або процедурні засади реалізації дисциплінарної відповідальності.

При цьому, інституційними засадами дисциплінарної відповідальності судді є: 1) існування органу із конкретно визначеними повноваженнями щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; 2) формування складу такого органу має здійснюватися і спосіб, який гарантує незалежність його діяльності та мати істотні ознаки самоврядності – більшість складу має формуватися самою судовою владою; 3) складові статусу членів відповідного органу мають гарантувати належне здійснення такими членами своїх повноважень; 4) рішення дисциплінарного органу має бути предметом ефективного судового контролю.

Рівень принципів юридичної відповідальності судді складають такі принципи: 1) принцип законності, 2) принцип пропорційності; 3) принцип винної відповідальності; 4) принцип індивідуальної відповідальності.

Процедурними засадами дисциплінарної відповідальності є такі: 1) визначені строки притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; 2) наявність змагальної процедури, при якій суддя може здійснювати ефективний захист від обвинувачення у вчиненні дисциплінарного проступку; 3) право скористатись ефективним судовим контролем за рішенням дисциплінарного органу.

Література:

1. Марочкіним І. Є., Крючко Ю. І., Москвич Л. М. та ін. Статус суддів: навч. посіб. / за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Х.: Право, 2009. 120 с., С. 75-76.
2. Лавренко Б.В. Теоретико-правові підстави та умови спеціальної дисциплінарної відповідальності. – Х. 2018. 21 с. – С. 9
3. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науководослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабінович

(голов. ред.) та ін. – Львів : Видавництво БФ «Медицина і право», 2020. 249 с. С. 154)

4. Іванішук А.А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні.
5. Жуган Р. Дисциплінарна відповідальність суддів // Актуальні проблеми держави і права С. 301 [tp://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2011_57_44.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2011_57_44.pdf)

СУТЬ ТЕРМІНУ «ЕКСПЛУАТАЦІЯ» У КОНТЕКСТІ СТ. 150 КК УКРАЇНИ

Марисюк К. Б.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Все більш розповсюдженим в Україні, та власне кажучи, й у всьому світі, є експлуатація дітей, що проявляється у різноманітних формах.

Для того, щоб окреслити важливість цієї проблеми в нашому суспільстві, необхідно визначити, що ж розуміється під поняттям «експлуатація» у контексті ст. 150 КК України.

«Експлуатація» слово французького походження, від фр. exploitation «експлуатація, визиск (1834, Бланк); використання, захоплення» пов'язане з exploiter «експлуатувати, визискувати (XIX ст., Прудон); використовувати, працювати.[5] Слід звернути увагу на значення поняття «експлуатація дітей» під яким розуміється кримінальне правопорушення, ознаки якого закріплені в ст.150 розділу III Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи».

Відповідно до примітки до ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» під поняттям експлуатації людини слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичай, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову

вагітність, втягнення у протиправну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Експлуатацією дитини, відповідно до ч. 1 ст. 150 КК України, визнається використання добровільної праці дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування. Тобто цією статтею зазначено відповідальність лише за трудову експлуатацію. Відповідальність за інші види експлуатації дитини передбачено іншими кримінально-правовими нормами, які розповсюджуються на посягання, вчиненні як щодо дорослих, так і щодо дітей (ст. 142, 143, 149, 301, 303 КК України), у яких вчинення кримінального правопорушення щодо дитини визначається у якості кваліфікуючої обставини [1, с. 166].

На думку М.І. Хавронюка та М.І. Мельника під поняттям «експлуатація дитини» слід розуміти привласнення не будь-яких матеріальних результатів (продуктів) її праці (доходу у вигляді матеріальних благ), а лише прибутку як різниці між доходами і виробничими витратами. Але, якщо особа не несе виробничих витрат у зв'язку з використанням праці дитини, отримані нею доходи і є фактичним прибутком [2, с. 354]. Тобто тут чітко мова йде про використання дитячої праці у сфері трудових відносин. Згідно з цим тлумаченням поняття експлуатація включає в себе тільки «трудова експлуатація», у свою чергу втягнення малолітньої чи неповнолітньої особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією відносять до ст. 303 КК України «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією».

Оскільки трудова експлуатація є тільки різновидом експлуатації в загальному, тому більш зваженим можна вважати визначення О.В. Паньчук, яка вважає, що експлуатація дітей – це передбачене КК суспільно небезпечне, винне діяння щодо неповнолітньої особи, пов'язане з використанням її праці для досягнення матеріальної користі або задоволення інших потреб із застосуванням фізичного або психічного насильства, обману або зловживання довірою, чи використанням безпорадного стану, обумовленого малоліттям [3, с. 5].

Уперше на це кримінальне правопорушення звернули увагу в Конвенції ООН про права дитини, яка проголосила право на захист кожної дитини як від економічної, так і від сексуальної експлуатації. Окрім цього, відповідно до ст. 21 Закону України «Про охорону дитинства», а також ст. 3 Конвенції «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці», які надають чіткий перелік найгірших форм дитячої праці, до яких відносять: усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах; використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав; використання,

вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності; робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини[4].

Серед зазначених форм, на нашу думку, особливо слід виокремити сексуальну експлуатацію, адже її коріння зачіпають багато аспектів дитячого життя. Міжнародний правозахисний центр «ЛА Страда-Україна» звертає увагу на таку форму сексуальної експлуатації, як комерційна сексуальна експлуатація, що включає в себе ряд видів експлуатації, а саме: 1) сексуальну експлуатацію дітей у туризмі; 2) сексуальну експлуатацію дітей у проституції; 3) сексуальну експлуатацію дітей у порнографії [5, с. 45].

М.І. Мельник та М.І. Хавронюк зазначають, що сексуальна експлуатація – це вид експлуатації праці особи у сфері проституції, під якою слід розуміти надання сексуальних послуг за гроші чи іншу матеріальну винагороду, або у суміжних сферах (у сфері розпутних дій з дітьми, надання разових сексуальних послуг ув'язненим та іншим особам, співжиття з метою отримання сексуального задоволення тощо), незалежно від того, чи криміналізований у тій чи іншій країні або її окремих місцевостях цей вид діяння.

Відтак, можна дійти висновку, що під поняттям експлуатації в контексті ст. 150 КК України, слід розуміти не тільки привласнення прибутку неповнолітнього або малолітнього, як різниці між доходами і виробничими витратами у сфері праці. Беручи до уваги думку та проаналізовані дефініції «експлуатація», «експлуатація дітей» провідних вчених, а також звертаючи увагу на зміст та окремі статті Конвенції ООН «Про права дитини», Конвенції «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці», Закону України «Про охорону дитинства», на нашу думку, під загальним поняттям експлуатації дитини слід розуміти, окрім згаданого вище, ще й всі форми сексуальної експлуатації та дитячої праці а саме: використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичай, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у протиправну діяльність, використання у збройних конфліктах, а також роботу, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Література:

1. Калмиков Д.О. Експлуатація дітей, що спричинила істотну шкоду здоров'ю дитини. *Форум права*. 2010. № 3. С. 163-171.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / Під ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : «Каннон» – «А.С.К.», 2001. 1104 с.
3. Паньчук О.В. Кримінологічна характеристика експлуатації дітей: автореф. дис. канд.юрид. наук. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 20 с.
4. Конвенція ООН «Про права дитини» (Конвенція ратифікована Постановою ВР №789-ХІІ від 27.02.1991 р.). URL: www.zakon.rada.gov.ua.
5. Сексуальна експлуатація дітей в Україні: стан та заходи з протидії / Н.П. Бочкур, Л.Г. Ковальчук, І.Є. Конченкова та ін.; заг. ред. К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук. Х. : Права людини, 2014. 64 с.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Марчук В. Т.

кандидат юридичних наук,

Голова Чернівецького апеляційного суду

м. Чернівці, Україна

Вивчення застосування персоналом місць несвободи індивідуально-профілактичних заходів запобігання вчинення серед засуджених нових кримінальних правопорушень показало складний шлях розв'язання даної проблеми, а тому він потребує глибокого вивчення й розроблення відповідних науково обґрунтованих методичних рекомендацій теоретичного та практичного характеру.

Незначна кількість вчинених в місцях несвободи кримінальних правопорушень порівнюючи з іншими кримінальними правопорушеннями вчиненими на свободі, не має відвертати увагу від запобігання їм, що пояснюється конституційно визнаною цінністю об'єкта злочинного посягання – життя та здоров'я особи.

Виходячи з аналізу сучасних наукових джерел та аналітичної інформації Міністерства юстиції України, рівень злочинності в місцях несвободи, а також ефективність заходів щодо їх профілактики виступають критеріями ефективності функціонування пенітенціарної системи України.

Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в місцях несвободи припускає особливу увагу до реалізації заходів індивідуально-профілактичного впливу на засуджених, які мають

яскраво виражені агресивно-насильницькі установки. Це обумовлює виділення сам індивідуального рівня їх запобігання.

Ми поділяємо стурбованість вітчизняного вченого І. М. Копотуна про те, що запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень в місцях несвободи має передбачати обов'язкове індивідуальне запобігання, яке передбачає роботу з особами, поставленими на профілактичний облік, шляхом проведення цілеспрямованої, планомірної та диференційованої роботи з урахуванням психологічних особливостей їхньої особистості, характеру і ступеня суспільної небезпеки вчинених ними злочинів та інших особливостей, що мають значення для правильного вибору методів і засобів запобіжного впливу [1, с. 467].

Сутність індивідуальної профілактики в місцях несвободи полягає в систематичному виявленні осіб, схильних до вчинення нових кримінальних правопорушень, із метою постановки на профілактичний облік та здійснення попереджувального, виховного впливу для їх виправлення, ресоціалізації та реінтеграції у суспільство..

На думку Г. С. Саркісова, індивідуальна профілактика злочинів, як і всі інші види соціальної профілактики, являє собою діяльність особливого роду, спрямовану на запобігання злочинам. При індивідуальній профілактиці заходи впливу індивідуалізовані, персоніфіковані [2, с. 67]. Порушення принципу диференційованого підходу веде до ігнорування головного критерію цього принципу – врахування особливостей особистості засудженого.

У процесі індивідуальної профілактики в місцях несвободи І. В. Каретніков, О. П. Василега умовно виділили кілька етапів: 1) виявлення осіб, від яких найімовірніше можна очікувати вчинення правопорушень та злочинів; 2) вивчення цих осіб і джерел негативного впливу на них; 3) здійснення щодо них заходів попереджувального (виховного) впливу, що забезпечують виправлення засудженого, а також усунення джерел негативного впливу на нього [3, с. 24].

Поділяючи думку поіменованих авторів, ми розглянемо це процес поетапно. Перший етап індивідуальної профілактики полягає у виявленні засуджених, схильних до протиправної поведінки, тобто осіб, які володіють психологічними якостями лідерів і організують у виправних колоніях угруповання негативної спрямованості, діяльність яких направлена на протидію законним вимогам адміністрації. У місцях несвободи такими лідерами є так звані «зłodії в законі», «положенці», «смотрящі». Вони виступають організаторами злочинів, різного роду непокор, масових заворушень, володіють підвищеною суспільною небезпекою, яка полягає в тому, що вони підпорядковують своєму впливу інших осіб, які відбувають покарання, організують або провокують різного роду групові ексцеси. В угрупованнях негативної спрямованості широко поширені азартні ігри, вживання спиртовмісних речовин і

наркотичних засобів. Зазначені особи байдужі до заходів виховного характеру.

Другим етапом індивідуально-профілактичної роботи є вивчення засуджених, схильних до протиправної поведінки, з метою планомірної та диференційованої організації процесу запобіжного впливу. Індивідуальна робота проводиться з урахуванням особливостей особистості правопорушників, ступеня їх соціальної занедбаності, небезпеки вчиненого злочину та інших даних, що мають значення для правильного вибору виховних засобів і методів.

Третій етап індивідуально-профілактичної роботи пов'язаний із здійсненням заходів попереджувального та іншого впливу, що забезпечують виправлення засудженого, а також схилення його до відмови від протиправної діяльності. Головна роль на цьому етапі належить в основному оперативним працівникам місць несвободи.

Висновок. Узагальнюючи вище наведене можемо запропонувати наступні заходи індивідуально-профілактичного запобігання вчинення засудженими в місцях несвободи нових кримінальних:

1) виявлення осіб, чії вчинки та переконання свідчать про реальну можливість вчинення ними в місцях несвободи нових кримінальних правопорушень;

2) всебічний аналіз поведінки осіб схильних до вчинення кримінальних правопорушень в місцях несвободи, з метою встановлення джерел негативного впливу на них;

3) вивчення варіантів відвернення чи припинення протиправних дій з боку засуджених, якщо заходи індивідуальної профілактики не приносять відповідного результату;

4) контроль за поведінкою осіб, схильних до вчинення в місцях несвободи кримінальних правопорушень, періодичні перевірки результатів здійснених індивідуально-профілактичних заходів.

Література:

1. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : моногр. / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – 472 с.
2. Саркисов Г. С. Индивидуальная профилактика преступлений : учеб. пособ. / Саркисов Г. С. – Ереван : Айастан, 1986. – 184 с.
3. Каретников И. В. Организационно-тактические основы предупреждения преступлений против жизни и здоровья оперативными частями ИТУ : учеб. пособ. / И. В. Каретников, О. П. Василега. – М. : Академия МВД СССР, 1984. – 36 с.

СУЧАСНА ЕКО-ІДЕОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Матвійчук А. В.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Екологічна проблематика не втрачає актуальності, що було доведено нещодавною масштабною кліматичною конференцією ООН, яка відбулася у шотландському Глазго. Участь у заході взяли 30 тисяч учасників з усього світу, зокрема, лідери країн, громадські активісти та журналісти усіх можливих медіа. Основною метою цьогорічної конференції було створення нової кліматичної угоди, більш ефективної ніж Паризька угода 2015 року. Таким документом став Кліматичний пакт Глазго 2021 (Glasgow Climate Pact 2021 [1]).

Треба визнати, що вказаний документ вже зазнав з різних сторін (і за «надмірність», і за «поміркваність»). Прикметно, що в офіційній заяві Генсек ООН Антоніу Гуттераш назвав підсумковий документ останньої Кліматичної конференції компромісом й важливим, в тім недостатнім кроком для протидії кліматичним змінам. Водночас, вважаємо за потрібне наголосити на певних положеннях Пакту, які, очевидно, можуть вважатися ідеологічною основою розвитку екологічного права в Україні і мають бути відображені в його нормах, оскільки Україна є одним із підписантів Кліматичного пакту Глазго 2021.

Передусім відзначимо комплексний підхід, що його застосували автори Пакту ув'язуючи проблематику змін клімату з універсальною проблематикою прав людини, що останні десятиліття є центральною для світової прогресивної спільноти. Зокрема вказано, що країни-підписанти Пакту повинні, вживаючи заходів щодо боротьби зі зміною клімату, поважати, заохочувати та враховувати свої відповідні зобов'язання щодо прав людини, права на здоров'я, прав корінних народів, місцевих громад, мігрантів, дітей, осіб з інвалідністю та людей, які перебувають у вразливих ситуаціях, та права на розвиток, а також тему гендерної рівності, розширення прав і можливостей жінок та рівність між поколіннями [1]. Фактично йдеться про те, що вирішення однієї проблеми не має загострювати інші або створювати нові, а екологічні колізії як правило корелюють з соціальними проблемами. Логічним

висновком з вказаної тези є проголошена у Кліматичному пакті Глазго 2021 необхідність (на рівні імперативу) звернення до напрацювань сучасної науки, що має стати основою ухвалення важливих політичних рішень у сфері природокористування й охорони природи.

Відзначимо, що реалізація такого підходу можлива, адже нині екологічна проблематика вже вийшла за межі академічних кіл й середовища екоактивістів. Підтвердженням цьому є дослідження, проведені напередодні ювілейного 50-го Всесвітнього економічного форуму у швейцарському Давосі у 2020 році. Опитування показали, що провідні політики, бізнесмени та науковці одностайні у розумінні екологічних проблем як найбільших та найнебезпечніших проблем сучасності [2]. Очевидно володіючи вказаною інформацією та іншими емпіричними даними щодо розуміння наслідків ігнорування екологічних проблем, автори Кліматичного пакту Глазго 2021 наголошують на необхідності прискорених дій у це критичне десятиліття, на основі найкращих наявних наукових знань, а також з міркувань справедливості, що орієнтовані, знову таки комплексно, і на екологічній, і на соціальній проблемі, як пов'язані явища.

Показово, що ідеологи сучасного інвайронменталізму вбачають перспективу вирішення глобальних і локальних проблеми лише в умовах співпраці й об'єднання зусиль світової спільноти. Саме тому п. 45 Пакту проголошує необхідність зміцнювати партнерські відносини між країнами, що розвиваються, і розвинутими країнами, фондами і технічними установами, громадянським суспільством і громадами, щоб покращити розуміння того, як можна оптимізувати підходи до запобігання, мінімізації та усунення екологічних втрат і збитків. Крім того, п. 53 Пакту акцентує увагу на важливості міжнародного співробітництва щодо інноваційних кліматичних заходів, включаючи технологічний поступ усіх членів суспільства, секторів і регіонів [1]. До слова, вказані настанови Кліматичного пакту Глазго 2021 розвивають позиції, сформульовані під час Кліматичної конференції ООН, що у грудні 2019 року відбулася у Мадриді, учасники якої визнали, що кліматична криза та пов'язані з нею екологічні проблеми спонукають шукати зважені рішення, які допоможуть побудувати більш екологічні та стабільні економіки [3].

Підсумовуючи викладене відзначимо, що виходячи зі змісту Кліматичного пакту Глазго 2021, принципами розвитку екологічного права в Україні має стати (1) ідея комплексного підходу до вирішення екологічних проблем у поєднанні з проблемами соціального характеру, (2) положення про інтенсифікацію реальних кроків щодо реалізації екологічної політики (зокрема, в плані напрацювання відповідної нормативної бази), (3) залучення до розроблення змісту і напрямів екологічної політики актуальних наукових напрацювань (передусім

з царини екологічного й правничого знання), (4) теза про необхідність промоції суспільного консенсусу щодо реального здійснення системи природоохоронних заходів і раціонального природокористування на всіх рівнях (забезпечення такого консенсусу очевидно потребує реалізації системи екопросвітницьких заходів).

Принагідно маємо наголосити, що означені принципи певною мірою вже відображені у Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р.. Зокрема, українською державною визнано, що «процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку» [4]. При цьому Законом прямо вказується на те, що вирішення багатьох екологічних проблем мають бути враховані рекомендації міжнародних документів і здійснено перегляд та оновлення національних законодавчих і нормативних актів екологічного права. Принциповим моментом Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» є чітке визначення засад державної екологічної політики, серед яких передусім маємо виділити: 1) настанову досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році; 2) принцип застосування комплексного підходу в практиці реалізації державної екологічної політики; 3) ідею міжсекторального партнерства щодо екологічної проблематики; 4) забезпечення невідворотності відповідальності за порушення природоохоронного законодавства; 5) відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації; 6) упровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Співставлення означених у вказаному Законі засад національної державної екологічної політики з основними положенням Кліматичного пакту Глазго 2021 доводить їхню змістовну подібність, що свідчить про правильність обраного українською державою курсу в екологічній царині і його відповідність ідеології сучасного інвайронменталізму. Очевидно, наступним і найважливішим кроком є практична реалізація цих ідей і настанов, шляхом їхньої імплементації у норми національного екологічного права із забезпеченням відповідної правозастосовчої практики.

Література:

1. Glasgow Climate Pact. United Nations Framework Convention on Climate Change URL: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cop26_auv_2f_cover_decision.pdf (дата звернення 20.11.2021).
2. The Global Risks Report 2020. *Insight Report. 15th Edition of the World Economic Forum's*. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf (дата звернення: 3.02.2020).
3. UN Climate Action Summit 2019. UNITED NATIONS. URL: https://www.un.org/en/climatechange/un-climate-summit-2019.shtml?fbclid=IwAR1D3G_JMpbF4H_8BLKhiy4juaTnQ64e0MOYdAhB WaxiQqCauLFVuiPX7zM (дата звернення: 19.11.2021).
4. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 17.11.2021).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І СПЕЦИФІКА ПОЛЬСЬКОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Матвійчук О. В.

кандидат економічних наук,

завідувач кафедри загальнотеоретичних правових дисциплін

Рівненського інституту Київського університету права НАН України

м. Рівне, Україна

Аналіз цивільно-правової традиції європейських країн у контексті історичного законотворчого і правозастосовного цивільно-правового досвіду Польщі, у складі якої перебували українські етнічні землі, має важливе практичне значення на шляху європейської інтеграції нашої країни. Такі дослідження необхідні для ефективного процесу гармонізації українського цивільного законодавства із цивільним законодавством держав Європейського Союзу.

Основним джерелом цивільного права в Польщі є Цивільний кодекс[1] 1964 р. До його ухвалення в Польщі не існувало єдиного для всієї країни Цивільного кодексу (діяли Закон від 18 липня 1950 року про загальні положення цивільного права, Декрет про речове право 1946 р, Зобов'язальний кодекс 1933 р.). При цьому, маємо наголосити, що на відміну від України часів СРСР у Польщі періоду соціалізму зберігався інститут приватної власності, а також деяка свобода приватного

торгового обороту. Водночас, головним напрямком реформи цивільного і торгового права, що проводилася з кінця 1980-х рр. була ліквідації існуючих обмежень підприємницької ініціативи і майнових прав особи і створення правової бази для сучасної ринкової економіки.

Варто відзначити, що основні принципи регулювання господарської діяльності були відображені і в Конституції РП від 2 квітня 1997 р. [2]. Так, відповідно до ст. 20 Основного закону, основу економічного устрою Польщі становить ринкова економіка, що спирається на свободу господарської діяльності та приватну власність. Конституція проголошує принцип рівності в політичному, громадському та економічному житті (ст. 32-33). Важливим для розвитку сфери цивільно-правових відносин є закріплення в Конституції Польщі основних положень про право власності. Так, ст. 64 проголошує можливість для кожного володіти правом власності та іншими майновими правами, рівний захист права власності та можливість обмеження права власності лише шляхом прийняття спеціального закону, не порушуючи сутності права власності. Органи публічної влади мають здійснювати охорону інтересів споживачів, користувачів та наймачів від дій, що загрожують їх здоров'ю, життю і безпеці (ст. 76). Конституція Польщі встановлює основи взаємної відповідальності держави і підприємця [2].

Крім того, зміни Цивільного кодексу збіглися в часі з відновленням, після п'ятдесяти років, територіального самоврядування у Польщі, а також початком процесу приватизації та його правового врегулювання. Основною метою законодавчих нововведень цього періоду було припинення зв'язків окремих суб'єктів з певними привілеями права власності та ідеологізацією цивільно-правових відносин та відновлення правових інструментів, які надають можливість обміну товарів і послуг на основі принципів ринкової економіки [3].

Чинний Цивільний кодекс Польщі побудований за принципом класичної пандектної системи, при якому виділяється загальна та особлива частини (речове право, зобов'язальне право, сімейне право, спадкове право). Отож Книга Перша «Загальна частина» (ст. 1-125) включає норми про правосуб'єктність учасників цивільних правовідносин, «майно» (речі), угоди, терміни і строки позовної давності. Своєю чергою Книга Друга «Власність та інші речові права» (ст. 126-352) поряд з правом власності охоплює поняття «вічне користування», «обмежені речові права» (сервітути, заставу тощо) і володіння. Книга Третя «Зобов'язання» (ст. 353-921) включає загальні положення (в свою чергу розділені на норми, загальні для всіх видів зобов'язань, договірних зобов'язань, укладення господарських договорів і зобов'язань, що виникають з безпідставного збагачення і «недозволених дій»), а також правила про окремі види договірних зобов'язань. Нарешті Книга

Четверта Цивільного кодексу Польщі називається «Спадкування» (ст. 922-1088) і її норми врегульовують відповідний тип правовідносин.

Варто зазначити, що система цивільного права Польщі належить до центральноєвропейської системи цивільного права. Помітну роль у формуванні цієї системи цивільного права зіграв опосередкований характер рецепції римського права. Тут вона відбувалася шляхом запозичення ідей і рішень із законодавства західноєвропейських країн, де цей процес базувався на вивченні й аналізі першоджерел і засвоєнні в такий спосіб «духу римського права» [4]. Вказана система формувалася паралельно з романською і німецькою системами цивільного права, унаслідок чого має низку загальних рис, як з першої, так і з другої. Наприклад, іпотека розглядається як речове право; з французького цивільного права в польське перейшов специфічний інститут узуфрукту (право користування чужим майном з правом вилучення доходів від нього, але з умовою збереження його цілісності і господарської приналежності.), а також концепція володіння як самостійного цивільно-правового інституту тощо.

Крім того, майнові та особисті немайнові відносини у багатьох західних країнах врегульовано двома кодексами права – цивільним та торговим. Це так звана дуалістична система приватного права. Вона існує у західних країнах континентальної Європи, а також у країнах, що рецепіювали західноєвропейські правові моделі, що зокрема характерно і для Польщі. На відміну від західноєвропейських систем права, відсутнім є розподіл права на публічне і приватне, а в цивільному праві істотна увага приділяється публічно-правовим елементам [5]. Принагідно зауважимо, що основним джерелом торгового права є Кодекс про комерційні компанії [6], ухвалений польським парламентом у вересні 2000 р. і який замінив старий Торговий кодекс 1934 р.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що при розгляді цивільного права Польщі необхідно враховувати його особливості, що полягають у співіснуванні і одночасному впливі романської і німецької систем цивільного права, а також наявність у цій системі положень ще радянського законодавства.

Література:

1. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93).
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

3. Мороз Тереза Восстановление основ гражданского права в Польше после 1989 г. (вопрос права собственности), Repozytorium.uwb, URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2072/1/BSP_11_2012_Mroz.pdf, (дата звернення: 15.11.2021).
4. Загальна характеристика цивільного права зарубіжних країн, Adhdportal, URL: [http://adhdportal.com/book_834_chapter_6_Lekja_4_Zagalna_karakteristika_ivlnogo_prava_zarubzhnikhkran_\(M.O._Samojjl_ov\).html](http://adhdportal.com/book_834_chapter_6_Lekja_4_Zagalna_karakteristika_ivlnogo_prava_zarubzhnikhkran_(M.O._Samojjl_ov).html), (дата звернення: 15.11.2021).
5. Дзера О. В. Цивільне право України, Weststudents, URL: <https://weststudents.com.ua/knigi/478-tsvivne-pravo-ukrani-dzera-ov.html> (дата звернення: 15.11.2021).
6. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ЯК СФЕРИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ОСНОВИ ПРАКТИКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ Й ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Микулець В. Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Утвердження гарантування правового забезпечення екологічної безпеки безперечно є одним з пріоритетних напрямів екологічної політики української держави. Практична реалізація цього стратегічного напрямку діяльності вимагає науково-обґрунтованого й зваженого підходу у сфері регламентування природокористування й природоохоронної діяльності. Своєю чергою, це накладає певні вимоги на наукову громаду, предметом діяльності якої є, зокрема, проблематика у сфері екологічного права. Маємо на увазі забезпечення актуальності й новизни у дослідженнях щодо вказаної царини, що зумовлює необхідність постійної інвентаризації наявних і перспективних питань, що становлять реальний інтерес і значення для ефективного функціонування екологічного права. У зв'язку з означеним, пропонуємо наше бачення

актуальних дослідницьких тем у цій сфері, які, наголосимо, варті у ваги і у процесі вивчення дисципліни «Екологічне право».

Передусім наголосимо, що основні цілі і завдання державної екологічної політики визначені в Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. [1] Документом визначено першопричини екологічних проблем України, серед яких варто виокремити: 1) підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності; 2) переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля, що значно посилюється через неврегульованість законодавства при переході до ринкових умов господарювання; 3) фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки; 4) неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів; 5) низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти; 6) незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян.

Означені проблемні моменти визначили метою державної екологічної політики на найближче десятиліття: «досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем» [1].

Водночас, спеціальні дослідження вказують на те, що Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. має переважно концептуально-декларативний характер. При цьому ми погоджуємося з позицією, що «формальне фіксування в чинному законодавстві ідей та принципів сталого розвитку, проголошення цілей і завдань охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки є недостатніми для досягнення бажаного результату – гармонійного співіснування цивілізації і біосфери» [2, с. 188]. Реалізація, а головне досягнення результатів державної екологічної політики потребує здійснення відповідних заходів та наявності засоби для їхньої реалізації органами виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Між тим, необхідно пам'ятати, що основою правового порядку в Україні є конституційне положення (ч. 2 ст. 19 Конституції України [3].) відповідно до якого органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що

передбачені Конституцією та законами України. З урахуванням вказаного конституційного припису ефективна реалізація державної екологічної політики вимагає відповідного екологічного законодавства, яке б було результатом наукових досліджень щодо сутності явищ та процесів, з'ясування закономірностей та тенденцій розвитку сфери регламентування природокористування й природоохоронної діяльності.

Зауважимо, що означений нами підхід корелює з обґрунтованими А. Гетьманом методологічними засадами становлення правових основ охорони довкілля [4, с. 12]. При цьому, якщо екстраполювати висновки науковця щодо найважливіших передумов переходу України на модель сталого розвитку на національному та регіональному рівнях на відповідно необхідні напрями розвитку екологічного законодавства, то отримаємо такі актуальні дослідницькі теми у цій сфері: 1) правова регламентація ефективного й екологічнобезпечного функціонування національної економіки і окремих її галузей; 2) правове регулювання раціонального використання, збереження і відтворення природних ресурсів на національному і регіональному рівнях; 3) правова регламентація охорони навколишнього природного середовища, підтримання екологічної рівноваги у біосфері, забезпечення здорового довкілля (шляхом визначення нормативно-правових механізмів й встановлення різних форм відповідальності у разі екологонебезпечної діяльності).

Окремо необхідно наголосити, що в умовах сучасних трансформацій у сфері земельних відносин, а також неоднозначної ситуації у питаннях експлуатації і охорони об'єктів водного права, очевидного переосмислення й корекції потребують норми права, що визначають організацію системного моніторингу за трансформацією ландшафтів і агроландшафтів, зміною стану наземних і водних екосистем. Крім цього, засобами правової регуляції (позитивної – через мотивацію, і негативної – шляхом встановлення реальної відповідальності) очевидно можливо про стимулювати розроблення ефективних та екологічнобезпечних техніко-технологічних рішень, оптимальне, з огляду на екологічні критерії, розміщення підприємств і виробництв.

Вказане зумовлене вимогами норм Конституції України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [5] і Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. про гарантування правового забезпечення екологічної безпеки.

Нарешті у царині екологічних прав особистості принциповим є елемент отримання інформації про реальні загрози індивідуального й суспільного плану внаслідок ризиків, пов'язаних із неналежним станом навколишнього природного середовища. Отож, як справедливо наголошують українські дослідники П. Гуйван і О. Гуйван, особливої

актуальності нині набуває детального вивчення сутності права на доступ до екологічної інформації, а також визначення його змісту і детермінації поняття правопорушення у цій сфері, що передбачає оцінювання способів адекватної регламентації охоронно-правових діянь щодо захисту порушених суб'єктивних прав. При цьому дослідники виходять з того, що право на екологічну безпеку є фундаментальним й пріоритетним у сучасній концепції правової держави. «Воно гарантоване як низкою міжнародно-правових актів, так і основними юридичними документами української держави»¹ [6, с. 31].

З огляду на вище означене є підстави зробити висновок, що до актуальних дослідницьких тем у сфері екологічного права нині належать питання правової регламентації: 1) ефективного й екологобезпечного функціонування економіки і окремих її галузей; 2) раціонального природокористування й ефективної природоохоронної діяльності; 3) організація системного моніторингу за станом природних екосистем; 4) стимулювання розроблення екологобезпечних техніко-технологічних рішень; 5) реалізація права на доступ до екологічної інформації. Наукове осмислення означеної проблематики й напрацювання обґрунтованих відповідних рішень з подальшою імплементацією в норми екологічного права, створюватиме умови для того, щоб екологічне законодавство України перетворилося на ефективний інструмент реалізації національної екологічної політики.

Література:

1. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 17.11.2021).
2. Христина М. Співвідношення державної екологічної політики і екологічного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 187–191.
3. Конституція України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.11.2021).
4. Гетьман А. П. Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля. *Право України*. 2011. № 2. С. 10–24.
5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. Законодавство України

¹ Гуйван П. Д., Гуйван О. П. Право на екологічну інформацію як основа гарантування безпечної життєдіяльності людини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 28–32.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 17.11.2021).

6. Гуйван П. Д., Гуйван О. П. Право на екологічну інформацію як основа гарантування безпечної життєдіяльності людини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 28–32.

ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Михайлик О. Г.

доктор юридичних наук,

професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

Міжрегіональної Академії управління персоналом

м. Київ, Україна

Сучасна кримінально-виконавча політика України зорієнтована на гуманізацію виконання та відбування покарань відповідно до європейських стандартів поводження з ув'язненими і засудженими, удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування пенітенціарної системи. Водночас кризові процеси на цьому фоні значною мірою підсилюють криміналізацію в пенітенціарних установах, що у сукупності становить реальну загрозу національній безпеці держави.

Серед показників функціонування пенітенціарної системи у всіх країнах світу, Україна не є виключенням, як зауважує вітчизняний кримінолог І.Г. Богатирьов є кількість і характер вчинюваних у ній кримінальних правопорушень [1, с. 127]. Саме по них, на думку зарубіжного вченого М.О. Стручкова можна судити про ефективність чи не ефективність здійснюваних в місцях несвободи заходів загальної та спеціальної превенції з метою запобігання вчинення засудженим нового кримінального правопорушення [2, с. 164].

Держава визнаючи людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність, бере на себе обов'язок захищати дані цінності, а у випадку їх порушення притягати до кримінальної відповідальності винних осіб.

Принагідно зазначаємо, що притягнення засудженого, який відбуває покарання за вчинене кримінальне правопорушення в місцях несвободи до кримінальної відповідальності за вчинення нового кримінального правопорушення свідчить про велику суспільну небезпеку особи

злочинця і не може не враховуватися при призначенні судом нового покарання.

Вчинення під час відбування покарання нового кримінального правопорушення в місцях несвободи свідчить про уперте небажання засудженого ставати на шлях виправлення, проходити ресоціалізацію і бути готовим до реінтеграції у суспільство після звільнення. Отож, вчинення засудженим одного і видів пенітенціарних правопорушень може призвести до певної дестабілізації в місцях несвободи.

Враховуючи значну суспільну небезпеку вчинення засудженими кримінального правопорушення в місцях несвободи ми звертаємо увагу на те, що у сучасній кримінологічній та кримінально-виконавчій науці проблеми впливу на злочинність в місцях несвободи є предметом і об'єктом постійного вивчення і обумовлює необхідність побудови такої системи запобігання, яка повноцінно здатна подолати таке соціальне зло як злочинність. Це ставить перед фахівцями різних галузей знань важливі теоретичні і прикладні завдання.

Реформа кримінально-виконавчого законодавства України, як і реалізація діючих кримінально-виконавчих норм, передбачає найширше використання досягнень правової науки, усвідомлення і врахування соціальних реальностей, аналіз позитивного і негативного досвіду кримінально-виконавчої практики.

Перебування засудженого в місцях несвободи розриває його зв'язки із суспільством та прийнятими в ньому нормами поведінки. Ті, хто до засудження мав дім і родину, можуть їх втратити, а також втратити і роботу, бо роботодавець може відмовитися взяти їх на попереднє місце [1, с. 12]. Кожен залишає місце позбавлення волі з тавром тюремного минулого. Як свідчить статистика, за ґрати часто потрапляє той, хто вже побував там. Отже, факт засудження не зупиняє людину від вчинення тих дій, через які вона вже відбувала покарання.

Позбавлення волі можна було б виправдати з точки зору його стримуючого ефекту, але не для тих, хто вже відбував покарання. Через відсутність фундаментального підтвердження цієї тези можна висловити припущення, що суспільство, його громада не готові прийняти на себе обґрунтованість такого висновку.

Проведені дослідження наукової школи «Інтелект» свідчать, що суворість покарання може мати стримуючий ефект, але лише на найнижчому рівні шкали покарань. Багато кримінальних правопорушень вчиняються засудженими за обставин, коли емоції, вплив наркотиків або алкоголю беруть гору над будь-якими розумними доводами. Більшість людей стримує від вчинення кримінального правопорушення не страх перед покаранням, а самоконтроль, сумління.

Вченими пенітенціарістами доведено, що запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи у місцях несвободи є однією з важливих

складових кримінально-виконавчої політики [3, с. 225]. В основі зазначеного напрямку державної політики є усвідомлення цілей покарання.

Від їх розуміння на рівні правотворчості, нормативно-правового регулювання, праворозуміння та правозастосування у конкретній країні, в певну історичну добу, залежало розв'язання проблеми визначення правових та організаційних засад запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи у місцях несвободи.

Проблема посилюється й тим, що в умовах місць несвободи особа не в змозі обирати безпечно для свого існування середовище, оскільки цілодобово протягом усього строку покарання перебуває в середовищі соціально занедбаних, здебільшого агресивно налаштованих осіб із числа інших засуджених, а адміністрація місць несвободи не завжди може адекватно забезпечити реалізацію засудженими їх законного права на особисту безпеку.

Уявляється, що зазначені проблеми потребують відповідної правової оцінки, і важливе місце в цьому посідає кримінально-правова характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи в місцях несвободи.

Висновок. З огляду на викладене, сьогодні природно існує потреба у виробленні нових прикладних кримінологічних розробок проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи у місцях несвободи. Таке положення, на нашу думку, відповідає основним напрямкам кримінально-правової та кримінологічної політики держави.

Література:

1. Богатирьов І. Г. Пенітенціарні установи України (теоретико-правове дослідження) : наукове видання (трьома мовами) / Богатирьов І. Г. – К., 2013. – С. 12.
2. Стручков Н. А. Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью /Н. А. Стручков. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1970. – С. 164.
3. Познышев С. В. Очерки тюрьмоведения /С.В. Познышев – Изд-во Моск. ун-т, 1915. С. 255.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень, що вчиняються в місцях несповоди України

Міжук В. В.

адвокат

м. Чернівці, Україна

Стаття 3 Загальної декларації прав людини закріплює, що кожна людина має право на життя, на свободу та на особисту недоторканність. Наведені положення міжнародних стандартів відображено в Основному Законі України (ст. 3 Конституції), на підставі чого життя і здоров'я людини визнані в Україні найвищою соціальною цінністю.

Отже, правовою реакцією держави на вчинення кримінальних правопорушень в місцях несповоди є призначення судом особі покарання з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими (ч. 1 ст. 1 КВК України).

Водночас, підкреслюючи надзвичайну цінність людського життя, законодавець виділив в окрему статтю кримінально-виконавчого закону право засуджених на особисту безпеку (ст. 10 КВК України), закріпивши відповідні гарантії та алгоритм захисту цього невід'ємного права людини. Це повною мірою охоплює фундаментальні правові основи захисту найвищої соціальної цінності у місцях несповоди.

Однак на практиці, як показує кримінальна статистика ми маємо невтішну тенденцію вчинення з боку засуджених, які відбувають покарання нових кримінальних правопорушень. Виникає запитання? Якщо в місцях несповоди засуджені відбуваючи покарання, мають можливість вчиняти нові кримінальні правопорушення, то виникають сумніви в досконалості такої системи взагалі, як невід'ємного атрибуту держави, призначеного для запобігання і протидії злочинності.

Варто зазначити на тому, що суспільна небезпечність вчинених в місцях несповоди кримінальних правопорушень має свою специфіку й підвищується тим, що їх вчинення не лише завдає шкоду життю та здоров'ю людей, а й у ряді випадків порушує нормальну діяльність пенітенціарних установ і формує у суспільстві не довіру до правосуддя. Крім того, вчинювані засудженими у місцях несповоди кримінальні правопорушення, містять у собі деструктивне для цих місць начало, що підвищує суспільну небезпечність таких діянь.

Отже, вчинення у місцях несповоди кримінального правопорушення, свідчать про вперте небажання певної категорії засуджених стати на

шлях виправлення, виконувати законні вимоги персоналу місць несвободи, дотримання яких продиктовано необхідністю досягнення мети покарання, а також кримінально-виконавчого законодавства.

Більше того, вчинення у місцях несвободи кримінального правопорушення, завдає значної шкоди належній організації процесу виконання покарань, виховному впливу на основну масу засуджених, послаблює авторитет персоналу місць несвободи, розвиває у матриці засуджених правовий нігілізм, а також підриває віру в справедливість, силу закону.

Слід зазначити, що звернення до кримінологічної характеристики вчинення у місцях несвободи кримінального правопорушення, пов'язано з продовженням процесу домінування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, у структурі покарань за вчинення злочинів в Україні, що спричиняє найбільшу питому вагу засуджених (понад 60 %), які відбувають покарання у місцях несвободи. З іншого боку, не можемо не відзначити той факт, що сукупність суспільних відносин, які виникають у процесі виконання та відбування покарання у місцях несвободи, породжують таке явище, як злочинність. Причому усі без виключення вчені в один голос відзначають підвищену суспільну небезпечність злочинних проявів в місцях несвободи, виділяючи так званий «пенітенціарний рецидив», як найнебезпечніший різновид рецидивної злочинності [1, с. 123]. І, як справедливо зазначає Ю. М. Антонян, «судити про стан злочинності можна передусім за станом, динамікою і структурою найнебезпечніших злочинів – убивств, оскільки такі діяння частіше офіційно фіксують порівняно з іншими злочинами» [2, с. 17].

У зв'язку з викладеним зазначимо, що кримінологічна характеристика кримінального правопорушення, що вчиняється в місцях несвободи на наш думку, сприяє осмисленню всього різноманіття злочинних проявів серед засуджених і тим самим збагаченню нашого уявлення про проблему запобігання пенітенціарної злочинності в цілому. Уявляється, що крім загальнотеоретичного сенсу вивчення кримінологічної характеристики кримінального правопорушення, що вчиняється в місцях несвободи, дослідження має своїм практичним результатом виявлення характерних особливостей такої характеристики і на цій основі запропонувати шляхи і заходи, спрямовані на її поліпшення.

Водночас вивчення кримінологічної характеристики кримінального правопорушення, що вчиняється в місцях несвободи, дає можливість сформулювати її як сукупність певних відомостей про стан чогось або когось, а не чиясь діяльність.

У свою чергу, термін «характеристика» (від гр. «той, що служить відмітною ознакою») – опис, аналіз, оцінювання певних явищ, відмітних особливостей когось або чогось [3, с. 729]. У науковому обігу досить давно існує поняття «кримінологічна характеристика» злочинності або окремого виду злочину. Проте єдиної думки щодо елементів або ознак, які містить у собі це поняття, у сучасній кримінології немає. Учені

пропонують широке і вузьке трактування цього поняття, яке залежить від сукупності ознак та елементів, що належать до поняття кримінологічної характеристики.

Так, у широкому значенні вважають, що «кримінологічна характеристика» містить у собі дані, які охоплюють кількісно-якісні показники окремих видів (груп) злочинів; характеризують особу злочинця, причини та умови вчинення злочинів, а також заходи запобіжного впливу [4, с. 22]. Щодо вузького значення цього поняття, то вчені вважають, що така характеристика не має вмещувати причини та умови вчинення злочинів, а також заходи запобіжного впливу [5, с. 78]. Так, на думку І. М. Данышина, цей термін охоплює рівень, коефіцієнти, структуру та динаміку злочинів, описання особистостей тих, хто їх учиняє, мотиви й цілі їх злочинної поведінки [6, с. 8–9].

За результатами аналізу літературних джерел кримінологічна характеристика може бути визначена як сукупність достатніх даних про злочинність взагалі, окремих видів (груп) злочинів, що використовуються для розроблення та реалізації заходів профілактичного характеру. Саме це поняття визначає поширеність злочинів, детермінант, способів учинення, їх мотивацію, а також особливості суб'єктів злочинів [7, с. 8–9].

Під час дослідження кримінологічної характеристики кримінального правопорушення, що вчиняється в місцях несвободи ми пропонуємо дотримуватися традиційного підходу щодо визначення поняття «кримінологічна характеристика», що містить у собі такі елементи: кількісно-якісні показники цих злочинів (рівень, динаміка, структура); характеристику осіб, які їх учиняють, потерпілих та комплекс детермінант цих кримінальних правопорушень, а також заходи їх запобігання.

Висновок. З огляду на викладене, кримінологічна характеристика кримінального правопорушення, що вчиняється в місцях несвободи має передбачати такі її складові: 1) стан і тенденції вчинення засудженими в місцях несвободи кримінального правопорушення; 2) причини та умови вчинення засудженими в місцях несвободи кримінального правопорушення;; 3) характеристика особи, яка вчиняє в місцях несвободи кримінальне правопорушення; 4) характеристика жертви кримінального правопорушення в місцях несвободи; 5) заходи запобігання вчинення засудженими в місцях несвободи нового кримінального правопорушення.

Література:

1. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : моногр. / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – 472 с.

2. Антонян Ю. М. Уголовная политика России в свете криминологического анализа / Ю. М. Антонян // Организационно-правовое, психолого-педагогическое и социально-экономическое обеспечение Концепции развития уголовно-исполнительной системы Российской Федерации до 2020 года : современное состояние и перспективы : сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф. (Рязань, 27–28 окт. 2011 г.) : в 2 т. – Рязань : Академия ФСИН России, 2011. – Т. 1. – С. 14–17.
3. Словник іншомовних слів / за ред. члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. Укр. Рад. енцикл. Академії наук Української РСР, 1975. – 776 с.
4. Варчук Т. В. Криминология : учеб. пособие / Варчук Т. В. – М. : ИНФРА–М, 2002. – 298 с.
5. Криминология : учебник для вузов / под общ. ред. доктора юрид. наук, проф. А. И. Долговой. – М. : Изд-во НОРМА, 2000. – 784 с.
6. Криминологія. Особлива частина / за ред. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 1999. – 232 с.
7. Курс криминології. Особлива частина : підруч. [у 2 кн.] / [Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.

ЕЛЕКТРОННИЙ ПАРЛАМЕНТ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Міхровська М. С.

кандидат юридичних наук,

докторант Науково-навчального інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Цифрова термінологія, що набула надзвичайної популярності через стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій по всьому світу, на сьогодні налічує в собі чимало понять, які потребують з'ясування їх суті та особливостей. Одним з таких термінів на сьогодні є електронний парламент.

Отже, електронний парламент ставить технології, знання та стандарти в основу своїх бізнес-процесів і втілює цінності співпраці, інклюзивності, участі та відкритості для людей [1].

На відміну від інших суміжних термінів, таких, як «електронний уряд» чи «електронна демократія», визначення поняття «електронний

парламент» наразі взагалі відсутнє в законодавстві нашої держави і вживається лише на теоретичному рівні і на рівні проектів нормативно-правових актів. Разом з тим, Регламент Верховної Ради України зазначає, що електронна форма документообігу є основною, а усі документи, передбачені Регламентом, створюються в електронній формі [2], що, за своєю суттю, і є уособленням електронного парламенту.

До сучасних світових тенденцій розвитку електронного парламенту належать: його раціональне управління, надійна, але гнучка інфраструктура, система для управління всіма парламентськими документами, бібліотека і дослідні послуги, які підтримуються ІКТ, веб-сайт, що пропонує у значному обсязі своєчасну і повну інформацію з декількома каналами для доступу до нього, різні методи для взаємодії з громадянами за допомогою традиційних засобів зв'язку, а також нові, більш інтерактивні медіа[3].

Складовими електронного парламенту вважаються [4]:

- електронний офіс народного депутата України;
- електронний комітет;
- електронна погоджувальна рада;
- електронна бібліотека і архів;
- система електронного голосування та підрахунку голосів.

Парламент відіграє ключову роль у встановленні соціальних та політичних цінностей, котрі є корисними для всіх членів суспільства, незважаючи на їх різноманітність.

Згідно з рекомендаціями Міжпарламентського союзу робота сучасних національних парламентів має базуватися на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення ефективної роботи парламенту, прозорості, відкритості та підзвітності членів парламенту перед виборцями, налагодження діалогу між парламентом і громадянами, забезпечення повного доступу громадян до інформації про роботу парламенту, участі парламентарів у глобальному інформаційному суспільстві. Основними ознаками демократичного парламенту є:

- представництво: політично і соціально представляє різноманітність людей, забезпечуючи рівність можливостей та захист усіх громадян;
- прозорість: відкритий для народу через засоби масової інформації, а також прозорий у своїй діяльності;
- доступність: залучає громадян до роботи парламенту;
- підзвітність: члени парламенту відповідають перед своїми виборцями за свою діяльність на посаді та чесність поведінки;
- ефективність: ефективна організація діяльності відповідно до демократичних цінностей, а також виконання законотворчих та контрольних функцій, що відповідають потребам усього суспільства [5].

Очевидним є те, що всі ці вимоги, що ставляться до сучасного парламенту, можуть бути втілені саме за допомогою електронного

парламенту. Незважаючи на те, що на сьогодні цей термін не вживається законодавцем, очевидно, що електронний парламент, як явище, вже давно існує в Україні і з кожним роком набирає все більших обертів, що є надзвичайно позитивним явищем в контексті розбудови демократичної держави.

Література:

1. World e-Parliament report 2020. Вилучено з <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2021-07/world-e-parliament-report-2020>
2. Про Регламент Верховної Ради України. Закон України (2010) Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1861-17#Text>
3. Чукут С.А. Впровадження електронного парламенту в Україні в контексті сучасних світових тенденцій. Вилучено з <https://ktru.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Vprovadzhennya-elektronnoho-parlamentu.pdf>
4. Про затвердження Програми інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012-2017 роки (2013) (Постанова Верховної Ради України від 05.07.2012 р.) Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5096-VI#Text>
5. Стратегія електронного парламентаризму на 2018–2020 роки. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/64/f475888n14.pdf>

ПРОБЛЕМА МОБІНГУ В СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Нечасва Ю. О.

студентка 3 курсу

*факультету ресторанно-готельного та туристичного бізнесу
Київського національного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна*

«Мобінг (від англ. mob – юрба) – систематичне цькування, психологічний терор, форма психологічного тиску у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення. Цей термін виник на початку 1980-х років завдяки психологу і медику, доктору Ханцу Лейману, який провів дослідження цього явища на робочих місцях у Швеції. Жертвою мобінгу може стати будь-яка людина. Нерідко ними стають молоді фахівці, які щойно прийшли на роботу в новий колектив. Також жертвою мобінгу можуть стати і працівники передпенсійного віку. Це ганебне явище – мобінг – трапляється не тільки у приватних структурах, але і в державному секторі» [1].

Мобінг виглядає так само, як звичайний булінг, але часто замість одного агресора жертва стає мішенню групи. Один або декілька осіб з колективу заохочують своїх колег об'єднатися проти жертви. Зазвичай це відбувається протягом певного періоду часу і може включати такі тактики, як: вербальне, невербальне, психологічне та фізичне насильство. Незважаючи на те, що такі випадки трапляються часто, їх нерідко недооцінюють.

Явище мобінгу широко розповсюджене в усьому світі, як у приватних компаніях, так і в державних структурах. Дослідження показують, що рівень мобінгу на робочому місці становить майже 50% у США, 4% в Італії та 5-10% в Європі [2].

На жаль, в Україні не ведуться статистичні дослідження та фіксація даних щодо окремих випадків мобінгу. Це свідчить про актуальність висвітленої проблеми та необхідність дослідження міжнародного досвіду боротьби з мобінгом і впровадження нових правових норм в законодавстві України.

У країнах Європи та Північної Америки для боротьби з мобінгом заснують громадські організації, відкривають контактні анонімні лінії підтримки, ухвалюють законодавчі акти та вводять покарання за порушення правил, інформують громадян стосовно видів мобінгу та його протидії.

У Франції було прийнято спеціальний Закон «Про захист працівників від морального переслідування на робочому місці». Підписання анти-мобінгових угод є поширеним у Німеччині. До цього ж відповідальність за мобінгові дії передбачена у трудовому договорі, тому роботодавець виплачує постраждалому значне матеріальне відшкодування. Важлива роль відводиться діяльності профспілок [3].

У Швеції, окрім законодавчих актів, значного розповсюдження набула соціальна реклама. Кодекс праці Республіки Польща зобов'язує роботодавця протидіяти мобінгу як негативному явищу в службово-трудових відносинах [4].

Аналіз результатів пошуку у Єдиному державному реєстрі судових рішень України [5] за ключовим словом «мобінг» дає підставу стверджувати, що у більшості випадків позивачеві було відмовлено у задоволенні позову у зв'язку з недоведенням фактів наявності завданої моральної шкоди.

Першою спробою врегулювати проблему мобінгу в Україні на законодавчому рівні став Проект Закону про забезпечення захисту від морального переслідування на робочому місці № 4997 від 03 червня 2014 р., який згодом був відкликаний. У наступні роки було зареєстровано ще декілька схожих законопроектів, але жоден з них так і не був прийнятий [2].

Минулого року був зареєстрований новий Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення

щодо протидії мобінгу № 4306. Законопроектом пропонується внести чітке визначення самого поняття «мобінг» та визначити адміністративну відповідальність у вигляді накладання штрафу або громадських робіт.

Проте цей законопроект не був підтриманий. І на сьогоднішній день законодавчо не визначені норми, що встановлювали б відповідальність за мобінг, а отже це питання залишається відкритим й до тепер, тоді як лише шляхом наслідування міжнародного досвіду й вдосконалення юридичних механізмів можна досягти якісних змін щодо вирішення проблеми мобінгу в Україні.

Література:

1. Що таке мобінг і які його наслідки? URL: <https://korostenskar-da.gov.ua/news/1607671229>.
2. Правове регулювання мобінгу: національний та міжнародний досвід. URL: <http://jurfem.com.ua/pravove-reguluvannya-mobingu>.
3. Шамшієва А. В., Юричка Ю. І. Мобінг як форма прояву міжособистісного конфлікту в організації. *Психологопедагогічні проблеми особистості та суспільства*: матеріали міжн. науково-практ. конф. (20 лютого 2014 р., м. Дніпро). С. 112-114.
4. Коляда Т. А. Мобінг у трудових (службово-трудовах) відносинах: до постановки проблеми. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2 (49). С. 270.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ЕЛЕКТРОННИХ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Олениченко О. В.

*магістр 1 року навчання юридичного факультету
Національного університету біоресурсів та природокористування
України*

Науковий керівник: Пушкар М. В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного
та господарського права
м. Київ, Україна*

На сьогоднішній день ми можемо спостерігати, як електронні докази використовуються в судочинстві, але не треба забувати, що вони потребують удосконалення процедури збирання та дослідження

електронних доказів у судовому процесі з метою уникнення будь-яких технічних помилок.

Відповідно до ч. 1 ст. 100 ЦПКУ, де вказано електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1].

Також до ч. 2 ст. 100 ЦПКУ, де електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу [1].

Потрібно зазначити, що учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом.

Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом.

Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу.

Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги [2, с. 4].

Згадування про електронні докази міститься серед таких джерел доказів як документи, але торкається вказаного питання лише поверхнево. Законодавець визначив, що до числа документів, за умови наявності в них відомостей, можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) [3, с. 3].

Сутність електронних доказів пізнається через їх характерні ознаки, які полягають у відсутності матеріальної форми, наявності тісного взаємозв'язку із технічним носієм інформації, легко піддаються знищенню, при цьому можуть вільно переміщатись за допомогою телекомунікаційних мереж. Внаслідок особливої правової природи та власних специфічних ознак електронний доказ займає самостійне місце на рівні із письмовими та речовими доказами [5, с. 6].

Потрібно не забувати, що електронні докази входять до предмета, як дослідження так цивільної процесуальної і кримінальної процесуальної теорії доказування.

Дослідивши практичні проблеми застосування електронних доказів в цивільному судочинстві можемо зробити висновок, що в умовах швидкого темпу розвитку комп'ютерних технологій та з появою різноманітної кількості нових програм, інформацію в електронній формі дедалі легше підробити, спотворити або навіть знищити, що унеможливить або суттєво утруднить процес дослідження та оцінки електронних доказів судом. Внаслідок цього, суд може прийняти до уваги недостовірний доказ і неправильно встановити обставини справи. Дана проблема лише частково врегульована ЦПК шляхом закріплення такої підстави для перегляду справи за нововиявленими обставинами як фальшивість електронних доказів. Однак, у ЦПК не міститься механізму захисту електронних доказів від підробки або знищення. Частково це може бути здійснено за допомогою інституту забезпечення доказів.

Можемо відмітити, що з подальшим рухом науково-технічного прогресу будуть з'являтися не лише нові джерела електронної доказової інформації, а й абсолютно нові категорії доказів.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Вернидубов І.; Белікова, С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. *Evropsky politicky a pravni diskurz*, 2018, 5, Iss. 2: 299-305.
3. Павлова Ю. С. Поняття та правова природа електронних доказів в теорії цивільного процесуального права / Ю. С. Павлова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Вип. 79. – С. 102-109.
4. Павлова Ю.С. Електронні докази в умовах COVID-19. Новели цивільного процесуального законодавства: докази та доказування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 вересня 2020 р.); за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Фенікс, 2020. С. 54-58. <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13083>
5. Петренко В.С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. Молодий вчений. 2018. № 1. С. 111–115.
6. Пушкар М.В. Електронні докази як один із способів доказування в цивільному судочинстві. Право. Людина. Довкілля. 2019. № 4. С.115-120.

ВИХІД ПАТЕНТОВЛАСНИКОМ ЗА МЕЖІ ЗАХИСТУ ЙОГО ВИКЛЮЧНИХ ПРАВ ЯК ФОРМА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ НА ПАТЕНТ

Осовітня Л. В.

аспірант

*Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
м. Київ, Україна*

Захист та контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності повинні сприяти запровадженню технологічних нововведень та передачі і розповсюдженню технологій для обопільної вигоди виробників та користувачів технологічних знань у такий спосіб, що сприяє соціальному та економічному добробуту, а також рівновазі прав і обов'язків. [1] Така ціль захисту прав інтелектуальної власності передбачена статтею 7 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності.

Тобто, норми права призначені не лише для захисту інтересів патентовласників, але й необхідні для встановлення балансу інтересів, що сприяє соціально-економічному благоустрою, розвитку.

І. Є. Якубівський зазначав про те, що поширення практики зловживання суб'єктивними правами на твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки тощо здатне спотворити сутність і призначення права інтелектуальної власності, перетворивши його із засобу стимулювання творчої активності та інновацій, запоруки економічного зростання на інструмент для здирництва, фактор, що гальмує розвиток культури, науки та технологій. [2; с. 175]

Проблема меж захисту виключного права правоволодільця сформульована у монографії Ворожевич А. С. Авторка зазначає, що ціль підтримання балансу різнонаправлених інтересів пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності, вимагає здійснення виключного права в рамках двох загальних допустимих моделей: 1) самостійної комерціалізації правовласником створеного ним патентоохоронного об'єкта; 2) отримання справедливого доходу від патентоохоронного об'єкта шляхом передачі прав на нього іншим суб'єктам, які вже в свою чергу здійснюють комерціалізацію. [3, с. 236]

З огляду на це, актуальним є питання форм зловживання правами на патент як в теоретичних, так і практичних цілях. Зокрема, заслуговує вивченню одна із форм зловживання правами на патент, що виражається у вигляді виходу патентовласником за межі захисту його виключних прав.

Метою написання цих тез доповіді є з'ясування сутності форми зловживання правами на патент у вигляді виходу патентовласником за межі захисту його виключних прав, а також визначення того, які прояви цієї форми зловживання правами на патент складають її зміст.

Слепенюк Ю. Н., Степанова Л. П. та Белокопитова Н. Ю. при дослідженні меж здійснення правовласником виключного права звертають увагу на зіткнення інтересів: публічних і приватних, приватних між собою, визначають критерії для встановлення меж здійснення права інтелектуальної власності, у разі порушення яких з'являються підстави стверджувати про зловживання патентовласником своїм правом. Виділяється те, що зловживання виключним правом реалізується патентовласником переважно з опорою на право забороняти всім іншим особам використовувати його об'єкт інтелектуальної власності. Автори зазначають, що заборона використовувати об'єкт права інтелектуальної власності може бути реалізовано патентовласником на стадії захисту свого виключного права [4; с. 177]

Драгановим С. С. наведено характеристику меж захисту патентних прав та визначення поняття таких меж. Так, межі захисту ПІВ можна визначити як границі діяльності відповідних осіб та органів, які встановлюються за певними критеріями, а саме: часові рамки захисту; суб'єктний склад, тобто коло осіб, які мають право на захист і осіб, які його здійснюють; об'єкт, предмет захисту тощо. Автор вважає, що межі захисту патентних прав потрібно розглядати у таких аспектах, як: визначення часових меж, в рамках яких відбувається захист, тобто мається на увазі момент початку повноцінного захисту і кінцевий момент завершення захисту; виокремлення об'єктів патентного права, на які поширюється захист; встановлення кола осіб, органів, які здійснюють захист; встановлення кола осіб, які мають право на захист прав, пов'язаних з отриманням патенту; визначення повноважень органів, які здійснюють захист (суду та ін.); окреслення законодавчих меж захисту, в рамках яких відбувається захист; встановлення територіальних меж та формулювання принципів міжнародної правової охорони об'єктів патентного прав [5; с. 62-63]

Авдоніна О. С. розглядала проблему зловживання правом на захист інтелектуальної власності в частині знаків індивідуалізації з приміткою про можливість поширення правил визнання зловживання таким правом на інші охоронювані законом результати інтелектуальної діяльності. Стаття містить дослідження меж добросовісного захисту виключних прав. Розмежовано добросовісну і недобросовісну поведінку на практиці, до прикладу останньої віднесено реєстрацію торгової марки без мети її використання та з ціллю заборони використання цієї торгової марки іншими суб'єктами господарювання. Розглядається також відмова в захисті права особі, яка зловживає ним. [6; с. 117]

Враховуючи означене та погоджуючись із Ворожевич А.С., одним із проявів виходу за межі захисту виключного права слід вважати використання патентовласником судового способу захисту для заборони використання запатентованого об'єкту з метою отримання прибутку, не пов'язаного безпосередньо з розумним використанням патентоохоронного об'єкта, його комерціалізацією, передачею прав на цей об'єкт іншим особам, за умов, що шкода завдана суспільним інтересам, іншим заінтересованим суб'єктам від задоволення таких вимог буде перевищувати ту шкоду, яка завдається правовласнику порушенням його виключних прав.

Цією формою зловживання правами на патент охоплюються, зокрема, дії так званих патентних тролів. Зуйков С.А., описуючи схему дій, характерних для тролей зазначає, що вони чекають поки потенційна жертва не розпочне роботу над розробкою і випуском на ринок продукції, яка містить ознаки зареєстрованого об'єкту права інтелектуальної власності. Після цього, погрожуючи позовом або відразу звертаючись до суду, тролі вимагають відшкодування збитків за несанкціоноване використання їхньої інтелектуальної власності та виплати відступних [7; с. 28]

Тож, власник патенту може вимагати лише відшкодування збитків (реальні збитки і упущена вигода) і не може отримувати прибуток за рахунок порушника його прав, на що також звертає увагу Л. Тарасенко. [8; с. 254]

У пункті 49 постанови Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2018 у справі № 905/2260/17 вказано, що «як захист права розуміють державно-примусову діяльність, спрямовану на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин та забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною, Спосіб захисту може бути визначений як концентрований вираз змісту (суті) міри державного примусу, за допомогою якого відбувається досягнення бажаного для особи, право чи інтерес якої порушені, правового результату. Спосіб захисту втілює безпосередню мету, якої прагне досягнути суб'єкт захисту (позивач), вважаючи, що таким чином буде припинене порушення (чи оспорювання) його прав, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку з порушенням його прав, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки порушення його прав». [9]

Іншим проявом виходу патентовласником за межі захисту його виключних прав слід виділити використання патентовласником судового способу захисту його прав інтелектуальної власності з метою завдання шкоди конкуренту або перешкоджання діяльності останнього за відсутності порушення прав інтелектуальної власності.

Ю. Н. Слепенюк, Л. П. Степанова, Н. Ю. Белокопитова загальною межею права називають правомірне використання результатів

інтелектуальної діяльності третіми особами, обмеження якого правовласником визнається зловживанням правом. Як наслідок, на практиці правовласник не тільки не сприяє інноваційному розвитку, але й перешкоджає йому [4; с. 177]. Тобто, за умов наявності в третьої особи прав попереднього користування, про які до того ж відомо патентовласнику, використання останнім судового способу захисту його прав є безпідставним, і за наявності неналежної цілі при застосуванні патентовласником захисту його виключних прав такі дії останнього набувають ознак наведеної вище форми зловживання правами на патент.

А. Вікулова, при цьому, відзначає, що стрімка динаміка патентних спорів свідчить, що в умовах глобалізації світ швидко переходить до тенденцій, коли захист інтелектуальної власності стає не тільки основною конкурентною перевагою, але й способом збагачення [10, с. 85].

Отже, однією з форм зловживання правами на патент є вихід патентовласником за межі захисту його виключних прав, що являє собою використання правовласником патентоохоронного об'єкта інструментів захисту його виключних прав з неналежною ціллю – отримання прибутку, пов'язаного не із залученням об'єкта інтелектуальної власності в цивільний оборот, а з шантажом підприємців-інноваторів. Проявами цієї форми зловживання правами на патент можна вважати:

1. використання патентовласником судового способу захисту для заборони використання запатентованого об'єкту з метою отримання прибутку, не пов'язаного безпосередньо з розумним використанням патентоохоронного об'єкта, його комерціалізацією, передачею прав на цей об'єкт іншим особам, за умов, що шкода завдана суспільним інтересам, іншим заінтересованим суб'єктам від задоволення таких вимог буде перевищувати ту шкоду, яка завдається правовласнику порушенням його виключних прав.

2. використання патентовласником судового способу захисту його прав інтелектуальної власності з метою завдання шкоди конкуренту або перешкоджання діяльності останнього за відсутності порушення прав інтелектуальної власності.

Література:

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994р. / Міжнародний документ. Офіційний вісник України. 2010. № 84. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 21.11.2021).
2. Якубівський І. Є. Зловживання суб'єктивними правами у сфері інтелектуальної власності. *Зловживання правом* : збірка статей / за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Екус, 2021. С. 227-252

3. Ворожевич, А. С. Пределы осуществления и защиты исключительного права патентообладателя: Монография. Москва : Статут, 2018. 320 с.
4. Слепенко Ю. Н., Степанова Л. П., Белокопытова Н. Ю. Действия патентообладателя, способные привести к нарушению пределов осуществления исключительного права. *Гуманитарные и юридические исследования*. 2016. №3. С.175-179
5. Драганов С. С. Визначення меж захисту авторських і патентних прав: загальні зауваження. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство*. 2016. Т. 21. Вип. 2 (29). С. 55-65
6. Авдоніна О. С. Злоупотребление правом на защиту в сфере интеллектуальной собственности. *Правовая парадигма*. 2017. Т. 16. №1. С. 115-118
7. Зуйков С. А. Патентные войны сегодня – злоупотребление правом или защита своих имущественных интересов. *Управление собственностью – практический опыт*. 2014. № 3 (150). С. 25-33.
8. Тарасенко Л.Л. Захист прав інтелектуальної власності на винаходи (корисні моделі) та промислові зразки. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник*. 2016. № 7. С. 247-257
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2018 у справі № 905/2260/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78376916> (дата звернення: 21.11.2021).
10. Викулова А. Патентные «паразиты» инновационного развития. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 8(161). С. 82-86.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ВІТРОВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ

Павлига А. В.

*аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

На сьогоднішній день, попри те, що відновлювальні джерела енергії активно розвиваються та вдосконалюються, вони все ще не є переважачим енергетичним ресурсом, хоча в деяких розвинених країнах світу вони беруть значну частку у виробництві електроенергії.

За оцінками, світове споживання енергії з відновлюваних джерел на цей час становить приблизно 20% та продовжує зростати. Тому, поряд із

зростанням інтересу до наявності та доступності викопних енергетичних ресурсів та експоненційного зростання попиту на енергію протягом останніх десятиліть, відновлювані джерела енергії стають важливим додатковим енергетичним ресурсом для задоволення потреб населення.

Основною причиною збільшення інвестицій та використання відновлюваних джерел енергії, безумовно, є збереження навколишнього середовища та екологічний аспект стійкості. Оскільки, використання природних необмежених енергетичних ресурсів з довілля з метою їх перетворення в електроенергію, забезпечуючи екологічний аспект, дає відновлюваним джерелам енергії численні переваги у їх використанні, насамперед такі, як захист навколишнього середовища. Це особливо очевидно з того факту, що відновлювані джерела енергії становлять нуль або майже нуль відсотків викидів парникових газів та інших забруднень повітря.

Ще одна перевага використання відновлюваних джерел енергії проявляється у стимулюванні економічного розвитку, а саме розвитку енергетичного сектору та всіх супутніх видів діяльності, пов'язаних з цією галуззю. Відновлювані джерела мають значний мультиплікаційний ефект для тих країн, чия промисловість здатна та здатна виробляти енергетичні машини та обладнання на основі технологічних інновацій, особливо в їхньому експорті [1].

Детальніше хотілося б зупинитися на тому які переваги та недоліки має вітрова енергетика й чому вона є одним з найбільш швидкозростаючих джерел енергії у світі.

Перевагами вітроенергетики є: 1) енергія вітру – невичерпне джерело енергії і практично безмежний ресурс; 2) енергія виробляється без забруднення довкілля; 3) це джерело енергії має величезний потенціал для генерації енергії у великих масштабах; 4) подібно до сонячної енергії та гідроенергетики, енергія вітру використовує природний фізичний ресурс; 5) генератори вітряків не виділяють жодних викидів, які можуть призвести до кислотних дощів або парникового ефекту; 6) у віддалених районах вітряні турбіни можуть використовуватися як відмінний ресурс для вироблення енергії; 7) у поєднанні із сонячною енергією вони також можуть використовуватися для забезпечення надійності як стабільне подання електроенергії; 8) земля навколо вітряних турбін може бути використана для інших цілей, наприклад, сільського господарство.

Незважаючи на численні переваги вітрової енергетики, вона також і не позбавлена недоліків, до яких можна віднести: 1) вартість обслуговування вітряних турбін висока, оскільки вони мають механічні частини, які з часом зношуються; 2) не саме надійне джерело енергії, оскільки вітри можуть бути непередбачувані та мінливими; 3) має візуальний та естетичний вплив на регіон; 4) потрібні великі відкриті майданчики для встановлення вітряних електростанцій; 5) існує

проблема шумового забруднення; 6) зазвичай місця розташування вітроенергетичних установок знаходяться далеко від місць де є потреба у електроенергії та трансмісія з таких місць збільшує вартість електрики; 7) вітряки можуть бути загрозою для дикої природи, оскільки птахи гинуть або зазнають поранень, коли влітають у турбіни.

Виходячи з вищезазначеного, хочеться відмітити позитивні зміни на шляху розвитку вітрової енергетики України, проте не слід забувати про завдання, яких залишилось чимало на шляху досягнення поставлених цілей. Однак, в першу чергу із активним розвитком вітрової енергетики, слід керуватися ідеєю мінімізації негативного впливу вітрових електростанцій на навколишнє середовище, спираючись на існуючі норми екологічного характеру, що мають на меті дотримання балансу публічних та приватних інтересів, а також в обов'язковому порядку проводити оцінку стану довкілля перед будівництвом нових електростанцій.

Література:

1. Granić, G., *Kako Promišljati Energetsku Budućnost? [How to Rethink Energy Future?]*. Zagreb, Croatia: Poslovna biblioteka, Energy Institute Hrvoje Pozar, 2010 *Дослідження здійснене у рамках виконання проекту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 83/02.2020 від 29.10.2020 року)*

АМНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДВОРЕННЯ НЕЗАКОННИХ МІГРАНТІВ

Палько В. І.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Національного університет «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

У сучасних умовах в період введення карантинних заходів, спрямованих на запобігання поширенню на території України COVID-19, особливої значимості набуває захист гарантованих законодавством України прав іноземців та осіб без громадянства взагалі та особливо при

застосуванні до них заходів адміністративного заходу правового примусу.

Серед заходів адміністративно-правового примусу, що застосовується безпосередньо до іноземців та осіб без громадянства, особливе місце посідає адміністративне видворення. Можливість застосування цього заходу примусу передбачена чинним законодавством України, насамперед, Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Кодексом адміністративного судочинства України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими нормативно – правовими актами.

В той же час, незважаючи на існування правових норм, що встановлюють підстави та порядок застосування адміністративного видворення іноземців і осіб без громадянства, у цій сфері правозастосовної діяльності на сьогодні існує велика кількість суттєвих недоліків та проблем, які в кінцевому рахунку позначаються на загальному рівні захищеності прав іноземців та осіб без громадянства

Це у свою чергу впливає на стан адміністративного законодавства, яке, по-перше, чітко не визначилось з тим, до якого виду адміністративно-правового примусу належить адміністративне видворення (до заходів попередження, припинення чи до адміністративних стягнень), по-друге, містить перелік підстав видворення, які за змістом є неконкретними, що затрудняє їх розуміння і застосування, по-третє, встановлює загальний порядок видворення, не регламентуючи велику кількість специфічних процедурних моментів видворення незаконних мігрантів.

Відповідно до пункту 14 частини першої ст.1 Закону України від 22.09.2011 № 3773-VI «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»(далі – Закон №3773-VI) нелегальний мігрант – іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України[1].

Так, територіальними органами Державної міграційної служби України (надалі ДМСУ) за 10 місяців 2020 року виявлено – 3398 нелегальних мігрантів, а за аналогічний період 2021 року – 6331 особа, що на 54% відсотків більше, ніж у минулому році.

Правовий статус нелегальних мігрантів, які перебувають в Україні, порядок їх перебування на території України встановлює Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

За змістом ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Відповідно до пункту 2 ст. 25 Закону передбачено, що іноземці та особи без громадянства, які не мають законних підстав для перебування в Україні або які не можуть виконати обов'язок виїзду з України, не пізніше дня закінчення відповідного строку їх перебування у зв'язку з відсутністю коштів або втратою паспортного документа, можуть добровільно повернутися в країну походження або третю країну, у тому числі за сприяння міжнародних організацій.

Для прийняття рішення про примусове видворення незаконного мігранта за межі території України обов'язковою обставиною є попереднє прийняття компетентними органами рішення про примусове повернення.

За приписами частини першої статті 26 Закону №3773-VI іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення. Іноземець або особа без громадянства зобов'язані самостійно залишити територію України у строк, зазначений у рішенні про примусове повернення.

За 10 місяців 2021 року територіальними органами Державної міграційної служби України було прийнято 5854 рішень про примусове повернення до країни походження, що становить 92,5 % від загальної кількості затриманих нелегальних мігрантів(6331) [2].

Процедура примусового видворення іноземців та осіб без громадянства передбачена в ст. 30 Закону №3773-VI де зазначено, що центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органи охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) або органи Служби безпеки

України можуть лише на підставі винесеної за їх позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленний строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилитимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передачі прикордонним органам суміжної держави.

Необхідно зазначити, що позов про примусове видворення не подається стосовно іноземців та осіб без громадянства, підстави для примусового видворення яких виявлені в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон під час їх виїзду з України.

Примусове видворення з України іноземців здійснюється на підставі постанови адміністративного суду. Згідно із пунктом 3 частини першої ст. 20 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) адміністративні справи, що пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам, щодо: 1) примусового повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства; 2) примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України; 3) затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України; 4) продовження строку затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України [3].

Відповідно до частини першої ст. 288 КАСУ позовні заяви територіальних органів, територіальних підрозділів ДМС, органів охорони державного кордону, органів СБУ про примусове видворення іноземців подаються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідного органу або за місцезнаходженням пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні.

Так, за 9 місяців 2021 року територіальними органами Державної міграційної служби України прийнято 265 рішень про примусове видворення за межі територій України, із них – видворено 195 нелегальних мігрантів, що становить 73.6% від загальної кількості прийнятих рішень.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства, які відповідно до рішення суду підлягають примусовому видворенню за межі України, відшкодовують витрати, пов'язані з видворенням. У разі відсутності даних коштів для відшкодування витрат у іноземця, видворення здійснюється за рахунок державного бюджету. Враховуючи,

що видатки з державного бюджету України незначні, то виникають проблеми з своєчасним виконанням постанов суду про примусове видворення незаконних мігрантів.

Література:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. Відом. Верх. Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 179.
2. Статистика дані ДМСУ за 2020-2021 рр. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html> (дата звернення: 19.11.2021).
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. Відом. Верх. Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОНІТОРИНГУ ПРОЦЕДУР ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Пальонка В. І.

*студентка 3 курсу юридичного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

В сучасних умовах однією з головних вимог суспільства є ефективне використання фінансового ресурсу держави. Потреба у професійному державному фінансовому контролі за проведенням публічних закупівель не зменшується, а навпаки, щодня зростає, оскільки в процесі практичного здійснення закупівель виявляються неабиякі прогалини законодавства у цій сфері та виникає потреба їх усунення й удосконалення відповідної нормативно-правової бази. Зважаючи на викладене, метою даного дослідження є аналіз загальних засад правового регулювання моніторингу процедур публічних закупівель.

Інститут моніторингу процедур публічних закупівель в нинішньому його вигляді було впроваджено у 2018 році, хоча поняття «моніторинг державних закупівель» вперше було використано у закупівельному законодавстві ще в 2010 році.

В цілому порядок моніторингу регулюється ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII [1] та стосується виключно процедур закупівель, якими є відкриті торги, торги з обмеженою участю, конкурентний діалог та переговорна процедура закупівлі. Окремі положення щодо моніторингу закупівель регламентуються

Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-ХІІ [2]. Нормами ч. 2 ст. 2 цього акту встановлено, що державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі [2].

На сьогодні органом державного фінансового контролю в Україні є Державна аудиторська служба України, і саме вона та її міжрегіональні територіальні органи і здійснюють моніторинг процедур закупівель (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі») [1]. На відміну від трьох інших видів контролю, таких як аудит, інспектування та перевірка, які проводять за місцезнаходженням підконтрольної установи чи за місцем розташування об'єкта права власності, моніторинг закупівлі здійснюють за місцезнаходженням органу державного фінансового контролю. Окремо слід зауважити, що Закон України «Про публічні закупівлі» не передбачає чіткого переліку випадків, за яких здійснюється моніторинг Державною аудиторською службою України, а за яких – її міжрегіональними територіальними органами [4].

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі» моніторинг процедури закупівлі – це аналіз дотримання замовником законодавства у сфері публічних закупівель під час проведення процедури закупівлі, укладення договору про закупівлю та протягом його дії з метою запобігання порушенням законодавства у сфері публічних закупівель [1]. Для моніторингу орган державного фінансового контролю може використовувати не тільки інформацію, що оприлюднена в електронній системі закупівель, а й інформацію, що міститься в єдиних державних реєстрах, та інформацію в базах даних, відкритих для доступу центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі»). Зважаючи на це, замовникам при проведенні закупівель також слід перевіряти інформацію в єдиних державних реєстрах, доступ до яких є вільним.

Перелік підстав, за наявності яких приймається рішення про початок моніторингу процедури закупівлі, встановлений ч. 2 ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі», а саме: 1) дані автоматичних індикаторів ризиків; 2) інформація, отримана від органів державної влади, народних депутатів України, органів місцевого самоврядування, про наявність ознак порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель; 3) повідомлення в засобах масової інформації, що містять відомості про наявність ознаки порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель; 4) виявлені органом державного фінансового контролю ознаки порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель в інформації, оприлюдненій в електронній системі закупівель; 5) інформація, отримана від громадських об'єднань, про наявність ознак порушення (порушень) законодавства у сфері публічних заку-

півель, виявлених за результатами громадського контролю у сфері публічних закупівель відповідно до статті 7 цього Закону [1]. Таке рішення приймає керівник органу державного фінансового контролю або його заступник (чи уповноважена керівником особа), при цьому, в силу положень абз. 3 ч. 1 ст. 8 аналізованого нормативно-правового акту, моніторинг процедури закупівлі не проводиться на відповідність тендерної документації вимогам ч. 4 ст. 22 цього Закону.

Методика визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх перелік та порядок застосування затверджені наказом Міністерства фінансів України від 28.10.2020 № 647 [5]. Якщо ж окремі питання не можуть бути перевірені під час моніторингу процедури закупівлі, виникає потреба у документальній та фактичній перевірці закупівель, проведення якої регламентується Порядком проведення перевірок закупівель Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 631 [3].

За результатами моніторингу процедури закупівлі посадова особа органу державного фінансового контролю складає та підписує відповідний висновок. Слід зазначити, що такий висновок має затвердити виключно керівник органу державного фінансового контролю або його заступник. У випадку ж затвердження його іншою посадовою особою висновок не буде відповідати закону. В силу ч. 6 ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі» висновок підлягає оприлюдненню в електронній системі закупівель протягом трьох робочих днів з дня його складання [1]. У висновку аудиторами обов'язково зазначаються: 1) найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код замовника в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, щодо якого здійснювався моніторинг процедури закупівлі; 2) назва предмета закупівлі із зазначенням коду за Єдиним закупівельним словником (у разі поділу на лоти такі відомості повинні зазначатися щодо кожного лота) та назви відповідних класифікаторів предмета закупівлі і частин предмета закупівлі (лотів) (за наявності) та його очікувана вартість; 3) унікальний номер оголошення про проведення конкурентної процедури закупівлі, присвоєний електронною системою закупівель, та/або унікальний номер повідомлення про намір укласти договір про закупівлю у разі застосування переговорної процедури закупівлі; 4) опис порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель, виявленого за результатами моніторингу процедури закупівлі; 5) зобов'язання щодо усунення порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель (ч. 7 ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі») [1]. Протягом п'яти робочих днів з дня оприлюднення органом державного фінансового контролю висновку замовник має оприлюднити через електронну систему закупівель інформацію та/або документи, що свідчать про усунення порушення (порушень) законодавства у сфері публічних

закупівель, що викладені у висновку, або аргументовані заперечення до висновку, або інформацію про причини неможливості усунення виявлених порушень.

Якщо орган державного фінансового контролю підтвердить факт усунення замовником порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель, викладених у висновку, про що цей орган має зазначити в системі Прозоро протягом п'яти робочих днів з дня оприлюднення замовником відповідної інформації в електронній системі закупівель, службова (посадова) особа замовника, уповноважена особа замовника не притягається до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері закупівель з порушень, які замовник усунув відповідно до висновку. У разі незгоди замовника з інформацією, викладеною у висновку, він має право оскаржити цей висновок до суду протягом 10 робочих днів з дня його оприлюднення, про що зазначається в електронній системі закупівель протягом наступного робочого дня з дня його оскарження до суду. Таким чином, оскарження результатів моніторингу до суду – це право замовника [5].

Отже, моніторинг закупівель є унікальним заходом державного фінансового контролю, особливістю якого є відкритість та прозорість, позаяк основні дії як замовників, так і працівників Держаудитслужби під час моніторингу відображаються публічно в електронній системі закупівель та є доступними для будь-яких суб'єктів.

Література:

1. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
3. Порядок проведення перевірок закупівель Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
4. Онищенко В. Моніторинг публічних закупівель. *Бухгалтер*. 27.07.2020. URL: <https://www.budgetnyk.com.ua/article/131-montoring-publchnih-zakupvel> (дата звернення: 21.11.2021).
5. Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2020 № 647 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1284-20#n4> (дата звернення: 21.11.2021).

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PROFESSIONAL CRIMINALS AND RECIDIVISTS

Polyukhovych E. E.

*Student of the Institute of Law and Innovative Education,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Dnipro, Ukraine*

In modern legal reality, an antisocial act of a person that encroaches on the relations that have developed in society and poses a danger to social development, ie a crime, becomes a way of life for a certain category of persons. As in any activity, the constant honing of their skills contributes to the development of professional qualities, and in criminal activity there is the concept of «professional criminals» who for several years master criminal skills, improve the way of committing a crime and become professionals in their socially dangerous sphere. Undoubtedly, such a course of events and the existence of such persons undermines public security and control over the state-legal and social reality, and this is the relevance of this research topic. The study of the psychological characteristics of such persons is a very important component in preventing and counteracting criminals. From the point of view of psychology, a professional criminal is a recidivist, ie a persistent criminal, accustomed to a socially dangerous form of behavior. The criminal behavior of a recidivist shows the peculiarities of the interaction of his conscious and subconscious mechanisms of self-regulation. Defects of self-regulation in combination with antisocial value orientations, situational average dependence – the main psychological characteristics of the recidivist. Recidivism is a manifestation of persistent antisocial and criminal behavior of this category of persons. The behavior of a recidivist contradicts common sense, which is why there is a phenomenon of antisocial uncontrolled behavior, which is very stable. For recidivists, a characteristic feature of their behavior is indifference to possible punishment and public condemnation [3, p. 62]. Recidivism is interdependent with various mental anomalies (psychopathy, alcohol and drug abuse). It is necessary to say a few words about illegal armed associations of recidivists, which are characterized by increased public danger, as in such criminal associations the criminal qualification of their members is improved, which allows to commit various crimes quite successfully. To support the leaders of such criminal associations, special funds are created, and severe penalties are imposed for refusing to contribute to such funds. All this speaks of the great social danger of such criminal associations [2, p.219]. A new crime is committed by a recidivist at the usual level – due to the preference for a criminal type of behavior. And life in places of imprisonment, where he is usually provided with the highest status, a privileged position, not only does not frighten, but even attracts him. In the Soviet period, the concept

of a professional criminal was studied extremely actively. Thus, IM Yakimov, characterizing the criminals of the 1920s, referred to the professional type of «criminal who often commits crimes that provide him with a livelihood and provide a steady income, and due to his experience in committing the chosen type of crime such a criminal confidently counts on impunity for their own actions» [7, p. 31]. Studying the behavior of professional criminals, scientists were guided by the fact that the professionalization of a person who set out to commit crimes is not influenced by social factors (common causes of crimes), but is a natural improvement of any long-term activities to achieve the ultimate goal (namely obtaining non-labor income with the least risk for themselves) [5, p. 84]. In the 1920s, scientists distinguished professional criminals from other categories by more sophisticated ways of committing crimes. If in pre-revolutionary times professional criminals were identified with the so-called ordinary criminals, in the 1920s they were separated into an independent category of criminals. However, the difference between professional and habitual types was insignificant, conditional. It consisted only in the fact that, according to IM Yakimov, «a professional criminal works as a master, a specialist, an ordinary criminal is still not smart enough and brave, uses only a convenient opportunity. Professional criminals become mostly ordinary criminals, which is a preparatory stage through which professionals pass» [7, p. 34]. According to BS Utevsky (shared by MM Gernet, IM Yakimov and others), professional criminals, forming the core of criminals, committed a huge number of crimes that were disclosed, an even greater number of those that were not disclosed, and probably the largest number of crimes that did not even become known to the search and inquiry authorities «[8, p. 94]. In this regard, it is interesting to suggest that scholars introduce an article in the General Part of the Criminal Code, which would establish the characteristics of a professional criminal, so that the criminal liability of this category of persons acquires clear legal regulations [4, p.76]. The next cycle of scientific research on professional crime began in the late twentieth century, when a number of signs of criminal professionalism singled out NF Kuznetsova in the monograph «Crime and Crime». According to her, a professional criminal is endowed with the following characteristics: 1) crimes for him as a business, he specializes in one type of crime, ie criminal activity is for him the main or only source of livelihood; 2) acts skillfully, carefully plans the crime, technically equips it, uses certain «tools» (tools and means, special techniques); 3) hone their knowledge, experience, art; 4) turns criminal activity into a career, subordinates everything to it, including philosophy and worldview; 5) identifies himself with the underworld [1, p. 205]. Later, researchers chose as a basis these signs of professional crime. In the early 1990s, in connection with the increasing relevance of the study, AI Alekseev, Yu. I. Bytko, Yu. A. Vakutin, BF Vodolazky, and YI Gilinsky devoted their works to the problems of combating professional crime., E. FI. Popov, Yu. V. Solopanov, O.O. Taibakov, V.V. Tulegenov. **Conclusions.** Persistent criminal behavior

looks like any other professional activity. Therefore, it seems quite appropriate to defend in criminology by most scholars the interpretation of the concept of «professional crime» as a set of crimes committed skillfully by persons who have chosen criminal activity as their profession. Having analyzed all the above, we can say that in modern realities, counteracting the activities of professional criminals and the emergence of new persons engaged in illegal activities is an important aspect in the normal functioning of the state and a secure society.

References:

1. Gurov AI Professional crime: past and present / AI Gurov. – М.: Юрид. лит., 1990. – 304 p.
2. Drill DA The doctrine of crime and measures to combat it / DA Drill. – СПб., 1912. – 568 c
3. Grodzinsky MM Recidivism and habitual crime / MM Grodzinsky // Law and life. – 1923. – P. 62–63
4. Lysov MD Logico-structural analysis of concepts and signs of crimes in the current Criminal Code of the Russian Federation / MD Lysov // State and law. – 1997. – № 12. – P. 74–78.
5. Kurinov BA Scientific bases of qualification of crimes / BA Kurinov. – М., 1976. – 182 p.
6. Kolomytsev NA Recidivism and its relationship with other dangerous encroachments / NA Kolomytsev, LN Odintsova // Legal Thought. – 2015. – № 3 (89). – P. 85–90.
7. Yakimov IN Forensics. Guide to criminal technique / IN Yakimov. – М., 1925. – 496 p. 21.
8. Utevsky BS Recidivism and professional crime / BS Utevsky // Problems of crime: collection. scientific tr. ; under ed. EG Shirvindta et al. – М., 1928. – P. 91–98.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН ПРАВИ США

Попкова О. О.

студентка 4 курсу

Київського університету права НАН України

м. Київ, Україна

Характеризуючи інститут спадкування в цивільному праві слід відразу ж зауважити, що правова природа спадкування у різних правових системах трактується неоднаково. В даній публікації ми намага-

ємося розглянути спадкове право США як країни-представника англо-саксонської правової системи. Правова система США має ряд специфічних відмінностей, виходячи з федерального устрою країни.

На відміну від країн романо-германської правової системи, де спадкування розуміється як універсальне правонаступництво, у США при наслідуванні має місце не спадкоємство в правах та обов'язках, а ліквідація майна спадкодавця, в процесі якої здійснюється збір належних йому боргів, оплата його боргів, погашення його податкових та інших обов'язків тощо. Спадкоємці мають право на чистий залишок. Все це здійснюється в рамках процедури, яка називається «адміністрування» і протікає під контролем суду. Отже, тут спадкоємці є наступниками прав і обов'язків спадкодавця. Майно останнього перетворюється на особливий різновид довірчої власності (траст) і в цій якості надходить спочатку до судді, від нього до призначеного ним спеціального представника (так званого адміністратора) або до особи, призначеної спадкодавцем у заповіті (так званому виконавцю), а вже від них після завершення процедури та відповідного рішення суду майно, що залишилося, передається спадкоємцям.

Регулювання спадкових відносин США здійснюється у вигляді прецедентів і законодавства, прийнятих як на федеральному рівні, так і на рівні кожного окремого штату, і також нормами Єдиного Спадкового Кодексу [1]. Єдиний Спадковий Кодекс має 7 статей, що поділяються на частини, розділи та підрозділи, які регулюють галузь спадкування. Цей документ був прийнятий 16 штатами. Але все це призводить до складнощів вибору права, що регулює спадкові правовідносини.

Переплетення федерального регулювання на загальному рівні та регулювання на рівні штатів, статутних та прецедентних норм призвело до виникнення та розвитку в кожному штаті колізійного права (Law of conflict of laws). Колізійне право відповідає на питання: якими нормами слід керуватися судом у разі зіткнення – «конфлікту» – різнорідних норм [2, с. 136].

Відкриття спадщини є юридичним фактом, з якого і виникають спадкові правовідносини. Підставами відкриття спадщини у більшості країн світу є смерть громадянина або оголошення судом громадянина померлим, що спричиняє ті самі правові наслідки, що й його смерть.

Підставою спадкування англо-саксонська правова система визнає заповіт і закон. Причому спадкування за заповітом, як і в країнах романо-германській правовій системі, має пріоритет перед спадкуванням за законом.

Спадкування за законом застосовується тільки за відсутності заповіту, а також коли воно охоплює лише частину спадкового майна. В таких випадках спадок переходить до осіб, визначених чергою

спадкування. При відсутності спадкоємців, все майно переходить до держави.

Заповіт являє собою волевиявлення спадкодавця щодо розподілу належного йому майна на випадок його смерті.

Американським правом визнається свобода заповіту. Тобто спадкодавець може вказати в заповіті будь-яку особу, навіть якщо вона не є її родичем.

Відповідно до Єдиного Спадкового Кодексу розділу 2-501 заповіт може скласти будь-яка особа, що досягла 18 років і яка має здоровий розсуд [1].

Американське спадкове право визнає чотири форми заповітів:

– Attested will – заповіт, що засвідчується двома або трьома свідками, підписаний заповідачем. Він може бути написаний або від руки самим заповідачем, або в друкованому вигляді. Також у більшості штатів дозволено написання заповіту іншою особою зі слів спадкодавця;

– Holographic will – заповіти, написані та підписані заповідачем, але не засвідчені, відомі як голографічні заповіти. Такі заповіти часто використовуються, коли часу мало, а свідків немає, наприклад, коли заповідач потрапив у пастку, що загрожує життю.

Однак у деяких штатах голографічні заповіти не визнаються. У державах, які допускають документи, заповіт має відповідати мінімальним вимогам, таким як доказ того, що заповідач написав його та мав розумову здатність зробити це. Навіть тоді відсутність свідків часто призводить до оскарження дійсності заповіту.

– Oral will – заповіт, складений в усній формі.

– Спільний заповіт – заповіт кількох осіб (двох і більше). Це досить поширений та популярний вид заповіту. Цей вид найчастіше використовується подружжям або бізнес-партнерами.

Існує ще одна відмінна особливість спадкування в США – це як повна, так і часткова відмова від майна, що успадковується, яка можлива у більшості штатів.

Незвичайним також є те, що в США, але не у всіх штатах, тварини можуть стати спадкоємцями. Найчастіше подібні заповіти складаються самотніми людьми без дітей. Спадкодавець призначає опікуна, який зобов'язується доглядати тварину. При цьому в заповіті тварина досить докладно описується для того, щоб уникнути заміни вихованця на випадок його смерті. Вчинення такого заповіту можливе і за наявності спадкоємців згідно із законом.

Отже, специфіка та складність спадкового права США значною мірою впливає з неоднакового розуміння окремими штатами самої природи спадкування.

Література:

1. UNIFORM PROBATE CODE. Режим доступу: <https://www.uniformlaws.org> (дата звернення: 19.11.2021)
2. Шумилов В.М. Правовая система США / Уч. пос.; 2-е изд., перераб. и доп. М.: Междунар. отношения, 2006. 408 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАнням ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Поплавська А. В.

аспірант

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука,
прокурор відділу процесуального керівництва у кримінальних
провадженнях слідчих територіального управління
Державного бюро розслідувань Житомирської обласної прокуратури
м. Рівне, Україна*

Першочерговою формою отримання доказів у кримінальних провадженнях у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є пошук у встановленому законом порядку доказової інформації, яка характеризує подію кримінального правопорушення.

Суть пошуку доказів, зокрема і в згаданій категорії проваджень, полягає у проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, витребуванні й отриманні від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб, речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій (ч. 2 ст. 93 КПК України). Зокрема шляхом проведення допитів свідків можна дізнатися про місце знаходження матеріальних об'єктів, які можуть бути речовими доказами, установити осіб, яким відомі обставини вчинення злочину тощо.

Окрім того, важливим етапом пошуку доказів у кримінальних провадженнях є використання інформації, отриманої внаслідок залучення осіб до конфіденційного співробітництва. Так, наприклад, до такого співробітництва можна залучити особу, яка є працівником установи,

службові особи якої систематично вчиняють корупційні злочини. Надалі така особа, володіючи інформацією про обставини вчинення згаданих правопорушень, зокрема про коло осіб, які їх вчинили (вчиняють), розмір неправомірної вигоди тощо, надає її органам досудового розслідування, яку останні використовують для виявлення доказів та їх фіксацій [1, с. 176].

Варто зауважити, що при залученні до кримінального провадження конфіденційних співробітників проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із втручанням у приватне спілкування особи (аудіо-, відеоконтроль особи, спостереження за особою у публічно доступному місці, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж) [2]. Враховуючи законодавче обмеження на здійснення втручання у приватне спілкування при розслідуванні нетяжкого злочину, то вищезазначені негласні слідчі (розшукові) дії не можуть бути проведені у кримінальних провадженнях про зловживання повноваженнями, які не завдали тяжких наслідків, а також у випадку отримання неправомірної вигоди особою без особливо кваліфікуючих ознак, тобто вчинених: за попередньою змовою групою осіб (відповідно до судової практики – співвиконавцями, кожен з яких міг або повинен був виконати дії з використанням службового становища [3]), або особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, чи якщо предметом злочину була неправомірна вигода у великому/особливо великому розмірі.

Результатом пошуку доказів є їх виявлення, що є наступною формою отримання доказів у кримінальних провадженнях. Його суть полягає у зверненні уваги на ті чи інші сліди, обставини, фактичні дані, які можуть мати значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Виявлення доказів, зазвичай, відбувається під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до теорії відображення, вони є слідами кримінального правопорушення, які залишились у навколишньому середовищі [4 с. 280-283].

У кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, виявленню підлягають факти, які підтверджують вчинення злочину, а саме: виявлення предмету неправомірної вигоди, місця розташування камер спостереження на місці вчинення злочину, свідків, документів, які засвідчують повноваження службової особи чи особи, яка надає публічні послуги (наприклад, розпорядження місцевих і центральних органів виконавчої влади; статuti підприємств, установ чи організацій; трудові договори; накази про призначення та визначення службових обов'язків; посадові інструкції тощо).

Останньою формою отримання доказів у кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності,

пов'язаної з наданням публічних послуг, є фіксація доказової інформації у передбаченій законом процесуальній формі, після чого можливо її використання для ухвалення процесуального рішення на стадії досудового розслідування й обґрунтування судового рішення.

Згідно зі ст. 103 КПК України, процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися: у протоколі; на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; у журналі судового засідання [2]. Треба зазначити, що у справах про корупційні злочини важливою є належна фіксація факту вчинення корупційного діяння (одержання, надання неправомірної вигоди, домовленості між вигодованцем та вигодоодержувачем про предмет неправомірної вигоди, його розмір тощо). Власне така фіксація можлива за допомогою використання технічних засобів на носії інформації, оскільки у протоколах слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій неможливо відобразити всі дійсні обставини вчинення корупційного злочину (наприклад, кивання голови хабароодержувача, який таким чином приймає пропозицію (обіцянку) неправомірної вигоди). Проте фіксація факту одержання неправомірної вигоди службовою особою чи особою, яка надає публічні послуги, не завжди може бути здійснена належним чином, що в подальшому відображатиме доказову інформацію та надасть можливість заперечувати факт вчинення корупційного злочину або наполягати на зміні кваліфікації злочинного діяння на інші склади злочинів, за вчинення яких передбачене менш суворе покарання [1, с. 178].

Загалом, доказування наявності кримінального правопорушення в злочинах у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, має свої специфічні особливості. Слідчому, прокурору, суду для встановлення кримінального механізму злочинного діяння необхідно з'ясувати: чи мало місце порушення службовою особою або особою, яка надає публічні послуги, зумовлених їх службовим становищем чи положенням обов'язків; внаслідок яких дій службової особи або особи, яка надає публічні послуги, була заподіяна істотна шкода державним або суспільним інтересам, що охороняються законом, правам і інтересам громадян, інтересам суб'єктів економічної діяльності; чи мав місце причинний зв'язок між злочинним діянням і наслідками, що настали.

У практиці розслідування зазначеної категорії злочинів склалася така система основних обставин, що підлягають встановленню: статус особи, підозрюваної у вчиненні діяння, чи є вона службовою особою або особою, яка надає публічні послуги, чи виконувала вона функції, пов'язані з обслуговуванням, матеріальною відповідальністю, документообігом тощо; коло і зміст службових прав та обов'язків особи, яка займає цю посаду, виконує роботу; характер, умови та особливості роботи підприємства, установи або організації, де вчинено злочин;

характер дій або бездіяльності службової особи, особи, що надає публічні послуги; час і місце вчинення злочину; злочинний спосіб і механізм вчинення і приховання злочину; фактичні дії, виконувані цією особою; зв'язок дій службової особи чи особи, яка надає публічні послуги, з використанням службового становища всупереч інтересам служби, або з використанням повноважень по наданню публічних послуг; причинний зв'язок між діями і шкідливими наслідками, що настали; факти заподіяння шкоди діями службової особи чи особи, яка надає публічні послуги; розмір шкоди, заподіяної злочинними діями службової особи чи особи, яка надає публічні послуги (істотна шкода, тяжкі наслідки); форма провини, мотиви і мета злочину; факти і частота вчинення порушень (епізодичність, систематичність); зв'язок з іншими злочинами (проти власності, у сфері господарської діяльності, правосуддя тощо), або корупційними діями, або іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією; обставини, що обтяжують або пом'якшують провину особи, або звільняють її від кримінальної відповідальності, або підстави для притягнення до адміністративної відповідальності; відомості про особу обвинуваченого; обставини, що сприяли вчиненню службового злочину[5].

З'ясування перерахованих обставин уточнюється при розслідуванні конкретних службових злочинів.

Особливості службових злочинів та злочинів у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, полягають у тому, що вони застосовуються не як одиничні дії, а найчастіше у вигляді продуманої системи злочинної діяльності, яка здійснюється протягом тривалого періоду. Для службових злочинів та злочинів у сфері надання публічних послуг (за винятком службової недбалості та незаконного збагачення) характерною є загальна особливість – основою їх способу є навмисне виконання (або невиконання) певних дій у вигляді розпоряджень, наказів, доручень, дозволів, заборон, що заподіяли фізичну, матеріальну або моральну шкоду. Спосіб приховування цих злочинів нерідко є складовим елементом злочинної діяльності, здійснюваної відповідно до єдиного задуму. Це характерно в основному для отримання неправомірної вигоди і службових зловживань, оскільки спосіб приховування їх передбачається заздалегідь.

Дії службових осіб, спрямовані на вчинення і приховування злочинів, можуть не збігатися за суб'єктом у випадках, якщо приховування здійснюється не виконавцем, а іншими заінтересованими особами. Дії щодо вчинення і приховування злочину можуть не збігатися і за задумом, якщо необхідність маскування виникла у зв'язку з непередбаченими обставинами або зміною обстановки. І навпаки, приховування службової недбалості звичайно здійснюється після настання наслідків злочинної бездіяльності.

Основними способами приховування службових злочинів та злочинів у сфері надання публічних послуг є: фальсифікація обліку і звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину тощо.

Типові матеріальні сліди злочину та ймовірні місця їх знаходження як елемент криміналістичної характеристики службових злочинів тісно пов'язані зі способами їх вчинення і приховування. Відомості про отримання неправомірної вигоди, зловживання службовим становищем, перевищення влади, службові підробки, службова недбалість містяться в документах, що відображають службову діяльність. З них можна одержати уявлення про управління підприємством, установою, організацією, усвідомити характер службової діяльності, документообігу, діловодства, технології, і на цій основі виявити порушення. Джерелами відомостей про обставини службових злочинів можуть бути дані щодо вищестоящих і суміжних підприємств, установ і організацій, відвідувачів, інших свідків, співучасників злочину.

Важливе значення мають відомості про особисті стосунки підозрюваних, що можуть бути виявлені за місцем їх роботи та проживання. Це саме стосується й даних, що містяться у записних, телефонних книжках, на дисках та інших носіях. Становлять також інтерес документи щодо відправлення телеграм, листів, бандеролей та документи, які фіксують роботу обчислювальної техніки, електронної пошти. Виявлення та аналіз таких слідів дозволяють дійти певних висновків, зокрема, на підставі порівняння даних про спосіб життя підозрюваного та документів про його прибутки[5].

Отже, отримання доказів у кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є одним із структурних елементів доказування та характеризується виключно процесуальною діяльністю суб'єктів кримінального провадження, яка полягає у їх пошуку, виявленні та фіксації. Слідчий, прокурор під час досудового розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зобов'язаний провести весь комплекс слідчих, негласних слідчих дій для фіксації обставин кримінального правопорушення і встановлення реальної події злочину, яка відбулась.

Література:

1. Шевчишен А. Отримання доказів як структурний елемент доказування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної

- з наданням публічних послуг. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Июль, 2017 С. 176-179.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
 3. Вирок Вищого антикорупційного суду від 21.09.2021 у справі № 303/1425/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99804279>.
 4. Малюга Р.В. Доказування в кримінальному процесі: проблеми визначення структурних елементів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 280–283.
 5. Прокурорський нагляд в Україні: підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / І.Є. Марочкін, П.М. Каркач, Ю.М. Грошевой та ін.; за ред. проф. І.Є. Марочкіна, П.М. Каркача. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 240 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Радзівєвська О. Г.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
Державної наукової
установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
м. Київ, Україна*

Цифровізація суспільних відносин внаслідок активного впровадження нових інформаційних та комунікаційних технологій у життя сучасної людини, збільшення кількості та частоти інформаційних обмінів неминуче призводить до підвищення рівня інформаційної небезпеки у суспільстві. Система забезпечення інформаційної безпеки у державі вимушена постійно модернізуватися, трансформувати власні підходи і механізми протидії інформаційним небезпекам, пристосовуючись під нові виклики глобального інформаційного простору. Правова система держави мусить оперативно реагувати на зміни у суспільстві, які пов'язані із інноваціями та впровадженням нових технологій,

забезпечуючи ефективне правове регулювання суспільних відносин в усіх без виключення сферах.

Будь-яка діяльність сучасного суспільства нерозривно пов'язана з інформацією та інформаційними технологіями, відповідно складова інформаційної безпеки сьогодні є досить значимою у будь-якій сфері. Тоді як загрози в інформаційному просторі стають дедалі масштабними і носять наскрізний характер. Нині, для прикладу, не можна говорити лише про економічну безпеку не торкаючись низки проблем інформаційної безпеки. Зокрема, у питаннях, які пов'язаних з використання нових технологій в економічній діяльності, у здійсненні фінансових транзакцій, а також у сфері обігу та захисту даних. Так само, як не можна вести мову про військову чи національну безпеку оминаючи інформаційні загрози як на державному, так і на міжнародному рівнях.

Особливо гостро сьогодні постають питання правового забезпечення захисту приватності особи та її персональних даних. Наприклад, інноваційні підходи сучасного маркетингу передбачають використання великих даних (BIG DATA) для створення цифрового профілю об'єкта. Автоматично сформовані дані про користувача, його вподобання, інтереси, зібрані методом аналізу його діяльності в мережі, разом з поширеною ним же інформацією про себе, у тому числі фото, відео, становлять живий інтерес для бізнесу, політики, соціальних та комерційних проєктів. Ця інформація стає надзвичайно цінним ресурсом знань для будь-якої компанії, у тому числі й для створення персоналізованої (таргетованої) реклами. Постають суттєві питання щодо правомірності автоматичного збирання та використання даних про особу в мережі.

Основною правовою підставою для обробки персональних даних у контексті продажу й просування в Інтернеті є згода суб'єкта персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» [1]. Відповідно до цього ж Закону для отримання згоди суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних необхідно попередньо повідомити йому про порядок обробки таких даних, зокрема, надати інформацію про володільця персональних даних, склад і зміст зібраних персональних даних, права, мету збору, а також про осіб, яким буде передано персональні дані. При зміні мети обробки персональних даних необхідним є повторне отримання згоди суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних. Однак на практиці надана інформація про порядок обробки персональних даних, зібраних допомогою файлів cookies, є недостатньою, а повторний запит на згоду суб'єкта персональних даних як правило взагалі не здійснюється. Крім того на даний час інформація, зібрана про особу з використанням автоматичних можливостей мережі, офіційно не визнана персональними даними. Тоді як в Європейському Союзі інформація, зібрана з допомогою файлів cookies, вважається персональними даними відповідно до

Загального регламенту щодо захисту даних 2016/679 (GDPR) [2] та Директиви про обробку персональних даних та захист конфіденційності в секторі електронних комунікацій 2002/58/EC (ePrivacy Directive) [3]. Такі роз'яснення були надані за рішенням Суду справедливості Європейського Союзу у справі Vidal-Hall v Google Inc. та у роз'ясненнях European Data Protection Board [4].

Також відкритими залишаються питання правомірності використання персоналізованої (таргетованої) реклами в мережі в аспекті порушення права особи на приватність.

З іншого боку великі дані (BIG DATA) є незамінним інструментом у політичній сфері, яка нині активно використовує сучасні інформаційні технології. Політичні перегони сьогодні перетворюються на інформаційні війни, а політична реклама від головної мети інформування виборця переходить до маніпулювання з інформацією та його свідомістю. Тобто проведення спеціальних інформаційних операцій для отримання політичних переваг сьогодні є реальною загрозою. Підвищення об'єму недостовірної, або викривленої інформації в інформаційному просторі, збільшує кількість негативних та маніпулятивних впливів на свідомість громадян, що порушує його право на захист від маніпулювання свідомістю та від недостовірної інформації, а також ставить під загрозу повноцінну реалізацію права вибору. Правомірність використання даних, зібраних про користувача в мережі, для політичної реклами є сумнівною.

Крім того, використання великих даних для проведення спеціальних інформаційних операцій робить їх більш ефективними та може призвести до завдання суттєвої шкоди суспільству та державі. Виклики, які постають перед сучасним світом при застосування спеціальних інформаційних операцій настільки значимі, що жодна країна світу сьогодні не здатна самостійно забезпечити інформаційну безпеку, а від так, і гарантувати своїм громадянам сталий і гармонійний розвиток задля реалізації індивідуальних, суспільних та національних інтересів. Тому потрібно говори про вироблення єдиних механізмів захисту та гармонізації відповідних правових норм на міжнародному рівні.

Це далеко не повний перелік актуальних завдань, які постають перед правовою наукою та правом загалом через впровадження нових інноваційних технологій та цифровізації суспільства. Виникнення нових інформаційних загроз та специфіка інформаційної сфери потребують оперативного реагування та нових правових механізмів. Система протидії інформаційним загрозам на всіх етапах функціонування, починаючи від виявлення реальних чи потенційно можливих інформаційних небезпек та їх фіксації до заходів протидії, повинна бути забезпечена нормативно-правовими документами, діяти в рамках національного законодавства та міжнародного права. Технічні та програмно-технологічні заходи протидії інформаційним загрозам не

можуть захіати на інформаційні права громадян, гарантовані національним та міжнародним правом, так само, як не можуть обмежувати інформаційні свободи особи.

Література:

1. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. // База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
2. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.119.01.0001.01.ENG
3. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications) *Official Journal L 201, 31/07/2002 P. 0037 – 0047*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32002L0058>
4. *Vidal-Hall v Google Inc.* [2015] EWCA Civ 311. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/03/google-v-vidal-hall-judgment.pdf>

ЩОДО ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Риженко І. М.

*кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Сьогодні вчинення кримінального правопорушення серед військовослужбовців – це суспільно-небезпечне явище, яке зберігає свою тенденцію до зростання і становить особливу небезпеку у сфері інформаційних технологій і ресурсів, використання глобальних комп'ютерних, телекомунікаційних мереж в терористичних, екстремістських та пропагандистських цілях, що згодом наносить велику шкоду державі та її громадянам.

До речі, кримінологічний аналіз розвитку злочинності показує, що однією з найгостріших проблем на сьогоднішній день залишається стан криміногенної ситуації у Збройних силах України.

Більше того, від належного виконання військовими формуваннями покладених на них державою й суспільством обов'язків залежить забезпечення національної безпеки нашої країни. Отож, злочинність військовослужбовців україн негативно впливає не лише на формування Збройних сил України та військову дисципліну, але і на державу в цілому, будучи одним із внутрішніх індикаторів, за яким суспільство оцінює стан соціальної безпеки та мікроклімату.

Такий стан справ багато в чому пояснюється тим, що вчинення у ЗСУ кримінальних правопорушень природно сприяє падінню авторитету державної влади, поширенню у суспільстві страху перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, аномії, аморальності й неповаги до військовослужбовців та знижує престижність військової служби.

Проблема зміцнення законності серед військовослужбовців потребує розробки та вирішення не лише першочергових, але й перспективних завдань щодо протидії кримінальним правопорушенням в цій сфері [1, с. 132-133].

Кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. (ст. 11 КК України). Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини (ст. 12 КК України) [2].

Поняття військова злочинність, як сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, учинених особами із ЗС, інших військ і військових формувань, а також громадянами, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів, і персоналом військових частин, з'єднань та установ у зв'язку із виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні цих частин, з'єднань і установ, за певний період часу і в певному просторі розглядають В. В. Черней, та В. В. Сокурєнко [4, с. 254]..

Відповідно до ст. 401 КК України військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені розділом XIX Особливої частини КК України кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

За відповідними статтями розділу XIX Особливої частини КК України несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби тран-

спорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом.

Особи, не зазначені у статті 401 КК України, за співучасть у військових кримінальних правопорушеннях підлягають відповідальності за відповідними статтями розділу XIX Особливої частини КК України.

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями розділу XIX Особливої частини КК України, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно із статтею 44 КК України із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України [5].

На відміну від інших груп кримінальних правопорушень, передбачених КК України, поняття військових кримінальних правопорушень визначене безпосередньо в законі (ч. 1 ст. 401). Проте, у цьому визначенні розкриваються не всі ознаки кримінальних правопорушень, які вчиняються у ЗС України, а лише специфічні, притаманні саме військовим кримінальним правопорушенням, які дають змогу відмежувати військові кримінальні правопорушення від інших [6].

Література:

1. Казначеева Д.В. Військова злочинність: аналіз та прогнозування. Вісник кримінологічної асоціації України. 2018. № 2(19). С. 132-140.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] Матеріали офіційного веб-порталу Верховної Ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 23.10.2021)
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2016. 1196 с.
4. Злочинність військова. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Київ ; Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ ; Кримін. асоц. України ; Золота миля, 2017. С. 254–257.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] Матеріали офіційного веб-порталу Верховної Ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 23.10.2021)
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А.М., Брич Л.П., Гришук В.К., Дудоров О.О. та ін.; За ред. Мельника М.І., Хавронюка М.І. – [6-ге вид., перероб. та доповн.]. К. : Юридична думка, 2009. 1296 с

СУБ'ЄКТИ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ МЕТРОЛОГІЇ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Смерницький Д. В.

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора*

*Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Досліджуючи питання суб'єктів експертної діяльності в сфері метрології зазначимо, що метрологічна діяльність це – діяльність, пов'язана із забезпеченням єдності вимірювань, а метрологія – наука про вимірювання та їх застосування. Забігаючи наперед зазначимо, що, на наш погляд, саме поняття «вимірювання» є одним з видів проведення експертизи.

У відповідності до ст. 4 Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність» метрологічна система України створює необхідні засади для забезпечення єдності вимірювань у державі. Основним завданням цієї системи є в тому числі здійснення фундаментальних і прикладних досліджень та наукових розробок у сфері метрології та метрологічної діяльності [1].

Із наведеного можна зробити висновок, що метрологія є елементом наукової та науково-технічної діяльності, а експертиза, яка проводиться у сфері метрологічного забезпечення можна віднести до наукової (науково-технічної) експертизи.

Наукова і науково-технічна експертиза згідно ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» це – діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів [2].

Так у відповідності до ст. 4 Закону [2] суб'єктами наукової і науково-технічної експертизи є замовники, організатори експертизи, а також експерти.

Замовниками наукової і науково-технічної експертизи можуть бути державні органи і органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, громадяни, зацікавлені у проведенні такої експертизи.

Організаторами наукової та науково-технічної експертизи є фізичні та юридичні особи, які на підставі доручення або договору з замовниками організовують та проводять експертизу і подають експертні висновки. Експертизу можуть проводити: органи виконавчої влади у межах своєї

компетенції; підприємства, установи та організації всіх форм власності, тимчасові творчі колективи, що здійснюють наукову і науково-технічну діяльність, спеціалізовані експертні організації; окремі експерти, групи експертів та експертні ради.

Експертами можуть виступати фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи [2].

До сфери законодавчо регульованої метрології відповідно ст. 3 Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність» належать такі види діяльності: забезпечення захисту життя та охорони здоров'я громадян; контроль якості та безпечності харчових продуктів і лікарських засобів; контроль стану навколишнього природного середовища; контроль безпеки умов праці; контроль безпеки дорожнього руху та технічного стану транспортних засобів; топографо-геодезичні, картографічні та гідрометеорологічні роботи, роботи із землеустрою; торговельно-комерційні операції; обчислення сум податків і зборів, податковий та митний контроль; роботи, пов'язані з визначенням параметрів будівель, споруд і території забудови; роботи із забезпечення технічного захисту інформації згідно із законодавством; роботи з використання апаратури глобальних супутникових навігаційних систем; роботи, що виконуються за дорученням органів досудового розслідування, органів прокуратури та судів; реєстрація національних і міжнародних спортивних рекордів [2].

Як ми бачимо з наведеного, законодавчо регульовані види діяльності в сфері метрологічного забезпечення по своїй суті є переважно контрольні, або містять у своєму складі роботи щодо визначення відповідних параметрів чи вимірювань. Тобто можна стверджувати, що всім роботам притаманні елементи експертної діяльності та вони засновані на проведенні певних видів експертиз.

Суб'єкти, які проводять зазначені експертизи входять до Метрологічної системи України. Так, Метрологічна система України включає: національну метрологічну службу; нормативно-правову базу, у тому числі законодавчі акти, технічні регламенти та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері метрології та метрологічної діяльності; національну еталонну базу та систему передачі розмірів одиниць вимірювання; систему добровільної акредитації калібрувальних лабораторій, а також систему акредитації випробувальних лабораторій, органів з оцінки відповідності у випадках, визначених цим та іншими законами України; навчальні заклади, науково-дослідні установи, організації, що поширюють знання та досвід у сфері метрології та метрологічної діяльності [1].

До національної метрологічної служби згідно ст. 9 Закону належать: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері метрології та метрологічної діяльності; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері метрології та метрологічної діяльності; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері метрологічного нагляду; наукові метрологічні центри; державні підприємства, які належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері метрології та метрологічної діяльності, та провадять метрологічну діяльність в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, містах обласного значення; Служба єдиного часу і еталонних частот, Служба стандартних зразків складу та властивостей речовин і матеріалів, Служба стандартних довідкових даних про фізичні сталі та властивості речовин і матеріалів; метрологічні служби центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, підприємств та організацій; органи з оцінки відповідності засобів вимірювальної техніки та повірочні лабораторії [1].

Всі визначені суб'єкти є суб'єктами експертної діяльності в сфері метрологічного забезпечення.

Так замовниками наукової і науково-технічної експертизи в сфері метрологічного забезпечення можуть виступати: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері метрології та метрологічної діяльності; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері метрології та метрологічної діяльності; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері метрологічного нагляду; інші державні органи і органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, громадяни, заінтересовані у проведенні такої експертизи.

До організаторів наукової та науково-технічної експертизи в сфері метрологічного забезпечення ми відносимо: наукові метрологічні центри; державні підприємства, які належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері метрології та метрологічної діяльності; Службу єдиного часу і еталонних частот, Службу стандартних зразків складу та властивостей речовин і матеріалів, Службу стандартних довідкових даних про фізичні сталі та властивості речовин і матеріалів; метрологічні служби центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, підприємств та організацій; органи з оцінки відповідності засобів вимірювальної техніки та повірочні лабораторії.

Експертами у сфері метрологічного забезпечення виступають висококваліфіковані фахівці зазначених вище суб'єктів експертної діяльності, які мають спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу.

Література:

1. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закону України 5 червня 2014 року № 1314-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 30, ст.1008.
2. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 9, ст.56.

ОСОБА, ЗАСУДЖЕНА ДО ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Ткачук В. Є.

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри суспільно-правових дисциплін

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

При вивченні причин злочинності основною предметною категорією кримінологічних досліджень стає особа злочинця, без розуміння природи якої неможливо дослідити детермінанти вчинення нею злочинів та розробити методи боротьби з цим явищем, що зумовлює увагу науковців до самої природи людини, в тому числі і до особи злочинця. Певні підходи до вивчення даної проблематики знаходимо у працях І. Г. Богатирьова, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Колба, О. М. Костенка, та ін.

Враховуючи те, що кримінологічний аналіз включає в себе як і індивідуальні, так і соціальні характеристики механізму злочинної поведінки особи, при дослідженні механізму протиправної поведінки даної категорії осіб варто використати концепцію структури особи злочинця, розроблену А. П. Закалюком, яка складається з таких блоків: 1) соціалізації особистості; 2) соціального статусу; 3) безпосередніх ознак спрямованості особистості; 4) демографічних ознак; 5) психофізіологічних особливостей; 6) фізичного, 7) психічного стану здоров'я та індивідуальних психологічних рис [1, с. 257-258]. Згідно цієї концепції, при дослідженні особистості злочинця, звертається увага на соціальні та біосоціальні характеристики.

Проте філософські джерела говорять і про третій елемент формування особистості – духовність, яка є теж притаманною особам, що вчиняли злочини. Адже саме духовне начало підносить людину до рівня особистості, для якої основними характеристиками є усвідомлене сприйняття світу, котре завершується формуванням системи знань та цілеспрямованої творчої діяльності, що зорієнтована на пристосування предметів і явищ світу до потреб людини [2, с. 99]. Беручи до уваги духовність особистості, кримінологічне дослідження осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, доцільно проєктувати у біопсихологічному, соціальному та духовному форматах. При цьому вихідні позиції дослідження даної категорії осіб слід будувати з урахуванням поняття „людина», в основі якого у філософській площині лежать два світи – світ суспільства та світ органічної природи, тобто дві різні людські сутності: тваринна (біологічна) і політична (соціальна) [3, с. 239].

Визнання цих двох сутностей вже давно породило наукову проблему, а саме: яка з них є домінуючою у формуванні здібностей, відчуттів, поведінки, дій людини та яким чином здійснюється взаємозв'язок біологічного і соціального в людині. Серед вчених-кримінологів немає одностайності щодо визнання однієї з цих сутностей домінуючою. Так, Р. Гарофало, В. П. Смельянов, А. Ф. Зелінський, Ч. Ламброзо, І. С. Ной, Е. Феррі, З. Фрейд та ін. віддавали перевагу біологічній сутності, вважаючи, що психологічні властивості особистості закладені в природі людини, а тому причини злочинів виводили з її біологічних та біопсихологічних властивостей.

Протилежної думки дотримувалися Ю. М. Антонян, О. О. Герцензон, І. І. Карпець, В. М. Кудрявцев, О. О. Піонтковський, А. Прінс та ін., на думку яких у поведінці людини немає нічого вродженого, а кожна її дія є результатом впливу зовнішнього фактора.

Вперше на недопустимості відокремленого розгляду біологічних та соціальних факторів у формуванні причинності злочинної поведінки наголосив Е. Феррі. Він стверджував, що причини злочину криються у фізичному і моральному світі людини та соціальному середовищі, а тому застерігав щодо безплідності наукових пошуків у сфері вирішення проблеми злочинності без урахування цих двох факторів [4, с. 25]. Актуальною є думка Е. Феррі про соціальні умови як недостатні для того, щоб із кожного нужденного зробити злодія чи вбивцю, бо злочин має також біологічне походження [5, с. 25]. Франц фон Лист стверджував, що біологічний та соціологічний погляди на природу злочинної поведінки людини не тільки не перебувають у суперечності один з одним, а навпаки, взаємодоповнюються і лише у поєднанні дають причинне пояснення злочинності [6, с. 6-7].

Враховуючи результати сучасних генетичних наукових досліджень гіпотезу домінування соціального фактору в механізмі злочинної поведінки можна вважати однобоким підходом у вивченні детермінації злочинності. Так, практичні дослідження Ді Лалла і Гаттесман (DiLalla & Gottesman, 1991) на основі методу прийомних дітей, агресивність яких оцінювалася з урахуванням поведінки прийомних та біологічних батьків, підтвердили комбінованість впливу соціального та біологічного факторів на девіантну поведінку дітей [7, с. 43-44], що спростовує перевагу суто соціологічних чи біологічних підходів у вивченні детермінації злочинності.

Отже, дослідження кримінологічної характеристики осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, доцільно здійснювати через призму соціально-біологічної природи особи. Саме тому, в особі, засудженій до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, необхідно вбачати біологічного індивіда з конкретної соціальної групи, як носія прав і обов'язків, правової свідомості та правової культури і моральності. Це вимагає глибокого дослідження психічного складу особистості і на цій основі аргументування ефективного застосування виправно-виховних заходів. Такий підхід має бути домінуючим, бо він враховує не лише досягнення кримінологічної науки, а й таких наук як біологія, психологія, соціологія, педагогіка та ін.

Література:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К. : Ін Юре, 2007. 424 с.
2. Багнюк А. Концепція людини: підходи і тлумачення // Місце і роль Волині та Галичини в соціально-економічних, політичних і культурних процесах України. Кременець : Малий видавничий дім, 2006. С. 95–104.
3. Введение в философию : учебник для вузов : в 2 ч. / [под общ. ред. Фролова И. Т., Араб-Оглы Э. А., Арефьева Г. С. и др.]. М. : Политиздат, 1989. Ч. 2. 639 с.
4. Ферри Э. Преступление и преступники в науке и в жизни : [перев. с итал.]. Одесса, Тип. Н. Лейненберг, 1890. 56 с.
5. Проблема преступности / [редкол. и предисл. Я. С. Разанова]. К. : Госуд. изд.-во Украины, 1924. Сб. 2 : Ферри, Кунов, Каутский и др. 1924. 266 с.
6. Лист фон Ф. Преступление, как социально-патологическое явление: [перев. с нем.]. СПб. : Тип. А. В. Орлова, 1903. 26 с.
7. Крэйхи Б. Социальная психология агрессии : [пер. с англ. А. Лисицына]. СПб. : Питер, 2003. 336 с.

ОСОБА, ЗАСУДЖЕНА ДО ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Ткачук В. Є.

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри суспільно-правових дисциплін

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

При вивченні причин злочинності основною предметною категорією кримінологічних досліджень стає особа злочинця, без розуміння природи якої неможливо дослідити детермінанти вчинення нею злочинів та розробити методи боротьби з цим явищем, що зумовлює увагу науковців до самої природи людини, в тому числі і до особи злочинця. Певні підходи до вивчення даної проблематики знаходимо у працях І. Г. Богатирьова, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Колба, О. М. Костенка, та ін.

Враховуючи те, що кримінологічний аналіз включає в себе як і індивідуальні, так і соціальні характеристики механізму злочинної поведінки особи, при дослідженні механізму протиправної поведінки даної категорії осіб варто використати концепцію структури особи злочинця, розроблену А. П. Закалюком, яка складається з таких блоків: 1) соціалізації особистості; 2) соціального статусу; 3) безпосередніх ознак спрямованості особистості; 4) демографічних ознак; 5) психофізіологічних особливостей; 6) фізичного, 7) психічного стану здоров'я та індивідуальних психологічних рис [1, с. 257-258]. Згідно цієї концепції, при дослідженні особистості злочинця, звертається увага на соціальні та біосоціальні характеристики.

Проте філософські джерела говорять і про третій елемент формування особистості – духовність, яка є теж притаманною особам, що вчиняли злочини. Адже саме духовне начало підносить людину до рівня особистості, для якої основними характеристиками є усвідомлене сприйняття світу, котре завершується формуванням системи знань та цілеспрямованої творчої діяльності, що зорієнтована на пристосування предметів і явищ світу до потреб людини [2, с. 99]. Беручи до уваги духовність особистості, кримінологічне дослідження осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, доцільно проектувати у біопсихологічному, соціальному та духовному форматах. При цьому вихідні позиції дослідження даної категорії осіб слід будувати з урахуванням поняття „людина», в основі якого у філософській площині лежать два світи – світ суспільства та світ органічної природи, тобто дві

різні людські сутності: тваринна (біологічна) і політична (соціальна) [3, с. 239].

Визнання цих двох сутностей вже давно породило наукову проблему, а саме: яка з них є домінуючою у формуванні здібностей, відчуттів, поведінки, дій людини та яким чином здійснюється взаємозв'язок біологічного і соціального в людині. Серед вчених-кримінологів немає одностайності щодо визнання однієї з цих сутностей домінуючою. Так, Р. Гарофало, В. П. Ємельянов, А. Ф. Зелінський, Ч. Ламброзо, І. С. Ной, Е. Феррі, З. Фрейд та ін. віддавали перевагу біологічній сутності, вважаючи, що психологічні властивості особистості закладені в природі людини, а тому причини злочинів виводили з її біологічних та біопсихологічних властивостей.

Протилежної думки дотримувалися Ю. М. Антонян, О. О. Герцензон, І. І. Карпець, В. М. Кудрявцев, О. О. Піонтковський, А. Прінс та ін., на думку яких у поведінці людини немає нічого вродженого, а кожна її дія є результатом впливу зовнішнього фактора.

Вперше на недопустимості відокремленого розгляду біологічних та соціальних факторів у формуванні причинності злочинної поведінки наголосив Е. Феррі. Він стверджував, що причини злочину криються у фізичному і моральному світі людини та соціальному середовищі, а тому застерігав щодо безплідності наукових пошуків у сфері вирішення проблеми злочинності без урахування цих двох факторів [4, с. 25]. Актуальною є думка Е. Феррі про соціальні умови як недостатні для того, щоб із кожного нужденного зробити злодія чи вбивцю, бо злочин має також біологічне походження [5, с. 25]. Франц фон Лист стверджував, що біологічний та соціологічний погляди на природу злочинної поведінки людини не тільки не перебувають у суперечності один з одним, а навпаки, взаємодоповнюються і лише у поєднанні дають причинне пояснення злочинності [6, с. 6-7].

Враховуючи результати сучасних генетичних наукових досліджень гіпотезу домінування соціального фактору в механізмі злочинної поведінки можна вважати однобоким підходом у вивченні детермінації злочинності. Так, практичні дослідження Ді Лалла і Гаттесман (DiLalla & Gottesman, 1991) на основі методу прийомних дітей, агресивність яких оцінювалася з урахуванням поведінки прийомних та біологічних батьків, підтвердили комбінованість впливу соціального та біологічного факторів на девіантну поведінку дітей [7, с. 43-44], що спростовує перевагу суто соціологічних чи біологічних підходів у вивченні детермінації злочинності.

Отже, дослідження кримінологічної характеристики осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, доцільно здійснювати через призму соціально-біологічної природи особи. Саме тому, в особі, засудженій до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, необхідно вбачати біологічного індивіда з конкретної соціальної групи, як носія прав і обов'язків, правової свідомості та правової культури і моральності.

Це вимагає глибокого дослідження психічного складу особистості і на цій основі аргументування ефективного застосування виправно-виховних заходів. Такий підхід має бути домінуючим, бо він враховує не лише досягнення кримінологічної науки, а й таких наук як біологія, психологія, соціологія, педагогіка та ін.

Література:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К. : Ін Юре, 2007. 424 с.
2. Багнюк А. Концепція людини: підходи і тлумачення // Місце і роль Волині та Галичини в соціально-економічних, політичних і культурних процесах України. Кременець : Малий видавничий дім, 2006. С. 95–104.
3. Введение в философию : учебник для вузов : в 2 ч. / [под общ. ред. Фролова И. Т., Араб-Оглы Э. А., Арефьева Г. С. и др.]. М. : Политиздат, 1989. Ч. 2. 639 с.
4. Ферри Э. Преступление и преступники в науке и в жизни : [перев. с итал.]. Одесса, Тип. Н. Лейненберг, 1890. 56 с.
5. Проблема преступности / [редкол. и предисл. Я. С. Разанова]. К. : Госуд. изд.-во Украины, 1924. Сб. 2 : Ферри, Кунов, Каутский и др. 1924. 266 с.
6. Лист фон Ф. Преступление, как социально-патологическое явление: [перев. с нем.]. СПб. : Тип. А. В. Орлова, 1903. 26 с.
7. Крэйхи Б. Социальная психология агрессии : [пер. с англ. А. Лисицына]. СПб. : Питер, 2003. 336 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ

Торбас О. О.

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

В ст. 32 КПК України законодавець надає досить чітке формулювання правила, відповідно до якого має визначатися територіальна підсудність у кримінальному провадженні. Так, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне

правопорушення. У разі якщо було вчинено кілька кримінальних правопорушень, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення, а якщо вони були однаковими за тяжкістю, – суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення. Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

Власне, таке формулювання повинно виключати будь-яке хибне тлумачення вказаних положень. В той же час більш прискіпливий аналіз вказує як на недоліки як нормативного регулювання, так і практичної реалізації.

Так, необхідно звернути увагу на формулювання, яке пропонується законодавцем: «у межах територіальної юрисдикції якого *вчинено* кримінальне правопорушення». В даному випадку використовується стверджувальне формулювання, тобто на момент визначення підсудності вже достеменно відомо, що кримінальне правопорушення було вчинене, що суперечить принципу презумпції невинуватості. При цьому сама підсудність визначається на підставі обвинувального акта, і в частині формулювання вимог до обвинувального акта законодавець застосовує інший підхід. Так, згідно з п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України, в обвинувальному акті надається виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор *вважає* встановленими. Таким чином в обвинувальному акті прокурор не може використовувати стверджувальні формулювання по відношенню до факту вчиненого кримінального правопорушення та обставин такого правопорушення, а повинен надавати лише ті відомості, які він вважає встановленими, але які ще потребують доказування під час судового розгляду. З урахуванням того, що саме на підставі цих відомостей прокурор буде визначати підсудність, було б доцільним використати аналогічне формулювання і в ст. 32 КПК України, яке б не суперечило принципу презумпції невинуватості. Однак такий недолік є суто нормативним та не є підставою для повернення обвинувального акту прокурору для усунення недоліків. Проте власне вказівка (або відсутність вказівки) місця вчинення кримінального правопорушення такою підставою може бути.

Так, досить часто на практиці зустрічаються випадки, коли місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо. Це може бути пов'язано або зі специфікою кримінального правопорушення (наприклад, вчинення шахрайських дій) або з триваючим досудовим розслідуванням в іншому провадженні. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України, подія кримінального правопорушення (тобто час, місце, спосіб та інші обставини) включається в предмет доказування, а тому всі обставини події мають бути встановлені в кожному кримінальному

провадженні. При цьому у вже згаданій вище ст. 32 КПК України законодавець дозволяє проведення судового розгляду в тих випадках, коли встановити місце вчинення кримінального правопорушення неможливо.

Однак слід розмежовувати неможливість встановлення місця вчинення кримінального правопорушення та відсутність вказівки на місце вчинення кримінального правопорушення, що може бути оцінено судом як суттєвий недолік обвинувального акта, який необхідно повернути прокурору. «Так, в обвинувальному акті не вказано всіх відомостей, які передбачені ст. 291 КПК України, зокрема не вказано місце вчинення кримінального правопорушення, що позбавляє суд можливості визначити підсудність даного кримінального провадження. За таких обставин суд позбавлений можливості визначити підсудність даного кримінального провадження, а відтак даний обвинувальний акт підлягає поверненню прокурору для повного викладення фактичних обставин кримінального правопорушення та чіткого визначення місця вчинення кримінального правопорушення та подальшого визначення територіальної підсудності даного кримінального провадження» [1]. Логіка такого судового рішення є цілком обґрунтованою: прокурор повинен вказати у самому обвинувальному акті, що місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, у зв'язку з чим територіальна підсудність має визначитися за місцем закінчення досудового розслідування. Якщо ж місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, але прокурор про це не вказав, то відсутність таких відомостей має розцінюватись судом як суттєвий недолік обвинувального акта, який має бути усунений прокурором.

В даному випадку головне для суду штучно не розширювати предмет судової оцінки та не надавати аналіз події кримінального правопорушення, що має бути предметом судового розгляду. Наприклад, в ухвалі Ленінського районного суду м. Миколаєва зазначено, що «обвинувальний акт, не відповідає вимогам ст. 291 КПК України, оскільки не містить визначених відомостей щодо місця вчинення кримінального правопорушення, оскільки місцем вчинення обвинуваченим дій з привласнення майна ФОП «Засядівко», зазначено с. Іванівка, Врадіївського району Миколаївської області, а місцем знаходження ФОП «Засядівко», грошовими коштами якого заволоділи, зазначено АДРЕСА_1, що не дає можливості визначитися з підсудністю кримінального провадження і викликає обґрунтовані сумніви у можливості розгляду кримінального провадження саме Ленінським районним судом м. Миколаєва, а так і дає підстави для повернення обвинувального акту прокурору для виконання вимог ст. 291 КПК України» [2]. В даному випадку суд під час підготовчого провадження почав здійснювати розгляд кримінального провадження по суті, ставлячи під сумнів місце вчинення кримінального

правопорушення. Таких підхід не можна вважати правильним, адже такі питання мають вирішуватися виключно під час судового розгляду, а завданням стадії підготовчого судового провадження є лише перевірка обвинувального акта на його відповідність ст. 291 КПК України.\

Література:

1. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києві від 10.09.2020, справа № 761/9401/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91865187>(дата звернення: 11.10.2021).
2. Ухвала Ленінського районного суду м. Миколаєва від 23.04.2018, справа № 489/1307/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73553517> (дата звернення: 11.10.2021).

РЕФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ КІЛЬКІСНОГО СКЛАДУ СУДДІВ ТА НАУКОВО-КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РАДИ ПРИ КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

Чуб Ю. С.

*студентка 1-го курсу бакалаврату
факультету права та підприємництва*

ТОВ «Харківський університет»

*Науковий керівник: **Крайник Г. С.***

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та
адміністративного права*

ТОВ «Харківський університет»

м. Харків, Україна

Конституційне реформування – питання, яке вражає свою повнотою та змістом для дискусій протягом років. Конституційна модернізація можлива як у формі зміни конституційних нормативно-вербальних засад, так й у формі тлумачення конституційних норм, що призводить до підвищення уваги до діяльності Конституційного Суду України [1, с. 22]. Конституційний Суд України (далі – КСУ) – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, який з 1996 року, тобто початку свого існування, включає в свої обов'язки забезпечення верховенства

Конституції України, здійснення її офіційного тлумачення тощо та діє відповідно до регламенту [2].

Робити висновки, видавати розпорядження, приймати рішення, постанови та ухвали надано компетентним фахівцям КСУ, що діє у складі *18 суддів*, які перебувають на місцях призначення 9 років без права бути призначеним повторно [3]. Серед них один є головуючим, і ще один – суддею-доповідачем. Доцільною є висвітлена в роботі Гергелійника В.О. думка щодо важливості встановлення мінімальної кількості суддів КСУ з наявністю наукового ступеня у галузі юридичних наук. Тобто як мінімум, з 18 суддів – 12 повинні мати науковий ступінь кандидата чи доктора юридичних наук [4, с. 74-75]. На відміну від Савенка М.Д., який не поділяє позицію Гергелійника В.О. [5, с. 98], я підтримую цей погляд, з уточненням щодо кількості – 10 (кількість суддів КСУ, що я пропоную), оскільки така вимога, викликана специфікою здійснюваних функцій, дійсно є необхідною.

Важливо зауважити саме на визначеній кількості призначених суддів, адже дивлячись на інші європейські країни, можна помітити деякі розмежування. Так, у Федеративній Республіці Німеччина (далі – ФРН) Федеральний Конституційний Суд складається з двох сенатів по 8 суддів, які призначаються по половині до кожного Бундесратом та Бундестагом. Тобто всього до складу суду входять *16 суддів*, термін повноважень яких складає 12 років без права переобрання. У Республіці Польща органом, що здійснює конституційне правосуддя, є Конституційний трибунал Республіки Польща, склад якого призначається Сеймом у кількості *15 суддів* зі строком бути уповноваженим на цій посаді 9 років без права переобрання. До складу Конституційного суду Литви з-поміж кандидатів, представлених Президентом Республіки, Спікером Сейму та Головою Верховного Суду, Сеймом призначаються *9 суддів* з терміном повноважень на 9 років. Більш того, кожні три роки склад суду оновлюється на третину [6]. Також слід зазначити про Королівство Іспанія, Конституційний Суд якого складається з *12 суддів*, призначених Королем на 9 років з оновленням третини кожних три роки [7], Словацьку Республіку, в якій Президент за пропозицією Національної ради Словацької Республіки призначає *13 суддів* Конституційного Суду строком на 12 років [8], Чеську Республіку, де *15 суддів* Конституційного Суду призначаються на 10 років Президентом Республіки за згодою Сенату [9] та Російську Федерацію, в якій *11 суддів* Конституційного Суду необмежені певним терміном своїх повноважень, призначаються на посаду Радою Федерації за поданням Президента Російської Федерації [10].

Термін повноважень є доволі тривалим, втім як і в Україні. На цьому питанні наголошував Савенко М.Д., який вважає, що судді повинні призначатися лише на один дев'ятирічний термін з ротацією однієї

третини через кожні три роки для забезпечення стабільної роботи Суду [4, с. 155]. З такою позицією важко погодитись, оскільки риторичним залишається питання чи дійсно така практика призведе до стабільної, системної та злагодженої роботи всього КСУ? На моє переконавання – навряд чи. Щодо кількості складу – різниці є, до того ж суттєва, якщо порівнювати нашу країну з Литвою. Не зрозуміло чому саме кількості у 18 суддів складу КСУ стала визначальною та не розглядається питання щодо її зміни, адже в більшості питань Україна орієнтується на іноземні країни та намагається впроваджувати не тільки свій досвід. Тому, на мою думку, необхідно розглянути питання щодо перегляду кількості складу суддів КСУ, а саме її зменшення до 10 суддів. Очевидно, що найближчою перспективою є істотна економія державних коштів на виплаті заробітної плати суддям в невеличких розмірах. Згідно Декларації про доходи Головатого С.П. – одного із діючих суддів КСУ – станом на вересень 2020 р. його дохід становив 216769 грн на місяць [11]. Якщо припустити, що заробітні плати у всіх суддів однакові, то за рік із Державного бюджету на виплати 18 суддям КСУ виділяється 46822104 грн, не враховуючи доплату до цієї суми, на яку впливають стаж роботи, науковий ступінь, перебування на адміністративній посаді в суді, робота, що передбачає доступ до державної таємниці тощо. На утриманні 10, замість 18 суддів КСУ, держава зекономить як мінімум 20 млн грн щороку з перспективою збільшення цієї суми. Другий критерій, за яким аргументую свою думку – чисельність населення. Згідно вище розглянутих держав, кількість населення станом на листопад 2021 року становить: у Російській Федерації – 146748590 осіб; у ФРН – 83149300 осіб; в Королівстві Іспанії нараховується 46934632 осіб; в Україні – 41732779 осіб; Республіці Польщі – 38313035 осіб; Чеській Республіці – 10652812 осіб; Словаччині – 5449176 осіб; Литві – 2790472 особи [12]. Приблизно такий порядок зберігається й при розгляді кількості суддів КС, окрім України, в якій порівняно з іншими країнами кількість складу суддів значно відрізняється. Третій критерій – кількість ухвал про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, зокрема в період з 01.01.2021 по 31.09.2021 р. всього постановлено 148 [13], що свідчить про змогу діяльності Суду у перспективі і в складі 10 членів. Виходячи з пропозиції зменшення кількості складу суддів КСУ, похідною є зміна ст. 10 Закону України «Про КСУ» [3] щодо повноважності Суду у кількості простій більшості.

Науково-консультативна рада КСУ існує з 2018 р., а нині діє у складі 82 членів та регламентується Положенням про Науково-консультативну раду Конституційного Суду України [14]. У самому положенні не зазначена максимальна кількість членів Ради, а тому – є необмеженою. Пропоную доповнити п. 5 Положення про Науково-консультативну раду КСУ, де вказати максимальну кількість членів – 40 осіб, і викласти у такій редакції: «Персональний склад Ради у кількості 40 осіб за поданням

Голови Суду затверджується постановою Суду». Відповідні зміни внести до ч. 1 ст. 30 Закону України «Про КСУ» [3], де виключити додаткових наукових консультантів, посади яких належать до посад патронатної служби, оскільки вже є Науково-консультативна рада КСУ, з числа якої один суддя матиме чотирих наукових консультантів. Тобто вважаю за доцільне впровадити досвід ФРН, де кожний суддя КС має 4 наукових співробітників [15], на відміну від Російської Федерації [16], Королівства Іспанія [17], Республіки Польща [18], Чеської Республіки [19], Словацької Республіки [20] та Литви [21], де Науково-консультативні ради при КС відсутні.

На сьогоднішній день, в п. 23 Положення згідно з яким статус члена Ради припиняється у разі подання ним особистої заяви або за рішенням Суду [14], не враховано по-перше, смерть особи. І хоча на перший погляд є очевидним те, що у зв'язку зі смертю будь-які повноваження особи припиняються, однак все ж не взято до уваги і юридично не закріплено. По-друге, бути членом Науково-консультативної ради КСУ – мати безпосереднє відношення до органу, що підтримує порядок у сфері конституційної юрисдикції. Тому вчинення кримінального правопорушення, тим більше умисного, не тільки викликає недовіру, а й ставить під сумнів всю діяльність цієї особи. На підставі цього вважаю за доцільне додати в п. 23 положення про Науково-консультативну раду КСУ ще два критерії (смерть особи та вчинення умисного кримінального правопорушення) щодо припинення статусу її члена.

Виходячи з вищевикладеного вважаю за доцільне: 1) зменшити кількість складу суддів КСУ до 10 (внести зміни в ст. 9 Закону України «Про КСУ», ст. 148 Конституції України), що дасть змогу заощадити Державний бюджет України, внаслідок зменшення виплат заробітної плати та 2) встановити максимум у кількості 40 членів Науково-консультативної ради КСУ (доповнити п. 5 положення про Науково-консультативну раду КСУ, а також ст. 41 Закону України «Про КСУ»); 3) доповнити п. 23 Положення про Науково-консультативну раду КСУ щодо припинення статусу члена Ради, і викласти в такій редакції: «статус члена Ради припиняється у разі подання ним особистої заяви, за рішенням Суду, набранням законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення умисного кримінального правопорушення або у зв'язку зі смертю»; 4) визначити, що вказані зміни набирають чинності: з моменту припинення повноважень вісьмома судьями КСУ (зазначені пропозиції 1-2) та з моменту офіційного оприлюднення змін.

Література:

1. Орзіх М.П. Конституційна модернізація та реформування в Україні. *Наукові праці НУ ОЮА*. Т. 9. 2010. С. 21–31.
2. Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/reglament_2.pdf.

3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-19>.
4. Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2000. 203 с.
5. Савенко М.Д. Правовий статус Конституційного Суду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2001. 189 с.
6. Порядок призначення суддів конституційних судів ФРН, Литви та Польщі. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29245.pdf>.
7. Конституція Королівства Іспанія від 29 грудня 1978 р. URL: <https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/detalleconstitucioncompleta/index.html#t9>.
8. Конституція Словацької Республіки від 1 вересня 1992 р. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>.
9. Конституція Чеської Республіки від 16 грудня 1992 р. URL: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.
10. Про Конституційний Суд Російської Федерації: Федеральний конституційний закон від 21 липня 1994 р. № 1-ФКЗ. URL: <http://www.ksrf.ru/ru/Info/LegalBases/FCL/Pages/default.aspx>.
11. Декларація про доходи судді Конституційного Суду України С.П. Головатого. URL: https://declarations.com.ua/declaration/nacr_2e7c2325-488b-45d8-8d5e-4c277231ea18.
12. Чисельність населення країн. URL: <https://population-hub.com/ua/population-of-earth.html>.
13. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/>.
14. Положення про Науково-консультативну раду Конституційного Суду України від 3 грудня 2018 року № 38-п/2018. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/polozhennya-pro-naukovo-konsultatyvnu-radu-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny>.
15. Офіційний сайт Конституційного Суду Федеративної Республіки Німеччина. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Homepage/homepage_node.html.
16. Офіційний сайт Конституційного Суду Російської Федерації. URL: <http://www.ksrf.ru/ru/Pages/default.aspx>.
17. Офіційний сайт Конституційного Суду Королівства Іспанія. URL: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/Paginas/default.aspx>.
18. Офіційний сайт Конституційного Трибуналу Республіки Польща. URL: <https://trybunal.gov.pl/>.
19. Офіційний сайт Конституційного Суду Чеської Республіки. URL: <https://www.usoud.cz/>.

20. Офіційний сайт Конституційного Суду Словачької Республіки.
URL: <https://www.ustavnysud.sk/aktualne-informacie>.
21. Офіційний сайт Конституційного Суду Литви.
URL: <https://www.lrkt.lt/lt>.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Шевчук Л. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Волинського національного університету імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Правовою основою для формування незалежною Україною євроінтеграційного вектору її розвитку стали положення Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990, у якій було проголошено, що «Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, ... безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [1]. В подальшому прийнята вітчизняна нормативно-правова база однозначно засвідчила обрання державою курсу на європейську інтеграцію як стратегічну мету її розвитку. Серед ключових документів, у яких фіксувався європейський вибір України, слід назвати такі: постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 «Про основні напрями зовнішньої політики України» [2]; Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11.06.1998 № 615/98 [3]; Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 [4]; Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [5]; постанова Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» від 13.03.2014 № 874-VII [6] та ін. Нині ж підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотність європейського курсу України [7] задекларовані в преамбулі Конституції України – Основного Закону держави.

Знаковою подією в напрямі активізації євроінтеграційних прагнень нашої країни, спільного ефективного економічного співробітництва стало підписання 21.03.2014 політичної та 27.06.2014 економічної частин Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським

Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [8] (далі – Угода про асоціацію), розділ IV якої безпосередньо регламентує торгівлю та питання, пов'язані з нею.

Статистичні дані засвідчують, що Європейський Союз є головним торговельним партнером України: за результатами 2020 року питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 40,7 % від загального обсягу торгівлі держави [9]. Однак новий рівень регулювання зовнішньоторговельних відносин з ЄС зумовив необхідність усвідомлення не тільки перспектив та переваг, але й можливих ризиків у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах євроінтеграції.

Серед переваг, які може отримати Україна від зони вільної торгівлі та інтеграції з ЄС, фахівці називають: входження в єдиний зовнішній ринок ЄС; постійне зростання експорту товарів і послуг, набуття статусу основного торговельного партнера для багатьох галузей ЄС, одного з лідерів постачання продовольства до ЄС; наявність тенденції до збільшення європейського експорту, що свідчить про залежність експорту від процесів глобальної інтеграції; додаткові торговельні преференції від ЄС для України (квоти на експорт без сплати мита); стійкість політичної системи, гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС, реорганізація неефективного судового законодавства; розвиток середнього та малого бізнесу; підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, впровадження стандартів ЄС на вітчизняних підприємствах; отримання підприємством під час участі на світовому ринку знань та досвіду, які сприяють підвищенню ефективності його діяльності, що приводить до зменшення залежності від умов на внутрішньому ринку [10, с. 12]; підвищення здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що сприятиме розширенню об'ємів експорту та імпорту й впливатиме на зростання ВВП і благоустрій країни [11, с. 119].

Крім низки позитивних наслідків, здійснення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах євроінтеграції може супроводжуватися й певними ризиками та проблемами. До останніх, зокрема, відносять такі: відсутність чітко визначеної зовнішньоторгової державної політики та неефективна організація здійснення ЗЕД на вітчизняних підприємствах, слабкі канали збуту продукції, недостатність досвіду роботи на зовнішніх ринках, що призводить до низького рівня ЗЕД українських суб'єктів господарювання; недостатньо розвинута система міжнародних банківських розрахунків (виявляється в тому, що ускладнюються різноманітні валютні потоки вітчизняних учасників світового ринку, а також збільшується рівень валютних та кредитних ризиків) [10, с. 13]; недовгострокові плани країни у сфері ЗЕД, причинами яких є незадовільний рівень конкурентоспроможності, імідж компаній в ролі міжнародних

партнерів на світовому ринку, низька якість продукції, що не задовольняє вимоги Європи, застаріле обладнання та технології, хаотичний процес виробництва [11, с. 119] та деякі інші.

Таким чином, попри потенційні переваги, які випливають з положень Угоди про асоціацію, а також постійне зростання торгівлі товарами і послугами нашої держави з ЄС, дійсно ефективна зовнішньоекономічна діяльність України потребує прийняття вітчизняними органами влади низки політичних, правових та економічних рішень у цій сфері з метою реалізації наявного потенціалу країни, підвищення конкурентоспроможності національних виробників, створення належних умов для здійснення експортно-імпортних операцій і виходу українських суб'єктів ЗЕД на європейські та світові ринки як рівноправних і потужних партнерів.

Література:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
2. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
3. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11.06.1998 № 615/98 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
4. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 21.11.2021).
6. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі: Постанова Верховної Ради України від 13.03.2014 № 874-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2021).
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

- державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 21.11.2021).
9. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2020 році. Офіційний вебсайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2d47dab0-2594-4372-836c-2b636928f34a&title=BiuletенPotоchnоgоStanuTоrgоvеlnіkhVіdnоsіnMіzhUkrаіnоіuTаs> (дата звернення: 21.11.2021).
10. Манаєнко І. М., Просяник І. В. Особливості зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 18. Ч. 3. С. 11–15. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_3_2018ua/4.pdf (дата звернення: 21.11.2021).
11. Жигалкевич Ж. М., Станіславський О. В. Особливості зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. № 16. С. 116–123. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/181688> дата звернення: 21.11.2021).

**РОЗМЕЖУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ І АДМІНІСТРАТИВНОЇ
ЮРИСДИКЦІЙ ПРИ ВИРІШЕННІ СПОРІВ
ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ПРАЦІВНИКОМ ШКОДИ,
ЗАПОДІЯНОЇ ПІДПРИЄМСТВУ, УСТАНОВІ,
ОРГАНІЗАЦІЇ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ПОКЛАДЕНИХ
НА НЬОГО ТРУДОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ**

Якимчук О. О.

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін Рівненського
інституту Київського університету права НАН України
м. Рівне, Україна*

Ст. 130 Кодексу законів про працю України (надалі – КЗпП України) [2] встановлено загальні підстави і умови матеріальної відповідальності працівників. Зокрема, працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків.

При покладенні матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівників гарантуються шляхом встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заподіяна підприємству, установі, організації винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Ця відповідальність, як правило, обмежується певною частиною заробітку працівника і не повинна перевищувати повного розміру заподіяної шкоди, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Відповідно п. 5 ч. 1 ст. 134 КЗпП України [2] працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадках, коли шкоди завдано недостатчею.

На практиці виникають проблеми з визначенням юрисдикції суду, до якого необхідно звертатися за захистом порушеного права і інтересу роботодавця.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України) суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (надалі – КАС України) [1] завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Відповідно до висновків, викладених у постанові Великої Палати Верховного Суду від 05 грудня 2018 року у справі № 818/1688/16, визначено, що з метою встановлення чіткого критерію визначення юрисдикції спорів щодо відшкодування шкоди/стягнення збитків, завданих особою, яка перебуває або перебувала на посадах, віднесених до державної або публічної служби, за позовом суб'єкта владних повноважень, Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків, викладених у постановках від 10 квітня 2018 року у справі № 533/934/15-ц, від 20 червня 2018 року у справі № 815/5027/15, від 03 жовтня 2018 року у справі № 755/2258/17, виходячи з наступного.

«У випадку зобов'язання особи, яка перебуває на посаді державної/публічної служби, відшкодувати шкоду або збитки, завдані внаслідок виконання нею службових/посадових обов'язків, перед судом обов'язково постає питання не лише встановлення обсягу завданої шкоди/збитків, а й оцінки правомірності дій такої особи.

Водночас у рамках цивільного процесу суд не може досліджувати та встановлювати правомірність дій, рішень чи бездіяльності службовця або посадовця, оскільки така можливість передбачена лише в адміністративному процесі в силу приписів статті 19 КАС, якою охоплюється питання прийняття на публічну службу, її проходження та звільнення.

Вказані спори підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства як такі, що пов'язані з питаннями реалізації правового статусу особи, яка перебуває на посаді публічної служби, від моменту її прийняття на посаду і до звільнення з публічної служби, зокрема, й питаннями відповідальності за рішення, дії чи бездіяльність на відповідній посаді, що призвели до завдання шкоди/збитків, навіть якщо притягнення її до відповідальності шляхом подання відповідного позову про стягнення такої шкоди/збитків відбувається після її звільнення з державної служби» [4].

Водночас, пп. 20-25 постанови Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі № 1340/3580/18 визначено наступне:

«20. Пунктом 1 частини першої статті 19 КАС України визначено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження.

21. Отже, до компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб з органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їхньою посадовою або службовою особою, предметом яких є перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності цих органів (осіб), прийнятих або вчинених ними при здійсненні владних управлінських функцій, крім спорів, для яких законом встановлений інший порядок судового вирішення.

22. Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції.

23. Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

24. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється

юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

25. Разом з тим приватноправові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового інтересу учасника. Спір має приватно-правовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, як правило майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть якщо до порушення приватного права чи інтересу призвели управлінські дії суб'єктів владних повноважень» [5].

Відтак, при визначенні юрисдикції суду у справах про відшкодування завданої шкоди, завданих внаслідок виконання працівником службових / посадових обов'язків, необхідно враховувати факт перебування (відсутності перебування) працівника на відповідній посаді суб'єкта владних повноважень та характер спірних відносин.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 грудня 2018 року у справі № 818/1688/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78750846>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі № 1340/3580/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88138167>

НАПРЯМ 2. ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗМІ» ТА «МЕДІА»

Боровик Л. А.

*кандидат педагогічних наук, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, доцент кафедри теорії та методики журналістської творчості Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Відомо, що ЗМІ формують думку аудиторії про будь-яке явище та його наслідки, надають можливості перетворити маленький конфлікт на велике протистояння або, навпаки, – швидко нівелювати серйозну проблему. Саме від ставлення ЗМІ до події, їхньої упередженості та заангажованості значною мірою залежить перебіг самого конфлікту. Тому вивчення ролі ЗМІ під час конфліктів набуває дедалі більшої актуальності.

Науковці використовують різні трактування поняття «ЗМІ».

У комунікації, медіа (англ. media – засоби, способи) – це канали та інструменти; їх використовують, щоб зберігати, передавати й подавати інформацію або дані. Медіа часто згадувано як синонім до мас-медіа або новинних медіа, але в ширшому користуванні вони означають єдине середовище; його використовують, щоб передавати будь-які дані в яких-будь цілях [1-3].

Потребу розуміти, що є медіа, зумовлено їхньою значною роллю в сучаснім світі інтенсивних інформаційних відносин. До 1960-х рр. монополія у вивченні ЗМІ належала американській науці. Однак з часом ця проблематика зайняла важливе місце в роботах вчених Західної Європи на основі американських розробок, але з використанням західноєвропейської наукової традиції та особливостей медіаринку Європи. Так, вперше потребою вивчати медіа зацікавився канадський учений М. Маклуену своїй науковій праці «Розуміння медіа»: зовнішні розширення людини» у 1964 [4]. Результатом його праць щодо вивчення медіа стала книжка «Закони медіа», де ЗМІ розглянуто не лише як засоби та канали передачі інформації, а в значно ширшому значенні – як посередник між людиною – суб'єктом і певним об'єктом сприйняття або іншої діяльності.

Під поняттям «мас-медіа» розуміють масові засоби інформаційних зав'язків, історично пов'язані з розвитком культури й соціально-політичних відносин в умовах ринкового виробництва. Завдяки цим умовам виникли об'єктивні передумови для перетворення інформації в продукт купівлі-продажу у форматі товару (в тому числі «політичного товару»), наділеного трьома основними функціями: розважальною, інформаційною та просвітницькою [5, с. 197].

Цікавим є підхід до поняття «медіа» В. Савчука. Він зазначає основну відмінність ЗМІ від медіа, зокрема: «Засоби комунікації – поза нами, а медіа – всередині нас» [6, с. 32].

Коли медіа виступає посередником у відносинах людини і світу, «медіа і є та реальність, у якій людина себе мислить і знаходить, медіа вже несуть у собі свою істину самі» [7, с. 7].

Таким чином, можна констатувати, що у широкому розумінні медіа – це середовище, яке опосередковує взаємовідносини та взаєморозуміння людини і світу, її існування, а також взаємовідносини між індивідами. Ми схиляємось до думки В. Савчука щодо розуміння медіа як універсальної форми посередництва, яка завжди впливає на ставлення аудиторії до того, що вона сприймає – до заздалегідь виділеної, обробленої, переданої і представленої реальності. Виходячи із зазначеного, доводимо незаперечний факт, засоби масової інформації відіграють важливу роль у сприйнятті аудиторією реальності, яку медіа безпосередньо визначають.

Література:

1. American Psychological Association (APA): media. (n.d.). Online Etymology Dictionary. URL: Dictionary.com website: <http://dictionary.reference.com/browse/media> (Date of application: 13.09.2021).
2. Chicago Manual Style (CMS): media. Dictionary.com. Online Etymology Dictionary. Douglas Harper, Historian. URL: <http://dictionary.reference.com/browse/media> (Date of application: 13.09.2021).
3. Modern Language Association (MLA): «media.» Online Etymology Dictionary. Douglas Harper, Historian. URL: Dictionary.com <http://dictionary.reference.com/browse/media> (Date of application: 13.09.2021).
4. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: внешние расширения человека. Перевод с английского: Николаев В. Г. Москва, Центр гуманитарных технологий. 2003. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3528> (Дата звернення: 03.10.2021).

5. Землянова Л.М. Коммуникативистика и средства информации: Англо-русский толковый словарь концепций и терминов. Москва, 2004. 416 с.
6. Алексеева А.О. Новые интерактивные медиа в контексте теорий информационного общества: дис.... канд. филол.наук: 10.01.10. Москва, 2006. URL: <http://www.dissercat.com/content/novye-interaktivnye-media-vkontekste-teorii-informatsionnogo-obshchestva>. (Дата звернення: 03.10.2021).
7. Конев В. А. Медиареальность и реальность медиа. Вестн. Самар. гуманит. акад. Сер. : Философия. Филология. 2009. № 2 (6). С. 3–10.

ОСНОВНІ СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСМЕДІЙНОГО СТОРІТЕЛІНГУ

Візерська А. О.

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Термін «трансмедійний сторітелінг» у 2006 році ввів у використання Генрі Дженкінс у своїй книзі [1] *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. Це явище він описував як мистецтво створення світу. Для того, щоб у повній мірі пізнати будь-який вигаданий світ, споживачі повинні брати на себе роль мисливців та збирачів, ганяючись за частинками історії по медіа каналам, порівнюючи замітки один з одним через обговорення онлайн, а також об'єднуючись для того, щоб переконатися, що кожний хто доклав свої частки часу та зусиль зміг піти з багатшим знанням про історію, ніж він мав спочатку.

Основною особливістю трансмедійного сторітелінгу можна назвати незалежність окремих частин однієї історії або всесвіту, що розташовані на різних носіях інформації. Глядач може натрапити на серіал, а потім зацікавившись, прочитати комікси, що розширять його знання певної франшизи. Але, з іншого боку, якщо він не буде ознайомлений з усіма доступними носіями історії, він не буде відчувати незавершеності та недовомовленості з боку франшизи.

Трансмедійний сторітелінг можна використовувати у різних сферах, де потребується викладення інформації, що зацікавить користувача, якщо дотримуватися основних концепцій Г. Дженкінса – медіа-наближення, культура участі та колективного розуму.

Варто зазначити, що трансмедійний сторітелінг часто плутають з крос-медійністю, але у цих двох поняттях принципово різних підхід до створення та розміщення інформації. Якщо кросмедійність про те,

щоб одну й ту саму інформацію пристосовувати для різних джерел, то трансмедійний сторітелінг принципово доповнює одну історію за допомогою різних носіїв, тим самим розширюючи її. Яскравим прикладом трансмедійного сторітелінгу можна назвати медіа-франшизу «Зоряних війн». Окрім дев'яти основних фільмів існує три «легенди Зоряних війн», що розширюють всесвіт франшизи, дев'ять анімаційних телесеріалів, один серіал, створено понад 700 офіційних романів та коміксів, чисельна довідкова література, арт-буки, документальні книги та фільми про створення Лукасом франшизи, а також комп'ютерні ігри, а також настільні рольові ігри, радіоопери. Медіа-франшиза використовує майже усі доступні аудіо-візуальні засоби для створення додаткового матеріалу для свого всесвіту [2].

Продюсерка Андреа Філліпс у книзі [3] «Довідник автора: створення мультимедійних історій» виділяє два підходи до трансмедіа: підхід Західного та Східного узбережжя США. Відповідно до цієї концепції, на Західному узбережжі прийнято працювати над великими трансмедійними франшизними проектами. Вони містяться історії, фрагменти сюжету яких поділяються між декількома платформами, наприклад, фільм, відеогра, графічна новела. У кожній частині є самодостатній нарратив, а разом вони становлять всесвіт історії. «Всесвіт Зоряних війн» або «Всесвіт Бетмена» – це сукупність усіх книг, коміксів, ігор і фільмів про світ, який є якоюсь паралельною або альтернативною реальністю, яка живе за своїми внутрішніми законами та в певній хронології.

Трансмедіа Східного узбережжя, на думку автора, більшою мірою орієнтовані на доступні інтернет-платформи та інтерактивність. Відповідні проекти виявляються ближче до незалежного, авторського та документального кіно, ніж до традицій кіно Голівуду. За аналогією з телевізійною практикою, особливості «східного» напрямку умовно продовжують традиції документалістики.

Трансмедіа відбивають суперечливий характер сучасної популярної культури: вони значною мірою створюються «низовою» активністю та ініціативою (власний контент глядачів/читачів/слухачів/ігравців), але, зрештою, служать формуванню почуття причетності до бренду. Соколова Н.А. вважає, що для успішного застосування трансмедійних технологій підходить не кожна тематична комбінація кількох форматів. Творці проекту не повинні забувати про просторі для гри та «додумуванню», «стратегічні лакуни» [4], які спеціально програмуються у проекті для того, щоб ці місця займали користувачі для подальшого довільного розвитку контенту.

Найчастіше трансмедійний сторітелінг використовують у сфері медіа-виробництва – наприклад, для промоції нового серіалу, фільму або книги. Однією з найпопулярніших форм промоції у недалекому минулому можна назвати ігри альтернативної реальності (Alternate Reality Games) – інтерактивне оповідання з ігровими елементами, що використовувало

в якості платформи реальний світ. Головним критерієм для подібних проєктів є максимальна реалістичність реквізитів (справжні мобільні телефони, діючі сайти, роздруковані постери, тощо) та незнання учасників, що це гра. Класичним прикладом є промоція фільму Стівена Спілберга 2001-го року «Штучний інтелект» – була створена гра під назвою «Звір», у якій брало участь біля 3 млн. учасників [5].

Також трансмедійний сторітелінг може використовуватися у музиці. Такими носіями інформації можуть ставати концептуальні альбоми виконавців, де їх ліричний герой проживає свою окрему від виконавця історію, у інколи вимисленому світі, що перетворюється на доповнюючи його візуальні елементи – обкладинки альбомів, кліпи, фільми та навіть концертні шоу. Прикладом може слугувати останній четвертий альбом групи My Chemical Romance «Danger Days: The True Lives of the Fabulous Killjoys», що концептуально доповнював комікс вокаліста Джерарда Вея. Було випущено два основні музичні кліпи та декілька промо роликів, у яких також розгорталися власні події, пов'язані з коміксом.

Таким чином, до визначення поняття трансмедійного сторітелінгу є достатньо різних підходів, які доповнюють один одного для максимального охоплення цього явища. Основними сферами застосування трансмедійного сторітелінгу можна назвати сфери виробництва розважального контенту: індустрії кіно, мультиплікації, ігор, музики, видавництва книг, тощо. Поєднання цих сфер та створення медіа-носіїв контенту, що будуть доповнювати один одного, сприяє стимулюванню зацікавленості аудиторії у франшизі.

Література:

1. Jenkins H. *Convergence Culture Where Old and New Media Collide* / Henry Jenkins. – New York and London: New York University Press, 2006. – 310 с.
2. Зорепедія, Зоряні Війни Вікі [Електронний ресурс] // Fandom – Режим доступу до ресурсу: https://starwars.fandom.com/uk/wiki/Зорепедія:Головна_сторінка.
3. Phillips, A. *A Creator's Guide to Transmedia Storytelling: How to Captivate and Engage Audiences Across Multiple Platforms Hardcover* – June 21, 2012, 288 p
4. Соколова, Н. Л. Трансмедиа и «интерпретативные сообщества» / Н. Л. Соколова // *Международный журнал исследований культуры*. – 2011. – № 3. – С. 16–21.
5. Wiese E. *Alternate reality game A Labyrinth offers a model for new media in a distanced age* [Електронний ресурс] / Ellen Wiese // *UChicagoArts*. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.uchicagoartsblog.art/archive/2020/5/27/alternate-reality-game-a-labyrinth>.

КОНВЕРГЕНЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

Горчикова А. О.

*старший викладач кафедри теорії
і методики журналістської творчості*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Гальмує вироблення конкретного розуміння терміну «конвергенції» наявність цілого ряду інших термінів, безпосередньо пов'язаних з цим процесом. Серед них такі поняття як: «інтеграція», «конвергентна журналістика», «мультимедіа» (а у вітчизняних авторів можна зустріти ще й «полімед»), «цифрова журналістика» та ін. Дуже часто ці терміни вживаються як тотожні, що ще більше ускладнює розуміння того, що ж таке процес конвергенції ЗМІ.

Нарешті, «плутанина при використанні терміну «медіаконвергенції» виникає через те, що люди, вживаючи його, кажуть, як мінімум про п'ять процесів: технологічну конвергенцію; економічну конвергенцію; соціальну конвергенцію; культурну конвергенцію; глобальну конвергенцію [1, с. 31].

Медіаорганізація має ієрархічну структуру, на чолі якої – корпорація-засновник, власник, який володіє контрольним пакетом акцій. У кожній компанії є своя організаційна структура, своя організація робочого процесу, свої прийоми. Можна виділити, як мінімум, п'ять різних визначень поняття «конвергенція», що описують різні процеси на різних рівнях медіакомпанії [2, с. 208].

1) Конвергенція власності. Процес конвергенції розуміється як процес концентрації власності, медіавласності в руках одного власника чи групи осіб.

2) Тактична конвергенція. Під тактичною конвергенцією розуміється співробітництво між ТВ-каналом і газетою, здійснюване в більшості випадків при різних власниках. Мета такої співпраці – стимулювання збуту. Інша сторона тактичної конвергенції – спроба запропонувати рекламодавцям нові можливості розміщення реклами – розміщення реклами на різних медіаплатформах.

3) Структурна конвергенція. Конвергенція власності і тактична конвергенція зовсім не обов'язково мають на увазі значні зміни в організаційній структурі чи зміни в організації роботи журналістів. Структурна конвергенція ж пов'язана з такими змінами. Наприклад,

в «Чикаго Трибюн» (Chicago Tribune) журналісти кабельного каналу Сі-ел-ті-ві (CLTV) працюють в безпосередній близькості з журналістами з газети. У багатьох редакціях сьогодні відбуваються зміни в організації роботи журналістів та редакторів.

4) Конвергенція способів збору інформації. Якщо сьогодні ми не можемо собі уявити, як можна взяти на роботу журналіста, котрий вміє користуватися комп'ютером, то роки через п'ять буде немисливо взяти на роботу людину, яка не вміє збирати інформацію для мультимедійного контенту: писати текст, знімати відеоматеріали, робити фотографії і т. д.

5) Конвергенція способів розповіді про події. Нові інформаційні технології дають журналістам можливість по-новому підходити до висвітлення подій. Журналісти більше не обмежені місцем, відведеному для матеріалу в газеті, вони можуть викласти доповнення на сайті, постійно оновлювати інформацію в режимі реального часу [3, с. 47].

Нові можливості дозволили зробити розповідь про події найбільш яскраво: на інтернет-сайті видання можна прочитати текстові матеріали, подивитися фотографії і відеоматеріали. Про якісь події барвисто розповідають фотоматеріали, про інші краще прочитати і т. д. В оповіданні про події величезну роль починають грати інтерактивні можливості. Забезпечується не тільки комунікація з читачами і глядачами, читачі і глядачі втягуються також в комунікацію один з одним. Вони отримують можливість не тільки висловлювати свою думку щодо того, про що розповідають журналісти, а й самостійно виробляти контент: текстові, аудіо-, відеоматеріали та надсилати їх на сайт ЗМІ.

Література:

1. Marinho S. P., Tarda L. Challenges and new ways of teaching journalism in times of media convergence // Brazilian journalism research, Vol. 4, No. 2, Semester 2, 2018, – P. 31-32.
2. Kawamoto K. Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2003, P. – 208.
3. Dailey L., Demo L., Spillman M. Most TV/Newspapers Partners At Cross Promotion Stage // Newspaper Research Journal, Vol. 26, No. 4, Fall 2005, – P. 36-49.

ВПЛИВ COVID-19 НА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ І ТЕНДЕНЦІЇ

Гоцур О. І.

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики і засобів масової комунікації
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Пандемія COVID-19 вплинула не тільки на всі сфери людського життя, а й значно змінила масштаби і платформи споживання інформації.

У жовтні 2021 року Фонд «Thomson Reuters» у межах проекту «Підтримка незалежних медіа у країнах Східного партнерства» Міністерства закордонних справ, у справах співдружності та розвитку Великої Британії презентував дослідження медіаспоживання та аналіз аудиторії ЗМІ в Україні, Молдові та Грузії. Зокрема, дані свідчать, що два найпопулярніші джерела інформації в Україні – пошукові системи та соціальні медіа, які потіснили телебачення. Щотижня 80% опитуваних використовують пошукові системи, а 72% – соціальні мережі або інформаційні онлайн-видання (70%). Лише третина (32%) слухає новини по радіо, а ще менше читає газети (23%). У світовому контексті спостерігаємо дещо схожу ситуацію.

Діджиталізація медіа та пандемія COVID-19 спричинилися до появи таких тенденцій у системі масової комунікації:

- 1) скорочення друкованої медійної продукції шляхом закриття або переходу в онлайн-формат;
- 2) соціальні мережі стали основним джерелом споживання інформації серед населення;
- 3) структурна зміна рекламного ринку у медіа.

Що стосується першої тенденції, то, наприклад, в Україні, простежуючи динаміку виходу газет та додатків до газет в Україні від початку другої світової кризи 2013 р., то за даними Книжкової палати України, їх кількість зменшувалася і станом до початку 2021 р. скоротилася на 741 одиниць або на 32% [4].

Що стосується соціальних мереж, то за результатами дослідження компанії *Cision* і Кентенберійського університету Церкви Христа, близько третини британських журналістів стверджують, що вони не могли би виконувати редакторську роботу без соціальних медіа [1]. Крім того, що соціальні мережі стали чи не головним джерелом інформації для журналістів зараз, у період Covid-19, вони також стали основним джерелом інформації і для читачів/глядачів/слухачів. Тобто ту роль, яку завжди воюнували традиційні медіа, повністю перебрали на себе

соціальні медіа саме з початком пандемії. Відповідно до результатів дослідження **креативного агентства We Are Social та платформи Hootsuite**, близько 5,2 мільярда людей у світі мають мобільні телефони, понад 4,66 мільярда користуються інтернетом, а більш ніж 4 мільярди активно використовують соціальні мережі [6]. Що стосується України, то за даними компанії *GlobalLogic* з початку 2020-го до початку 2021 року українська аудиторія соціальних мереж збільшилася на сім мільйонів осіб, а загалом 60% населення зареєстровано у соцмережах [3].

Рекламний ринок також структурно змінився. У 2021 р. Всеукраїнська рекламна коаліція оновила свій річний прогноз розвитку рекламно-комунікаційного ринку Україна, за результатами якого ринок реклами порівняно з 2020 роком сьогодні зріс на 18%, у структурі якого перше місце посідає інтернет-реклама (30%), а вже пізніше реклама на телебаченні, радіо, пресі та кінотеатрах [5]. Тут потрібно зауважити, що якщо на початку пандемії рекламодавці ставилися з обережністю до ніші діджитал-реклами, то на сьогодні ця ситуація змінилася. Після посилення заходів з протидії коронавірусу у минулому році рекламодавці скоригували свій медіаспліт за рахунок скорочень бюджетів чи зовсім припинили рекламну комунікацію, й радіо, за словами Артема Прокопенка, експерта радіобаїнгової агенції UMG, не стало винятком [2]. Також коронавірус вплинув на sold out на радіо (співвідношення розпроданого та наявного рекламного інвентарю).

Отже можемо зробити такі висновки:

1. Ринок медіа та ринок реклами у часи пандемії переживають непростий час.

2. COVID-19 спричинив не тільки фінансові труднощі в медійному секторі, а структурні зміни у сегментах споживання інформації та подачі реклами.

Література:

1. Голуб О. Сайти соцмереж як джерело інформації. *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/16123/2016-02-24-sayty-sotsmerezh-yak-dzherelo-informatsii/> (дата звернення: 15.11.2021).
2. Данькова Н. Рекламний ринок у часи пандемії: що відбувається на радіо, в діджиталі та зовнішній рекламі? *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/rinok/article/176351/2020-04-14-reklamnyy-rynok-u-chasy-pandemii-shcho-vidbuvaetsya-na-radio-v-dydzhytali-ta-zovnishniy-reklami/> (дата звернення: 15.11.2021).
3. За рік карантину кількість українців у соцмережах зросла на сім мільйонів // *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/za-rik-karantynu-kilkist-ukraintsiv-u-sotsmerezkhakh-zroslo-na-sim-milioniv/a-56899697> (дата звернення: 15.11.2021).

4. Книжкова палата України (2021), *Випуск газет в Україні (1991–2020)*, 29 березня. URL: <http://www.ukrbook.net/statistika/periodyuka2020.pdf> (дата звернення: 15.11.2021).
5. ОБ'ЄМ РЕКЛАМНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО РИНКУ УКРАЇНИ 2020 І ПРОГНОЗ ОБ'ЄМІВ РИНКУ 2021. *Всеукраїнська рекламна коаліція*. URL: <https://vrk.org.ua/ad-market/> (дата звернення: 15.11.2021).
6. Пристай Д. Онлайн 2020. Як пандемія вплинула на онлайн-користування. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/74631-onlajn-2020-ak-pandemia-vplinula-na-onlajn-koristuvanna/> (дата звернення: 15.11.2021).

СПОРТИВНА ТЕЛЕРАДІОЖУРНАЛІСТИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Гоян В. В.

*доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри кіно- і телемистецтва
Інституту журналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Гоян О. Я.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри телебачення і радіомовлення
Інституту журналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Сучасна університетська освіта – мобільна і практикоорієнтована, особливо, коли йдеться про професійну підготовку кадрів для сфери аудіовізуальних медіа та мистецтв. Автори дослідження послідовно озвучують різні аспекти цього питання, виступаючи на медіафорумах, семінарах-практикумах та наукових конференціях із доповідями, скажімо: щодо потреби формування візуального мислення студентів як одного зі складників професійної підготовки тележурналістів [1], організації студентського телерадіомовлення як навчальної платформи і креативного простору, звертаючись до власного досвіду створення телепроекту «Новини Університету Шевченка» [2], специфіки професійної підготовки кадрів для телебачення і радіомовлення в університеті

Шевченка [3], професійного вишколу телеведучих на прикладі підготовки ведучих програм телебачення в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка [4]. Доречно згадати й виступи на щорічних медіасемінарах «Deutsche Welle – стале партнерство і розвиток» з доповідями, наприклад: «Журналістські стандарти Deutsche Welle в онлайн-медіапроектах студентів КНУ імені Тараса Шевченка», «Не вір, а перевір – 6 інструментів фактчекінгу» тощо.

Результати наукових розвідок авторів, присвячені журналістській педагогіці, висвітлені також у кафедральних науково-методичних збірках, таких як: «Кінотелемистецтво» та «Екранознавство», українських і міжнародних фахових виданнях: «Наукові записки Інституту журналістики», «Держава і регіони», «Academic Journal of Interdisciplinary Studies», «International Journal of Emerging Technologies in Learning». Ці статті презентують позицію авторів щодо актуальних тенденцій в журналістській телерадіоосвіті [5], аналіз теоретико-методичного змісту навчальних курсів та профільних дисциплін [6], а чи наголошують на потребі адаптації предметів фаху до вимог конвергентних ньюзрумів, мультимедійних платформ, спеціалізованих тематичних телеканалів і радіостанцій [7], розглядають творчо-технологічні основи навчальних телерадіопроектів [8], комунікативні стратегії професійного розвитку майбутніх телерадіожурналістів [9], пріоритетні управлінські моделі, апробовані в процесі дистанційного навчання впродовж пандемії COVID-19 на прикладі творчих робіт студентів спеціальностей «Журналістика» й «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» [10].

Водночас є дискусійні теми, які потребують виваженого осмислення. Скажімо, тематична спеціалізація майбутніх фахівців телебачення й радіомовлення, яка представлена в окремих модулях фахових дисциплін, спецкурсах чи навіть виокремлена у вигляді магістерських програм. І тут справді є над чим поміркувати, адже навчальні плани щокілька років змінюються, дисципліни доповнюються новими сегментами, й дуже добре, якщо саме таке оновлення корелюється з вимогами сучасного телерадіоринку. Наприклад, в НН Інституті журналістики КНУ імені Тараса Шевченка тематичні блоки, які доповнюють низку фахових дисциплін для студентів бакалаврату, обговорюються на засіданнях кафедри чи кафедральних фахових комісіях, а також затверджуються профільними кафедрами та вченою радою Інституту. Те ж саме стосується і магістерських програм, зокрема, націлених на вузьку спеціалізацію – культурологічна, мистецька, політична, міжнародна, релігійна, спортивна журналістика та інші.

Власне, саме про спортивну журналістику як окрему тематичну спеціалізацію й піде мова. І не випадково, адже більшість спортивних журналістів України – випускники факультету, а з 1993 року – Інституту журналістики Шевченкового університету, зокрема, й кафедри

телебачення і радіомовлення, заснованої в 1971 році, й кафедри кіно– і телемистецтва, заснованої в 2012 році. Спортивні ведучі та коментатори не лише розповідають про події в спорті, коментують змагання чи матчі, а й заохочують глядачів до руху, підіймають спортивний дух, ентузіазм, зрештою, гуртують українців. Випускники кафедри телебачення і радіомовлення – імениті медійники й спортсмени – Валентин Щербачов, Сергій Савелій, Сергій Дерепка, Олександр Монзолевський, Руслан Свірін, Олександр Шовковський, Оксана Гутцайт, Андрій Ковальський, Дар’я Кузнецова, Євген Пастухов і багато інших. Їхні молодші колеги, недавні випускники кафедри кіно- і телемистецтва – Олександра Кучеренко та Діана Кондратюк, продовжують традиції української спортивної тележурналістики й надихають своїм успіхом нинішніх студентів.

Перспективною є перша в Україні магістерська програма «Спортивна журналістика» (гарант програми, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент А.М. Волобуєва), координована зусиллями професіоналів Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка та Національного університету фізичного виховання і спорту України. Студенти магістратури здобувають не лише журналістські фахові знання, опановуючи функціональні, жанрові, типологічні особливості спортивної журналістики та майстерність спортивного журналіста різних медіа, а й основи спортивного менеджменту, права, психології, етики тощо.

Про інтерес до спортивної тематики й свої мрії щодо творчої реалізації в царині спортивної телерадіожурналістики свідчать також назви дипломних робіт, виконаних в різні роки на кафедрі телебачення і радіомовлення, наприклад, «Особливості спортивного репортажу на телебаченні» Романа Бебеха (2010 рік), а також творчих кваліфікаційних бакалаврських робіт студентів кафедри кіно- і телемистецтва Олександри Кучеренко («Зірковий спорт», 2019 рік), Діани Кондратюк («Новини спорту», 2021 рік), низки курсових робіт, зокрема, й минулорічних другокурсників Владислава Вашенка («Футбол на карантині») та Джамала Алієва («Про футбол»).

Слід додати, що різноманітні практичні кейси, що передбачені в межах навчальних дисциплін «Майстерність ведучого», «Журналістський фах», «Студійний практикум», «Прямоефірне мовлення», «Телерадіожанри», «Різновиди аудіовізуального мистецтва і виробництва» тощо, присвячені саме спортивній тематиці (підготовка та запис перед камерою/мікрофоном у теле/радіостудії коментаря/огляду реальних спортивних подій/змагань за участі університетських команд та ін.) завжди викликають жвавий інтерес та ентузіазм серед студентів. В «докарантинний» період автори цієї статті, плануючи випуски навчальної телепрограми «Новини Університету Шевченка», орієнтувалися також на сюжети про спортивне життя в університеті. Часто саме

такі матеріали ставали справжньою окрасою випусків багатьох студентських телерадіопроектів.

Загалом, викладачам фахових дисциплін варто активніше використовувати творчі та технологічні можливості медіалабораторій/теле-, радіостудій для відпрацювання елементів коментаря, огляду, інтерв'ю, а також студійного діалогу /дискусії, присвячених саме спортивній тематиці. Корисним завданням може бути навіть робота з додатковим фактологічним матеріалом, цифрами, назвами турнірів/клубів/команд/стадіонів, іменами-прізвищами спортсменів, тренерів та іншим, що, без перебільшення, сприятиме вдосконаленню техніки мікрофонного мовлення, редакторської культури й загалом, майстерності журналіста сучасного радіо і телебачення.

Опитування, проведені авторами впродовж 2020-21 років серед студентів НН Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, які професійно орієнтовані на сферу аудіовізуальних медіа та мистецтв (опитано понад 300 студентів). Серед пріоритетних спеціалізацій студенти визначають і спортивну журналістику (44%), бажання працювати в спортивних редакціях телевізійних компаній та радіостанцій виявила третина опитаних (32%), інтерес до створення авторських подкастів та відеоблогів на платформах соцмереж та YouTube мають (47%). Отримані дані підтверджують міркування авторів щодо потреби вдосконалення навчальних планів дисциплін фаху за рахунок введення конкретних практичних кейсів, присвячених вузькій тематичній спеціалізації спортивного журналіста (бадмінтон, баскетбол, більярд, волейбол гімнастика легка/важка атлетика, плавання, спортивна/танцювальна аеробіка, футбол, теніс, шахи/шашки), використовуючи реальні спортивні події, зокрема, й у межах університетських спортивних гуртків та клубів.

Література:

1. Гоян В.В. Формування візуального мислення як один із сегментів професійної підготовки тележурналіста: сучасні тенденції і перспективи: Сучасний стан вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. Всеукр. наук.-метод. конф. Київ, 2000. С. 400-402.
2. Гоян В.В., Гоян О.Я. Студентське телерадіомовлення як креативний простір: програма «Новини університету Шевченка»: Режисура екранних мистецтв: методологія навчання, інновації та досвід. IV Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 13-14.03.2019 р. Київ : КНУТІК імені І.К. Карпенка-Карого, 2019. С. 17–21.
3. Гоян В.В., Гоян О.Я. Традиції підготовки професійних кадрів для телерадіомовлення: Соціальні комунікації: стратегічні взаємодія та

- взаємовплив. II Всеукр. наук.-практ. конф. м.Запоріжжя, 31 травня 2021 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. С.18-23.
4. Гоян В.В. Професійна підготовка ведучих програм телебачення: з досвіду Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Scientific and pedagogical internship «Methods of improving the training of qualified specialists in journalism, advertising and PR in Ukraine and EU countries» : Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021. Wloclawek : «Baltija Publishing», 2021. 48 p. P. 21-26
 5. Гоян В.В., Гоян О.Я. Журналістська телерадіоосвіта: сучасні тенденції: Наукові записки Інституту журналістики. 2003. Т. 12. С.18-29.
 6. Гоян В.В. Журналістське розуміння візуальної сутності телебачення: теоретико-методичні аспекти (на прикладі викладання спецкурсу «Кольористика та зображальна естетика телевізійних програм: світовий досвід»: Наукові записки Інституту журналістики. 2004. Т. 16. С. 44-47.
 7. Гоян В.В., Гоян О.Я. Універсальний телерадіожурналіст: від «універсалізації» до спеціалізації : Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2018. № 1 (33). С. 43-50.
 8. Гоян В.В., Гоян О.Я. Творчо-технологічні складники навчального проекту «Новини університету Шевченка»: Екранознавство. Київ, Інститут журналістики КНУ, 2019. Вип. 3. С. 6-12.
 9. Oles Goian, Vita Goian, Tetiana Biletska, Anastas Besarab, Natalia Zykun Communicative strategies of professional development of a TV and radio journalist: psychotypology and social model: Academic Journal of Interdisciplinary Studies Vol. 9, No. 5, September 2020. P. 147-158.
 10. Oles Goian, Vita Goian, Tetiana Biletska Management Priorities of Audiovisual Student Projects During the COVID-Crisis: International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET) Vol 16, No 10, May 2021. P. 35-53.

ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Давидова Л. В.

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики, реклами та PR
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Зайко Л. Я.

*кандидат філософських наук,
асистент кафедри журналістики, реклами та PR
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна,
магістрант спеціальності «Журналістика»
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Актуальність теми цифрової безпеки у професійній діяльності журналістів є незаперечною. Історичний перехід від індустріального до інформаційного суспільства відбувся завдяки означенню інформації як продукту споживання. Як зазначає К. Мей: «...до останньої третини двадцятого століття інформація розглядалася лише як один чинник або ресурс серед багатьох, а знання часто вважалося таким, що не може належати одній особі. <...> Інформація сьогодні стає інвестицією, на яку направлена увага підприємців, тоді як важливість контролю та доступу до знання все частіше вказує на те, що воно має бути відокремлене, що стане на заваді його вільного поширення» [4, с. 6]. Сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства передбачають не лише активне споживання інформаційного продукту цільовою аудиторією, але й виробництво інформаційного продукту у значних обсягах.

Д. Бел зазначає, що «...постіндустріальне суспільство відрізняється тим, що змінився характер самого знання. <...> Постіндустріальне суспільство, зацікавлене в контролі за нововведеннями й ескалації змін, організовується навколо знання, що у свою чергу започатковує нові суспільні відносини і нові структури, які повинні скеровуватися політичними методами [1]. Цифровізація сфер буття – поступ у розвитку суспільства.

Розвиток цифрових технологій актуалізує знання та навички у питаннях професійної адаптації журналістів до технологічної еволюції цифрових технологій; захисту від створення глибоких підробок (наприклад, дідфейків); впливу дезінформації на свідомість аудиторії, в т.ч. революційних змін у суспільстві; ролі сучасних журналістів у формуванні нових соціальних сенсів; етичних аспектів в професійній діяльності журналіста; дотримання професійних стандартів у висвітленні конфіденційної інформації у мас-медіа; доступу до джерел відкритої інформації завдяки цифровим технологіям та ін.

Для проведення професійної діяльності з метою створення якісного сучасного інформаційного продукту журналіст має набувати різноманітні навички, зокрема навички цифрової безпеки.

Участь у міжнародному проєкті «Використання даних у боротьбі проти маніпуляції та дезінформації» (Чеська громадська організація Асоціації з міжнародних питань, ГО «Інтерньюз-Україна» та Texty.org.ua) протягом 2020–2021 років надала можливостей осучаснити освітні компоненти для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 061 Журналістика: «Програмно-комп'ютерне забезпечення діяльності журналіста», «Масова комунікація та інформація», «Інформаційна політика та безпека», «Мова ЗМІ», «Медіавиробництво» та ін.

Участь у курсі «Цифрова безпека та нові медіа» (автори-ведучі: Віталій Мороз, консультант із цифрових технологій ГО «Інтерньюз-Україна» та Павло Белоусов, експерт з цифрової безпеки ГО «Інтерньюз-Україна», Digital Security School 380) у межах вищезгаданого проєкту (жовтень 2021 року) підвищила рівень знань та навичок у цифрових технологіях викладачів. А саме були цікавими та корисними такі теми: «Як розуміти нові медіа. Словник цифрової епохи», «Вступ до цифрової безпеки. Загрози», «Виклики цифрової безпеки у вашому житті. Які соціальні групи вразливі до цифрових загроз?», «Сильний пароль як інструмент мінімізації ризиків від зовнішніх неавторизованих входів до вашого цифрового життя», «Як включити мультимедійні інноваційні інструменти у журналістську практику», «Інновації в університетах для журналістів. Що ви можете запропонувати студентам?», «Вступ до 2FA: як це працює, чому це потрібно використовувати у нашому цифровому житті», «Виявлення фішингових атак. Практика», «Безпечне спілкування в соціальних мережах та месенджерах».

Плідним результатом закінчення курсу виявився семінар «Цифрова безпека та нові медіа» із здобувачами вищої освіти другого курсу, під час якого розгорнулася дискусія стосовно фішингових повідомлень, атак з використанням соціальної інженерії та надійності Facebook, Twitter, Instagram, Viber, Tik Tok, Whats App [2].

У рамках навчально-практичного семінару на тему «Цифрова безпека як складник професійної діяльності журналістів нових медіа» здобувачі вищої освіти третього курсу були ознайомлені з поняттям індексу захисту персональних даних. Персональні дані, зібрані за допомогою цифрових технологій, можуть бути використані з різною метою, у тому числі злочинною. Тому сам користувач сайтів, соцмереж повинен розумітися на елементарних заходах по забезпеченню витоку цих даних [3].

Дослідження Віталія Мороза «Яким українським компаніям можна довіряти свої персональні дані», опублікованого у НВ Бізнес, є чудовою ілюстрацією сучасних цифрових загроз для клієнтів провідних українських технологічних компаній [5].

Необхідність оновлення освітніх компонент при підготовці здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 061 Журналістика постає актуальною необхідністю в зв'язку з активним розвитком цифрових технологій та трансформації суспільства й економіки (діджиталізації). Активна участь викладачів ЗВО у курсах, які надають змогу підвищувати кваліфікацію та осучаснювати розуміння, знання та навички користування цифровими технологіями, а також процес передачі знань, вмінь здобувачам освіти є беззаперечною цінністю професійної компетентності та освітнього процесу.

Література:

1. Белл Д. Настання постіндустріального суспільства. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. Київ : Знання, 2009. С. 419–431.
2. Давидова Л. Цифрова безпека та нові медіа. URL : <https://www.facebook.com/luddavidova/posts/4700603449995998>.
3. Зайко Л. Цифрова безпека як складник професійної діяльності журналістів нових медіа. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2979765235622107&id=100007659795822
4. Мей К. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд: пер. з англійської. Київ : «К.І.С.», 2004. XIV с., 220 с.
5. Мороз В. Яким українським компаніям можна довіряти свої персональні дані. НВ Бізнес. 2021. 4 жовт. URL : <https://biz.nv.ua/ukr/experts/zahist-personalnih-danih-v-ukrajinskih-kompaniyah-rezultati-doslidzhennya-novini-ukrajini-50187153.html>.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ІЄРАРХІЇ КОНТЕНТНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Золяк В. В.

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри соціальних комунікацій
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Хитров О. В.

*викладач кафедри соціальних комунікацій факультету журналістики
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Цінність проблеми стратегій діяльності засобів масової комунікації полягає зокрема в тому, що засоби масової комунікації є носієм дій та прагнень політиків, партій, влади в цілому, – якщо це можна узагальнити, то йдеться про виразників основних професійних функцій владних послідовників. Відповідальність за розробку та реалізацію змістового навантаження масовокомунікаційної діяльності як суспільного явища має особливе значення; воно навряд чи може бути порівняне з якимось іншим видом відповідальності перед суспільством.

Конвергентним засобам реалізації конкретної стратегії діяльності засобів масової комунікації [1, с. 100]) відводиться роль оперативного елементу впливу на багатоаспектність можливого резонансу в суспільстві, априорі пропонуючи при цьому комплект конкретних засобів контентного наповнення впливу на аудиторію. У діяльності засобів масової комунікації контент пов'язаний із тактикою поведінки засобів масової комунікації, але в контексті «сфери застосування».

Контентна конвергенція засобів масової комунікації передбачає те, що засоби масової комунікації можуть виконувати перспективні і поточні завдання. В першому випадку тактика поведінки засобів масової комунікації має врахувати основні тенденції та закономірності розвитку журналістики в суспільстві. В той самий час тактичні засоби масовокомунікаційного впливу не повинні бути більш складними, ніж сама меєта, оскільки втрачаються елементи контенту, які є пріоритетними при здійсненні засобів масової комунікації впливу на аудиторію [2, с. 118].

Діяльність засобів масової комунікації може об'єктивно виступати ефективним чинником суспільного управління лише тоді, якщо вона є практикою використання контентної конвергенції, що неодмінно призведе до відображення у засобах масової комунікації сукупності інтересів різних суспільних груп, їхній взаємозв'язок та взаємозалежність. Явище альтернативності у діяльності засобів масової комунікації безпосередньо пов'язане з різноманітністю підходів до аудиторії та дає зворотній зв'язок у межах середовища, в якому працюють контентні наповнення роботи конкретні засобів масової комунікації.

Організаційний аспект конвергентних підходів до здійснення впливу на суспільство варто пов'язати із необхідністю дотримуватися структурних принципів діяльності конкретного засобу масової комунікації в контексті існування правового поля, політичних зацікавлень, аудиторних інтересів. Творчий аспект конвергентних підходів до здійснення впливу на суспільство коректно пов'язати із ставленням засобів масової комунікації до принципів та прийомів реалізації власних можливостей з інтерпретації того контенту, який передається засобами масової комунікації.

Розбіжності, що лежать в основі діяльності засобів масової комунікації, ґрунтуються на двох протиріччях: соціальних (які складаються з аудиторних характеристик діяльності засобів масової комунікації) та об'єктивних (які випливають із контентної природи соціальних інтересів, відображення яких складає засади функціонування засобів масової комунікації).

Ефективність діяльності засобів масової комунікації визначається не рівнем розвитку комунікаційних емоцій, а вмінням контентно вирішувати ті протиріччя, які виникають у суспільних структурах і з приводу яких (чи у зв'язку з якими) здійснюється діяльність засобів масової комунікації. Аналіз контентної конвергенції дозволить наблизитись до розуміння сутності протиріч, тих етапів, на яких вони могли визріти. Цих етапів може бути три:

- перший – первісний етап (ініційований засновниками чи власниками засобів масової комунікації з метою вивчення подій),
- другий – контентний етап (на шляху до здійснення засобами масової комунікації інформування про щось),
- третій – кінцевий етап (співмірність контенту аудиторним запитам).

Соціальні суперечливості в діяльності засобів масової комунікації пов'язані із ступенем та рівнем підготовленості аудиторії сприймати інформацію, а останнє пов'язане із рівнем підготовки, рівнем розвитку аудиторії.

Текстова основа повідомлень, що їх передають засоби масової комунікації, завжди має певний новиневий баланс. При цьому не мається на увазі продукція «ньюзруму». Крім новиневої цінності, яка все більше

має вагу в засобах масової комунікації, які, власне, й пояснюють соціально-політичні зміни, що відбуваються в суспільстві, вони немов би пом'якшують той негативний аспект, який, як правило, присутній в повідомленнях.

Марк Олейн вибудував формулу контентної цінності інформації: він твердить, що цінність інформації дорівнюється корисності, якості, швидкості [3, с. 54]. Контентна конвергентність визначає цінність як чинник таких контентних компонентів:

- перше – можливість конвергенції з будь-якою іншою групою повідомлень;

- друге – наявність знань, необхідних для прийняття того чи іншого рішення;

- третє – існування можливостей конкурентного очікування;

- четверте – перспектива символічної цінності.

Досконалість технологій, які призводять до контентної конвергенції і є ринковим елементом, які перетворили комунікаційний ринок в такий, що розвивається чи найбільш динамічно у сучасних умовах. Цей ринок оперує колосальними інформаційними ресурсами, розвинутою інфраструктурою, оперує найновішими інформаційними технологіями. Цей ринок перетворився на потужну систему управління суспільним розвитком.

Залежно від обсягу та курсу комунікаційних інтересів існують різноманітні можливості для здійснення такого контентного наповнення масовокомунікаційної діяльності, яке фіксуватиме завдання, що стоять перед засобів масової комунікації у конкретний часовий проміжок. Ієрархії завдань створюють ієрархії засобів масової комунікації, які враховують у своїй діяльності процеси реалізації завдань. Тому і можна твердити, що діяльність засобів масової комунікації передбачає існування постійного конвергентного спільника (корисний на даному етапі функціонування засобів масової комунікації контент) і тимчасового спільника (співучасть у вирішенні обмеженого у часі замовлення).

Контентна конвергенція набула соціальну значущість. У здійсненні масовокомунікаційної діяльності суттєву роль відіграють конвергентні кампанії в засобах масової комунікації як спосіб організації об'єкта контентної конвергенції та комунікаційного впливу на виконання тих завдань, які стоять перед мас-медіа.

На етапі кампанії відбувається контентна апробація того рішення, яке контентно передається, а це можна вважати виявленням мінімальних рубежів його конвергентної ефективності. Контентна конвергенція, яка сприяє комунікаційним кампаніям у засобах масової комунікації, здійснює вплив на політичну свідомість суспільства, на поведінку людей. Це – не експериментальний сектор конвергентної діяльності, а прямий вплив на свідомість аудиторії. Участь в комунікаційних кампаніях самої

аудиторії сприймається як вплив на суспільні чинники з метою певної відповіді на контентне наповнення кампанії у засобах масової комунікації.

Кампанії в засобах масової комунікації на рівні аудиторії оцінюються у відповідності до конкретного регіонального інтересу, який неминуче повинен враховуватись конвергентно. Контентні чинники діяльності засобів масової комунікації можна розглядати як соціальне явище, що існує і функціонує у вигляді акомодативної взаємодії між суб'єктами суспільства.

Текстова основа повідомлень, що їх передають засоби масової комунікації, завжди має певний інформаційний баланс, при цьому не має на увазі продукція «ньюзруму»: крім новинневої цінності, яка має все більшу вагу в засобах масової комунікації, контентна конвергенція пом'якшує негативний аспект повідомлень, визначає цінність інформації як чинник таких контентних компонентів: 1) можливість конвергенції з будь-якою іншою групою повідомлень; 2) наявність знань, необхідних для прийняття того чи іншого рішення; 3) існування можливостей конкурентного очікування; 4) перспективи значущості інформації.

Література:

1. Фінклер Ю. Українські друковані мас-медіа крізь призму теорії еволюції. Реалії і перспективи українського книжкового ринку: (Про інформаційний маркетинг. І не лише про нього...). Збірка наук. статей і матеріали Круглого столу «Розвиток інформаційного маркетингу на книжковому ринку України». Львів, 1997. С. 100–110.
2. Різун В. Маси. Київ, 2003. 118 с.
3. AlIeyne Mark. News Revolution. New York, 1997. P. 54.
4. Владимиров В.М. Індивідуальне й соціальне у масово-інформаційних процесах. Актуальні питання масової комунікації. Київ, 2002. Вип. 3. Ч. 1.
5. Nietzsche F.W. Umschuld Werdens. Stuttgart, 1956. S. 3.
6. Ручка А.О. Культурно-комунікаційні орієнтації населення України. Ефір і закон. Київ, 1996. С. 16 – 19.
7. Терин В.П. Массовая коммуникация: Исследование опыта Запада. Москва, 2000. 23 с.
8. Демченко С. Маніпулятивні технології в сучасних мас-медіа. Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку. Зб. наукових праць. Черкаси, 2007. С. 272 – 275.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗДОРОВ'Я СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ МЕДІАСЕРЕДОВИЩА

Кияниця Є. О.

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,

доцент кафедри журналістики та реклами

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Київ, Україна

Сучасне життя складно уявити без цифровізації, інформатизації та медійного простору в якому обговорення важливих громадських рішень стає невід'ємною частиною існування, проте якісна дискусія в мережах потребує не тільки медійних реляцій, а і високого етичного і морального рівня громадськості в цілому. Враховуючи, прискорення суспільного розвитку та зростання інформаційного насичення за рахунок цифрових технологій, можна говорити про трансформацію ставлення як до традиційних так і до інтерактивних медіа, адже поява Інтернету, зокрема соціальних мереж істотно позначається на різних сферах суспільного життя.

З урахуванням соціальних наслідків неконтрольованого поширення інформації виникають проблеми інформаційної безпеки та інформаційного здоров'я як світової спільноти, так і окремих державних та соціальних утворень. Відповідно, лише етичне транслювання інформації із дотриманням моральних норм, дають шанс на більш менш благополучне існування як окремої особистості, так і інформаційної спільноти в цілому [6, с. 5]. На гаш погляд, саме засади інформаційного здоров'я в умовах як пандемії так і інфомедії мають досліджуватись не тільки медійниками, але усією науковою спільнотою з її мультидисциплінарними підходами.

Зуважимо, що інформаційному здоров'ю присвячена не значна кількість розвідок, частіше мова йде про інформаційну безпеку, так, в роботах Г. Почепцова ґрунтовно розглядаються проблеми інформаційних та пропагандистських війн; в роботі В. Кокерхэма, Т. Абея, Г. Люшена «Формальна раціональність та здоровий спосіб життя» йдеться не тільки про здоров'я як таке, а і про ідеї Макса Вебера про узгодженість між «споживанням та виробництвом, вибором та життєвими шансами, класовою схожістю та відмінностями, а також самоконтролем чи конформізмом у формуванні здорового способу життя та реальністю їх реалізації» [9, с. 416]. Також, для дослідження окресленої проблеми можна використати і доробок науковців та практиків, що зосереджують свою увагу на проблемах індивідуального та громадського здоров'я, теорії конфлікту, ціннісно-мотиваційних підходах до формування інформації, медіаетики і т. ін.. Зокрема в роботі «Наше постлюдське майбутнє: наслідки біотехнологічної революції»

Ф. Фукуяма йдеться про те як «питання про людську природу та морально-етичні норми та цінності впливають на формування інформації, відповідно як ця інформація впливає вже на формування як окремих особистостей так і суспільства в цілому» [7, с. 120], що дає нам змогу зрозуміти наскільки тісно пов'язані питання біологічного, соціального та інформаційного здоров'я людини з демократичними процесами державотворення. Всі ці засади можна прослідкувати і наукових розвідках Е. Дмитрієва, І. Журавльова, Ю. Лисицина, В. Наварро, Т. Парсонса, Е. Тоффлера, Н. Фокса, М. Фуко та інших.

Розвиток інформаційних технологій, поява нових центрів формування інформації, вплив блогосфери на суспільну думку – чинники які спонукають до всебічного аналізу як з боку держави так і з боку суспільства, адже зростання доступності корисної інформації обумовлює і збільшення обсягу інформації, що має негативний ефект. В суспільстві поступово складається розуміння того, що необхідно, певним чином упорядковувати та оморальнювати вироблення та розповсюдження інформації, адже інформаційного здоров'я потребують не тільки визначені аудиторії, суспільні групи, а і все медіасередовище в цілому.

Розвинена за останні роки медійна павутина обумовлює споживання різного роду інформації, її генерування за рахунок обговорень, дискурсів, дописів тощо, а також потребує релевантних підходів до трансляції різних ідей та точок зору, адже це основа повноцінного відповідального суспільства. Так, в сучасному світі зовнішнім показником свободи слова є інтерактивність медіа. Саме медіасередовище здатне об'єднувати розрізнені частини суспільства в одне ціле за рахунок різноманіття інформаційно-комунікативних засобів та великого арсеналу технологій запозичених зі сфери психології, соціології, лінгвістики, інформатизації тощо. Але при цьому, ми бачимо як взаємовідносини з медіа, сучасні пристрої, гаджети тощо, формують психологічне здоров'я не тільки окремо взятої особистості, а і суспільства в цілому [6, с. 7].

Зважаючи на проведений аналіз досліджень які тим, чи іншим чином стосуються інформаційного здоров'я в цілому та, зокрема, в медіасередовищі, виникає потреба узгодити питання організації вироблення інформації з етичними та моральними нормами. Необхідно зрозуміти, яким чином розпізнати вплив спожитих медійних повідомлень на наше психічне, соціальне, фізичне та інформаційне здоров'я та провести комплекс профілактичних заходів по запобіганню впливу інфодемічного контенту. Йдеться про розуміння не лише трансльованого змісту, а й почуттів, які виникають у зв'язку з тим, як передається інформація до аудиторії та, відповідно сприймається кожним індивідом окремо.

Наші подальші дослідження будуть присвячені саме зберіганню інформаційного здоров'я за рахунок розуміння медіаетики, медіагігієни, медіаграмотності, а від так і можливостям структурувати ці елементи медіалогії для подальшого формування правил генерування, трансляції та споживання інформації.

Література:

1. Афанасьева Е.А. (Горская) Создание и распространение контента: этические регуляторы в цифровом медиапространстве / Журналистский ежегодник. Раздел IV. Телевидение и радио в контексте развития электронных СМИ. 2014. – С. 89-92
2. Брайант Дж., Томпсон С. Основы воздействия СМИ: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2004. – 432 с.
3. Курдяев С. Эффективность информационно-коммуникативного управления общественным здоровьем : автореф. дис. Ростов. 2009. 29 с.
4. Почепцов Г. Вертульные войны. Фейки : Харьков. Фолио. 2019. 507 с.
5. Путеводитель по саморегулированию СМИ: все вопросы и ответы / Под ред. А. Улен, Дж. Смита. – Вена: ОБСЕ, 2008. – 113 с.
6. Смирнов Ф. Информационное здоровье общества как объект государственной политики : автореф. дис. Санкт-Петербург. 2007. 26 с.
7. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции. Пер. с англ.: М. Левин. М. 2004. 349 с.
8. Bowen, S. (2007). Ethics and public relations. Gainesville, FL: Institute for Public Relations. Retrieved from: <https://instituteforpr.org/ethics-and-public-relations/> CIPR (undated) – Chartered Institute of Public Relations Code of Conduct and Complai
9. Cockerham W, Abel T, Günther Lüschen Formal Rationality and Health Lifestyles : Sociological Quarterly. 1993. P. 413-428

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОНЛАЙН СТУДЕНТАМ ПОКОЛІННЯ Z

Мисечко А. О.

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
викладач кафедри кіно- і телемистецтва
Навчально-наукового інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Життя у період тотальної невизначеності передбачає необхідність приймати виклики сьогодення і оперативно на них реагувати. Одним із таких глобальних викликів стала онлайн освіта під час епідемії

коронавірусу. Як викладачам вищих навчальних закладів ефективно підлаштувати методику викладання під онлайн, враховуючи потреби та особливості мислення сучасного покоління студентів – покоління Z? Це питання є надзвичайно **актуальним**.

Пандемія COVID-19 і перехід університетів на навчання онлайн сформували нову нішу для наукових досліджень. **Наукова новизна** цієї роботи полягає у потребі дослідити особливості проведення викладачами університетів дистанційних занять для студентів покоління Z в умовах COVID-19. І хоча проблеми віртуального викладання так званим студентам-«центеніалам» досліджені мало, деякі аспекти роботи з поколінням Z описані у **наукових розвідках** І.І. Подік І.І. [2, с.144], А.Б. Єрмоленко, а В.Е. Шевченко дослідила особливості викладання онлайн в університетах в умовах пандемії [9]. Проблемі дистанційної освіти за викладання студентам аудіовізуального фаху присвятили вагомні наукові дослідження О.Я.Гоян і В.В.Гоян [6]. Що далі, то тим більше уваги й науковців усього світу звернено до проблеми дистанційної освіти [7; 8; 5].

Метою дослідження є з'ясувати специфіку онлайн-викладання для покоління студентів, народжених з 2004 року, зокрема й для студентів, які навчаються на творчих спеціальностях, зокрема аудіовізуальне мистецтво і виробництво. **Завданнями є:** дослідити психологічні особливості творчої молоді, яка здобуває освіту онлайн; окреслити ряд прийомів з підвищення «включеності» студентів у навчальний процес під час дистанційних пар; розглянути способи наближення онлайн освіти до офлайн з метою зменшення дискомфорту, зумовленого вимушеною необхідністю навчатися дистанційно.

Результати дослідження стануть корисними для викладачів українських та зарубіжних вищих навчальних закладів, аспірантів, адже містять конкретні поради та інструменти, які можна імплементувати у дистанційний навчальний процес.

Онлайн-освіта – одна з ключових вимог сьогодення до навчальних закладів. Отже, сучасні реалії вимагають мобільно пристосуватися до змін. Одним із факторів, який дозволить успішно проводити онлайн заняття на віртуальних платформах, є розуміння психологічних особливостей учасників навчального процесу.

Відповідно до теорії поколінь, існують покоління X (народжені протягом 1963-1985 рр.), Y (народжені до 2003 року) та Z (народжені з 2004 року). Усі ці покоління мають абсолютно різний погляд на навчання, ключі до сприйняття інформації та особливості поведінки [3].

Автор статті хотів би спинитися детальніше на характеристиці покоління Z, оскільки саме його представники у більшій мірі нині є студентами. Вони здатні швидко переключати увагу, не схильні запам'ятовувати, оскільки усе записано у їхніх гаджетах, погано

сприймають теорію, не підкріплену прикладами з практики. На думку центеналів, багатозадачність можлива і необхідна, щоб бути більш ефективним. Сучасні студенти – це покоління інтернету, що з дитинства мало доступ до світової павутини.

Такі студенти не люблять працювати на майбутній результат, якщо не матимуть покрокової мотивації: «Всі задачі, які необхідно ставити перед цим поколінням, потрібно формулювати чітко та детально. А от за кожне виконане – одразу давати умовну «винагороду» [3].

Сучасне покоління в оптимізмом приймає формат роботи у групах, так звані коворкінги, тому викладачам варто залучати таких студентів до командної роботи». Вони добре орієнтуються у штучно змодельованих ситуаціях, що обумовлює потребу організовувати для них навчальні кейси, тобто різні ситуації залежно від спеціалізації, які студенти мають вирішувати. Навчання на платформах ZOOM, Google Meet таку можливість надає. Зокрема на деяких платформах можна віртуально розподіляти студентів по так званих «кімнатах», об'єднуючи у команди. Наприклад, студенти спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво» ННІЖ охоче на парах вирішують кейси зі створення новин на актуальну тематику, розбиваючись по групах, і виконують завдання від етапу формування ідеї тексту, побудови структури повідомлення до етапу постпродакшену, коли кожен вдома перед камерою записує свою частину завдання, а відповідальний у підгрупі монтує все у єдиний завершений аудіовізуальний продукт. Як показує практика, таке навчання є цілком успішним і залучає студентів до реальної роботи, відбуваючись при цьому у віртуальній площині. Тож викладачі мають впроваджувати креативні підходи до подачі інформації, але завдання ускладнюється тим, що нинішнє покоління має проблеми з концентрацією уваги. За деякими дослідженнями, цей час становить усього лише 8 секунд [4].

То ж як викладати поколінню, яке не може зосередитись? Щоб студенти не відволікалися на переписку, соціальні мережі чи перевірку часу, а хотіли вчитися, дослідники радять застосовувати такі прийоми: використовувати більше прямих звернень до аудиторії («проголосуйте», «згадайте», «уявіть», «поставте «плюс» у чаті»); давати мотивацію у вигляді «винагороди» для відчуття змагальності; актуалізувати поданий викладачем матеріал, наголошуючи, що студентів для роботи ці знання будуть необхідні в майбутньому; використовувати вправи для переключення або відпочинку під час онлайн [1].

Ще одним аспектом, який ускладнює процес викладання онлайн є те, що дистанційне навчання протягом 2020 та 2021 років – це не свідомий вибір для учасників освітнього процесу, а вимушена необхідність. Науковці зазначають про зростання рівня тривоги студентів та відчуття самоізоляції через таке навчання. «Сучасні соціологічні дослідження,

спрямовані на вивчення психоемоційного стану українців під час карантину виявили, що і молоді, і літні люди відчувають депресію, тривожність, паніку, втому та розлади сну, пов'язані з фізичними обмеженнями та відсутністю достатньої кількості зовнішніх подразників: нових вражень, подій, взаємодії з оточуючими» [6, с. 2]. Щоб зменшити напругу від цих факторів, варто подбати про наближення атмосфери онлайн занять до офлайн. Для цього, наприклад, під час пар варто вмикати камеру усім учасникам процесу. Часом викладачі стикаються з ситуацією, коли в ZOOM або Google meet студенти не хочуть цього робити. У такому разі можна повідомити їм, що це важливо для Вас (наприклад, фразою «мені було би приємно, якби ти увімкнув камеру»), але все ж варто зробити це «м'якими» методами [1].

Поруч із перевагами освіти, зокрема інтерактивністю, доступністю, гнучкістю, індивідуальним темпоритмом [8] слід визнати, що студенти, які змушені постійно навчатися онлайн, потребують більше зусиль для засвоєння інформації, а викладач витрачає більше ресурсів. Перед працівниками освіти постають виклик за викликом, які, тим не менше, вони гідно приймають і вирішують, а знання конкретних інструментів та розуміння особливостей сучасного покоління студентів може допомогти викладачам успішно і в ногу з часом викладати свій предмет у форматі онлайн.

Література:

1. Огбаїдзе К. Утримання уваги аудиторії. https://www.youtube.com/watch?v=y6Uc_5B7Cqk&ab_channel=KNUCCareerDays (дата звернення 21.11.2021)
2. Подік І.І. Студенти Z: особливості та перспективи / І.І. Подік // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Педагогічні науки. 2017. Вип. 159. С. 144-149. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2017_159_27 (дата звернення: 22.11.2021)
3. Покоління Y, Y, Z – життєві цінності та кар'єрні пріоритети. <https://mik.dcz.gov.ua/publikaciya/pokolinnya-xyz-zhyttyevi-cinnosti-ta-karyerni-priorytety> (дата звернення: 20.11.2021)
4. Хто такі «ікси» та «ігреки» і як їм порозумітися з «зетами». <http://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-5-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumtisyaz-zetami?ustp=W RE> (дата звернення: 20.11.2021)
5. *Albashtawi, A.H., & Bataineh, Kh.B.A. (2020). The Effectiveness of Google Classroom Among EFL Students in Jordan: An Innovative teaching and Learning Online Platform. International Journal of Emerging*

- Technologies in Learning, 15(11): 78-88. <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i11.12865>
6. Goian Oles, Vita Goian. Management Priorities of Audiovisual Student Projects During the COVID-Crisis. <https://online-journals.org/index.php/ijet/article/view/19679>
 7. Liy, Z.-Y., Lomovtseva, N., & Korobeynikova, E. (2020). Online Learning Platforms: Reconstructing Modern Higher Education. International Journal of Emerging Technologies in Learning, 15(13): 4-18. <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i13.14645>
 8. Olasile Babatunde Adedoyin & Emrah Soykan. COVID-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10494820.2020.1813180>
 9. Shevchenko V., Malysh N., Tkachuk-Miroshnychenko O. Distance learning in Ukraine in COVID-19 emergency. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680513.2021.1967115?journalCode=copl20>

JOURNALISM, LIBRARY JOURNALISM, INTERNET-JOURNALISM AND COMMUNICATIONS

Pakhovska A. P.

*Student at the Department of Ergonomics and Design,
Kyiv National University of Technology and Design
Kyiv, Ukraine*

Horlatova O. M.

*Senior Lecturer,
National University of Technology and Design
Kyiv, Ukraine*

Today, journalism in the broadest sense of the word means the full range of activities in newspapers and magazines. This term comes from the French word «magazine», which, coming into vogue in the 17th century, replaced the wonderful German word «Tagzitbuch», and in the 18th century it became a common name for this type of print media.

Journalism, which originally meant exclusively professional writing in the press, now covers similar work on radio and television.

Speaking of readers, working with a daily newspaper, they know exactly where a particular article is. All thematic topics are given in one place every

day. It would be very remote to define «online journalism» as the presentation of information on any content in an online resource.

At this time, the information society, noosphere civilization, information space, cyberspace, information environment, virtual reality, which have become commonplace in everyday speech, are developing rapidly.

The field of activity, the field of entertainment and the field of communication – all this absorbed the screen, became subject to the finger lying on the keyboard. Web and online journalism are the most complex phenomena that need to be considered in the context of the global civilization and cultural process.

Over time, the notes that allow you to see the events in their sequence seem to erase and confuse the realm of the virtual machine. Therefore, the information on the Internet may differ from what we can find in newspapers. The actualization of the past is carried out by referring to the relevant information resource and becomes on a par with the real.

Concepts of the information society for all their pragmatism and specificity are emphasized as utopias, anti-utopias and practopias (Alvin Toffler), because they are focused on the world ideal, consisting of the values of ecology, humanism.

The results of a study conducted at Ohio State University (USA) showed that readers perceive text material online worse than its printed counterparts. Texts offered from the monitor seem less reliable and have less impact on the position of readers than the same texts published in ordinary newspapers.

If we talk about another type, library journalism is still relevant. Library journalism – 1) a type of library activity aimed at collecting, processing and disseminating relevant information about publishing, book trade, library business, bibliography through mass communication channels;

2) the type of branch journalism, the subject of which is current news in the field of library and information activities;

The modern library actively cooperates with the media of the region, using their opportunities to conduct advertising and image campaigns of the library in order to promote the full range of library services. The active use of the latest channels, forms, means and technologies of mass communication by libraries creates the necessary preconditions for this.

In working with young people in the media system in American library journalists, the emphasis is on learning in the information field using modern technologies, where different disciplines intersect. This will help young people to better understand the scientific process as a whole, to promote greater flexibility of thinking, not tied to the rules of one science.

Development of the system of social communications

With the development of the effectiveness of all types of human social activity, the process of its socialization is constantly improving. The information content of modern life, which actively stimulates the expansion of

social and interpersonal contacts, also determines the development of the humanistic sphere in society, promotes the emergence of new social initiatives, the development of cultural processes in society.

As M. Castells points out, modern communities «work on the basis of two main common cultural characteristics. The first is the value of horizontal free social communication... The second community that emerges from virtual communities is what I would define as a self-managed network. «

Mr. Lasswell considered the act of communication, or the act of communication that arises in response to the successively asked questions, «WHO GIVES WHAT, WHICH CHANNEL, TO WHOM, WITH WHAT EFFECT,» and defined mass communication in terms of its own structure.

Since the beginning of this century, the social system has been developing information networks for service according to the CSRP (CUSTOMERSYNCHRONIZED RESOURCE PLANNING) methodology – planning resources that are synchronized with the customer when using Internet intranet technologies.

In the process of improvement, the requirements for the system acquired a qualitatively new meaning social information communications, which opens up prospects improving technologies of cooperation with management structures information, information-analytical structures that perform preparation for the effective use of information resources.

So, much research has been done on the impact of digital media on experience space in all spheres of journalism and communication in general: new ways of perception, acceleration of globalization; shifting borders.

References:

1. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горювий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К ., 2014. – С. 8–17
2. Калмыков А. А. Интернет-журналистика / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. – М. : Юнити-дана, 2005. – 384 с. – (Медиаобразование).
3. Бібліотечна журналістика : метод. матеріали до курсу. Харків, 2015. 285 с. : табл.
4. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации. Санкт-Петербург, 2002. 461 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ КОМЕНТАТОРА ТА ЖУРНАЛІСТА ФУТБОЛЬНИХ МАТЧІВ

Рабчевський Д. О.

студент

Національного університету «Острозька академія»

м. Острог, Рівненська область, Україна

Останніми роками в Україні почала спостерігатися тенденція зростання конкуренції між коментаторами, що активно продовжують свою діяльність. Це відбувається внаслідок збільшення уваги до українського футболу та попиту на нього, а також через розширення спортивних каналів на вітчизняному телебаченні. Наразі конкуренцію за коментування провідних матчів у світовому та українському футболі ведуть десятки спеціалістів, які по-своєму виділяються та запам'ятовуються серед реципієнтів.

Але для того, щоб виграти конкуренцію, варто розуміти особливості, специфіку роботи та бути гнучким для вдалої адаптації в даній професії. Розглядаючи глибше питання роботи коментатора під час прямої трансляції футбольного матчу, варто виділити декілька правил, які допоможуть у розвитку та здобути професіоналізм. Отож, футбольний коментатор повинен мати впевнену та чисту українську мову без використання непритаманної професіональному коментатору лексики, наприклад: суржика, жаргонізмів тощо. Кожне речення повинне бути чітко структурованим та логічно побудованим, що вказуватиме на вже, так звану, мовну маніпуляцію. Аудиторія набагато краще сприймає чітко структуровані та добре побудовані речення, ніж простий набір слів без особливого сенсу та води у формулюваннях, що собі нерідко дозволяють недосвідчені або ж непрофесійні коментатори. Тримати аудиторію всі 90, а іноді й 120 хвилин матчу хорошому коментатору допомагає ерудованість та освіченість у тій тематиці, яку він висвітлює. Це у більшості випадків забезпечується завдяки якісній підготовці до футбольного матчу, вивченню команд, тактики та інших футбольних аспектів, які відіграють неабияку роль у ході безпосередньо прямого ефіру.

Найважливішими особливостями прямого спортивного телерепортажу вважати такі:

1. Поєднання слова та зображення. Це, фактично, взаємодія у процесі комунікації засобів різних семіотичних систем – візуальної та звукової. Коментатор і аудиторія опираються на спільну базу, тобто спостерігають в один і той самий час одну картинку. Це дозволяє коментатору уникати значних пояснень, даючи реципієнту в повній мірі насолодитися тим, що

відбувається у той момент на полі, при цьому, за допомогою свого мовлення зробити картинку ще більш яскравою, ніж глядач міг собі її побачити без втручання коментаторської красномовності та маніпулятивних прийомів. Окрім того, за допомогою картинки можна детальніше розгледіти цікаві й суперечливі моменти, а коментатор має можливість зробити певні уточнення, чим ще більше заслужить авторитетності перед своєю аудиторією.

2. Висвітлення типу спортивної події відбувається в режимі реального часу. Це стає причиною низки особливостей організації мовного коду:

а) спонтанність мовлення коментатора, його імпровізація, яка іноді втримує аудиторію, а іноді й відштовхує (все залежить від доречності та ситуації);

б) глядач може порівнювати сказане телекоментатором і те, що насправді відбувається у цей час на полі, й, відповідно, оцінювати слова коментатора, моделюючи образ учасника телекомунікації; [2, с. 2]

в) ефект присутності телеглядача на спортивній події, який впливає на безпосередні почуття, враження, переживання, емоції, оцінки, судження, коментарі тощо адресата. Створюється «ілюзія причетності» й відбувається певна маніпуляція з боку коментатора [1, с.129].

3. Прагнення до точного відтворення подій, документалізму й одночасно емоційності, експресивності й оцінності їхнього висвітлення. Ці взаємопротилежні тенденції суттєво впливають на добір мовних елементів і організацію мовного коду загалом [3, с.51].

4. Прагнення до висвітлення авторського «я» об'єднує різноманітні в стилістичному відношенні частини цього мовленнєвого жанру. Авторська модальність, яка пронизує всі елементи прямого ефіру, робить внутрішньо цілісним [3, с.68].

5. Динамічність зображувальних подій. Прямий ефір зазвичай дуже оперативний, у ньому яскраво й емоційно відтворюється картина спортивного змагання. Згадана особливість суттєво впливає на організацію мовного коду досліджуваного мовленнєвого жанру [4, с.172; 4, с.153].

Особливості прямого ефіру футбольного матчу породжують як позитивні, так і негативні моменти у сприйманні його реципієнтами. Вони дають можливість глядачам бути присутніми під час перегляду безпосередньо на місці події, переживати за команду, оцінювати дію, переглядати моменти та бути ще більш зануреним у найгостріші моменти матчу за допомогою коментатора [2, с.2].

Хоч робота спортивного коментатора дещо відрізняється від праці звичайного журналіста, слід не забувати і про журналістські стандарти, адже, нехтуючи цим важливим аспектом, коментатор може навести на себе гнівну реакцію вболівальників. Мова йде саме про журналістський стандарт балансу думок та точок зору, адже кожен професійний

журналіст насамперед має бути неупередженим та не маніпулювати експертною думкою на користь однієї зі сторін. У нашому випадку все просто: коментатор ні за що не повинен вболівати за одну із команд у матчі. Він зобов'язаний висвітлювати події в поєдинку максимально об'єктивно, без застосувань активної маніпуляції в бік однієї із команд, що беруть участь у матчі. Якщо ж брати до уваги всі інші журналістські стандарти, то абсолютно очевидно, що коментатор має бути точним у всіх своїх висловлюваннях та вказувати лише перевірену інформацію, посилаючись на авторитетні видання із репутацією якісних ЗМІ.

Тепер розглянемо особливості та специфіку роботи журналіста, який працює з текстовими трансляціями футбольних матчів. Основною відмінністю від прямих ефірів є те, що в онлайн-трансляціях автор не зазначається. За своїм досвідом знаю, що журналіст, який вестиме текстову трансляцію футбольного матчу чи іншої спортивної події призначається головним редактором чи заступником редактора. Онлайн-трансляції в інтернеті є цілковито новим видом у журналістиці. Знаходячись далеко від телевізора та від самого місця події, ми маємо змогу оперативно дізнатися про те, що відбувається прямо зараз на спортивній арені.

Якщо порівнювати онлайн-трансляцію із прямим ефіром на футбольному телеканалі, то очевидно, що є, як безліч відмінностей, так і достатньо ідентичних моментів. Наприклад, людина, яка коментує матч має можливість оперативно розповісти про те, що відбувається на полі, а реципієнт може не лише почути, що сталося, а й побачити на власні очі на відміну від журналіста текстової трансляції, який має змогу лише написати про те, що сталося. Футбольний коментатор може показати свої емоції, чим впливає на глядача матчу, а текстова трансляція навряд матиме настільки сильний емоційний вплив.

Якщо ж виділяти спільні сторони футбольного коментатора та журналіста, який працює з текстовою трансляцією, то можна точно сигналізувати те, що фахівець, який веде онлайн, розпочинає та завершує свою трансляцію ідентично зі своїм телевізійним колегою: «Доброго дня всім любителям футболу. Вітаю вас на цікавому протистоянні. Сьогодні нас чекає яскраве видовище». «Що ж, ми з вами стали свідками матчу, який запам'ятається надовго. Любіть футбол і тримайтеся позитивної хвилі». Тобто, коментатори, як телевізійний, так і онлайн, вітаються, представляють учасників, повідомляють про погодні умови й потім з інтервалом у кілька хвилин викладають коротку інформацію про те, що відбувається. Головна відмінність у цьому питанні – телевізійні коментатори здатні зробити це оперативніше, ніж журналісти, які ведуть онлайн.

На матчі журналістів призначає головний редактор або один із заступників головного редактора за тиждень до початку протистояння.

Так відбувається для того, щоб був час та змога якомога краще підготуватися до трансляції, виокремити для себе важливі факти та явища, аби краще оперувати інформацією, вміло та швидко донести її до реципієнтів.

Існує тенденція серед журналістів, що працюють із текстовими трансляціями, що при підготовці до матчів вони текстом прописують три варіанти завершення ефіру: перший – якщо виграє одна команда, другий – якщо поєдинок завершиться з нічийним рахунком та третій – якщо перемогу здобуде інший клуб. Таким чином, журналіст економить свій час, а також має змогу оперативно та на рівні з коментатором, який працює безпосередньо на матчі, донести інформацію до користувачів.

Донедавна однією з найбільших проблем та недоліків текстових трансляцій була відсутність мультимедійного супроводження на сайті. Користувач не мав змоги побачити найяскравіші моменти матчу та відчутти на собі всю атмосферу, яку забезпечує пряма трансляція по телебаченню. Але ця проблема з часом зникла, адже до текстового супроводу, хоч і з невеличким запізненням, тепер можна додавати відео забитих м'ячів, фото небезпечних моментів та аудіо, де коментатор озвучує той чи інший епізод. Можна казати з повною впевненістю, що якби прямі трансляції на телебаченні були доступні в безкоштовному доступі в Інтернеті, можна було й застосовувати їх – тоді ми отримали б досконалу версію текстової трансляції разом із прямим ефіром для повного відчуття присутності на матчі.

Рабчевський Дмитро, «Острозька академія», МЖурн-61.

Література:

1. Дроняєва Т.С. О некоторых особенностях повествованиях в спортивных репортажах / Т.С. Дроняева // Спорт в зеркале журналистики. – М., 1989. – С. 336
2. Зозюк А. П. Особливості прямого спортивного телерепортажу, як мовленнєвого жанру. – К. 2014. С.2
3. Солганик Г.Я. Стиль репортажа / Г.Я Солганик. – М., 1970. – 277 с.
4. Теорія і практика радянської журналістики / [за ред. В.Й. Здорогеви]. – Львів, 1989. – 425 с.

ТЕКСТ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕДІА: ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ. ФАХОВА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ПРЕС-СЛУЖБ

Смуть А. Г.

кандидат наук із соціальних комунікацій,

доцент кафедри соціальних комунікацій

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Зміни, що пов'язані із активною експансією новітніх цифрових медіа у всі сфери комунікаційних платформ суспільства, диктують новітній підхід та бачення і у застосуванні тексту як комунікаційної складової.

Одиницею писемної мови вважається текст. Це смислово пов'язаний зв'язок речень, які створюють у результаті певну якісно нову цілісність [9]. Мова як вид людської діяльності завжди була зорієнтована на виконання певного комунікативного завдання. Це стосується не лише усного спілкування, а й писемного.

Поява новітніх медіа, діяльність яких тісно пов'язана із мережею Інтернет, поставила серйозні виклики перед усіма сферами застосування тексту як комунікаційної складової. Особливої гостроти це набуло у сфері функціонування традиційних засобів масової інформації та структур і служб, які відповідають за зв'язки з громадськістю та медіа.

Актуальність даного дослідження полягає у тому, що текст як традиційну мовленнєву зв'язну ланку на цифрових платформах витіснило поняття гіпертекстуальності – (англ. Hypertext) – документ (текст), що містить гіперпосилання на інші документи, які можуть бути відображені безпосередньо з вихідного (первинного) документа, шляхом активізації гіперпосилання, в якому грамотне відмінювання чи то імені чи структури не є обов'язковим. Веб-оглядач переміщує користувача інтернету з одного документа на інший, як тільки той вказує на гіперпосилання [9].

Разом з тим, такі нововведення та багатофункціональність електронного тексту, а з іншого боку розширення технічних можливостей засобів візуалізації, у комплексі дало можливість відмовитись від традиційних форм комунікації із своєю аудиторією. А саме: прес-реліз, його розсилка електронною поштою, замітка, стаття – такі види інформаційних жанрів фактично рідко застосовуються представниками прес-служб певних структур.

Натомість їм на зміну прийшли короткі дописи із гіперпосиланням, відео та фото колажі у соціальних мережах. Розміщення такого типу інформації розповсюджується з великою швидкістю.

Водночас, таке нововведення негативно впливає на грамотне та всебічне висвітлення вузькотематичної інформації. Фаховий підхід у написанні статей про діяльність міністерств, відомств, стратегічних підприємств, стає схожим більше на майданчики для фотосесії за участю керівників певних установ. Не останню роль тут, звісно, відіграє і фахова підготовка представників прес – служб тощо.

Мета статті полягає у виявленні причин переходу прес-служб на виключно цифрові платформи комунікації та відмову від традиційних моделей спілкування з аудиторією, фіксації наслідків надмірного захоплення цифровими моделями комунікації.

Темі видозмін тексту та його новітніх форм застосування приділило увагу чимало науковців. Зокрема А.Л.Татаренко [9] досліджує поняття гіпертексту та походження окремих аспектів функціонування термінів. Соціальні мережі як новий інструмент ведення інформаційних війн у сучасному світі вивчає Б.В.Ковалевич. Проблемами гіпертекстуальності зацікавилися і, відповідно, здійснюють їх аналіз, провідні дослідники поетики постмодернізму (Т. Денисова, А. Мережинська, Г. Сиваченко), їхньому вивченню присвячено дослідження Л. Сокол [17]. Соціальні мережі як інструмент впливу на свідомість людини вивчають такі дослідники як Д. Губанов [1], В. Сазонов [6].

Високоякісні та багатофункціональні гаджети з одного боку, а з іншого – швидкісний інтернет, нівелювали відчуття часу та простору серед передавачів та отримувачів інформації. Такий важливий комунікаційний принцип в новинній журналістиці, як оперативність, сьогодні реалізовується з блискавичною швидкістю. Класичну за структурою модель прес-конференції чи брифінгу представники прес служб зазвичай висвітлюють за допомогою коротких дописів у мережі Facebook, розбавляючи набором подієвих світлин у додатку Instagram. Такі нашвидкоруч написані тексти, не вимагають від власників якісних телефонів великих знань та зусиль. Як результат, маємо досить примітивні моделі текстів, які з одного боку досить легко сприймаються аудиторією, а з іншого не відтворюють повноти інформації.

Чимало прес служб таку прогалину намагаються заповнити, адресуючи за гіперпосиланням своїх підписників до своїх сайтів, на яких і пропонують своїм читачам повну версію інформприводу.

Втім, такі випадки сьогодні починають нести все менший характер. Зазвичай, прес-служби обходяться виключно додатками у соціальних мережах.

Такі видозміни породжують абсолютно тотальну залежність від соціальних медіа та їх платформ. А з іншого боку свідомо відштовхують аудиторію від засвоєння та прочитання великих та змістовних текстів. Короткий опис інформприводів та їх «щедра» візуалізація породжують ще одну проблему, яка, насамперед, стосується підростаючого покоління

та молодих фахівців – необов'язковість грамотно писати та читати. На перше місце виходить уміння користуватись смартфоном та його додатками.

Все це у результаті призводить до дефіциту якісної подачі та сприйняття інформації, що не може не турбувати сьогодні.

Література:

1. Губанов Д. А. Социальные сети. Модели информационного влияния, управления и противоборства / Д. А. Губанов, Д. А. Новиков, А. Г. Чхартишвили // М. : Физматлит, 2010. – 228 с.
2. Изучение влияния в социальных сетях с помощью Klout [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cossa.ru/articles/152/14238/>
3. Новости от Google Analytics: глубокий анализ социальных сетей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecomspace.ru/blog/services/post/2931>
4. Растет интерес туристов к Исландии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.travel.ru/news/2011/12/16/196460.html>
5. Родькин П. Бренд территории – новая реальность с доставкой по интернету / П. Родькин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.prdesign.ru/text/2012/internetbrand.html>
6. Сазанов В. М. Социальные сети – анализ и перспективы / В. М. Сазанов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/sazonov.htm>
7. Семенов Н. А. Социальные сети, перспективы развития и способы монетизации. Часть 1 / Н. А. Семенов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://habrahabr.ru/post/22811/>
8. Суворова И. Facebook и Twitter: источники новостей нового поколения? / И. Суворов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cossa.ru/articles/149/15851/>
9. Татаренко А.Л. «Гіпертекст», «гіпертекстуальність», «ергодична література»: походження та окремі аспекти функціонування термінів: [Електронний ресурс] / Алла Татаренко // Доступно з: <http://surl.li/athpe>.
10. Твітер Ю. Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://twitter.com/#!/Yulia Tymoshenko>
11. Тенденции развития социальных сетей: прогноз на 2012-2015 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.livejournal.ru/tech/themes/id/2783>
13. Українська інтернет-революція [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.youtube.com/watch?v=Gcgdt4K7gb4>

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАС-МЕДІА: ВЕКТОР НА МУЛЬТИПАРАДИГМАЛЬНІСТЬ

Сухаревська Г. В.

ORCID ID: 0000-0001-8938-7915

*кандидат наук з соціальної комунікації,
старший викладач кафедри журналістики та українознавства
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Найновіші технічні досягнення дозволили засобам масової інформації з одного боку істотно розширити свої можливості, а з іншого – зумовили зростання впливу на мас-медіа самої аудиторії. Зокрема, споживачі інформації отримали технічну можливість самостійно обирати потрібну їм інформації та канали її передачі, що змусило мас-медіа розширити спектр засобів передачі (наприклад, телевізійні канали нині дублюються, як правило, супутниковим сигналом та онлайн-трансляцією в Інтернеті). Ще однією трансформацією стало зростання розмаїття інформаційних програм і їхніх форматів (від простого викладу новин до аналітичних програм чи ток-шоу). Нарешті, технічні засоби створили можливість інтерактивного спілкування між аудиторією і мас-медіа, про що ще у 1993 році писав А. Гальчинський [1, с. 92]. Саме остання, з перерахованих, трансформація – інтерактивний обмін інформацією є нині ефективною формою комунікації що активно розвивається. За таких умов певне ототожнення «масова інформація» та «масова комунікація» набуває усе більше підстав. До того ж тотожне вживання зазначених термінів може зменшити певну плутанину у їхньому використанні.

Досліджуючи взаємний зв'язок між масовою комунікацією та засобами масової комунікації важливо враховувати методологічний підхід, обґрунтований вітчизняною соціологинєю Н. Костенко. Зокрема, вона пропонує розуміти масову комунікацію «... як фундаментальний стан сучасного суспільства, в якому складна структура соціального і культурного простору з його численними секторами, що пов'язані між собою функціонально і за детерміністичними зразками, втілена у символічних формах і образах, які здатна сприймати і розуміти корпоративно, масова й індивідуальна свідомість. У таких символах і образах, незалежно від того, адекватно вони відображають реалії життя чи є чистою ілюзією, завжди маніфестують домінанти, особливості, суперечності суспільного устрою, соціального порядку та культури. Такі

образи соціального світу є водночас і змістом, і об'єктом взаємодії соціальних суб'єктів у масовій комунікації» [4, с. 153-154].

Слід при цьому наголосити, що масова комунікація безпосередньо пов'язана з використанням мас-медіа як інструменту, що впливає на стан суспільства може існувати лише у такій зв'язці, і лише у цьому випадку набуває ознак окремого соціального інституту. До такого висновку спонукає як саме історія розвитку усіх відомих засобів масової комунікації, так і усі основні наукові теорії.

Відтак, теоретично-методологічне дослідження засобів масової комунікації потребує врахування й аналізу висновків, які містять теорії масової комунікації та соціологічні дослідження масової комунікації. Вітчизняна й зарубіжна наукова література пропонує доволі широкий спектр авторських концепцій масової комунікації, які стосуються їхньої структуризації залежно від обраних автором ознак та пріоритетів, що надаються елементам такої структури.

Як зазначає Н. Костенко, орієнтація дослідників передусім на ефективність впливу масової комунікації пов'язана із позитивним ставленням авторів до концепції «масового суспільства». За різними теоріями, що пояснюють масову комунікацію, «масовому суспільству» дослідники або надають фундаментального значення, або використовують поняття «масове суспільство» з певними застереженнями, або взагалі відмовляються від такого поняття, як такого, що не відповідає опису чи аналізу комунікативного стану суспільства на макрорівні. Авторський вибір позиції щодо цього концепту водночас є й вибором позиції щодо твердження про значущість інституту мас-медіа у впливі на соціальний порядок, соціальну структуру, ціннісну систему суспільної свідомості, та формування індивідів. Спрощено таку тезу можна представити у двох варіантах:

За першим варіантом, реалізуючи інтереси домінуючих й активних соціальних груп, «всемогутні» засоби масової комунікації завдають тотального впливу на інертну в соціальному сенсі, пасивну аудиторію, насаджують їй ті чи інші погляди, соціальні, моральні чи ідеологічні установки, або побутові звички;

За другим варіантом, мас-медіа, хоча й мають певну автономію, все ж таки не «всемогутні», оскільки їхня діяльність обмежується системою інших соціальних інститутів, тому мас-медіа лише частково впливають на поведінку й свідомість аудиторії, яка в соціокультурному плані доволі різноманітна, а за ступенем залучення до комунікації достатньо диференційована.

В цьому контексті найбільш конструктивно видається думка Н. Костенко, яка припускає паралельне існування в науці обох варіантів, із певними застереженнями: «...інша річ, що в окремі періоди зростання популярності певних наукових шкіл і підходів перевага віддавалася одній

з них. При цьому домінанта змінювалася не раз, нагадуючи про укоріненість ідей у соціологічному мисленні» [4, с. 161].

Ключовою ознакою структурування підходу до масової комунікації, на думку авторитетного соціолога Е. Гіденса, має бути ставлення до такого поняття, як «популярна культура», а однією з її форм – «медіа-культура», яка є не лише засобом для розваг, але й засобом отримання знань [2].

Зі свого боку Дж. Лалл, виходячи з положень Гіденсовської теорії структурування масової комунікації, вважає, що масову комунікацію слід розглядати з урахуванням тих теорій чи парадигм, які пов'язують її взаємодію з феноменами влади, ідеології та культури [5].

Варто відмітити, що сучасні теоретичні дослідження мас-медіа характеризуються, синергією як теоретичних надбань, так і найновішого інструментарію соціологічної науки. Ілюструють таку тенденцію спроби дослідників застосувати нові, «інтегральні» теорії й парадигми досліджень у сфері масової комунікації. Прикладом таких новацій можуть послужити розробки російської соціологині Т. Дрідзе, яка пропонує сім'ю-соціо-психологічну концепцію комунікації. За зазначеною концепцією «знакова» комунікація одного боку є універсальним меланізмом взаємодії людини й середовища, а з іншого боку – це свідомо мотивована (інтенціональна), та обумовлена певною ціллю, текстова діяльність. Саме вона, на думку Т. Дрідзе, актуалізує комунікативні й пізнавальні процеси, які є основою становлення нормативних та ціннісних ареалів та формуванню соціокультурних інститутів. Згадана концепція, в поєднанні з парадигмами екоцентризму та антропоцентризму дозволяє інакше оцінити процеси, що в соціокультурній динаміці формують ті, або інші тенденції [3, с. 25]. Отже, міждисциплінарний, інтегральний характер парадигм, у яких досліджується система масової комунікації обумовлений складністю цієї системи, значною кількістю її складових та багатоаспектністю її дослідження. При цьому варто говорити про об'єднання наукового потенціалу різних наукових дисциплін: антропології, соціології, психології, семіотики, екології та ін. Водночас, слід зважати й на відмінності різних наукових дисциплін у підходах до вивчення масової комунікації. Передусім такі відмінності проявляються у традиціях та методиках наукового аналізу, властивих кожній дисципліні.

Література:

1. Гальчинський А.С. Становлення суспільства постінформаційної цивілізації. – К., 1993. – 107 с.
2. Гіденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 1999. – 726 с.

3. Конечкая В.П. Социология коммуникации. Учебник. – М.: Международный университет бизнеса и управления, 1997. – 304 с.
4. Костенко Н.В. Масова комунікація / Соціологія під ред. С. Макеєва. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1999. – С. 153-180.
5. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура. Глобальний підхід / Пер. З англ. – К.: КІС, 2002. – 264 с
6. Луман Н. Что такое коммуникация? // Социологический журнал. – М., 1995. – № 3. – С. 114-127.
7. Терин В.П. Массовая коммуникация: социокультурные аспекты политического воздействия. Исследование опыта запада. – М. Изд-во Ин-та социологии РАН, 1999. – 179 с.

ІНФОРМАЦІЙНА МАНІПУЛЯЦІЯ VS КРИЗА ЗНАНЬ

Троцюк О. А.

студентка

Національного університету «Острозька академія»

м. Острог, Рівненська область, Україна

Інформаційну маніпуляцію широко використовують проти українців та жителів інших пострадянських територій. Основним призначенням інформаційної маніпуляції є вразити супротивника, завдати йому потужного удару без застосування фізичної сили, нівелювати його знання про об'єкт, і, в кінцевому результаті, призвести до нищенті інтелектуального досвіду людства.

Сьогодні маніпуляцію застосовують у контексті міжособових взаємин та у сфері управління масовою свідомістю. «Природа маніпуляції полягає в наявності подвійної дії – разом з відкритим повідомленням маніпулятор посиляє адресатові «закодований» сигнал, сподіваючись на те, що цей сигнал розбудить у свідомості адресата образи, потрібні маніпуляторові», – вважає відома дослідниця С. Кара-Мурза [4]. Дослідники, зокрема, О. Самборська [5], виокремлюють такі ознаки інформаційної маніпуляції: маніпулятивний вплив не усвідомлюється реципієнтом; низька можливість реципієнта критично аналізувати інформації; обмежена свобода в прийнятті рішення (обмежена соціальна автономність).

Попри значну кількість досліджень на цю тематику, інформаційні маніпуляції часто трапляються в сучасному світі, зокрема і в Україні. Наш народ в першу чергу потерпає від російської та проросійської

інформаційної експансії. Питання стало наскільки актуальним, що його закріплено на законодавчому рівні. У Доктрині інформаційної безпеки України, яку своїм указом Президент України затвердив 25 лютого 2017 р., зазначено, що застосування Російською федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства.

Чималу роль в інформаційній боротьбі покладено на ЗМІ. Неправдива інформація у російських медіа виступає доволі дієвим способом маніпулювання думкою російських і частини українських громадян. Так, на популярних російських телеканалах «Россия – 1», «Россия – 24» за другу половину 2019-го року було зауважено велику кількість різновидів інформаційної маніпуляції.

Насамперед російські пропагандистські ешелони влади та журналісти, що обслуговують їх інтереси, докладають чимало зусиль для того, аби українці та жителі інших пострадянських територій були впевнені, що Україна деградує активними темпами, а допомагають цьому насамперед українські політики. Наприклад, відомий російських журналіст та телеведучий Дмитро Кісельов у одному із випусків програми «Вести недели» (телеканал «Росія – 24») аналізував перші 50 днів з моменту призначення В. Зеленського президентом України. У сюжеті про політику новообраного президента ведучий та журналісти доклали максимум зусиль, аби продемонструвати, що жодних змін на Україні не відбувається.

Активно російські медіа викривлюють внесок окремих діячів в розвиток українського суспільства. Так, Дмитро Кісельов неодноразово згадував про Кирила Вишинського як про одного із передових журналістів нашої країни, хоча це колишній керівник «РІА Новини-Україна» філії російського інформгентства «РІА Новини». Він звинувачується СБУ у створенні підривної проросійської інформаційної мережі на терені України та у державній зраді. На захист журналіста Кирила Вишинського неодноразово ставав і ведучий однойменних програм «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым» та «Вечер с Владимиром Соловьевым». Так, в одному із випусків кінця серпня 2019 року Соловйов спробував проаналізувати виступ Зеленського до Дня незалежності, де він згадував про дітей. Соловйов наголосив, що у Кирила Вишинського теж є мати, для якої він дитина. Також ведучий наголосив, що ця мати зверталася із листом до Зеленського, проте в Українського президента, за його словами, своє уявлення про життя.

Якщо детальніше говорити про програми «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым» та «Вечер с Владимиром Соловьевым», то в їх межах гості при кожній можливості намагаються показати з максимального негативного боку теперішню владу Україні, причому не просто її бездіяльність, а узагалі тотальну неспроможність щось змінити.

Натомість у позитивному світлі у цьому випуску відгукуватися про представників «Опозиційного блоку», президенство В. Януковича тощо. тривалість програми перевищує 3 години, відтак увесь вечір вихідного дня росіянам та іншим глядачам телеканалу «Россия – 1» пропонують слухати роздуми ніби-то фахівців про проблеми на Україні, автоматично не лишаючи часу на розмови (тим більше роздуми) про важливі теми російського суспільного життя. На наш погляд, такий регламент програми не тільки негативно впливає на гідність українського народу, а й не дає інформації для роздумів про Росію тамтешнім мешканцям, тобто відводить їхню увагу від нагальних проблем брехнею про сусідню державу.

Є низка підстав стверджувати, що викривлення історії та сучасного бачення суспільно-політичного життя в Україні суттєво шкодить глядачам каналів, адже паплюжиться українська ідентичність, зміщується бачення історії країни, нівелюється внесок українців у розвиток своєї держави.

Отже, інформаційні маніпуляції спрямовані на зміни в громадській думці, масовій свідомості. Їх основна мета, аби люди забули про те, що вони знають, і почали вірити у штучно спроектовану вигідну комусь реальність. Українців повинні боротися із маніпуляцією інформаційного характеру. Найкращий спосіб – навчити суспільство критичного мислення та запровадити навчання медіаграмотності на постійній основі. Глядачі мають навчитися порівнювати інформацію у різних ресурсах, звертати увагу на масштаб інформаційного сюжету, згадку про документи, коментарі фахівців тощо. Якщо нічого із переліченого немає, то вважати повідомлення правдивим теж немає підстав.

Література:

1. Вести. Россия 24. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yd4LjQ478>
2. Вечер с Владимиром Соловьевым. Россия-1. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fvA0Ckthlfc>
3. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 80-93
4. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. М.: Рефл-бук, 2003. 134 с.
5. Самборська О. В. Соціально-психологічні механізми переконуючого впливу: Дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка. К., 1997. 190 с.

ІМІДЖ ЖУРНАЛІСТА ТА ЙОГО СПЕКТРАЛЬНО-ЗМІСТОВА Й ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Юеюань У.

аспірантка

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Громадський, або політичний діяч для підвищення свого особистісного впливу має створити собі відповідний імідж, який буде вагомим атрибутом професійної діяльності. Журналісти, для досягнення успіху також мають мати свій власний професійний імідж. Нині як аксіома сприймається твердження про те, що вдало сформований професійний імідж журналіста позитивно впливає на розвиток його професійної кар'єра, а також сприяє успішному становленні та особистісному розвитку. Професійний імідж охоплює сформовану систему почуттів, мотиваційно-оцінних якостей, які є необхідні для компетентного здійснення професійних функцій та обов'язків. Науковці [1; 2; 5] доводять, що у психолого-педагогічному контексті імідж має психотерапевтичний ефект, наділяє професійною впевненістю, комунікабельністю, відповідальністю, дозволяє журналісту бути соціально активним та дипломатичним в професійних та особистісних стосунках під час реалізації професійних обов'язків.

Як зазначає О. Сорока, «в ринкових умовах імідж дає можливість фахівцю бути затребуваним; забезпечує взаємодію з об'єктами соціального впливу в процесі професійної діяльності; зміцнює прагнення до самовдосконалення; сприяє самореалізації, зменшує професійні стреси й комплекси» [4, с. 91]. На думку О. Романенка, робота з іміджем є дуже ваговою, оскільки «він легко закріплюється та зберігається в пам'яті людей. Імідж містить риси, які, з одного боку, представляють інтерес для комунікатора, а з іншого, – є значущими для аудиторії. Основною характеристикою іміджу є його подвійна спрямованість, оскільки він має відповідати як можливостям носія, так і потребам аудиторії» [3, с. 293]. З огляду на наведені вище аргументи, потрібна цілеспрямована та системна діяльність з формування іміджу у майбутніх журналістів ще під час навчання. Наголосимо на тому, що особливої уваги заслуговують саме практичні механізми формування у молодших бакалаврів-журналістів в процесі підготовки у коледжах.

З психолого-педагогічної точки зору у майбутнього журналіста має бути створено такий професійний імідж, який буде адекватним до його реального образу та розкриватиме його особистісні якості. На основі

дидактичного аналізу та узагальнення напрацювань О. Пенькової [2] встановлено конкретні характеристики іміджу майбутнього журналіста, що навчається в коледжі. До найбільш вагомих можемо віднести наступний спектр, а саме:

- розглядається як образ-стереотип, що використовується як «діловий» образ особистості;
- охоплює зовнішню складову та елементи самопрезентації;
- робиться акцент на конкретні риси, які характерні для представника певного фаху (для журналіста це об'єктивність та етичність);
- носить поведінковий характер;
- залежать від особливостей конкретного суспільства в якому живе особистість, а саме від його цінностей, норм, традицій, установок .
- формується цілеспрямовано, має конкретного адресанта та мету.

Вважаємо, що спектрально-змістова характеристика та дослідження особливостей іміджу дасть змогу краще зрозуміти функції, які він виконує. Усе це допоможе виявити ефективні шляхи та механізми його формування у майбутніх журналістів коледжу на які будемо робити акцент у практичній діяльності. Так, на основі інтерпретації напрацювань О. Романенка [3, с. 295–298] було визначено конкретні функції іміджу журналіста, які ми будемо враховувати під час практичної діяльності. До таких функцій віднесено такі:

- по-перше, імідж повинен носити реальне вираження, яке підпорядковане конкретній меті та відповідає реальній стратегії;
- по-друге, імідж має позиціонувати конкретну організацію чи самого майбутнього журналіста перед цільовою аудиторією;
- по-третє, імідж ґрунтується на усвідомленні переваг від його створення та має спонукати особистість до активних дій щодо його підтримання.

Поділяємо позицію науковців [1; 5] про те, що саме професійний імідж має позитивний вплив на самовдосконалення та зменшення професійних стресів у майбутніх журналістів, які навчаються в коледжах. Позитивний професійний імідж журналіста виступає вагомим особистісним інструментарієм, який сприяє налагодженню ефективних контактів із усіма суб'єктами взаємодії. Встановлено, що імідж є складним феноменом, який розглядається нами як образ, який особистість формує цілеспрямовано з метою емоційно-психологічного впливу та створення враження, думки оточуючих про носія. Виходимо з тих позицій, що вдало сформований професійний імідж охоплює сформовану систему почуттів, мотиваційно-оцінних якостей, які є необхідними журналісту для компетентного здійснення всього діапазону професійних обов'язків.

Література:

1. Зінченко В. Імідж учителя, або психологія одягу. *Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід*. 2008. № 4. С. 85–86.
2. Пенькова О. Проблема іміджу: соціокультурний і психолого-педагогічний аспекти. *Рідна школа*. 2002. № 6. С. 47–48.
3. Романенко О. В. Наукові засади вивчення іміджу як психологічної категорії. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. 4 (41). С. 293–298.
4. Сорока О. В. Особливості формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників. *Problemy nowoczesnej edukacji. Formy I metody pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* / Pod redakcja Edyty Sadowskiej, Mateusza Dasala. Czestochowa, 2016. Tom VI. pp. 91–95.
5. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу: Монографія / Т. Б. Хомуленко, Ю. Г. Падафет, О. В. Скориніна. Х., 2005. 272 с.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

м. Рівне, 25–26 листопада 2021 р.

Частина I

Підписано до друку 29.11.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 14,18. Тираж 150. Замовлення № 1221-317.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.